ULUSLARARASI İLİŞKİLER

STEPHEN McGLINCHEY

TUIC AKADEMİ

ISBN: 2792-0984 | ÇEVİRİLER

ULUSLARARASI İLİŞKİLER

STEPHEN McGLINCHEY - 2016

YAYIN EDİTÖRÜ

Merve Yazıcı

ÇEVİRENLER

Burak Koç - Osman Ekin Cengiz

Rabia Gül Yazar - Şevval Alparslan

EDİTÖRLER

Oğuz Kaan Özalp - İrem Dumlu

Ezgi Cansın Çınar - Öykü Tansuğ

TUİÇ Akademi Yayınları

ISBN: 978-605-73593-1-5

Sertifika No: 52191

İçindekiler

Katkıda Bulunanlar 3
Başlarken 8
Modern Dünyanın Oluşumu 18
Diplomasi 39
Bir Dünya Birçok Aktör 61
Uluslararası İlişkiler Teorileri 83
Uluslararası Hukuk 104
Uluslararası Kuruluşlar 128
Küresel Sivil Toplum 141
Küresel Politik Ekonomi 155
Din ve Kültür 174
Küresel Yoksulluk ve Zenginlik 197
İnsanları Korumak 214
Bağlantısallık, İletişim ve Teknoloji 235
Halkın Sesi 249
Ulus Ötesi Terörizm 263
Çevre 282
Dünyayı Beslemek 297
"Pax Americana" nın Ötesinde Küresel Güvenliği Yönetmek 317
Geçişler ve Mumlar 338
Kaynakça 365

Katkıda Bulunanlar

Shazelina Z. Abidin, Malezya Dışişleri Bakanlığı'nda dış hizmet memuru olan Abidin, Washington D.C. ve New York'taki Birleşmiş Milletler görev atamalarının ardından, Sheffield Üniversitesi'nde Koruma Sorumluluğu üzerine yaptığı doktorasını tamamlamıştır.

James Arvanitakis, Batı Sidney Üniversitesi'nde Lisansüstü Araştırma Okulu dekanı ve profesörüdür. Kendisi aynı zamanda Güney Afrika Witwatersrand Üniversitesi'nde misafir profesördür.

Alex J. Bellamy, Avustralya Queensland Üniversitesi'nde, Barış ve Çatışma Çalışmaları profesörü ve Asya Pasifik Koruma Sorumluluğu Merkezi direktörüdür.

Katherine E. Brown, Birmingham Üniversitesi'nde İslami Çalışmalar alanında öğretim üyesidir. Cinsiyet odaklı biçimde dini terörizm, radikalleşme ve karşı radikalleşme konularında uzmanlaşmıştır.

Carmen Gebhard, Edinburgh Üniversitesi'nde Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde öğretim görevlisidir.

Güvenlik ve savunma alanında küçük devletler ve kurumlar arası ilişkiler konularıyla ilgilenmektedir.

Dana Gold, Kanada, Londra'da bulunan Batı Ontario Üniversitesi Siyaset Bilimi bölümü doktora adayıdır. Doktora araştırmasında, İsrail eğitim sisteminde "öteki" olgusunun zihinsel temsillerinin nasıl inşa edildiğini ve yeniden üretildiğini çalışmaktadır.

Andreas Haggman, Londra Royal Holloway Üniversitesi'nde Siber Güvenlik Doktora Eğitimi Merkezi'nde doktora adayıdır ve burada savaş stratejileri ve siber saldırılar üzerine doktora tezini yazmaktadır.

Jeffrey Haynes, Londra Metropolitan Üniversitesi'nde siyaset profesörü ve aynı üniversite altında bulunan Din, Çatışma ve İş Birliği Çalışmaları Merkezi'nin direktörüdür.

David J. Hornsby, Johannesburg Witwatersrand Üniversitesi'nde Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde Doçent ve Beşerî Bilimler Bölümü'nde (Öğretim ve Öğrenim) dekan yardımcısıdır. Araştırma alanları, uluslararası yönetimde bilim ve risk siyaseti, Sahra Altı Afrika'daki Kanada dış politikası, bölgesel güçlerin iş birliği ve yüksek öğrenimde pedagojidir.

Raffaele Marchetti LUISS Üniversitesi'nde, Siyaset Bilimi departmanında Uluslararası İlişkiler alanında kıdemli yardımcı doçenttir. Marchetti küresel politika ve yönetim, hibrit diplomasi, transnasyonel sivil toplum, siber güvenlik, politik risk ve demokrasi üzerine çalışmaktadır.

Stephen McGlinchey, Bristol'daki Batı İngiltere Üniversitesi'nde Uluslararası İlişkiler kıdemli öğretim görevlisi ve E-Uluslararası İlişkiler genel yayın yönetmenidir. Ana araştırma alanı Soğuk Savaş sırasında ABD-İran ilişkileridir.

Raul Pacheco-Vega, Meksika'da bulunan Ekonomik Öğretim ve Araştırma Merkezi'nin (CIDE) Kamu Yönetimi Bölümü'nde yardımcı doçenttir. Araştırmaları, Kuzey Amerika çevre politikası, özellikle de sanitasyon ve su yönetimi olmak üzere, katı atık yönetimi, yeni-kurumsal teori, transnasyonel çevresel sosyal hareketler ve kamu politikasında deneysel yöntemler üzerinedir.

John A. Rees, Avustralya Notre Dame Üniversitesi'nde Siyaset ve Uluslararası İlişkiler alanında doçenttir. Bunun yanında Notre Dame'in Etik ve Toplum Enstitüsünde Din ve Küresel Toplum Programının organizatörüdür.

Ben Richardson, Warwick Üniversitesi'nde Uluslararası Politik Ekonomi alanında doçenttir. Gıda ve tarım odaklı politik ekonomi üzerine çalışmaktadır.

Erik Ringmar, İsveç'te bulunan Lund Üniversitesi'nde Siyaset Bilimi kıdemli öğretim görevlisidir. London School of Economics'te on iki yıl, Çin'de ise uluslararası ilişkiler profesörü olarak yedi yıl görev yapmıştır.

Harvey M. Sapolsky, Massachusetts Teknoloji Enstitüsü'nde Kamu Politikası ve Örgütü emekli profesörü ve MIT Güvenlik Çalışmaları Programı'nın eski direktörüdür.

Knut Traisbach, Venedik'te bulunan Avrupa Üniversiteler Arası İnsan Hakları ve Demokratikleşme Merkezi'nde Venedik İnsan Hakları Akademisi program direktörüdür.

Peter Vale Johannesburg İleri Araştırmalar Enstitüsü direktörü ve Johannesburg Üniversitesi'nde Beşerî Bilimler profesörüdür. Kendisi aynı zamanda Rhodes Üniversitesi, Emeritus Nelson Mandela siyaset profesörüdür.

Günter Walzenbach, Batı İngiltere Üniversitesi'nde Avrupa Siyaseti kıdemli öğretim görevlisidir. Ana çalışma alanı, sosyal

problemleri çözme amacıyla politik ve ekonomik kurumlar arasında yürütülen etkileşimdir.

Başlarken

Başlamadan önce, bu kitabın e-kitap (PDF), web ve karton kapaklı sürümlerinin de var olduğunu bilmelisiniz. Birçok kişinin kitabın dijital versiyonlarını kullanacağını bilsek de mümkünse basılı bir kopyasını da satın almanızı tavsiye ederiz. Gün geçtikçe daha fazla araştırmacı, dijital kaynaklardan çok kâğıt kaynaklardan çalışmanın daha etkili olduğuna dair güçlü kanıtlar sunuyor. Kitapla nasıl etkileşim kurduğunuzu bir kenara bırakarak keyifli bir okuma olmasını umuyoruz.

Bu kitabın basılı versiyonunu Amazon'dan yerel kitabevinize kadar tüm iyi kitapçılardan edinebilirsiniz ve dijital versiyonları her zaman E-Uluslararası İlişkiler Öğrenci Portalı'nda ücretsiz olarak mevcuttur:

http://www.e-ir.info/students/

Merhaba

Bu kitap, uluslararası ilişkiler alanında okuyacağınız ilk kaynak olacak şekilde tasarlanmıştır. Bir başlangıç kılavuzu olarak, en önemli bilgileri en küçük alana yoğunlaştıracak ve bu bilgileri en erişilebilir şekilde sunacak biçimde kurgulanmıştır.

Kitap, her biri dokuz bölümden oluşan iki kısma ayrılmıştır. Bu bölümler birlikte, uluslararası ilişkilerin temel bileşenlerine ve disiplini ilgilendiren en temel ve güncel meselelere geniş bir bakış açısı sunar. Olay örgüsü sizi bilgisizlikten yetkinliğe götüren eksiksiz bir halka oluşturur. Yolculuğumuz, uluslararası sistemin nasıl oluştuğunu inceleyerek başlayacak ve uluslararası

ilişkilerin her zaman olaylara uyum sağladığını ve dolayısıyla bitmeyen bir keşif yolculuğu olduğunun kavranmasıyla sona erecektir.

Tipik ders kitaplarının aksine bu kitapta kutu, çizelge, resim veya alıştırma yoktur. Bu kitabın temelini oluşturan felsefe, bu tür şeylerin dikkat dağıtıcı olabileceğidir. Bu kitap, E-UI Temelleri serisindeki diğer kitaplar gibi, ilgi çekici bir anlatım ile okuyucunun dikkatini çekmek amacıyla tasarlandı. Bölümler, basit paragraflar ve açık cümlelerden oluşmakta olup oldukça kısadır.

Kitabı size sunulduğu şekliyle okumanızı ve bölümler arasında bir örnekleme yanlılığına kapılmaktan kaçınmanızı tavsiye ediyoruz. Unutmayın kitap giderek gelişen bir anlatı sunmaktadır ve her bölüm bir öncekinin üzerine eklenecek biçimde yazılmıştır. Örnek vermek gerekirse: Bir romanın yedinci bölümünü atlayıp da karakterleri ve ortamı eksiksiz tanıyabilmeyi bekleyemezsiniz. Baştan başlayın. Bir bölümde zorlandıysanız bölümü bir süreliğine bırakın, sonrasında tekrar üzerinde çalışmaya başlayın. Her bölüm eşit derecede önemlidir.

Anahtar Kavramlar

Her disiplinin kendine özgü bir dili vardır. Bunları bilim insanları tarafından spesifik durumları açıklamak için ortaya koyulmuş bir dizi terim olarak anlayabilirsiniz. Sonuç olarak bir disiplini öğrenmek için çalışırken o disiplinin jargonunu öğrenerek literatürü anlamak için çalışırsınız. Bu kitabı jargonla doldurmak yerine, sizi uluslararası ilişkilerin genel terminolojisine alıştırırken bunu mümkün olduğunca basit bir

dille yapmaya çalıştık. Bu yaklaşım, yakında karşılaşacağınız daha kompleks literatürü okumanız için size güven verirken ayrıca bu zaman gelene kadar sizi meşgul edecektir. Bununla birlikte kısaltmaları aşırı kullanmaktan da kaçınmaya çalıştık.

Anahtar kavramları anlayabilmek "uluslararası ilişkiler" teriminin nasıl ifade edilebileceği gibi temel şeyler için bile geçerlidir. Akademik gelenek, akademik disipline, yani dünyanın her yerindeki üniversite kampüslerinde öğretilen konuya atıfta bulunurken onu büyük harfle kullanmaktır (Uluslararası İlişkiler, UI olarak kısaltılır). UI olayları tanımlamaz, bundan ziyade olayları anlamaya çalışan bilimsel bir disiplindir. Öte yandan "uluslararası ilişkiler" (küçük harflerle) çoğunlukla hem akademisyenler hem de diğerleri tarafından küresel düzeyde devletler, kuruluşlar ve bireyler arasındaki ilişkileri tanımlamak için kullanılır. Bu terim, "küresel politika", "dünya politikası" veya "uluslararası politika" gibi terimlerle değiştirilebilir. Bu kavramların hemen hemen hepsi aynı anlama gelmektedir. Bu büyük harf kullanımı geleneğini bu kitapta sürdürdük.

Uluslararası İlişkiler, insanlar olarak dünyamızı nasıl organize ettiğimiz hakkında hemen her şeyi inceler. Bir disiplin olarak, kapsadığı çok çeşitli konuları incelemek için genellikle diğer disiplinlerin araçlarından faydalandığından genellikle "özgür platform" olarak tanımlanır. Bölümler aşamalı olarak bir imge oluşturacak olsa da başlangıç olarak buradaki anahtar kavramların birkaçına göz atmak faydalı olabilir.

Siyasi iktidar son biçimini (şimdiye kadar) ulus devletin yaratılmasında bulmuştur. Gel gelelim en yaygın kullanımı daha kısa haliyle "devlet" biçiminde atıfta bulunulan "ulus devlet",

sık sık duymayabileceğiniz bir terimdir. Bunun yerine, insanların “ülke” veya “millet” dediğini duyabilirsiniz ancak bu terimlerin kullanımı, uluslararası ilişkileri oluşturan ana birimleri tanımlarken teknik hatalara neden olur. Fransa bir ulus devlettir. Aynı zamanda bir ülke ve ulustur ama aynı zamanda Galler de öyledir. Fakat Galler bir ulus devlet değildir. Bir ulus devlet olan Birleşik Krallık'ın bir parçasıdır. Birleşik Krallık, Galler'den farklı olarak “egemenlik” denen bir şeye sahiptir - bu da Uluslararası İlişkiler için kilit bir başka anahtar terimdir. Bu konular Uluslararası İlişkiler, Siyaset disiplinine adım atmadan ve iç görülerini ödünç alıp kendine uyarlamadan anlaşılamaz ancak tüm bu terimler kitapta oldukları gibi açıklandığı için endişelenmenize gerek yok.

Uluslararası ilişkilerin sadece ulus devletler arasındaki siyaset oluşu sizi tatmin etmeyebilir. Burada ekonomi de işin içine dahil oluyor ve malların, insanların ve bilginin görece özgür dolaşımı ile karakterize edilen bu durum çokça söylediğimiz biçimde küreselleşmiş dünyada oldukça gelişmiş durumdadır. Anlaşılır bir şekilde, bu Uluslararası İlişkiler’e yeni ögeler ekler ve uluslararası kuruluşlarla birlikte şirketler gibi ulus devletlerin ötesinde bir aktör anlayışının benimsenmesini gerektirir. Tabi, devlet, ekonomi veya kuruluşlar dışında daha geniş bir perspektiften incelemeler yapmak isteyebilirsiniz. Bireyler - sen ve ben - elbette önemlidir. Nihayetinde, uluslararası ilişkiler aslında insanlar arasındaki bir etkileşim sistemidir. Uİ, bu sistemi anlamak ve analiz etmek için sosyoloji gibi diğer disiplinlerden yöntemler ödünç almak zorunda kaldı ve böylelikle daha fazla terim kazanarak daha karmaşık bir hale geldi.

Yukarıdaki paragraf ayrıca günümüzde çokça kullanılan "küreselleşme" kelimesine de değiniyor, kelimenin anlamı bilim insanlarınca halen daha tartışılsa da oldukça moda. Küreselleşme, uluslararası politikanın ne olması gerektiğine dair paylaşılan fikrin tanımı mıdır? Küresel olarak paylaştığımız genişleyen kültürel bağlantıların bir açıklaması mı? Tek bir küresel ekonomik modelle yani kapitalizmle birbirine bağlanmış bir dünyanın tanımı mı? Bunların hepsi mi? Yeni mi yoksa her zaman var mıydı? Bu soruları cevaplamaya çalıştığımızda, küreselleşmenin olumlu mu yoksa olumsuz mu olduğunu sorguladığımız gibi buna ek olarak yeni soruların da hızla ortaya çıktığını görürüz. Örneğin, hepimizin aynı sembolleri, markaları ve idealleri tanıdığı ortak bir küresel kültürün ortaya çıkışı biçimindeki bir küreselleşme fikrini kabullenirsek, bu yerel kültürler ve gelenekler için ne anlama gelecektir? Bazıları küreselleşmenin gerçekte var olup olmadığını bile sorgulamakta. Uluslararası İlişkiler'in önde gelen bilim insanlarından biri olan Kenneth Waltz, küreselleşme kavramını "küresaçmalık" olarak adlandırdı.

Gelgelelim, bu kitap, küreselleşme gibi tartışmalı terimlerle ilgili büyük tartışmalara girmekten kasıtlı biçimde kaçınmakta. Ayrıca karmaşık kavramları basitleştirilmiş açıklamalarla sunmaktan da kaçındık. Bunun yerine, bu tür sorunların ortaya çıktığı yerlerde, düşünmeniz ve daha derin ve geniş bir şekilde okumanız için size yeterli bağlamı sağlamayı amaçlıyoruz. Size ne düşüneceğinizi söylemeyi veya önceden hazırlanmış cevaplar vermeyi değil, zihninizi açmayı istiyoruz.

Uluslararası İlişkiler'in yoğun kavram ve jargon kütüphanesi, yeni öğrenciler için baş döndürücü görünebilir ancak, bunların kullanımının ne kadar kaçınılmaz olduğunu ve Uİ

akademisyenlerinin neden bunları kullanmaları gerektiğinin nedeni gayet açıktır. Uİ alanındaki bir şey hakkında en basit noktaya değinmek bile, anlaşılması gereken belirli terimlere dayanır. Kitabın bazı okuyucuları yeni başlayan öğrenciler olmayacak. Bazıları Uluslararası İlişkiler yolculuklarına başka yerlerde başlamış ve jargonun ağırlığı nedeniyle bir "pit stop" olarak buraya inmiş olabilirler. Kitap ayrıca bütün bu okuyucuları düşünerek tasarlandı.

Kitabın Birleşik Krallık'ta yayınlanması nedeniyle İngiliz İngilizcesi kullanılarak sunulduğunu da belirtmeliyiz. Bu, "küreselleşme" ve "organizasyon" gibi kelimelerin "z" yerine "s" ile yazıldığı anlamına gelmekte.

Kaynaklar

Kaynaklar akademide çok önemlidir. Bu, akademisyenlerin ve öğrencilerin, kelimeleri birebir olarak kullansalar da kullanmasalar da başkalarının çalışmalarına atfetme şeklidir. Bu nedenle, bu kitabı tamamladıktan sonra ilerleyeceğiniz uzman literatüründe çok sayıda referans görecek olmanız olağandır. Alıntılama bilimsel yazımda önemli bir ögedir ve kendi çalışmalarınız için ustalaşmanız gereken bir alandır.

Bu kitapta size aralıksız bir anlatım sunabilmek için tüm konuları uzman bir bakış açısıyla özetlemeye çalıştık. Sizi uzman literatüre yönlendirmemiz gerektiğinde, mesela sizi daha derinlemesine bir okuma yapmaya teşvik etmek için, şuna benzeyen metin içi alıntılar ekledik (Vale, 2016b). Bu alıntılar sizi kitabın arkasındaki referanslar bölümünde tam referansı bulabileceğiniz ve isterseniz takip edebileceğiniz notlara yönlendirecektir, genelde bunlar kitaplar, dergi makaleleri veya

web siteleridir. Metin içi alıntılar her zaman yazarın soyadını ve yayın yılını içerir. Referans listesi soyadına göre alfabetik olarak düzenlendiğinden, tam referansları hızlı bir şekilde bulabilirsiniz. Bazen parantez içinde sayfa numaralarını da bulabilirsiniz mesela (Vale 2016b, 11–13). Bir kaynaktan belirli argümanlara veya bir alıntıya atıfta bulunurken sayfa numaraları eklenir. Bu referans sistemi, "yazar-tarihi" veya "Harvard Sistemi" olarak bilinir. En yaygın sistemlerden biridir, ancak Uluslararası İlişkiler'de kullanılan tek referans sistemi değildir.

Zamanı geldiğinde kendi argümanlarınızı oluşturmanız ve ödevlerinizi yazmanız gerekecek, buna davaya hazırlanan bir avukat gözüyle yaklaşabilirsiniz. Çalışmayı yaparken göreviniz, bir jüriyi, makul şüphenin ötesinde, argümanınızın savunulabilir olduğuna ikna etmek olacaktır. Gerçeklere ve uzmanlığa dayanan açık ve iyi organize edilmiş kanıtlar sunmanız gerekir. Yalnızca birinin görüşü olduğu için bir kanıt sunarsanız, jüri bunu ikna edici bulmaz ve davayı kaybedersiniz. Benzer şekilde, akademik yazımda da kullandığınız kaynakların saygın olduğundan emin olmalısınız. Bunu genellikle yazar ve yayıncıya bakarak anlayabilirsiniz. Yazar bir uzman değilse (akademisyen, uzman vb.) ve/veya yayıncı bilinmiyorsa/gizliyse, kaynak büyük olasılıkla güvenilmezdir. İlginç bilgiler içerebilir, ancak bilimsel standartlara göre saygın değildir.

Bir kitabın (bir kitap okuduğunuz için!) ve internetin ne olduğunu anladığınızı kolaylıkla varsayabiliriz ancak, bu kitapta alıntılandığını göreceğiniz ve daha önce karşılaşmamış olma ihtimaliniz olan kaynaklar dergi makaleleridir. Dergi makalelerine genelde pahalı oldukları ve abonelik gerektirdikleri için yalnızca üniversite kütüphanenizden

erişilebilir. Akademisyenler tarafından akademisyenler için hazırlanan bildirilerdir. Bu nedenle, en yeni düşünceyi temsil eder ve en son iç görüler içerebilirler ancak kitlenin uzmanlar olması nedeniyle genellikle karmaşık ve yoğundurlar ve bu hal yeni başlayanlar için okumayı zorlaştırır. Ayrıca dergi makaleleri hakemli olarak değerlendirilir, bu yayınlanmadan önce diğer uzmanlar tarafından yürütülen bir değerlendirme sürecinden geçtikleri anlamına gelir, bu süreç boyunca birçok değişiklik ve iyileştirme yapılabilir ve makaleler genellikle meslektaşlarının incelemesinden geçemez ve reddedilir, bu nedenle, dergi makaleleri akademik yazımda altın bir standarttır.

Birçok dergi makalesi artık internette mevcuttur ve bu durum öğrenciler bir dergi makalesini çevrimiçi bir dergi veya gazete makalesinden ayırt etmekte zorlanabileceği için kafa karışıklığına yol açar. Gazetecilik eserleri hakemli değildir ve farklı standartlara uygundur. Yukarıdaki ipucunu izler ve yayıncı ile yazarı "araştırırsanız", hangisinin hangisi olduğunu anlayabilirsiniz. Bir başka yararlı ipucu uzunluktur. Bir dergi makalesi tipik olarak 10–20 sayfa uzunluğundayken (7.000–11.000 kelime) gazetecilik makaleleri veya yorumlar genellikle daha kısadır.

Kaynaklar konusunda son bir not: İnternet, Vahşi Batı gibidir, orada harika bilgilerle birlikte bir sürü çöp de vardır ve bunları birbirinden ayırmak çoğu zaman zor olabilir. Ancak yine de yazarı ve yayıncıyı araştırma (interneti kullanarak) altın kuralını izlerseniz, genellikle yolunuzu bulabilirsiniz. Ancak dünyanın en büyük web sitelerinden bazıları bile güvenilmez olabilir. Örneğin Vikipedi harika bir kaynaktır ancak genellikle uzmanlardan ziyade meraklı sıradan insanlar tarafından

yazıldığı ve düzenlendiği için yanlış bilgilere sahiptir, buna ek olarak, kullanıcı düzenlemeleri nedeniyle sayfaları sürekli değiştiğinden, güvenilmez bir hale gelmiştir. Dolayısıyla, internetteki kural, en az iki iyi web sitesinden veya en az iki saygın yazardan bulduğunuz her şeyi doğrulamaya çalışmaktır. O zaman interneti güvenle kullanabilir ve tuzaklarından kaçınırken avantajlarından yararlanabilirsiniz ancak ödevleri hazırlarken, interneti yalnızca akademik dergilerde ve kitaplarda bulacağınız daha sağlam bilgileri desteklemek için kullanmalısınız.

Akıllıca Okuyun

Okumak için zaman ayırmaya çalışın. Cihazlarınızı sessize almanız, internet tarayıcılarınızı kapatmanız ve çalışmak için sessiz bir yer bulmanız gerekecektir. Başka şeyler yapmak için saat başı onar dakikalık kısa molalar verin ve çalışma seansınızın ortasında düzgün bir yemek yemek için daha uzun bir mola verdiğinizden emin olun. Son olarak, çalışmadan önce ve sonra iyi bir gece uykusu alın. Uykudan mahrum kaldığınızda veya aç olduğunuzda beyniniz bilgiyi çok iyi kavrayamaz. Yıl içinde son dönemlere yaklaşırken paniğin arttığı zamanlar olabilir, ancak zaten doğru bir çalışma stratejiniz varsa, yapmanız gereken görev için yeterli durumda olduğunuzu göreceksiniz.

Bilimsel amaçlarla okumak, zevk için okumakla aynı şey değildir. Bir okuma stratejisi benimsemelisiniz. Herkes bunu yapmak için kendine özgü bir yol geliştirebilir ancak temel ipucu şudur: okurken notlar alın. Çok fazla notunuz olmadığını fark ederseniz veya zihniniz biraz boşsa, o zaman çok hızlı okuyor veya yeterince dikkat etmiyor olabilirsiniz, bu büyük

olasılıkla bir bilgisayarda veya tablette dijital olarak okuyorsanız, gözlerin dolaşması veya bir sosyal medya sitesiyle dikkatinizin dağılması ihtimalinden dolayı epey olasıdır. Böyle bir durumda endişelenmeyin: sadece geri dönün ve yeniden başlayın. Çoğu zaman, bir şeyi ikinci kez okuduğunuzda onu anlarsınız.

En iyisi, her bölümü okurken kaba notlar almaktır. Bir bölümün sonuna geldiğinizde, kaba notlarınızı hatırlamak isteyeceğiniz bir "anahtar konular" listesi halinde derleyin, bu, bir sorunu gözden geçirmeye veya özetlemeye geldiğinizde yararlı olacaktır çünkü tüm bölümü tekrar okumanız gerekmeyecektir. Notlarınız hafızanızı tazelemeli ve size temel bilgileri hatırlatmalıdır. Bazı ders kitapları bunu sizin için yapar ve her bölümün sonunda önemli noktaların bir listesini sunar. Yeni başlayanlar için temel bir kitap olan bu kitap bunu yapmıyor çünkü okuyucuların kendileri için önemli okuma ve not alma becerilerini geliştirmelerini ve kısa yollardan kaçınmalarını istiyoruz.

Notlar alarak, incelemeler, revizyon, tartışmalar ve ödevler için önemli olan noktaları küçük parçalar halinde saklamanıza izin veren bir okuma stratejisi yaratmış olacaksınız. Eğitiminiz sırasında okuduğunuz her şeyde bu yaklaşımı benimsemelisiniz. Not almak için en iyisi dijital araçlar (dizüstü bilgisayar / tablet) kullanmaktır, böylece yedeklemeler oluşturabilir ve değerli el yazısıyla yazılmış kâğıt notları kaybetme riskini ortadan kaldırabilirsiniz. Ayrıca daha sonra herhangi bir yazılı çalışmada başvurmanız gerekirse, notları aldığınız kaynağı hatırlayabilmek için, her notun alıntı bilgilerini sayfanın üst kısmına yazmalısınız.

1

Modern Dünyanın Oluşumu

ERIK RINGMAR

Uluslararası ilişkiler disiplini, gündelik haber akışlarında da sunulduğu üzere, liderlerin buluşmaları, müzakerelerin sonuçlanması, savaşların başlaması, terör eylemlerinin gerçekleştirilmesi gibi birbirinden farklı birçok olayla ilgilenmektedir. Tüm bu gelişmelerin anlamlandırılabilmesi için ise modern dünya ve tarihi hakkında birçok şey bilinmesi gerekmektedir. Bu bağlamda birbirinden bağımsız görünen tüm bu olayların aslında nasıl bağlantılı oldukları anlaşılmalıdır. Üniversitelerde tüm bu bahsedilen konular inceleniyor olsa da uluslararası siyasetin temel ilkesi aslında bu karışık tablonun son derece basitleştirilmiş bir görüntüsünü sunmaktadır. Günlük haberlerin akışına odaklanmaktan ziyade bu olayların altında yatan temel prensiplere ve nedenlere dikkat edilmelidir. Bu bölümde yapmayı deneyeceğimiz şey de bu olacaktır. Öyleyse işe büyük düşünerek başlayalım: uluslararası ilişkiler nedir, nasıl ortaya çıkmıştır ve nasıl bu hale gelmiştir?

Bu bağlamda devlet iyi bir başlangıç noktası olacaktır. Dünya üzerinde pek çok devlet -tam sayı vermek gerekirse son sayıma göre en az 195 devlet- bulunmaktadır. Devletler açıkça

birbirlerinden çok farklı olsalar bile önemli birçok konuda büyük benzerlikler göstermektedirler. Doğrusu, Antarktika hariç, dünya üzerinde hak iddia edilmemiş hiçbir kara parçası bulunmamaktadır. Ayrıca birden fazla devlete ait bir kara parçası da mevcut değildir (bu noktada belirtilmelidir ki bazı kara parçaları üzerindeki mülkiyet hakları tartışmalıdır). Öte yandan tüm devletlerin başkentleri, orduları, dış işleri bakanlıkları, bayrakları ve milli marşları vardır. Tüm devletler kendilerine "egemen" diyerek, kendi bölgelerini kendi kararları doğrultusunda yönetmek üzere münhasır hak iddia ederler. Aynı zamanda devletler diğer devletler ile kurdukları ilişkilerinde de egemendirler ve savaş ilan etmek, barış imzalamak veya müzakerelerde bulunmak gibi birçok eylemde bulunabilmektedirler. Aslında devletlerden sıklıkla sanki savunulması gereken çıkarları ve yürütülecek planları olan insanlarmış gibi bahsedilmektedir. Bu nedenle uluslararası siyaset, eski bir metafora dayanarak, devletlerin başrol oyuncuları olduğu bir dünya sahnesine de benzetilebilmektedir.

Yıllar boyunca birçok farklı türde devlet var olmuştur, ancak bu bölümde ele alacağımız ana konu Avrupa devletleri ve Avrupa'daki tarihsel gelişmeler olacaktır. Bunun ardında birçok geçerli sebep bulunmaktadır. Tarihinin önemli bir bölümü süresince Avrupa'nın dünyanın diğer bölgeleriyle hiçbir ilişkisi olmamıştır. Avrupa'nın diğer kıtalarla bağlantıları çok sınırlı kalmıştır ve Avrupa devletleri diğer ülkelerden daha zengin veya güçlü değerlendirilmemişlerdir. Fakat 1500'lü yıllara gelindiğinde bu durum değişmeye başlamıştır. Bu dönem Avrupa'nın dünyanın geri kalanıyla ilk olarak ekstansif ticaret bağları geliştirdiği zamanlar olarak bilinmektedir. Ticaret yollarındaki gelişmeler hem ekonomik kalkınmaya hem de

sosyal hayatta değişime sebep olmuştur. Bunun bir sonucu olarak Avrupalılar otoritelerini kabul ettirmişlerdir. Nihayetinde on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında dünya üzerindeki pek çok bölgeyi işgal ederek ve sömürgeleştirerek dünya tarihinin gidişatını önemli ölçüde değiştirmişlerdir. Bu dönemi takriben, yirminci yüzyılın ikinci yarısında sömürülen devletlerin bağımsızlıklarını kazanmalarıyla, Avrupai devlet yapısı ve uluslararası ilişkilerin Avrupai usullere göre düzenlenmesi bir norm halini almıştır. Bu nedenledir ki bugünün uluslararası düzeni aşağı yukarı Avrupalılar veya Avrupalı olmayanlar tarafından Avrupai usuller kopya edilerek oluşturulmuştur.

Egemen devletin yükselişi

Orta Çağ Avrupa'sında uluslararası siyaset, birbiriyle örtüşen yargı yetkileri ve bağlılıklardan oluşan karmaşık bir örüntüden oluşmuştur. Hayat çoğunlukla yerel olduğundan, iktidar da çoğunlukla yerel düzeyde varlığını sürdürmüştür. Bu döneme bakıldığında yerel düzeyde müthiş ölçüde çeşitli siyasi varlıkların bulunduğu bilinmektedir: kendi mülklerini uygun gördükleri biçimde yöneten derebeyleri, bağımsız tüccarlar tarafından kurulan şehirler, din adamları tarafından yönetilen devletler, ayrıca beylikler ve dukalıklar gibi küçük ölçekte siyasi yapılar. Hatta siyasi bir rol üstlenen – askeri bir düzeni olan Hospitalier Şövalyeleri gibi- tarikatlar bile varlıklarını sürdürmüşlerdir. Bunlara ek olarak özellikle Kuzey Avrupa'da az çok kendi kendini yöneten köylü topluluklar da var olmuştur. Elbette, İngiltere ve Fransa kralı gibi krallar da var olmuşlardır fakat güçleri sınırlı kalmıştır ve bu kralların mal varlıkları ancak altlarında bulunan köylülerin yoksullukları ile kıyaslandığında zengin görünmüştür.

Orta Çağ Avrupası'nda kıta üzerinde hak iddia edebilecek ölçekte güç sahibi olan iki kurum olduğu bilinmektedir: Katolik Kilisesi ve İmparatorluk. Kilise, merkezi Roma olan ruhani bir otorite olarak kabul görmüştür. Küçük bir Yahudi azınlık dışında neredeyse tüm Avrupalıların Hristiyan olduğu bilinmektedir ve bu dönemde kilisenin otoritesi çok uzaklara yayılarak birçok insanın hayatına derinlemesine nüfuz etmiştir. Roma döneminden beri hukuk ve Latin dili gibi kurumların ve değerlerin koruyucusu olan Kilise, dönemin kültürel ve entelektüel hayatında yadsınamaz bir rol oynamıştır. *Kutsal Roma İmparatorluğu* olarak da bilinen İmparatorluk onuncu yüzyılda merkezi -çoğunluğu Almanca konuşan- Avrupa olacak şekilde kurulmuştur. İmparatorluk aynı zamanda İtalya, Fransa ve bugünkü Hollanda ile Belçika'nın bazı kısımlarını da içine almıştır. Meşruiyetini Roma İmparatorluğu'ndan devşirmiş olduğu bilinse de eski imparatorluğun siyasi gücüne hiçbir şekilde sahip olmadığı gözlemlenmiştir. Kutsal Roma İmparatorluğu, yüzlerce ayrı siyasi birimden oluşan düzensiz yapılanmış bir federasyonla kıyaslandığında başarılı olarak değerlendirilmektedir.

Bu nedenlerden dolayı Orta Çağ Avrupası'nın siyasal sistemi yerel ve evrenselin ilginç bir kombinasyonu olarak görülebilmektedir. Gelgelelim bu sistem on dördüncü yüzyıl itibariyle devletin küresel ve yerel arasında bir siyasi varlık olarak ortaya çıkması ile büyük ölçüde basitleştirilmiştir. Yeni ortaya çıkan devletler eş zamanlı olarak küresel düzeyde Papa'ya ve İmparatorluğa; yerel düzeyde ise feodal beylere, serflere ve çeşitli diğer yöneticilere karşı çıkmışlardır. Devlet bu şekilde bağımsız olmuş ve kendini yönetir duruma gelmiştir. Süreç, Milano, Floransa, Venedik ve Ravenna gibi Kuzey

İtalya’daki şehir devletlerinin imparatora karşı Papa’yı öne sürmesiyle başlamıştır ve sonrasında devletlerin ikisinden de bağımsız hale gelmesi ile sonuçlanmıştır. Bu sırada Almanya’da ise Papa, İmparator ile hangisinin piskopos atama hakkına sahip olduğu konusunda mücadelesini sürdürmüştür. İkili çatışırken Kutsal Roma İmparatorluğu’nun kurucu üyeleri bağımsızlıklarını ilan etme fırsatı bulmuştur. Bu dönemde ayrıca Fransa ve İngiltere kralları da Papa’nın emirlerine karşı gelerek daha bağımsız hareket etmeye başlamışlardır. Fransa Kralı’nın, 1309 ile 1377 yılları arasında, Papa’yı Güney Fransa’daki Avignon’a taşınmaya zorladığı bilinmektedir. Bu sırada İngiltere’de Kral, Papa’nın halktan vergi alma hakkını kaldırmıştır.

On altıncı yüzyılda başlayan reformlarla birlikte Kilise parçalandıkça, birleşik bir Avrupa fikri de çökmüştür. Çok geçmeden Martin Luther (1483-1546) ve John Calvin’in (1509-1564) takipçileri Roma’dan emir almayan kendi bağımsız mezheplerini kurmuşlardır. Sonrasında bu yeni devletler, Roma’dan emir almak yerine, kendilerini devletlerin müttefiki haline getirmişlerdir. Daha doğrusu, İngiltere'de VIII. Henry veya İsveç'te Gustav Vasa gibi krallar, kendi siyasi ajandaları için mevcut dini çekişmeden yararlanmışlardır. Devletler, reform hareketlerini destekleyerek kendilerini Roma'nın gücünden ve baskısından kurtarmaya çalışmışlardır. Kuzey Avrupa'nın her yerinde, yeni “Protestan” kiliseleri devlet tarafından yönetilmeye başlanmıştır ve kilise toprakları devletin malı olmuştur. Ayrıca, bu yeni bölünmeler hem kültürel hem de entelektüel nitelik taşımışlardır. Matbaanın icadıyla birlikte, yazının gücü manastırların elinden kurtularak kitapları için pazar arayışında olan özel yayıncıların eline geçmiştir. Bu

dönemde, en büyük pazar Latince yazılanların yerine çeşitli yerel dillerde yayınlanan kitapların olmuştur. On sekizinci yüzyıldan itibaren Latince artık eğitimin baskın dili olmaktan çıkmıştır ve sonuç olarak Avrupalıların birbirlerini anlamaları birdenbire çok daha zor hale gelmiştir.

Bu ortamda giderek daha iddialı hale gelen devletler, yalnızca küresel kurumlarla değil aynı zamanda yerel kurumlarla da kavga etmişlerdir. Kendilerini iktidarın yeni konumlarına emin bir şekilde yerleştirmek isteyen krallar, tüm yerel yönetimlerin geleneksel iddialarını reddetmişlerdir. Bu durum tüm Avrupa ülkelerine doğru genişleyen büyük savaşlara yol açmıştır. Köylüler vergileri ve tekrarlanıp duran savaşların getirdiği yükleri protesto etmek için ayaklanmışlardır. 1520'lerde Almanya'da yüz binlerce katılımcı ve neredeyse bir o kadar kurbanı olan çok büyük köylü ayaklanmaları gerçekleşmiştir. On altıncı yüzyılın ikinci yarısında İsveç, Hırvatistan, İngiltere ve İsviçre'de büyük ölçekli köylü ayaklanmaları yaşanmıştır. Fransa'da, on yedinci yüzyılın ortalarında, asiller geleneksel haklarını savunmak ve kralın hak ihlallerine karşı isyan etmek için ayaklanmışlardır.

Oldukça güçsüz olan Orta Çağ krallarının emirleri altında güçlü bir bürokrasi, düzenli ordu ya da para toplamak için çeşitli yollar olmadığı bilinmektedir. Aslında, birkaç iyi rota ve liman dışında büyük şehirler kurulmamıştır. Yine de bunlar yakında inşa edilecektir. On altıncı yüzyıldan itibaren devletler hem kendi isyancı serfleriyle savaşmak hem de diğer devletlere karşı kendilerini savunmak için bir idari sistemin temellerini oluşturmuşlar ve ordular kurmuşlardır. Tabi ki böyle bir devlet yapısının inşası pahalı olduğundan, para arayışı sürekli bir endişe haline gelmiştir. Erken modern devlet, her şeyden çok,

kaynakların toplum tarafından geliştirilmesi ve dışarı aktarılması için tasarlanmış kurumsal bir makine olarak değerlendirilebilir. Devlet vergilerinin karşılığı olarak, sıradan insanlara koruma ve rüdimenter bir adalet sistemi sağlamıştır. Halkın vergi ödemeyi reddetmesi halinde, devlet memurları onlara acı çektirmek için çeşitli tatsız yöntemler uygulamışlardır.

Erken modern Avrupa, politik ekonominin altın çağı olarak değerlendirilmektedir. Bu dönemde ekonomi, siyasetten ayrı bir alan olarak değil, devletin kendi amaçlarına hizmet etmek için manipüle edebileceği bir yönetim aracı olarak görülmüştür. Ekonomik gelişme, vergilerden daha yüksek gelir elde edilmesi anlamı taşımıştır ve krallara savaşlarında kullanabilecekleri daha fazla kaynağa erişim sağlamıştır. Devlet, ticareti teşvik etmeye hevesliydi, çünkü ticaretten alınan vergilerin toplanması, topraktan alınan vergilerden çok daha kolaydı. Dolayısıyla devletin yararlanabileceği doğal kaynaklar -tarım arazileri, ormanlar, demir ve bakır cevheri ve aynı zamanda insan gücü- için bir arayış başlamıştır. Bu kaynakları ülke sınırları içinde işaretleyen haritalar oluşturulmuş ve nüfusun daha iyi takip edilebilmesi için doğumların, evliliklerin ve ölümlerin takip edildiği listeler hazırlanmıştır. Yerli endüstriler kurulmuş ve metal işletmeleri gibi askerî açıdan önemli ve devletin vergilendirmesinin kolay olduğu sektörlere sübvansiyonlar verilmiştir. Bununla birlikte, yeni kurulan bilimsel akademiler tarafından birçok alanda "yararlı bilimler" teşvik edilmiştir, yeniliklere ve keşiflere ödüller verilmiştir. Devlet destekli üniversitelerde, ortaya çıkan idari sınıfın müstakbel üyelerine toplumu en iyi nasıl düzenleyecekleri, barışı ve sosyal düzeni nasıl sağlayacakları öğretilmiştir.

Vestfalyan sistem

Avrupa devletleri mücadelenin ve çekişmenin ortasında ortaya çıkmıştır ve bu mücadeleyle çekişme varlıklarını karakterize etmeye devam etmiştir. Bununla birlikte, erken modern Avrupa'da artık mücadele edilmesi gereken yerel ve küresel otoritelerin iddiaları değil, diğer devletlerin iddiaları olmuştur. Otuz Yıl Savaşları, (1618-1648) dönemin en kanlı ve en uzun süren askeri çatışması olarak bilinmektedir. Savaşın bir sonucu olarak Almanya'nın nüfusu yaklaşık üçte bir oranında azalmıştır. İsviçreli veya İskoç paralı askerlerin çalmadıklarını, İsveç birlikleri yok etmiştir. Savaş alanında ölmeyen insanların çoğunun vebadan öldüğü bilinmektedir. Otuz Yıl Savaşları, Katolik devletler Protestanlarla çatıştığı için genellikle dini bir savaş olarak adlandırılmaktadır. Yine de Protestan ve Katolik ülkeler bazen aynı tarafta savaşmışlardır ve dini dogma savaşçıların akıllarındaki tek şey değildir. Aksine, bu dönemdeki savaşların hangi devletin Avrupa üzerinde hegemonya (hakimiyet) kurması gerektiği ile ilgili olduğu söylenebilir. Yani, hangi devletin Orta Çağ'ın küresel kurumlarını, tabii eğer varsa, devralacağı gerçek sorun olmuştur. Ana kahramanlar, iki Katolik devlet olan Fransa ve Avusturya idi, ancak Protestan bir ülke olan İsveç, Fransa'nın yanında savaşa dahil olmuştur ve sonunda hiçbir baskın güç ortaya çıkmamıştır.

30 yıllık savaşı sona erdiren 1648 tarihli Vestfalya Antlaşması, uluslararası siyaseti organize etmenin yeni yolunun sembolü olmuştur. Bu noktadan itibaren uluslararası politika, başka bir siyasi birim değil devletler arasındaki ilişkiler meselesi haline gelmiştir. Tüm devletler egemendir, yani kendi topraklarını yönetmek için münhasır hak iddia ederek diğer devletlere karşı

uygun gördükleri şekilde hareket edebilir oldukları kabul edilmiştir. Tüm devletler resmen eşittir, aynı hak ve yükümlülüklere sahiptir. Tüm bunlar ele alındığında, devletler, kapsayıcı bir gücün olmadığı bir sistemde birbirleriyle etkileşimlerde bulunmuşlardır. Egemenlik ve biçimsel eşitlik, anarşi sorununa yol açmıştır. Bir ülke içinde "anarşi", hukukun ve düzenin bozulmasını ifade ederken, devletler arasındaki ilişkiler bağlamında gücün ademi merkeziyetçi olduğu ve ortak kuralları uygulama hakkına sahip ortak kurumların olmadığı bir sistemi ifade etmiştir. Anarşik bir dünya, herkesin kendi kendine baktığı ve kimsenin bir bütün olarak sisteme bakmadığı dünyadır. Devletler kendi kaynaklarına güvenmek veya bir devlet ittifakının gücünü başka bir ittifakın gücüne karşı dengeleyecek ittifaklar kurmak zorundadırlar. Yine de kısa süre içinde anlaşıldığı üzere, bu tür güç dengeleri güvencesizdi, kolayca altüst edilebilirdi ve toprak sahipliğine verilen değer göz önüne alındığında, devletleri saldırgan savaşlara girmeye teşvik etmiştir. Sonuç olarak, bu yeni uluslararası sistem sürekli gerilimler ve savaş tehditleri ile karakterize edilir hale gelmiştir - ki bu çoğu zaman gerçek savaşlara dönüşmüştür.

Aynı zaman diliminde, ortak meselelerin düzenlenmesine yardımcı olacak çeşitli uygulamalar geliştirilmiştir. Bunun en önde gelen örneği, barış anlaşmalarının müzakere edilme biçimlerinin örneklediği diplomasi uygulamasıdır. On yedinci yüzyıldan itibaren, Avrupa devletleri her büyük savaştan sonra bir çözüme varmak ve gelecekteki etkileşimlerinin şartlarını belirlemek için bir araya gelmiştir. Bu diplomatik uygulamaların ilk kökenleri, kuzey İtalya'nın şehir devletleri arasındaki ilişkilere dayanmaktadır. Bu devletler hem Papa'dan hem de İmparatordan bağımsız hale geldikten sonra, çok

geçmeden ilişkilerinin çok daha karmaşık hale geldiğini keşfetmişlerdir. Yanlış anlaşılmalardan ve gereksiz çatışmalardan kaçınmak için, farklı yöneticiler birbirlerinin huzuruna büyükelçiler göndermeye başlamışlardır. Bu diplomatik ağ, bilgi toplamayı, casusluk yapmayı, aynı zamanda birbirleriyle iletişim halinde olmayı, müzakereleri yürütmeyi ve anlaşmaları sonuçlandırmayı sağlamıştır. Diplomasi uygulamaları kısa süre içinde karşılıklı şekilde avanta sağlayan bir dizi hüküm içerecek şekilde genişlemiştir: Büyükelçiliklere sınır ötesi haklar ve yasal dokunulmazlık verilmiş, diplomatik gönderiler dokunulmaz kabul edilmiş ve büyükelçiler kendi tanrılarına ibadet etme hakkına sahip olmuşlardır. Kuzey İtalya'da başlayan bu uygulamalar giderek daha fazla devleti kapsayacak şekilde genişlemiştir ve 17. yüzyılın ortalarında sistem Fransa, İspanya, Avusturya, İngiltere, Rusya, Polonya, Danimarka, İsveç ve Osmanlı İmparatorluğu'nu içerir hale gelmiştir. Diplomatik uygulamalar hiçbir zaman savaşı önleyecek kadar güçlü olmamıştır ve açıkçası savaşlar yaygın şekilde devam etmiştir, ancak Avrupalılara ortak bir kimlik duygusu sağlamıştır. Bu bağlamda bir Avrupa devleti, her şeyden çok, ortak bir diplomatik uygulamalar sisteminin parçası olan bir devlet olarak tanımlanabilmektedir.

Uluslararası bir sistem

Erken modern devlet, savaşmak ve toplumsal kaynakları elde etmek için tasarlanmış mücbir bir makine olarak görülebilmektedir. Yine de on sekizinci yüzyılın sonunda, bu makine kökten bir değişime uğramıştır. Daha doğrusu, "devlet", "ulus" ile birleştirilmiş ve farklı şekilde organize edilmiş, farklı hedefler güden "ulus devlet" olmuştur. Bir ulus, bir devletin

aksine, ortak bir kimlikle ve ortak sosyal uygulamalarla bir araya gelmiş insan topluluğunu teşkil etmektedir. Çeşitli türden topluluklar tarih boyunca var olmuş, ancak ilk kez bu noktadan sonra siyasi bir mesele haline gelmişlerdir. Yeni tür milliyetçi liderlerin tartışmalarıyla birlikte, ulusun devleti ele geçirmesi ve kurumsal yapıların ulusun sorunlarını çözmek için kullanılması gerektiği anlayışı ortaya çıkmıştır. Milliyetçiler birçok ülkede bu amaçları doğrultusunda art arda başarılar elde etmişlerdir. Millet, devlete içsel bir yaşam eklemiştir ve diyebiliriz ki; ulus ise, erken modern devlet mekanizmasının bedenine eklenen ruh olmuştur.

İngiltere'nin Kuzey Amerika kolonilerinde 1776'da ve Fransa'da 1789'da gerçekleşen devrimler, diğer milliyetçilerin de izleyebileceği örnekler oluşturmuşlardır. ABD Anayasasının önsözünün ilk cümleleri olan "*Biz Birleşik Devletler Halkıyız*", daha önceki dönemlerde kelimenin tam anlamıyla düşünülemeyecek bir ifadedir. Fransa'da kral resmi olarak tek meşru siyasi aktör durumundadır ve halk siyasetten bir bütün olarak dışlanmıştır. Buna ek olarak, aristokrasinin ve kilisenin gücü, her şeyden önce en büyük toprak sahipleri oldukları kırsal kesimde etkili olmuştur. 1789 devriminde, eski rejim ve onunla birlikte tüm toplumsal düzen devrilmiştir ve Fransız milleti bu noktadan sonra halk -ulus- tarafından; özgürlük, eşitlik ve kardeşlik ilkeleri uyarınca yönetilmiştir.

1792 yılı itibariyle devrimci Fransız ulusuyla Avrupa'nın geri kalanının kralları arasında çatışma başlamıştır. Savaşlar, 25 yıla yakın bir süre devam etmiştir. Bu savaşların en şiddetli dönemi, kendisini Fransa'nın imparatoru yapan Fransız General Napolyon Bonapart'ın adını taşıyan on dokuzuncu yüzyılın başlarındaki Napolyon Savaşları sırasında yaşanmıştır. Eski

rejimlerin krallarının aksine, devrimci Fransız hükümeti, vatanseverlikten güç alarak, savaşa katkı sunması konusunda tüm halka güvenebilmiştir. Bu durum, ilk önce devrimcilerin ve daha sonrasında Napolyon'un Avrupa'yı fethetmeye başlayan heybetli bir savaş makinesi yaratmasına olanak sağlamıştır. Almanya hızla istila edilmiş ve bu ani yenilgi tüm Almanlar için bir utanç kaynağı olmuştur. O noktada tamamen parçalanmış olan Kutsal Roma İmparatorluğu, 1806 yılında Napolyon'un fethinin ardından nihayet dağılmıştır. Gelgelelim, milliyetçilerin etrafında toplanabileceği bir Alman devleti olmadığından, ilk karşılık askeri değil kültürel olarak formüle edilmiştir. Milliyetçi duygular, Alman diline, Alman geleneklerine ve paylaşılan bir tarih anlayışına odaklı bir şekilde gelişmiştir. Çok geçmeden, güçlü Alman milleti, birleşik bir Alman devleti arayışına başlamıştır. Bu hedefe, 1871 yılında Almanya'nın -belki de gerektiği şekilde- Fransa'yı bir savaşta mağlup etmesinden sonra ulaşılmıştır.

Napolyon Savaşları'nın sonunda bir anlaşmaya varılan 1815 Viyana Kongresi'nin Avrupa'yı devrim öncesi yollarına döndürdüğü düşünülmüştür. Yine de kıtada milliyetçi duygular yükselişte olduğundan dolayı anlaşmayı baltalamaya yönelik sürekli olarak tehdit oluşturmuşlardır. Avrupa'nın dört bir yanından milliyetçi topluluklar, kendi ülkelerinde siyasete dahil olmayı talep etmişlerdir. On dokuzuncu yüzyılın ilk yarısında milliyetçilik, ulusların kendi kaderini tayin etmesiyle, self determinasyon hakkıyla yakından ilgili olan liberal bir duygu olarak değerlendirilebilir.

Bu durumun ülke içerisinde siyasetin örgütlenme biçimi üzerinde geniş kapsamlı etkilere sahip olduğu söylenebilir, ancak aynı zamanda uluslararası siyaset için de önemli sonuçları

olmuştur. En açık şekilde, kendi kaderini tayin etme fikri Avrupa imparatorluklarının siyasi meşruiyetini sarsmıştır. Eğer bu imparatorlukların barındırdığı tüm halklar kendi kaderlerini belirleme hakkına sahip olsalardı, Avrupa haritasının yeniden çizilmesi gerekebilirdi. 1848 yılına gelindiğinde milliyetçi ayaklanmalar kıta boyunca hızla yayılmış ve bu olasılık bir gerçeklik halini almıştır.

Her yerde insanlar kendi kendilerini yönetme hakkı talep etmişlerdir. 1848'deki milliyetçi devrimler siyasi düzen tarafından yenilgiye uğratılmış olsa bile duyguları kontrol etmek imkânsız hale gelmiştir. Avrupa çapında, artan bir şekilde refah sahibi orta sınıf siyasi sisteme dahil olmayı talep etmiş ve taleplerini giderek daha milliyetçi bir dil kullanarak ifade etmişlerdir. Finliler bağımsız bir Finlandiya istemişlerdir; Bulgarlar bağımsız bir Bulgaristan, Sırplar bağımsız bir Sırbistan... 1861 yılında uzun zamandır ayrı şehir devletlerine bölünmüş şekilde Kilise tarafından yönetilen İtalya da birleşik ve bağımsız bir ulus haline gelmiştir. Gelgelelim, kendi kaderini tayin etme hakkı ancak 1918'de Birinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle elde edilmiştir. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'daki çoğu halk kendi ulus devletlerini kurmuştur.

Milliyetçi devrimlerin bir sonucu olarak, Avrupa uluslararası sistemi ilk kez gerçek anlamda “uluslararası” olmuştur. Yani, Vestfalyan sistem devletler arasındaki ilişkilerle ilgilenirken, on dokuzuncu yüzyıldaki dünya meseleleri giderek ulus devletler arasındaki ilişkilerle ilgilenmeye başlamıştır. Açıkçası, “uluslararası” kelimesi ilk olarak 1783'te İngiliz filozof Jeremy Bentham tarafından ortaya atılmıştır. Bununla birlikte, çoğu bakımdan, uluslararası sistem, Vestfalyan devletlerarası sistemle hemen hemen aynı şekilde işlemeye devam etmiştir.

Ulus devletler aynı egemenlik haklarını talep etmişlerdir, bu da onların resmen eşit oldukları anlamını doğurmuştur. Birlikte, gücün merkezden uzaklaştırıldığı ve savaşların sürekli bir tehdit oluşturduğu anarşik bir sistemde etkileşim içerisine girmişlerdir. Yine de ulusun eklenişi, bu etkileşimlerin doğasını önemli şekilde değiştirmiştir. Bir kere, kendi ulusal topluluklarının en azından zımni desteği olmadan ülkelerini yöneten liderler giderek daha fazla gayri meşru görülmeye başlanmışlardır. Bu aynı zamanda İtalya ve Almanya gibi yeni oluşturulan ulus devletlerin otomatik olarak Avrupa uluslar topluluğunun meşru üyeleri olarak görülmesi anlamını doğurmuştur. En azından teoride sorumluluk halkta olduğu için meşru kabul edilmişlerdir.

Dünya barışı için de yeni umutlar ortaya çıkmıştır. Krallar şan ya da kişisel kazanç uğruna savaşları sürdürürken insanların başka bir insanın hırslarını daha kolay bir şekilde kabulleneceğine inanılmıştır. Bu tür umutlardan esinlenen liberal filozoflar, “kalıcı bir barışın” nasıl sağlanabileceğine dair planlar tasarlamışlardır. Uzun bir süre için bu varsayımlar oldukça mümkün görünmüştür. On dokuzuncu yüzyıl -veya daha doğrusu, 1815'ten 1914'e kadar olan dönem- gerçekten de Avrupa tarihinde alışılmadık biçimde barışçıl bir dönem olarak değerlendirilebilir. O zamanlar ticaretteki artış bu büyük umutlarla ilişkilendirilmiştir. Adam Smith'in Ulusların Zenginliği’nde (1776) işaret ettiği gibi, bir ulus çok fazla doğal kaynağa sahip olduğu için değil, başkalarının ihtiyaç duyduğu şeyleri üretme kapasitesine sahip olduğu için zengindir. Bu kapasiteden yararlanmak için ticaret gereklidir ve ticaretle ne kadar uğraşılırsa zengin olma olasılığı o kadar artar. Kar ve pazar payları arayışı, komşu devletin toprakları için girişilen

arayıştan daha önemli hale geldiğinde, doğal olarak dünya barışı da sağlanacaktır. Herkesin birbiriyle ticaret yapmayı sürdürmekle meşgul olduğu bir dünyada, hiç kimse savaşa girmeyecektir.

Yirminci yüzyılda bu liberal umutların çoğu dağılmıştır. Birinci Dünya Savaşı, ulus devletlerin en az erken modern devletler kadar saldırgan olabileceğini göstermiştir. Aslında ulus devletler, tüm nüfusları ile birlikte ortak kaynaklarının tamamını savaşa dahil edebildikleri için, çok daha öldürücü olmuşlardır. Kâr ve pazar payları için barışçıl arayış, endişeli güvenlik arayışının veya üstünlük için sürdürülen saldırgan çabanın yerini alamamıştır. İkinci Dünya Savaşı'nda, Japonya'ya atılan iki atom bombası da dahil olmak üzere, dünyanın en gelişmiş uluslarının endüstriyel gücü, sivil halkın hava bombalanması ile birlikte askeri amaçlar için kullanılmıştır. 1939 ile 1945 arasında 60 milyondan fazla insan -dünya nüfusunun yaklaşık %2,5'i- hayatını kaybetmiştir. Bu rakam, kayıtlı tarihteki en kötü soykırımlardan biri olan Holokost'ta Almanya tarafından katledilen altı milyon Yahudi'yi de içermektedir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ABD ile Sovyetler Birliği arasındaki askeri rekabet devam etmiştir. Bu iki süper güç birbirleriyle hiçbir zaman doğrudan savaşa girmediğinden ve ancak Kore ve Vietnam'dakiler gibi vekalet savaşları sürdürdüklerinden, aralarındaki durum "soğuk savaş" olarak adlandırılmıştır.

Avrupalılar ve dünyanın geri kalanı

Avrupa'da on dokuzuncu yüzyıldan önce gerçekleşen olaylar, Avrupalılar için büyük bir endişe kaynağı olmuş, ancak başka bölgelerdeki insanlar için pek önem taşımamıştır. Avrupa'nın

Kuzey ve Güney Amerika üzerinde kesinlikle önemli bir etkisi olmuştur. Ancak, o dönemlerde Asya üzerinde çok daha az etkisi olduğu söylenebilir, Afrika ile ilişkiler ise büyük ölçüde birkaç ticaret limanıyla sınırlı kalmıştır. Doğu Asya'nın büyük, zengin ve güçlü imparatorlukları Avrupa devletlerinden oldukça farklı biçimde örgütlenmişti ve uluslararası politikada farklı ilkeler izlemişlerdir. Aynı durum, Hindistan Yarımadası, Orta Asya, Sahra Altı Afrika ve Arap dünyası gibi dünyanın diğer bölgeleri için de söylenebilir. Buna rağmen, nihayetinde tüm dünya siyasetini organize etmeyi başaran, Avrupa devlet modeli ve uluslararası ilişkiler sistemi olmuştur.

Daha önce de belirtildiği üzere, erken modern Avrupa'daki devletler için ticaret önemli bir gelir kaynağı olmuştur. Bu bağlamda, Doğu Asya ile ticaret yapmanın dünyanın geri kalanıyla yapılandan çok daha kârlı olduğu gözlemlenmiştir. Avrupalılar, Orta Çağ'da Doğu Asya mallarına karşı bir düşkünlük geliştirmişlerdi -her şeyden önce baharatlar, ama aynı zamanda ipek ve diğer egzotik mallar-. 1206-1368 yılları arasında Moğol İmparatorluğu döneminde, Avrasya'nın büyük bölümü tek bir grubun yönetimine tabii olmuştur ve Asya'yı kesen büyük kervan yollarından mal edinmek görece olarak kolaydır. Moğol İmparatorluğu çöktüğünde, kara ticareti daha güvensiz hale gelmiş ve Avrupalılar, Doğu Asya'ya deniz yoluyla ulaşmanın yollarını aramaya başlamışlardır. Avrupalıların ilk kez deniz yoluyla Doğu Asya'ya seyahatin doğrudan bir yolunu keşfetmeleri, Vasco da Gama'nın 1497'de Afrika'nın en güney ucundaki Ümit Burnu'nu dolaşması sayesinde gerçekleşmiştir. Portekizliler bu ticarette başı çekmiş, ancak kısa süre sonra onların yerini Hollandalılar ve her şeyden önce 1602'de kurulan Hollanda Doğu Hindistan Şirketi almıştır.

Avrupa'nın çeşitli yerlerinde kısa sürede kurulan ticaret şirketlerine Doğu Asya ticaretinde son derece kazançlı tekeller verilmiştir. Avrupa kralları için geliri artırmanın kolay ve hızlı bir yolu olmasından dolayı bu tekeller en yüksek teklifi verene satılmıştır.

Doğu Asya'daki seyahatlerinden dönen Avrupalılar, gördükleri harika şeylere hayran kalmışlardır. Doğu Asya krallarının, Avrupalı yöneticilerden çok daha zengin ve daha güçlü olduklarını halka rapor etmişlerdir çünkü Avrupa, karşılaştıkları medeniyet merkezlerine kıyasla bir taşra gibi görülmüştür. Öte yandan, Doğu Asyalılara göre, Avrupalılar, birkaç limana yanaşıp ticaret yapan ve ayrılan küçük bir tüccar grubundan başka bir anlam taşımıyordu. Oysa yeni ticaret yollarının açılmasının yarattığı ticaret artışı, Doğu Asya ülkeleri için önem taşımaktaydı. Avrupalılar mallarının parasını çoğu zaman, bugünkü Bolivya'da çok büyük bir maden olan Potosí'de çıkarılan, gümüşlerle ödemişlerdir ve bu değerli maden girişi Asya ticaretinin gelişmesine yardımcı olmuştur. Ticareti kolaylaştırmak için, çeşitli Avrupalı ticaret şirketlerine küçük ticaret mahalleri kurma hakkı tanınmıştır. Portekizliler, Hindistan'da Goa'da, Çin'de Makao'da, bugünün Malezya'sında Doğu Timor'da ve Malacca'da ileri karakol mevkileri kurmuşlardır; Hollandalılar ise, günümüz Endonezya'sında bulunan Java adasında bir ticaret merkezi olan Batavia'yı kurmuştur.

Amerika kıtalarında ise Avrupalıların çok daha acımasız olduğu söylenebilir. İspanyollar Meksika'daki Aztek ve Peru'daki İnka topraklarını fethettikten sonra yavaş yavaş Güney Amerika kıtasının büyük bölümünü ele geçirmişlerdir. Kuzey Amerika'da ise İngilizler ve Hollandalılar, Fransızlarla birlikte

yerleşik hale gelmişlerdir. Avrupa işgali, geniş ölçüde soykırımla ilişkilendirilmiştir. Güney Amerika'da madenlerde ve tarlalardaki ağır çalışma koşulları yüzünden çok sayıda yerli hayatını kaybetmiştir ve Kuzey Amerika'daki Avrupalı yerleşimciler Kuzey Amerika yerlilerine karşı savaşmışlardır. Ayrıca hem Kuzey hem de Güney Amerika'da en çok sayıda yerli kızamık gibi Avrupalı hastalıklarına maruz kaldığı için hayatını kaybetmiştir. Afrika kıtasına bakıldığında ise, Afrika'nın Avrupalılar tarafından bu dönemlerde büyük ölçüde bilinmediği söylenebilir.

Avrupa ile dünyanın geri kalanı arasındaki ilişkiler on dokuzuncu yüzyılda geri dönülemez bir dönüşüme uğramıştır. Bunun nedeni, her şeyden önce, Avrupa'da meydana gelen ekonomik değişikliklerdir. On sekizinci yüzyılın sonunda, buharla ve daha sonra elektrikle çalışan makineleri kullanan yeni üretim yöntemleri icat edilmiştir ve bu da büyük ölçekli fabrika üretimine olanak sağlamıştır. Bu sözde Sanayi Devrimi'nin bir sonucu olarak artık Avrupalılar çok daha fazla şey üretebilir ve bunu çok daha verimli bir şekilde yapabilir duruma gelmişlerdir. Düşük maliyetli seri üretim malları Avrupa'daki pazarları doldururmuştur ve bundan dolayı Avrupalılar diğer ülkelerde yeni pazarlar aramaya başlamışlardır. Ayrıca fabrikalarda kullanmak üzere, çoğunlukla yalnızca Avrupa dışında bulunabilen hammaddelere yönelik talep artış göstermiştir. Bu ekonomik zorunluluklar, Avrupalıların dünya ticaretine yeniden ilgi duymaya başlaması anlamına gelmiştir. Bu sefer başı İngilizler çekmiştir. Köklü bir uluslararası ticaret geçmişine sahip bir ada ülkesi olan Britanya, Sanayi Devrimi'nin ertesinde, çok zaman kaybetmeden, rakipsiz İngiliz donanması sayesinde, Kanada'dan Güney Afrika

ve Avustralya'ya kadar uzanan ticari karakol mevkileri kurmuşlardır ve bunlar arasında en önemli kolonileri de Hindistan olarak değerlendirilmiştir. Bu sırada, İngilizler ekonomik yatırımlarını askeri güçleri ile korurken, sahip oldukları ticari karakol mevkileri ve sömürge yerleşkeleri kısa sürede artış göstermiştir.

On dokuzuncu yüzyılın sonlarına doğru, diğer Avrupa ülkeleri, özellikle Afrika odaklı olmak üzere, bu koloniler için mücadeleye katılmışlardır. Sömürge mülkleri "büyük güç" statüsünün bir sembolü haline gelmiştir ve bunun sonucunda yeni Avrupa ulus devletleri çok saldırgan sömürgeciler olduklarını kanıtlamışlardır. Fransa, büyüyen imparatorluğuna Batı Afrika ve Fransız Hindiçini eklemiştir. Bu ortamda, Almanlar ile İtalyanlar da ülkeleri birleştikten sonra sömürgecilik yarışına katılmışlardır. Tüm bu gelişmeler, 1914'te Birinci Dünya Savaşı sırasında dünyanın çoğu bölgesinin nasıl Avrupalıların elinde olduğunu açıklar vaziyettedir. Öte yandan, sömürgeciliğin Çin, Japonya, Siam, Etiyopya ve Nepal gibi istisnaları bulunmaktaydı. Fakat görünüşte bağımsız olan bu ülkeler üzerinde bile Avrupalıların güçlü bir etkisi vardı.

Ancak Avrupai devlet anlayışı ve Avrupai uluslararası ilişkiler sistemi dünyanın geri kalanına bu şekilde yayılmamıştır. Ne de olsa, sömürgeleştirilmiş bir ülke, egemen bir devletin tam tersidir; sömürgeleştirilen halkların ulus devletleri yoktur ve kendi kaderlerini tayin edemezler. Bunun yerine, Avrupa modellerinin kopyalanması, kendilerini sömürgecilerden kurtarma süreciyle gerçekleşmiştir. Avrupalıların yalnızca kendilerine benzer devletlere egemenlik vereceği kanısından dolayı bağımsız olmak için tek yol Avrupa şartlarına uymak olarak görülmüştür. Bu nedenle, Avrupa benzeri devletler

yaratmak, Avrupalı olmayan tüm siyasi liderlerin dahil olduğu bir proje olarak benimsenmiştir. Uluslararası bir dekolonizasyon iklimi hüküm sürerken, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki yıllarda bu ülkeler nihayet bağımsız hale geldiklerinde, hepsi benzer biçimdeydi, hepsi kendi bölgelerine, sınırlarına, başkentlerine, ordularına, dışişleri bakanlıklarına, bayraklarına, milli marşlarına ve Avrupalı bir devletin tüm gereçlerine sahiptiler. Bir devleti ve onun dış ilişkilerini organize etmenin Avrupai olmayan alternatif yolları olup olmadığı hiç tartışılmamıştır. Bu yeni bağımsız devletlerin Avrupa ideallerine uygun yaşamaya çalışmalarının mantıklı olup olmadığı da hiç tartışılmamıştır. Kısacası modern dünya bu şekilde oluşmuştur.

Sonuç

Bu bölümde Avrupa üzerine odaklanılmıştır çünkü çağdaş uluslararası politika iyi kötü Avrupalılar ve / veya Avrupalı olmayanların Avrupai örnekleri taklit etmesi tarafından şekillendirilmiştir. Bu bölümde anlatılanlar küresel ve yerel kurumların ileri sürdüğü geleneksel iddiaları benzer zamanlarda reddeden devletlerin Orta Çağ'ın sonlarına doğru egemen bir aktör olarak ortaya çıkışlarının hikayesidir. Devletlerin bürokrasiler ve ordular aracılığıyla var olan güçlerine nasıl güç kattıklarının hikayesidir. Avrupalı devletlerin birbirleriyle rekabet halinde olmaları, askeri rekabet bağlamında insanlar için korkunç acılara sebep olurken, aynı zamanda ortaya çıkan ekonomik rekabet, kalkınma ve sosyal değişim için önemli bir teşvik unsuru oluşturmuştur. On dokuzuncu yüzyıl boyunca, hiç değilse teoride, devlet kavramı tamamıyla halkın sorumlu olduğu bir ulus-devlet anlayışına dönüşmüştür. Ulus-devletlerin

birbirleriyle ilişkilerini barışçıl şekilde sürdüreceğine dair büyük beklentiler oluşmuş, ancak tüm beklentiler kısa sürede yıkılmıştır. Ulus devletler saldırgan sömürgeciler olmuş ve yirminci yüzyılda tüm dünya iki yıkıcı savaş yüzünden acı çekmiştir. Soğuk Savaş sırasında ise dünya nükleer *Armageddon'un*[1] eşiğine gelmiştir. Yirmi birinci yüzyılda daha iyi bir gelecek umudu bir kez daha mevcut bulunmaktadır; ancak Avrupai devlet sistemi, yani günümüz uluslararası sistemi, var olduğu sürece kalıcı bir barışın olasılığı düşük görülmektedir.

[1] Dini kaynaklarda Dünya'nın sonu geldiğinde yapılacağı ön görülen büyük Kıyamet savaşının adıdır.

2

Diplomasi

STEPHEN MCGLINCHEY

Önceki bölümde de görüldüğü üzere savaş durumu halkın ilgisini odaklamakta, insan yaşamında bariz bir iz bırakmakta ve içinde yaşanılan dünyayı tamamen şekillendirmektedir. Diğer yandan, sahip olduğu öneme karşın diplomasi nadiren dikkat çekmektedir. 1800'lerin başında, askeri teorisyen Carl von Clausewitz savaşın politikanın farklı biçimlerde devamı olduğunu ifade ederken aslında modern siyasette savaş fikrini normalleştirmeye çalışmıştır ancak sözleri aynı zamanda devletlerin hedeflerine ulaşmak için savaş dışı eylemlerin de mevcut olduğunu göstermiştir. Bu eylemler genellikle diplomatların eylemleridir ve onların görevlerini temel olarak savaştan çok daha ucuz, çok daha etkili ve daha öngörülebilir stratejiler oluşturmaktadır. Açıkçası savaşların yaygın olduğu yüzyıllar dışında, diplomasiyi bugün uluslararası ilişkileri yöneten olağan hal olarak değerlendiririz. Ayrıca modern çağda diplomasi yalnız ulus devletlerce değil, ayrıca Avrupa Birliği veya Birleşmiş Milletler gibi bir dizi devlet dışı aktör tarafından da yürütülmektedir.

Diplomasi nedir?

Muhtemelen uygarlığın var oluşundan bu yana diplomasi var olmuştur. Diplomasiyi anlamanın en kolay yolu, diplomasiyi iki veya daha fazla taraf arasında yürütülen, yapılandırılmış bir iletişim sistemi olarak görmektir. Elçilerin komşu uygarlıklar arasında seyahat ettiklerine dair kayıtlar yaklaşık 2500 yıl öncesine kadar gitmektedir. Fakat o zamanlarda elçilikler, uluslararası hukuk ve profesyonel diplomasi hizmetleri gibi modern diplomasinin birçok ortak ve tanımlayıcı özelliğinden yoksun bulunmaktaydılar. Ayrıca şunun altını çizmek gerekir ki, siyasi topluluklar örgütlenmiş olabilirler, barış zamanlarında iletişim kurabilirler ve bunlara ulaşmak için çok çeşitli bir uygulamalar yelpazesi içinde hareket edebilirler. Devletler arasındaki ticareti, kültürü, serveti ve bilgiyi çoğaltacak alışverişleri nasıl teşvik ettiği düşünüldüğünde diplomasinin faydaları gayet açık hale gelmektedir.

Kısa bir tanım arayanlar için, diplomasi, bir sistem içerisinde (uluslararası ilişkiler) bulunan ve hedeflerine ulaşmak için barışçıl bir biçimde özel ve kamusal diyaloğu (diplomasi) kullanan aktörler (diplomatlar, genellikle bir devleti temsil eder) arasında gerçekleşen bir süreç olarak tanımlanabilir.

Diplomasi dış politika demek değildir ve ondan ayrı tutulması gerekmektedir. Öte yandan, diplomasiyi dış politikanın bir parçası olarak düşünmek faydalı olabilir. Bir ulus devlet dış politikasını oluştururken bunu kendi çıkarlarına uygun biçimde yapmaktadır ve bu çıkarlar çok sayıda faktörün bir araya gelişiyle şekillenmektedir. Temel olarak, devletlerin dış politikalarını oluşturan iki ana bileşen vardır: hedeflere ulaşmak için gerçekleştirilen eylemler ve uygulanan stratejiler. Bir

devletin diğer bir devletle olan etkileşimi onun dış politikasının bir eylemi olarak kabul edilmektedir ve bu eylem genellikle hükümet personelleri arasındaki, diplomasi yoluyla gerçekleşen etkileşim vasıtasıyla meydana gelmektedir. Diplomasi olmadan etkileşime geçmek, tipik olarak bir devletin dış politika eylemlerini çatışmayla (genellikle savaşla, ancak ayrıca ekonomik yaptırımlar vasıtasıyla) veya casuslukla sınırlandırmaktadır. Bu anlamda diplomasi, günümüzün uluslararası sisteminin doğru bir şekilde işlemesi için gerekli olan temel bir araçtır.

Böylece modern bağlamda, devletlerin domine ettiği bir sistemde, diplomasi çoğunlukla devletler arasında yürütülen bir süreç olarak kabul edilebilir. Aslında, diplomasiyi düzenleyen ve geçerliliğini sürdüren uluslararası bir hukuk sözleşmesi olan Diplomatik İlişkiler Hakkında Viyana Sözleşmesi (1961), diplomatik aktör sıfatıyla yalnızca devletlere atıfta bulunmaktadır. Gelgelelim modern uluslararası sistem, devlet olmayan bazı aktörleri de içermektedir. Bunlar, uluslararası sivil toplum kuruluşları (STK) ve uluslararası hükümetler arası kuruluşlardır (Uluslararası Örgütler). Bu aktörler genellikle diplomatik ilişkilerde kendilerine yer bulmaktadırlar ve sonuçları maddi olarak şekillendirmekte etkilidirler. Örneğin, Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği, bu bölümün ilerleyen kısımlarında işleyeceğimiz bir vakanın sonuçlarının şekillenmesinde önemli rol oynamışlardır. Bununla birlikte, Greenpeace gibi bir dizi sivil toplum kuruluşu, uluslararası çevre müzakereleri ile insanlığın sağlığı ve ilerlemesiyle ilintili önemli alanlarda anlaşmalar yaparak büyük gelişmeler kaydetmişlerdir.

Bu kitabın okuyucuları modern yaşamın birçok alanında karşılarına çıktığı için savaş konsepti hakkında fikir sahibi olsalar da diplomasi kavramı onlara biraz uzak ve yabancı gelebilir. Diğer yandan bu durum, diplomasinin ne olduğu ve nasıl yürütüldüğünün bir sonucudur. Diplomasi, genellikle bir devletin temsilcileri veya devlet dışı bir aktör tarafından kapalı kapılar ardında gerçekleştirilen bir eylemdir. Bu biçimiyle diplomasi, sıradan diplomatlar ve temsilciler tarafından rutin olarak yürütülen, (ve genellikle oldukça karmaşık) sessiz bir süreçtir. Belki de bu yeni başlayanlara ışık tutmak için en iyi nokta değildir. Diğer yandan, bazen kamuoyuna brifingler, demeçler veya –çok daha seyrek olarak- diplomatik bir konunun tamamı sunulmaktadır. Bunlar çoğunlukla birtakım kritik konular hakkında olduklarında veya üst düzey yetkilileri ilgilendirdiklerinde kamuoyuna sunulmaktadırlar. Bu bölümde bu tür bahsedilen olayların bazılarına çoğunlukla manşetlere çıkmalarından veya tarih kitaplarında kendilerine yer bulmalarından dolayı daha makul bir örnekleme sunmak adına yer verilmiştir.

Okuyucunun diplomasinin ne olduğu ve neden önemli olduğu hakkında fikir edinebilmesi için bu bölümde birbiriyle ilintili iki vaka örneği sunulacaktır. İlk vaka çalışması nükleer silahların yayılmasını yönetmek amacıyla girilen arayışlara dair bir örneği içermektedir. Yirminci yüzyılın ikinci yarısına, iki nükleer silah sahibi süper güç, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) -genellikle Sovyetler Birliği olarak kullanılmaktadır- arasındaki rekabet hâkim olmuştur. Bu gergin ortamda diplomasi, ulusların nükleer silah geliştirmesini sınırlandırmak için kullanılmıştır. Bu nedenle, nükleer silahların yayılmasının önlenmesindeki diplomatik

başarı, ulus-devlet aktörlerin yanı sıra devlet dışı aktörlerin de pay sahibi olduğu önemli bir başarı olarak görülmektedir. Bunu takriben, ABD-İran ilişkileri ikinci vaka örneğidir. Bu vaka, İkinci Dünya Savaşı'nın sonundan günümüze değin olan birkaç on yıllık bir süreci kapsamaktadır. Zaman geçtikçe, uluslararası ilişkilerin yapısı da değişerek çoğunlukla iki ülke arasındaki diplomatik modellerde belirgin değişikliklere neden olmuştur. Bu ilişkiye göz atarak, yalnızca iki önemli devlet arasındaki üst düzey diplomasinin önemini görmek değil, aynı zamanda uluslararası bir örgüt olan Avrupa Birliği'nin önemini de kavrayabilmek mümkündür. Örnek vakalar, birbirlerine düşman olan ve ekonomik, politik hatta dini sistemleri arasındaki farklılıklarından dolayı çok az ortak yönleri olan devletler arasındaki diplomatik ilişkiler hakkında fikir verdiği için seçilmiştir. Gelgelelim, diplomasi sayesinde savaştan kaçınmayı ve en kritik alanlarda ilerleme kaydetmeyi başarmışlardır.

Nükleer silahların kontrolü

İlk olarak 1945 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) Japonya üzerinde atom bombasını kullanmasının ardından dünya bir dönüşüm geçirmeye başlamıştır. ABD'nin Nagazaki ve Hiroşima'ya attığı iki bombanın sebep olduğu yıkıma dair raporlar ve resimler, savaşın doğasının sonsuza dek değiştiğini kanıtlar nitelikte olmuştur. Bir muhabir sahneyi şöyle tanımlamıştır:

> *"Atom bombasının neden olduğu hasarı daha önce gördüklerimizle karşılaştırmanın hiçbir yolu yok. Bombalar yıkılmış binaları ve bina iskeleti ayakta*

bırakırken, atom bombası geride hiçbir şey bırakmıyor."

(Hoffman 1945)

Her ne kadar ABD, nükleer bir bombayı başarıyla infilak ettiren ilk devlet olsa da diğer devletler de bu dönemde nükleer silah teknolojisinin üzerinde çalışmaktaydılar. Bu bağlamda, 1949 yılında, Sovyetler Birliği nükleer bir bombayı başarılı bir biçimde infilak ettiren ikinci devlet olmuştur. Bu iki devleti sırasıyla Birleşik Krallık (1952), Fransa (1960) ve Çin (1964) izlemiştir. Nükleer silaha sahip ülkelerin sayısı birden beşe çıktığında, bu tehlikeli silahların kontrolsüz bir şekilde diğer birçok ülkeye yayılacağına dair gerçekçi korkular ortaya çıkmıştır.

Nükleer silahların yayılması yalnızca niceliksel bir sorun olarak değerlendirilmemiştir çünkü Japonya'da kullanılanlardan çok daha gelişmiş bir hale getirilen silahlar topyekûn şekilde insanlık için ciddi bir tehlike oluşturarak kat be kat yıkıcı hale getirilmişlerdir. 1960'lı yılların başında etki bölgesinin yüzlerce kilometre ötesinde yıkıma neden olabilecek güçte silahlar geliştirilmiştir. Soğuk Savaş olarak bilinen bir rekabet sistemine hapsolmuş olan ABD ve Sovyetler Birliği, sahip oldukları bombaların nicelik ve niteliği üzerinde birbirleriyle yarış halinde olmuşlardır. Bu dönemin Soğuk Savaş olarak adlandırılmasının ve bilinmesinin ana nedeni iki tarafın sahip olduğu nükleer silahlar dolayısıyla bu iki taraf arasında gerçekleşebilecek sıcak bir çatışmanın olasılığının bile akıl almaz hale getirmiş olmasıdır. Bunun arkasındaki neden birbirini yok etme gücüne sahip bu iki devletin direkt bir

çatışmaya girmesi durumunda tüm insanlığı ve medeniyeti tehlikeye atacak olmasında yatmaktadır.

İlginç görünebilir ancak nükleer silahlar çoğunlukla savunma araçları olarak tutulmuşlardır ve hiç kullanılmayacak olmaları muhtemel bir olasılık olarak görülmektedir. Bu durum caydırıcılık olarak bilinen bir kavramdan kaynaklanmaktadır. Eğer elinizde rakibinizi yok edecek bir silah varsa o rakibin size saldırma olasılığı oldukça düşüktür. Özellikle de sahip olunan silahların rakip saldırıdan sağ çıkıp misillemeye olanak sağladığı durumlarda bu olasılık daha da azalmaktadır. Bu bağlamda, nükleer cephaneliğe sahip olmak Soğuk Savaş gibi güvenli olmayan bir ortamda caydırıcılık sağlamak için yöntem olarak kullanılmış ve başka türlü elde edilemeyecek bir güvenlik önlemi olarak görülmüştür. Nükleer silahlara sahip olmak ve geliştirmek devletler tarafından güvenliklerini sağlamak için cazip bir seçenek olarak değerlendirilmiştir. Dolayısıyla, Soğuk Savaş döneminde nükleer silahlar hakkında uluslararası bir ılımlılık rejimi sağlayabilmek oldukça önem arz etmiştir.

Eşiğe ve daha geriye

1945 yılında kısmi olarak uluslararası demokrasiye bir odak noktası sağlamak ve daha güvenli bir dünya yaratmak amacıyla kurulan Birleşmiş Milletler (BM), 1940'lı yıllarda beyhude bir çaba içerisinde nükleer silahları yasaklamayı denemiştir fakat bu girişimin başarısız olması nedeniyle içlerinden en önemlisi nükleer silahların test edilmesini düzenlemek olan, bir dizi daha az mutlak hedef belirlenmiştir. Geliştirilmekte olan silahların test edilmesi için infilak ettirilmeleri gerekmekteydi ve test

sırasında atmosfere büyük miktarda radyasyon yayılması ekosistemleri ve insan sağlığını büyük bir tehlikeye atmaktaydı.

1950'lerin sonlarına gelindiğinde, Birleşmiş Milletler çerçevesindeki üst düzey diplomasi, ABD ve Sovyetler Birliği ile nükleer testler üzerine bir moratoryum tesis etmeyi başarmıştır. Ancak 1961 yılında iki ülke arasındaki güvensizlik ve artan gerginlikler testlerin yeniden başlamasına sebep olmuştur. Bunlardan bir yıl sonra, 1962'de, Sovyetler Birliği'nin ABD'nin güney sahiline 150 kilometreden daha az mesafesiyle Karayipler'de küçük bir ada ülkesi olan Küba'ya nükleer savaş başlığı yerleştirmek istemesi sonucunda bugün Küba Füze Krizi olarak adlandırılan olayın yaşanması sırasında dünya nükleer savaşın eşiğine gelmiştir. Küba'nın o dönemki lideri Fidel Castro, 1961'de kendisine karşıt güçlerin ABD desteğiyle gerçekleştirmeye çalıştığı başarısız bir işgalin ardından, ABD'nin ülke siyasetine karışmaktan cayması için silah talep etmiştir. Sovyet Başbakanı Nikita Kruşçev'in (1962) ifadeleriyle "*dünyanın en güçlü iki ülkesi, her ikisinin de parmakları düğmede hazır bekliyorken, birbirleriyle kafa kafaya gelmiştir*." Birbirlerini uçurumun eşiğine getirmelerinin ardından, ABD başkanı John F. Kennedy ve Kruşçev, diplomasi sayesinde, iki tarafında bir diğerinin temel güvenlik ihtiyaçlarını karşılayacak bir uzlaşmayı kabul edebileceklerini görmüştür. Bir dizi müzakerenin ardından Sovyet füzeleri, ABD'nin Türkiye ve İtalya'da konuşlandırdığı füzeleri kaldırması şartıyla Küba'dan çıkarılmıştır. İki taraf, çekişmeleri sebebiyle birbirlerine tam olarak güvenemedikleri için, diplomasi, uyumluluk için durumu bağımsız şekilde kontrol eden Birleşmiş Milletler tarafından doğrulama ilkesine başarılı bir şekilde dayandırılmıştır.

Küba üzerindeki acil kriz çözümü sonrasında da yüksek düzey diplomasi sürdürülmüştür. Her iki ülke de iletişimde böylesine dramatik bir kesintinin bir daha yaşanmasını istemediğinden, Moskova'daki Kremlin ile Washington'daki Pentagon'u birbirine bağlayan doğrudan bir yardım hattı kurulmuştur. Durum biraz daha ivme kazanmış ve Temmuz 1963'te nükleer silah denemelerini yalnız yer altındaki alanlarla sınırlayan Kısmi Nükleer Deneme Yasağı Antlaşması imzalanmıştır. Bu mükemmel bir çözüm olmasa da önemli bir gelişme olarak değerlendirilmiş ve dış ilişkilerdeki gergin havayı kırmak isteyen iki süper gücün liderleri tarafından şekillendirilmiştir.

Her ne kadar nükleer silahları düzenlemeye yönelik ilk hamleler karışık bir mesele olmuş olsa bile Kennedy ve Kruşçev'in diplomasiye duydukları inanç ve güven, Soğuk Savaş sırasında büyük bir önem taşımış ve müzakere edilecek alanları bulmada ilerlemeyi kolaylaştırmıştır. Küba Füze Krizini takip eden yıllarda, Soğuk Savaş diplomasisi sayesinde aralarında silahların sınırlandırılması konusu da dahil olmak üzere birçok konuda yüksek bir diplomatik ilişki kurmaya çalışan iki süper güç için "detante" (yumuşama) olarak bilinen dönem başlatmıştır. Ayrıca, bu dönemde nükleer silahların yayılması konusunda da ilerleme kaydedilmiştir.

Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşması

1970'li yıllar daha önceki ilerlemelere dayanarak, Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşması'nın (1970) yürürlüğe girmesiyle başlamıştır. Antlaşma, nükleer teknolojinin sivil kullanıma yönlendirilmesi ve nükleer silahlanmadaki artışın istikrarsızlaştırıcı etkileri üzerine düzenlenmiş ve bir diplomasi zaferi olmuştur. Anlaşmanın

önemi ve başarısı, dönemin uluslararası politikasının gerçekliğine yönelik farkındalığında yatmaktadır. Bu bir silahsızlanma antlaşması değildir çünkü büyük güçlerin güvenlik ve savunma kaygılarından dolayı nükleer silahlarından vazgeçmeleri beklenmemiştir. Bu nedenle nükleer silahsızlanma gibi imkânsız bir hedefe ulaşmak için uğraşmak yerine, Nükleer Silahsızlanma Antlaşması, nükleer silah sayısını bu silahlara hali hazırda sahip olan beş ülke ile sınırlandırmaya odaklanmıştır: Amerika Birleşik Devletleri, Sovyetler Birliği, İngiltere, Fransa ve Çin. Eş zamanlı olarak bu beş ülke, diğer ülkelerin nükleer silahlanmaya yönelmemesi için, askeri olmayan nükleer teknolojiyi -sivil nükleer enerji gibi- diğer ülkelerle paylaşmaya teşvik edilmiştir. Kısacası, nükleer silahlara sahip olan ülkelerin onları tutmaya devam edebilecekleri, olmayanların ise askeri olmayan – barışçıl nükleer teknoloji gelişmelerinden faydalanabilecekleri bir düzen yaratılmıştır.

Anlaşmanın iyi düşünülmüş tasarımıyla birlikte yürürlüğe koyulmasıyla oldukça başarılı olduğu görülmüştür. Soğuk Savaş'ın bitişi sonrasında dahi Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşması 1995 yılında uzatılmıştır. Kabul edilmesi gerekir ki Antlaşma nükleer silah sahibi ülke sayını beş ile sınırlı tutmamıştır fakat nükleer silah sahibi ülkelerin sayısı hala onun altındadır ve bu sayı 1970 yılında antlaşmasının yürürlüğe girmesinden önce Atlantik'in her iki tarafındaki diplomatların öngördüğü yirmi sayısından çok daha düşüktür. Brezilya ve Güney Afrika gibi nükleer silahlanma programları yeni oluşturulan devletler, antlaşmaya katılma yönündeki uluslararası baskı nedeniyle bu hedeflerinden vazgeçmişlerdir. Bugün yalnızca az sayıda devlet, bu antlaşmanın sınırları

dışındadır. Hindistan, Pakistan ve İsrail; ulusal güvenlik öncelikleri nedeniyle vazgeçmeye hazır olmadıkları nükleer hırsları olduğu için (her biri için tartışmalı) antlaşmaya hiçbir zaman taraf olmamıştır. Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşması'nın ağırlığının altını çizen Kuzey Kore, daha önceki nükleer silah geliştirme planlarını yeniden başlatmaya karar verince, 2003 yılında anlaşmayı ihlal etmek yerine antlaşmadan geri çekilmiştir. Günümüzde, Kuzey Kore, Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşması'ndan çekilen tek ülkedir.

Nükleer silahların yayılmasını önleme rejimi mükemmel değildir ve Kuzey Kore'nin uluslararası iradeye karşın ulusal çıkarları için antlaşmadan çekilmesi bunun bir örneği olarak gösterilmektedir. Aynı zamanda, oluşturulan rejim, kendi doğası içinde bir önyargıya sahiptir çünkü bazı ulusların sadece daha eski bir tarihte geliştirdikleri için nükleer silaha sahip olmasına izin verilmektedir - ve tutumlarına bakılmaksızın durum böyle olmaya devam etmektedir. Yine de insanlık nihai silahı geliştirirken, diplomasi bunun yayılmasını azaltmayı başarmıştır. İran örneğinde görüldüğü üzere bir ulusun nükleer silah geliştirdiği söylentisi yayıldığında, uluslararası toplumun tepkisi ortaklaşa bir şekilde alarma geçmek olmuştur. Uluslararası ilişkilerde genel geçer hale gelen fikirlere "normlar" denilmektedir ve yıllardır süren becerikli diplomasi hamleleri sayesinde, nükleer silahların yayılmasının önlenmesi de uluslararası sistemimizi destekleyen temel normlardan biri olarak kabul görülmektedir.

Birleşik Devletler ve İran

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinin ardından İran, kendisini jeostratejik olarak sıcak bir noktada bulmuştur. Kuzeyinde

Sovyetler Birliği ile paylaştığı uzun bir sınırı olduğundan Doğu'ya yönelik herhangi bir Sovyet hamlesi karşısında coğrafi bir tampon görevi üstlenmiştir. İran'ın Basra Körfezi olarak da bilinen geniş konumu, dünyanın bilinen en büyük petrol havuzuna sahip bölgelerinden biridir ve petrolün sürekli arzı nedeniyle Batı yönelimli ekonomilerin beslenmesi açısından hayati bir önem taşımıştır. Böylelikle, zamanın, konumun, siyasetin ve ekonominin bir tesadüfü olarak, İran -çoğu yönden zayıf ve az gelişmiş bir devlet olmasına karşın- önemli bir aktör olmuştur. İran'ın Şah olarak bilinen kralı, kendisini güçlü bir sol eğilimli hükümetin yanında bulduğunda, ABD ve İngilizler iş birliği içerisinde, 1953'te gizli bir darbeyle onu iktidara getirmek için destekte bulunmuşlardır. Soğuk Savaş sırasında Amerika Birleşik Devletleri, ülkelerdeki sol politik gelişmelerin yerel bir komünist devrimle ve / veya komünist Sovyetler Birliği ile ittifakla sonuçlanacağından endişe duymuştur. Bu nedenle, belirli durumlarda Birleşik Devletler komünizmin yayılmasını engellemek için müdahaleci eylemler gerçekleştirilmiştir. Darbe, ABD - İran ilişkilerinde bir önemli bir nokta olarak tarihte yerini almıştır. Şah, değişken bir bölgede ABD'nin sadık bir müttefiki haline geldiğinde, 25 yıl sürecek yakın ilişkilerin modeli de bu durumla birlikte şekillenmiştir. Bölgedeki değişkenlik, sadece ABD ile Sovyetler Birliği arasında Soğuk Savaş neticesinde gelişen jeostratejik rekabetten kaynaklı olmamıştır. Bölge daha geniş açıdan dekolonizasyonun ve bunun sonucunda ortaya çıkan Arap milliyetçiliği olgusunun, İsrail'in kurulmasına karşı bölgesel muhalefetin ve Hindistan ile Pakistan arasında devam eden büyük bir çatışmanın neden olduğu bir dizi krizin merkezinde yer almıştır. Günümüzde olduğu gibi, o dönemde de bu bölge, yaşamak için dünyanın oldukça güvenilmez bir bölgesi olarak görülmüştür.

İran, içerideki durumunun ve ulusal karakterinin farklı tezahürlerine rağmen, her zaman uluslararası alanda veya en azından bölgesel olarak üstünlük sağlamayı arzulayan bir ulus olmuştur. Örneğin, rejimini ortadan kaldıran ve İran İslam Cumhuriyeti'ni yaratan 1979 devrimiyle otokratik yönetimi sona erdirilen Şah'ın İran'ı Orta Doğu'nun önde gelen ülkesi haline getirmek üzerine tasarıları olduğu bilinmektedir. Şah döneminde İran'ın nükleer olmayan biçimde silahlandırılmasına yardımcı olan ABD ise bu anlayışı desteklemiştir. Amerika Birleşik Devletleri, Şah'a verdikleri desteğin, bölgenin istikrar kazanmasına yardımcı olmak amacıyla İran'ın gücünü genişletmesine ve derinleştirmesine izin vereceğini öngörmüştür. Bugünkü İran, aynı sınırlar içinde oluşu ve aynı halkın ulusu olması bakımından o dönemin İran'ından çok farklı değildir. Ancak, önemli bir uyarı notu olarak şu belirtilmelidir ki aradaki fark Şah'ın İran'ının oynayacağı bölgesel ve küresel rol büyük ölçüde Amerikan istekleriyle uyumluyken, İran İslam Cumhuriyeti'nin ülke için öngördüğü rol, Amerikan siyasetine hemen hemen her yönüyle derin bir zıtlık oluşturmaktadır. Bu nedenle, Amerika - İran İlişkileri her iki ülkenin tarihi, deneyimleri ve izledikleri farklı yollar nedeniyle değişkenliklerle doludur.

İran rehine krizi

ABD - İran vaka çalışmasını diplomasi meselesine bağlamak için çok uzak tarihlere gitmeye lüzum yoktur. İran İslam Cumhuriyeti'nin doğumuna yakın, İran'da gerçekleşen rehine krizi olarak da bilinen bir sürece bakmamız yeterli olacaktır. Kasım 1979'da bir grup İranlı öğrenci, İran'ın başkenti Tahran'daki ABD Büyükelçiliğini işgal etmiş ve elçilikte

bulunan personeli rehin almıştır. Bu olay sürgündeki Şah'ın kanser tedavisi için New York'a yerleşmesinden sonra meydana gelmiştir. Protestocular, Şah'ın rejimi tarafından işlenen siyasi muhaliflere işkence yapmak gibi çeşitli suçlardan yargılanması için ülkeye geri dönmesini talep etmişlerdir. Bu yüzden, Şah'ın ülkeye dönüşü karşılığında özgür bırakılacak olan çoğunluğu ABD diplomatik personeli olarak görev yapan çalışanlar pazarlık kozları olarak rehin alınmıştır. ABD ve İran, Şah karşıtı bir din adamı olan Ruhullah Humeyni, rehin alma sürecini resmi olarak kabul ettiği zaman kendilerini bir bilinmezliğin ortasında bulmuşlardır.

Hâlihazırdaki diplomatik gelenekler bağlamında, bir elçiliğe -yabancı topraklarda barındırılmasına rağmen- ev sahibi devlet tarafından girilmesi izin verilmedikçe yasaktır. Yani, İranlı protestocular ABD Büyükelçiliğini işgal ettiğinde Tahran'da diplomatlara işlerini yapma özgürlüğü vermek için yüzyıllar boyunca geliştirilen diplomatik sistemin temel bir özelliğini ihlal etmişlerdir. Daha çağdaş bir örnek vermek gerekirse, diplomasinin tam da bu özelliğinden dolayı, WikiLeaks'in kurucusu olan Julian Assange, Londra'da hoş bir evde otururken İngiliz polisi tarafından tutuklanmaktan kaçınabilmişti çünkü o ev Ekvador Büyükelçiliği'ydi ve polisin girişi reddedilmişti. Kulağa tuhaf gelse de polis memurları, Assange'ın evi terk etmeye karar vermesi halinde onu tutuklamak için kapının önünde beklemişlerdir ve bu operasyon İngiliz vergi mükelleflerine milyonlarca liraya mal olmuştur. Assange örneğinde, uluslar tarafından bu tür diplomatik geleneklerin ne kadar önemli kabul edildiği ve bunun zamanla ne kadar az değiştiği -bu uluslar çatışma halindeyken bile- açıkça görülebilmektedir.

Bu vakada ise İran'ın, yerleşik diplomatik ilkelere karşı duyduğu saygısızlık hem şok edici hem de aşırı boyutlardadır. Yalnızca kabul görmüş diplomatik ilkeleri ihlal etmekle kalmamış; aynı zamanda bir devlet tarafından rehin tutulmak, Cenevre Sözleşmesinde tanımlandığı üzere bir savaş suçu olarak değerlendirilmiştir. Tahmin edilebileceği üzere, Amerika Birleşik Devletleri, İran'ın taleplerini reddetmiş ve rehine krizi 444 gün süren gergin bir diplomatik açmaz haline gelmiştir. Rehine Krizi, İran'ın uluslararası sistemdeki konumunu ve prestijini değiştirmiştir. Uluslararası kurallara aldırış edilmemesi, rehinelerin haberlerde ve kameralar önünde ağızları ve gözleri bağlı şekilde açıkça gösterilmeleri, insan onuruna karşı hakaret içeren eylemler uluslararası çapta geniş bir öfke ve tepki uyandırmıştır. Ayrıca bu gelişmeler İran için Şah döneminin ABD yanlısı siyasi duruşuna muhalefet olan, Batı karşıtı yeni bir siyasi yol izlemesine neden olmuştur. 1981 yılı ocak ayında rehinelerin serbest bırakılmasına rağmen, bir zamanlar dost olan ülkeler düşman haline gelmiştir. Yaşanan krizi takiben, ABD ve İran arasındaki diplomatik bağlar otuz yıl boyunca, nükleer silahlanma sorunu yüzünden yeniden aynı masaya oturana dek kesilmiştir.

Nükleer İran

İran'ın nükleer silahlara sahip olması fikri anlaşılabilir biçimde tartışmalıdır. Rehine krizi ile kanıtlanan ve radikal terörist grupların desteklenmesi suçlamaları ile de pekişen, İran'ın uluslararası hukuka ve geleneklere gösterdiği ihmalkarlığı uluslararası camiada bir güvensizlik yaratmıştır. İran'ın silahlanmayı işaret eden modern bir nükleer program geliştirmeye başlaması hakkında haberlerin sızdığı 2002

yılından bu yana İran'ın nükleer hırslarına ilişkin haberler, uluslararası diplomaside önemli bir odak noktası olmuştur (bkz. Sinha ve Beachy 2015 ve Patrikarakos 2012). Bu durum İran'ın Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşması'nın tarafı olmasına ve dolayısıyla nükleer silahları satın almama ve geliştirmeme şartına bağlı olmasına rağmen ortaya çıkmıştır. İran, programın yalnızca sivil ve barışçıl amaçlar için geliştirildiğini öne sürmüş, fakat İran'ın uluslararası profili nedeniyle çok az kişi buna inanmıştır. Amerika Birleşik Devletleri'nin 11 Eylül saldırılarının ardından "Terörizme Karşı Küresel Savaş" ilan ettiği gerçeği de göz önüne alınınca, bu dönem oldukça gergin olarak nitelendirilmiştir.

2002 yılında ABD'nin nükleer silahlanma konusunda İran'la diplomatik ilişkiler kurmak konusunda pek istekli olmadığı gözlemlenmiştir. ABD, 2001'in sonlarında Afganistan'ı işgal etmiş durumdaydı ve 2003 yılının başlarında, Orta Doğu'yu büyük ihtimalle El Kaide gibi -11 Eylül saldırısının sorumluları- terörist gruplar için güvenli bir liman olan rejimlerden kurtarma kampanyasının bir parçası olarak Irak'ı işgal etme konusunda yönelimleri hız kazanmıştır. Bu bağlamda Amerika Birleşik Devletleri'nin daha büyük bir hedefi olarak dünya üzerindeki terörizmin kaynaklarından biri olarak gördüğü İran devletinde rejim değişikliğini güvence altına almak da ön plana çıkmıştır. Bu mantıkla bakıldığında dünyadaki terörizmin başını hedef almadığı sürece teröre karşı bir savaşa girmek anlamsız görülmüştür. ABD gücünü İran'ın komşularını istila ederek göstermiştir, unutulmamalıdır ki Afganistan İran'ın doğu, Irak ise batı sınırında yer almaktadır. Bu hamle sonrasında İran'daki liderlik üzerinde reform yapılması konusunda içsel bir baskı ortaya çıkmıştır; öyle ki başka bir devrimi tetikleyebilecek

niteliktedir. Bunun başarısız olması durumunda ABD'nin nükleer araştırma tesislerini yok etmek ve muhtemelen Irak ve Afganistan'da olduğu gibi askeri yollarla rejim değişikliği yapmak suretiyle İran'da varlık göstermeye hazır olduğu bilinmektedir. Süreç en kısa şekilde, Başkan George W. Bush'un İran'la başa çıkmaya ilişkin "tüm seçenekler masada" şeklindeki sık sık tekrarladığı cümlesiyle özetlenebilmektedir- resmi bir hükümet belgesinin aşağıdaki pasajında daha eksiksiz terimlerle özetlenmiştir:

> *"İran rejimi terörizme sponsorluk yapıyor; İsrail'i tehdit ediyor, Orta Doğu barışını bozmaya çalışıyor, Irak'ta demokrasiyi bozmaya çalışıyor ve halkının özgürlük özlemlerini reddediyor. Nükleer sorunu ve diğer endişelerimiz ancak İran rejimi bu politikaları değiştirme, siyasi sistemini açma ve halkına özgürlüğünü geri vermek için stratejik kararlar verirse çözülebilir. Bu, ABD politikasının nihai amacıdır. Bu arada, ulusal ve ekonomik güvenliğimizi kötü davranışların olumsuz etkilerine karşı korumak için gerekli tüm önlemleri almaya devam edeceğiz."*
>
> (ABD Ulusal Güvenlik Stratejisi 2006, 20)

Bu ortam içerisinde, diplomasi umutsuz bir girişim gibi görünmüş olmasına rağmen beklenmedik bir aktör olarak Avrupa Birliği (AB) müdahalede bulunmuştur. 2003 yılında üç AB ülkesi, İngiltere, Almanya ve Fransa, olası bir savaşı önlemek ve arabuluculuk yapmak amacıyla İran'la üst düzey diplomatik görüşmeler başlatmışlardır. Görüşmeler, yukarıda belirtilen hedefleri nedeniyle ABD tarafından reddedilmiş

olmasına rağmen Avrupa ülkeleri için diplomasi uğruna çabalamaya değer bulunmuştur. Birleşik Krallık, Fransa ve Almanya, Birleşik Devletler'in geleneksel müttefikleri olmalarına rağmen, Avrupa tarafında Orta Doğu'da daha fazla savaş çıkması önlenmek istenmiştir. Savaşı yönetmeyi reddeden Birleşmiş Milletler'in dahi bu savaşın gerekçesini kabul etmemesinden dolayı, Irak'taki savaş oldukça tartışmalı olarak değerlendirilmiştir. 2003 yılındaki Irak işgali de Avrupa'yı siyasi olarak bölerek kitlesel halk protestolarına sebebiyet vermiştir. Tüm bu gelişmelere bakıldığında Avrupa Birliği'nin İran'la ilişki kurması cesur bir diplomasi hamlesidir ve dünyanın tek süper gücünün, en kavgacı halindeyken, etkin bir şekilde önünü kesmiştir. Görüşmeler başlangıçta sonuçsuz kalmıştır ancak en azından İran'ı diplomasi ile meşgul etmeyi, nükleer programını durdurmayı ve çatışma dışında bir çözüm yolu sunmayı başarmıştır.

İşgali takip eden yıllarda, Irak ve Afganistan'daki operasyonlar, her iki taraf için de ülkedeki istikrarsızlığın da artışıyla gittikçe büyüyen bir problem haline gelmiştir. Amerika Birleşik Devletleri açısından planlanandan daha uzun vadeli ve daha güçlü bir askeri varlık gerektirmiştir. Sonuç olarak, ABD tıkanmıştır ve İran'a karşı gerçekçi bir askeri strateji izleyecek konumu değişmiştir. Böylelikle 2006 yılında ABD gönülsüz de olsa AB - İran müzakerelerine katılım göstermiştir. Çin ve Rusya'nın da görüşmelere katılmasıyla mesele gerçek anlamda uluslararası diplomatik bir mesele haline dönüşmüştür. Müzakereler neredeyse on yıl sürmüş ve taraflar nihayet 2015 temmuz ayında anlaşmaya varmışlardır. Bu anlaşma, diplomasinin bir eseridir. Bir zamanlar ABD ile İran arasında onlarca yıllık güvensizlikle temellenmiş karşıtlıklar, her iki taraf

için de kabul edilebilir tavizler bulunana dek birçok diplomasi turunda diplomatlar tarafından her düzeyde titizlikle çalışılmıştır.

Müzakerelerin yapıldığı yıllarda diplomatlar arasında kurulan kişisel ilişkiler devletler arasındaki rekabetlerinin aşılmasına katkı sağlamıştır. ABD baş müzakerecisi Wendy Sherman, kendisinin ve İranlı mevkidaşı Abbas Araghchi'nin müzakereler sırasında nasıl büyükanne ve büyükbaba olduklarından ve torunlarının videolarını birbirleriyle paylaştıklarından bahseder. Bunlar gibi kişisel ilişkiler, her iki tarafın da önceden belirlenmiş ulusal çıkarlarında bir değişim yaratmaz ancak her iki tarafın da yorulmadan çalışma ve temel parametreler üzerinde anlaşana kadar pes etmeme kararlılığının gelişmesini sağlar. Müzakerelerin sonuçlanma aşamasında Viyana'da 17 gün süren yoğun tartışmalar esnasında kilitli kaldıklarında, oradaki üst düzey yetkililer arasında benzer kişisel ilişkiler gelişmiştir. Sherman, daha sonra ABD Dışişleri Bakanı John Kerry taraflara hitap ederken, tüm diplomatik personelin bir araya geldiği son günü aşağıdaki gibi anlatır:

> *"Bakan Kerry, konuşan son kişiydi. 21 yaşındayken Vietnam'da savaşa gittiğini anlattı. Bir daha asla bir savaş olmayacağından emin olmak için hayatı boyunca elinden geleni yapacağına dair taahhütte bulundu. Oda kesinlikle hareketsizdi. Herkes sessizdi. Sonra İranlılar dahil herkes alkışladı. Çünkü sanırım hepimiz yaptığımızın savaş değil barışı sağlamak olduğunu anladık."*

(Sherman 2016)

Küba Füze Krizinin çözümüne çok benzeyen bir şekilde, anlaşmanın ve diplomatik stratejinin başarısının anahtarı, görünüşte imkânsız olan güven tesis etme hedefinden çok, doğruluğun teyit edilmesine odaklanmaktı. Diplomatlar çözümün mümkün olduğu bir alanda çalışarak, bunu her iki taraf için de kabul edilebilir kılmanın bir yolunu bulmuşlardı. İran için bu açıkça ABD tarafından desteklenen cezai ekonomik yaptırımların aşamalı olarak ve herhangi bir doğrudan askeri tehdidin ise zımnen kaldırılmasıydı. Amerikalılar için anlaşma, İran'ı nükleer silahları kolayca geliştirememesini sağlayan sıkı bir kontrol rejimine soktu ve eğer bu sayede silah geliştiriyorlarsa, bu silahlar kullanılabilir hale gelmeden önce uluslararası toplumun duruma tepki vermesi için zamanı olacaktı. Bu, "patlak verme" dönemi olarak bilinir (bkz. Broad ve Peçanha 2015). Böyle bir şey ancak İran'ın müzakerede kabul ettiği, İran'ın tesislerinin eşi benzeri görülmemiş sıkı uluslararası denetim sistemiyle mümkündür.

ABD - İran arasındaki nükleer anlaşmazlık, üç Avrupa Birliği ülkesinin 2003 yılında diplomatik bir süreç başlatmak için yaptığı cesur hamlesi olmasaydı çözüme ulaşamazdı. Bu hamleler sonucunda sadece İran ve ABD arasında ciddi bir çatışmadan kaçınmakla kalınmadı, uluslararası ilişkilerin merkezi haline gelen önemli nükleer silahların yayılmasını önleme ilkesi, İran'ın Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Anlaşması'na bağlılığı sağlanarak güvence altına alınmış oldu. İran nükleer anlaşması, yüksek ihtimaller karşısında diplomatik bir başarının açık bir örneği olsa da hala tartışmalı ve kırılgandır. ABD ve İran arasında gelecek yıllar boyunca da devam edecek bir diplomasi trafiği sürmesi gerekli ve antlaşma birbirlerine güvenmeyen bu iki devlet arasındaki düşmanlığı

ortadan kaldırmaya yetmeyecektir. Fakat, geçmişe yönelik düşündüğümüzde bu anlaşma, iki ulusu birbirine yakınlaştıracak yolu açacak ve 1979'da rehine krizi ile başlayan tehlikeli ilişkilerin yavaş yavaş yerini alabilecek bir eylem olabilir. ABD ve İran çatışmaya devam etseler bile, bu durum diplomasinin zaferini ortadan kaldırmayacak, çünkü anlaşma sayesinde Orta Doğu'daki nükleer silahların kritik bir dönemde çoğalması, muhtemelen büyük bir savaşın çıkışını engellemiş oldu.

Sonuç

Modern çağda diplomasi, 1945 yılından beri büyük bir savaş olmamasından dolayı "uzun barış" (Gaddis 1989) olarak adlandırılan dönem boyunca süregelen karmaşa ile birlikte derinleşip genişlemiştir. Günümüzde, diplomasi kavramının, devletler arasındaki savaşı önleme veya savaşa karşı yanıt olarak ortaya koyulan eylemlere indirgenmesi tavsiye edilmez. Bugün diplomasi, uzun barış dönemini sürdüren ve içinde yaşadığımız dünyanın mümkün olduğunca bireyin ve devletin ilerlemesine olanak tanıyan halinin ayrılmaz bir parçasıdır. Günümüz dünyası birbiriyle her zamankinden daha bağlantılı ve birbirine her zamankinden daha bağımlı olduğundan, etkili ve becerikli diplomasi, iklim değişikliği, salgın hastalıklar, uluslararası terörizm ve her şeyi yok edebilecek güce sahip nükleer silahların yayılması gibi sürekli büyüyen ve ortak bir hale gelen problemler listesinde insanlığın çözüm bulma arayışında gelişme göstermesini sağlamak için hayati bir önem taşımaktadır. Bu nedenle, diplomatik girişimlerde bulunanların çoğunun adını bilmeyebilir veya sıkı çalışmalarının medyada

yer aldığını göremeyebilirsiniz, ancak çalışmaları hepimiz için her zamankinden daha önemlidir.

3

Bir Dünya Birçok Aktör

CARMEN GEBHARD

Önceki iki bölümde dünyanın yüzyıllar süren savaşlar neticesinde nasıl şekillendiğinin anlaşılması için gereken temeller atılmıştır. Diplomasi, tarih boyunca insanın "birbiriyle geçinebilmek" için ihtiyaç duyduğu mekanizmaları geliştirmesini sağlamıştır. Bu bağlamda, uluslararası ilişkilerin dünyayı nasıl analiz ettiğini anlamaya çalışmak oldukça gereklidir. Uluslararası İlişkiler (Uİ), geleneksel olarak devletler arasındaki etkileşimlere odaklanmıştır. Gelgelelim, bu geleneksel bakış açısı, yıllar içerisinde uluslararası kuruluşlar, çok uluslu şirketler, toplumlar ve vatandaşlar da dahil olmak üzere her türden siyasal oluşum arasındaki ilişkileri içerecek şekilde genişletilmiştir. İnsanların birbirleriyle artan bağımlılıkları, eski ve yeni güvenlik biçimleri, ideolojiler arasındaki çatışma ve diyalog süreçleri, çevre sorunları, küresel ekonomik problemler ve ilişkiler, yoksulluk ve iklim değişikliği gibi birden çok oldukça çeşitli tema, Uluslararası İlişkilerin çalışma alanına girmektedir. Uİ alanındaki çok sayıda aktör ve sorun, bu disiplini çok yoğun bir hale getirebilmektedir. Bu durum yalnızca uluslararası ilişkilerin çeşitli yönlerini

incelemeyi değil, aynı zamanda daha büyük resmi kavramaya çalışmayı da ürkütücü bir sorumluluk gibi gösterebilmektedir.

En önemlisi akademisyenlerin -hem alana yeni başlayanlar hem de kendileri için- alanı daha kolay yönetilebilir hale getirmek adına geliştirdikleri bazı araçların mevcudiyetidir. Sosyal bilimciler çoğunlukla düşüncelerini verimli bir şekilde yapılandırmak için düşünmeye ve gerçekliğin karmaşıklığını analiz etmek, algılayabilmek ve anlamak için çalışmaya oldukça zaman harcamaktadırlar. Uluslararası İlişkilerde, bu analitik anlamlandırma çoğunlukla teoriler üzerinden gerçekleştirilmektedir. Bilim insanları, gerçek hayattaki olayların anlamını soyut yorumlar ve genelleştirilmiş varsayımlar biçiminde açıklamak ve yakalamak için teorileri kullanmaktadırlar. Öte yandan, gözlem ve deney yoluyla ölçülebilen bazı deneyimlere de rastlanabilmektedir ve bu nedenle teoriler aynı zamanda ampirik de olabilmektedirler. Ampirik teoriler genellikle dünyayı olduğu gibi açıklamaya çalışan teorilerdir. Diğer taraftan, teoriler "normatif" de olabilir - yani bu, sosyal etkileşimlerin nasıl olması gerektiğine dair ilkeler ve varsayımlar üzerine inşa edildikleri anlamına gelmektedir. Diğer bir deyişle normatif teoriler, bize dünyanın olması gereken versiyonunu sunmaya çalışan teoriler olarak tanımlanabilmektedir.

Bilim insanları, spesifik bir teori geliştirmeden ya da benimsemeden önce, çalışacakları konu seçiminde genellikle bilinçaltlarına bağlıyken; devamında ise çoğunlukla konuya alternatif yaklaşımlar üzerinde çok fazla düşünmeden kendi seçimlerine sadık kalırlar. Uİ öğrencileri olarak, herhangi bir konuyu analiz ederken, konu üzerindeki diğer perspektifler hakkında temel bir bakış açısı sahibi olmak, faydalı olacaktır.

Bu bölüm, Uluslararası İlişkiler alanındaki bilimsel tartışmaları yapılandırmanın en yaygın yollarından biri olarak farklı "analiz düzeylerine" bakarak bunu yapmayı amaçlamaktadır.

Analiz düzeyleri

Uluslararası İlişkilerdeki farklı analiz seviyeleri, gözlemcinin ve analistin bir bütün olarak uluslararası sisteme, birbirleriyle etkileşim halindeki sistem parçalarına veya sistemin özellikle bazı kısımlarına odaklanmayı seçebileceği anlamına gelmektedir.

Bu sistemin parçalarını ve bileşenlerini oluşturan şey ise perspektiftir. Bu nedenle uluslararası sistemin bazı parçalardan oluştuğu söylenmektedir: Devletler, devlet grupları, organizasyonlar, toplumlar ve bu toplumların içindeki veya karşısındaki bireyler. Uİ genellikle üç analiz düzeyi arasında ayrım yapmaktadır: sistem, devlet ve birey - ancak grup da dördüncü bir analiz düzeyi olarak değerlendirilebilmektedir. Analiz düzeyini analitik bir araç olarak kullanabilmek için en çok neyle ilgilenildiği konusunda net olmak oldukça önemlidir. “Uluslararası” alanla ilgili belirli bir temayı veya meseleyi tartışırken tam olarak neye bakılmak istendiği açıklığa kavuşturulmalıdır. Örneğin, 2008 küresel ekonomik krizi ve sonuçları inceleneceği takdirde, konuya yaklaşımın, tartışmanın ve sunmanın çeşitli yolları bulunmaktadır. Analiz seviyesini belirlemek için aşağıda görüleceği gibi bu seviyelerin neler olduğunun belirlenmesi ve buna yönelik sorular sorulması gerekmektedir.

Bireysel düzey

Finansal krize müdahale eden bireylerin eylemleri kendi pozisyonlarına veya sorumluluklarına göre incelenebilir mi?

Örneğin, önemli bir mali anlaşmayı müzakere etmek için başka bir devletin lideriyle görüşen bir başbakan, işlerini kurtarmak için yeni bir politika benimseyen büyük bir şirketin başkanı ve hatta bireysel vatandaşların durumu ve kemer sıkma önlemlerine yönelik tutumları bireysel düzeyde incelenebilmekte midir?

Grup düzeyi

Bir ülkenin tüm seçmenleri ve genel seçimlerde görüşlerini ifade etme biçimleri, kampanyalarında konuyu ele alan siyasi partiler veya toplumsal bir krizin etkilerine karşı koymak için ortaya çıkan toplumsal hareketler gibi bir grup bireyin eylemleriyle daha mı çok ilgilenilebilir?

Küreselleşmenin ve kapitalizmin kazananları ve kaybedenleri hakkındaki küresel çekişmeyi etkilemeye çalışan "Anonymous" gibi aktivist gruplar/savunuculuk grupları üzerine çalışılabilir mi?

Devlet düzeyi

Analitik sorulara yanıt bulmak adına devletlere, belirli tercihleri olan, açıkça tanımlanmış varlıklarmış gibi kendi kararları ve eylemleri olan aktörler gözüyle bakılabilir mi?

O halde devletlerin krizle başa çıkmak için birbirleriyle nasıl etkileşime girdikleri, başka bir deyişle dış politikaları mı incelenecek? Birbirlerine karşı önerileri nasıl oluştururlar, uluslararası gelişmelere ve eğilimlere nasıl tepki verirler?

Örneğin, uluslararası kuruluşlar çerçevesinde nasıl iş birliği yaparlar?

Yoksa dünya ekonomisi denen şeyde daha fazla pay sahibi olmaya çalışan rakip ve muhalifler mi?

Sistem düzeyi

Son olarak, küresel düzeyde büyük resim üzerine ve çeşitli bileşenleri, devletleri, ulusal ekonomileri, toplumları, bireyleri etkileyen ve küresel ekonomik "sistemin" ortaya çıkardığı geniş ölçekli dinamikler hakkında incelemeler yapılabilir mi?

Bu tür bir sistem perspektifinin oldukça tartışmalı bir örneği, uluslararası finansal yönetim sisteminin 2008 küresel ekonomik kriziyle başa çıkmada başarılı olduğunu savunan Daniel W. Drezner (2014) tarafından sunulmuştur. Drezner, daha geniş ölçüde geri tepmeleri azaltmak için sistemin çeşitli bölümlerinin nasıl birlikte çalıştığını incelemiştir. Sonuç olarak buna küresel ekonomik kriz denildiğinden beri dünya pek fazla değişmemiştir ve bu durumun sistem için olağan bir şey olduğu savunulabilmektedir.

Analiz düzeyleri bulgularımızı nasıl etkiler?

Birçok farklı perspektifin farkında olmak, bir analizci ve gözlemci için konunun anlaşılmasına yardımcı olacaktır, bu farkındalık ayrıca inceleme ve analiz sürecinde de yol gösterici niteliktedir. Her şeyden önce sahip olunan bakış açısı, soruları yanıtlayabilmek ve anlamlı sonuçlar çıkarabilmek için toplanması ve incelenmesi gereken bilginin türünü belirlemektedir.

Sistem düzeyinde (sistemik) bir bakış açısı, devletler arası etkileşimlerin ötesine geçen küresel bağlantıların incelenmesini de gerektirmektedir. Sistemik perspektiften çalışırken, devletler arası güç dengesi ve bunun global siyaseti nasıl değiştirdiği gibi konuları incelemek önemlidir. Bu tür araştırmalar, küresel ekonomi, uluslararası terörizm veya internet gibi belirli bir devletin veya bir grup devletin doğrudan kontrolü dışında olan gelişmeleri içerebilmektedirler.

Devlet düzeyinde bir araştırma, ne tür devletlerin incelendiği (politik olarak nasıl yönetildikleri), coğrafi konumları, tarihsel bağları ve deneyimleri ve ekonomik statülerinin dikkatli bir şekilde değerlendirilmesini gerektirecektir. Ayrıca devletlerin dış politikalarının, yani diğer devletlerle etkileşimlerinin ve devletlere yaklaşım pratiklerinin de incelenmesi önemlidir. Dış politikanın temel göstergeleri, hükümetler tarafından önerilen ve karar verilen politikalar, üst düzey politikacıların açıklamalarıyla birlikte diplomatların ve komşu bürokratik yapıların rolü ve davranışları olacaktır.

Grup düzeyinde bir analizin, belirli grup türlerine, bunların devlet düzeyiyle nasıl ilişkili olduğuna ve ilgilendikleri konuların küresel boyutuna göre kendilerini nerede konumlandırdıklarına göre parçalara ayrılması lazımdır. Bunun bir örneği olarak Engelen ve arkadaşları (2012), küresel mali krizi "uzmanların yanlış yönetimi" olarak ele alarak, teknokratik çevrelerin siyasallaşmış rolüne ve bununla birlikte büyük bankalarla şirketlerin yönetim kurulları üzerindeki görece demokratik kontrol eksikliğine işaret etmektedir. Dış politikaya odaklanan grup düzeyinde bir analiz, örneğin, lobi grupları tarafından oynanan rolü ve bu grupların ulusal karar alma sürecini etkileme biçimlerini inceleyebilmektedir.

Bireylerin eylemlerine bakıldığı takdirde insan doğasının yarattığı sonuçlarla da ilgilenilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda insanların eylemlerinin ve kararlarının ardındaki duygulara ve psikolojilerine odaklanılabilir. İnsanların korkuları ve vizyonlarıyla birlikte bilgiye erişebilme ve fark yaratabilme kapasiteleri de buna dahildir. Psikolojik faktörlere odaklanılması yalnızca bir toplumun ya da grubun üyelerine odaklanan bireysel düzeylerle sınırlı değildir. Bu faktörler aynı zamanda siyasi liderlerin ve kilit aktörlerin zihniyetlerinin ve algılarının, kararlarını ve davranışlarını etkileyebileceği durumlarda, dış politika analizinde de önem arz etmektedir.

Bu spesifik perspektiflerden hangisinin seçildiği, bulguları önemli ölçüde etkileyecektir. Başka bir deyişle, odak veya analiz düzeyi, bilimsel araştırmaların sonucunu belirlemektedir. Bununla birlikte, analiz edilen gerçek olaylar doğal olarak aynı kalmaktadır. Bu husus özellikle gözlemler vasıtasıyla genelleştirilmiş sonuçlar ortaya çıkartmak hedefleniyorsa önemlidir. Kesin konuşmak gerekirse, araştırmanın sonuçları yalnızca seçilen analiz düzeyi kapsamında geçerli olacaktır. Diğer bakış açıları tarafından sağlanan iç görüler, analizin kapsamı dışında kalacaktır. Bu durumu daha iyi açıklamak adına, çağdaş siyasette çok tartışılan konulardan biri olan, yukarıda bahsettiğimiz küresel ekonomik kriz örneği baz alınacaktır.

Sistem düzeyi açısından

Örneğin, küresel finansal kriz sistem düzeyinde bir perspektiften incelendiğinde, uluslararası finansal sistemi oluşturan küresel dinamikler hakkında bir fikir edinilmesi beklenir. Büyük resme odaklanmak, küresel sistem içindeki

devletleri ve ulusal ekonomileri potansiyel olarak kavrayabilecek kapsamlı bir açıklama modeli geliştirilmesini sağlayacaktır. Bununla birlikte, bu sistemik modelden çıkarılacak açıklamalar, küresel finansal krizi koşullandıran sistem düzeyindeki faktörleri abartarak açıklayabilmektedir. Sonuç olarak, grup düzeyinde veya bireysel düzeyde bir analizin konusu olabilecek birçok psikolojik ve sosyolojik sorun gözden kaçabilmektedir.

Devlet düzeyi açısından

Aynı tema devlet perspektifinden incelenirse, belirli devletlerdeki spesifik koşullar ve bunların birbirleriyle etkileşimleri hakkında daha fazla ayrıntı geliştirilebilmektedir. Aşağıda daha ayrıntılı olarak tartışılacağı gibi, bu noktadaki en önemli ayrım devlet düzeyinin nadiren tek başına, çoğunlukla daha geniş bir perspektiften çalışılması gerektiğidir. Verilen örnek kapsamında bakıldığında dünya finansal sisteminin devlet aktörlerinin faaliyet gösterdiği çerçeve olarak alındığı anlamına gelir, bu nedenle devlet eylemi genellikle devletin kontrolü dışındaki faktörlerle koşullandırır.

Grup düzeyi açısından

Konu grup düzeyinde bir bakış açısından incelenseydi bu sefer de farklı bir sonuca ulaşılırdı. Küresel mali krizin, grup düzeyine kıyasla daha kapsamlı olan küresel düzey analizinden kaçacak yönleri bu bakış açısından incelendiğinde potansiyel olarak vurgulanırdı. Bu çalışmaya krizin toplumda yarattığı etki ve bireylerin geçim kaynaklarının analizi de tıpkı BM "Küresel Sosyal Kriz" (2011) raporunda örneklendiği biçimde eklenirdi.

Bireysel düzey açısından

Son olarak, bireysel düzeye odaklanmak, kamusal alandaki belirli kişiliklerin belirli eylemleri -örneğin politikacıların, diplomatların veya bankacıların eylemleri- finansal krizin nedenleri ve sonuçları hakkında yine farklı sonuçlara varılmasına yol açacaktır.

Daha büyük resim

Kısacası, gözlemimizdeki potansiyel boşlukları -yani bakış açısı veya analiz düzeyi tarafından yakalanamayan detayları- kabul etmek oldukça önemlidir. Analizi titizlikle uygulamak da ayrıca önem arz etmektedir. Bilimsel araştırma yönergeleri, doğa bilimleri de dahil olmak üzere birçok akademik disiplinde uygulanmaktadır. Alman teorik fizikçi Werner K. Heisenberg'in (1962, 58) kendi alanındaki araştırmalarıyla ilgili olarak söyledikleri, Uluslararası İlişkiler disiplini için de geçerlidir: Gözlemlenenlerin kendisinin doğa olmadığını, ancak doğanın sorgulama yöntemi karşısında ortaya çıktığı gerçeği göz önünde bulundurulmalıdır. Buna rağmen bilimsel yazılar bakış açıları veya analiz seviyeleri hakkında her zaman eşit düzeyde açık değildir. Bu sebeple, bir okuyucu olarak, eleştirel kalmak, konulara yakından bakmak ve sunulan argümanı potansiyel olarak çelişen analitik bakış açılarını aynı anda savunuyor gibi göründüğünde bile sorgulayabilmek önemlidir.

Spesifik Uluslararası İlişkiler problemleri hakkında daha derinlemesine okumalar yapmaya başlandığında, analitik netliğin öneminin hatırlanması gerekmektedir. Beklenti içine girmekten ve talep etmekten çekinilmemelidir, bu beklenti ve talep ünlü yazarlara ya da bilinen yayın kuruluşlarına karşı olsa bile sürdürülmelidir. Bir kişinin analiz düzeyine ilişkin netliğin

farklı bakış açılarının birbiriyle bağlantılı olarak kullanılamayacağı anlamına gelmediği de unutulmamalıdır. Aşağıda daha ayrıntılı olarak tartışılacağı gibi, günümüzün siyasi problemleri o denli karmaşıktır ki, analizlerin çeşitli düzeylere yayılmasını gerektirmektedir.

Dış politika

Analiz düzeylerinin genişletilme ihtiyacının özellikle önemli olduğu alanların başında devletlerin dış politika analizi gelmektedir. Bu ihtiyacın devlet faaliyetlerinin diğer devletler için de etkileri olacağı gerçeğinden dolayı dış politika gibi ulusal sınırların aşıldığı analizlerde de görüleceği beklenmektedir. Hükümet politikalarını ve diplomatik kararları tek başına analiz ederek dış politikaya devlet düzeyinde bakılabilir. Gelgelelim, hükümetler aynı zamanda dünya sahnesindeki aktörlerdir ve devletlerin dış politikaları uluslararası ilişkilerin önemli bir parçasıdır. Yukarıda vurgulandığı gibi, dış politika aynı zamanda bireysel düzeyde, örneğin liderlere ve danışmanlarına dış politika kararlarında rehberlik eden psikolojik ve politik faktörlere bakılarak da açıklanabilir. Bu kararlar daha sonra devlet düzeyinde, diğer devletlerle ilgili olan önemli ulusal kararları beslemektedir.

Dış politikadaki davranışları bir dizi faktörden etkilenen bir olgu olarak düşünmek faydalı olacaktır. Bu faktörlerden bazıları bir devletin kendi içinde, siyasi geleneklerinde, sosyo-ekonomik profilinde, siyasi parti sisteminde veya önde gelen politikacılarının zihniyetinde bulunabilmektedir. Diğerleri bu devletlerin faaliyet gösterdiği bağlamın tam olarak kendisini oluşturan, uluslararası sistem üzerinden gelebilir. Fakat bu durum her anlamlı dış politika tartışmasının tüm bu yönleri

incelemesi gerektiği anlamını doğurmamaktadır. Belirli bir düzeydeki incelemeler, farklı bir düzey hakkında sonuçlar çıkarılacakken çok dikkatle kullanılmalıdır. Analiz düzeyleri üst üste geldiğinde, her biri için farklı türden kanıtlara bakılması gerekeceğinin de farkında olunmalıdır.

Dış politika örneğini kesinleştirmek için, İngiltere başbakanı Tony Blair örneği faydalı olacaktır. Blair, sıklıkla Birleşik Devletler ile koalisyon halinde 2003 yılında İngiltere'yi Irak'la savaşa sokma kararıyla hatırlanmaktadır. Bu önemli dış politika kararını bireysel düzeyde incelemek için, Blair'in Hristiyanlığına dayanan güçlü bir ahlaki anlayışa sahip, kararlı bir anti-terörist olduğuna dair kişisel inançları göz önüne alınabilir; bu kişisel inançları onun, ABD Başkanı George ile kişisel bir bağ kurmasına yardımcı olan bir araçtır. Odak noktasını devlet düzeyine kaydırarak Blair'in İngiliz ulusal güvenliği için hayati önem taşıyan Anglo-Amerikan "ilişkisini" korumak için hareket etmiş olabileceği yargısı da son derece adil bir yargı olacaktır. Irak savaşı, birçok Avrupa ülkesinin Amerika'nın savaş planlarını reddettiği, Avrupa adına çekişmeli bir dönem olmuştur. Blair, bazı Avrupalı meslektaşlarını takip etmiş ve savaşı desteklememiş olsaydı, o zaman hayati öneme sahip bir ikili ilişkiyi tehlikeye atabilirdi. Son olarak, uluslararası veya sistemik düzeye göz atılabilir. Burada, sistemik düzey genellikle davranışları şekillendirenin uluslararası düzeyde işleyen birtakım güçler olduğunu varsaydığı için Blair'in kendisine odaklanılmış olmaz. Bu okumayla anlaşılabilir ki Blair, bir yanda tehlikeli ulusal sınırları aşan bir terörizmin varlığıyla tanımlanan dünya düzeninde bir değişim olarak gördüğü şeye, diğer yanda ise Amerika Birleşik Devletleri liderliğindeki terörizme karşı bir

savaş anlamı taşıyan koalisyona katılmaya mecbur kalmış olabilir. Tabi ki, daha önce de belirtildiği gibi, Blair'in güdülerinin bu düzeylerin birden fazlasından, hatta belki hepsinden kaynaklanmış olabileceği de iddia edilebilir.

Analiz düzeyleri ve bir disiplinin değişen arzuları

Bizleri daha eleştirel ve anlayışlı okuyucular haline getirmesinin yanı sıra, farklı analiz düzeylerinin farkında olmak, Uluslararası İlişkilerin bir akademik disiplin olarak zaman içerisinde nasıl geliştiğinin anlaşılması için de faydalı olacaktır. Başlangıç olarak, Uİ'nin ilk günlerinde -örneğin 1919'dan İkinci Dünya Savaşı sonrasına kadar- geleneksel veya konvansiyonel uluslararası ilişkiler olarak adlandırılabilecek olayların çoğu, farklı analiz düzeyleri veya teorik perspektifler arasındaki potansiyel ayrımlarla ilgilenmemiştir. J. David Singer (1961, 78) diğer bilim insanlarına değinerek şu şekilde yakınmıştır:

> "*Örgütsel karmaşıklığın merdiveninde kayda değer bir terk ile yukarı ve aşağı dolaşarak, o anın gereksinimi olan toplam sisteme, uluslararası kuruluşlara, bölgelere, koalisyonlara, uluslararası derneklere, uluslara, iç savunuculuk gruplarına, sosyal sınıflara, seçkinlere ve bireylere odaklanmak gereklidir.*"

Singer'in bu "genel durgunluğa" yönelik eleştirisi (Singer 1961, 78), Uluslararası İlişkileri kendine has ve farklı bakış açılarından incelenebilecek bir şey olarak düşünmenin bir başka değerini vurgulamaktadır. Analiz düzeyi hakkında açık olmak, örnekleme yanlılığından yani araştırma sorusuna yönelik bir cevap arayışında farklı seviyelerden rastgele kanıtlar toplamaktan koruyacaktır. Singer'in bahsettiği gibi bu "dikey

sapma”, gözlemlerin doğruluğunu tehlikeye atabilmekte ve bulguların geçerliliğini zayıflatabilmektedir. Bu zayıflama da aksi takdirde sonucun anahtarı olarak ortaya çıkabilecek bazı ayrıntıları gizleyebilir fakat bu durum da herhangi bir bilimsel çalışmanın her analiz düzeyini içermesi gerektiği anlamına gelmemektedir. Gelgelelim, farklı analiz düzeyleri arasında hareket ederken, bunun açıkça yapılması gerekmektedir. Öte yandan, düzeyler arasında git- gel yapmanın analitik sonuçlarını da kabul etmek önemlidir: Kanıt arayışı son derece kapsamlı olacak ve farklı alanlardan birçok veri ve materyal toplanması gerekecektir. Örneğin, 2015'te Almanya'nın sınırlarını yüz binlerce mülteciye açma kararını açıklamak için, dış baskılara olduğu kadar Almanya Başbakanı Angela Merkel'in kişisel motivasyonlarına da bakmak önemlidir. Faktörler sistem düzeyinde (ekonomik göstergeler, mülteci akışları, kilit ortakların tutumu gibi) ve bireysel düzeyde (Merkel'in ideolojik geçmişi, ifadelerden ve kariyeri boyunca önemli kararlardan ortaya çıkan soruna ilişkin çıkarları ve algıları gibi) araştırılabilir. Her biri genel bir açıklamaya katkıda bulunur, ancak araştırmacının farklı noktalarda çalışmaya hazırlıklı olması gerekmektedir.

1950'lerden itibaren, giderek daha fazla sayıda uluslararası ilişkiler akademisyeni, analizlerinin odağını daha net bir şekilde belirlemeye çalışmıştır. Kenneth Waltz Man, the State and War: A Theoretical Analysis (1959) adlı yapıtında, bir konuya dair farklı imgeler olarak adlandırdığı noktaları, yani birey, devlet ve uluslararası sistemi, birbirlerinden ayıran bir akademik çalışma ortaya koymuştur. Bu eser, konunun en çarpıcı örneğidir. Waltz’ın disipline katkıları, devletler arasındaki etkileşimlerin bir yeri olarak uluslararası sistemi analiz etme konusuna karşı

ilgi uyandırmıştır. Bu perspektiften bakıldığında, küresel sistem, devletlerin ulusal çıkarlar üzerinde iş birliği yaptığı, rekabet ettiği ve birbirleriyle çatıştığı bir yapı veya bağlam olarak düşünülmektedir. Bu yapı devletlerin üzerinde olan bir düzey olarak görselleştirebilir. Bu açıdan özellikle önemli olan, iktidarın uluslararası sistemde devletler arasında dağılımı, yani bir ("tek kutupluluk"), iki ("iki kutupluluk") veya birkaç ("çok kutupluluk") devlet tarafından güç yoğunlaşması olup olmadığı anlamına gelmektedir. Küresel koşulların, tek tek devletlerin ve devlet gruplarının çıkarlarını iş birliğine dayalı veya rekabetçi yollarla sürdürmesiyle, yetenek ve fırsatları güçlendirdiği görülmektedir. Devletlerin küresel bağlamda gömülü olduğu görüşü, geleneksel olarak uluslararası sistemimizin "anarşik" olduğu varsayımıyla birlikte gelmektedir. Anarşik sistem, devletlerin birbirleriyle ilişkilerinde ne olacağını düzenleyen ve kontrol eden bir merkezi hükümete (veya uluslarüstü egemenliğe) sahip olmayan bir sistemdir.

Anarşik yapı olarak küresel veya sistem düzeyine ilişkin bu fikir, Uİ literatürüne yapılan birçok katkıda yer alsa da ana odak, devletin baskın bir analiz birimi olarak kalmasıdır. Devlete ve dolayısıyla devlet düzeyindeki analize bu kalıcı odak, disiplinin göreceli "devlet merkezciliği" olarak adlandırılmaktadır. Yani Uluslararası İlişkiler akademisyenleri genel olarak devletleri sadece merkezi analiz birimi olarak görmemektedirler, aynı zamanda devleti diğer aktörler için bir referans noktası olarak da kabul etmektedirler. Bu açıdan devlet, hükümet görevlilerinin, siyasetçilerin ve karar vericilerin faaliyet gösterdiği alan olarak değerlendirilebilmektedir. Devlet, toplumu içine alan çevre ve birey için ana referans noktası olarak görülmektedir. Devlet üzerine bu belirgin odaklanma, Uİ

akademisyenlerinin devletin aynı zamanda uluslararası alanda iktidarın ana taşıyıcısı olduğu konusunda sahip oldukları bir varsayımla güçlü bir şekilde ilgilidir. Gücün esas olarak yoğunlaştığı aktörün devlet olduğu fikri, önde gelen Uİ akademisyenlerinden bazılarının çalıştığı Soğuk Savaş'ın tarihsel bağlamı çerçevesinde incelenmelidir. Soğuk Savaş, Uluslararası İlişkilerin sıklıkla devlet kanalları aracılığıyla belirli devlet çıkarları doğrultusunda yürütüldüğü bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kitabın sonraki bölümlerinde ele alınacağı gibi, bugünün bakış açısından önemli olduğu düşünülen diğer aktörlerin Soğuk Savaş sırasında çok az etkisinin olduğu görülecektir. Bunun nedeni, döneme hâkim olan her iki tarafın da ezici bir askeri güce sahip olmasıdır, bu nedenle büyük bir güç çatışması ve sistemik çatışma söz konusu olmuştur.

Soğuk Savaş çoktan geçmiş olsa da günümüz siyasi hayatının büyük bir bölümünde ulusal güvenlik, iç uyum ve istikrar gibi konular devlet bünyesinde yürütülmeye devam etmektedirler. Devletler, Birleşmiş Milletler gibi büyük uluslararası kuruluşlarda birincil aktörlerdir, dönemimizin büyük problemlerinin çoğuna ilişkin küresel söylemde aktif şekilde yer almaktadırlar ve devletler, ünlü Alman sosyolog Max Weber'in şiddet üzerinde tekel dediği meşru fiziksel güç kullanımı hakkını hâlâ elinde tutmaktadırlar. Devletler önemli olmaya devam etmekte ve bu nedenle dünyada ne olduğu ve neden olduğu konusundaki çalışmaların bir parçası olmak zorundadırlar. Bir analiz birimi ve referans çerçevesi olarak devlet ve uluslararası ilişkilerde temel bir analiz düzeyi olarak devletlerin etkileşimleri de yakın zamanda kesinlikle ortadan kalkmayacaktır. Devlet, bir analiz seviyesi ve referans birimi

oluşuyla birlikte yarattığı etkileşimlerin Uluslararası İlişkilerde anahtar bir kavram olması nedeniyle yakın zamanda ortadan kaybolmayacaktır.

Uluslararası ilişkiler bir sahne mi yoksa süreç mi?

Bu noktaya kadar tartışılan birbirinden farklı -ve bir dereceye kadar ayrı- analiz seviyelerinin sunduğu bakış açılarına yönelik bazı itirazlar olduğunu belirtmek oldukça önemlidir. Örneğin Leftwich (2004), uluslararası siyaseti belirli bir mevkide ya da konumda gerçekleşen bir şey olarak düşünmenin, olayları gözlemlemenin olası yollarından biri olduğunu ileri sürmüştür. Leftwich uluslararası ilişkilerde belirli olaylara, örneklere ve etkileşimlere sahne olmuş farklı platformların mevkisine veya "lokasyonuna" odaklanan yaklaşımı "arena" yaklaşımı olarak adlandırmıştır. Buna ek olarak, Leftwich, arena yaklaşımını "süreçsel yaklaşım" dan ayırmaktadır. Süreçsel yaklaşım uluslararası ilişkilere belirli bir mevkiden veya belirli bir analiz düzeyinden bakılmaması gerektiğini söyleyen ve uluslararası ilişkilerin insanlar arasında gerçekleşen karmaşık bir süreçler ağı olarak düşünülebileceğini öne süren bir yaklaşımdır.

Bazı teorik yaklaşımlar, çeşitli ayırt edici seviyeleri olan bir arenadan ziyade, genellikle Uİ kavramı için üstü kapalı şekilde bir süreç algısına sahiptir. Bunun nedeni, devlet ve içindeki belirli kurumlar gibi fiziksel yapıların ve konumların anlamının aksine etkileşimlerin anlamını vurgulamayı amaçlamalarıdır. Bu tarz perspektifin bir örneği, geleneksel olarak uluslararası ilişkilerin pratiğini farklı analiz "düzeylerinde" incelenebilecek bir şey olarak düşünmeyi reddeden çevrecilik veya yeşil politikadır. Bu durumun temel sebebi, bu yaklaşımla ilgilenen analistlerin siyasi gerçekliğin herhangi bir bölünme alanını veya

belirli bir bağlam içerisinde bir sorunu fiziksel olarak konumlandırma girişimlerini keyfi ve yanıltıcı olarak algılamasıdır. Bununla birlikte, herhangi bir toplumsal zorluğun tüm yönlerinin temelde birbirine bağlı olduğunu ve bu nedenle "bütünsel" bir şekilde, yani birlikte, çalışıldığında bu bölümsel düşünmenin yanlış bir yapı hissi taşıdığını iddia etmektedirler.

Böyle bir teorik yaklaşımın bir başka örneği de siyasetin yalnızca devlet kurumları ve uluslararası kuruluşlar gibi kamusal alanlarda meydana gelmediğini iddia eden feminizmdir. Feministler bunun yerine "kişisel olanın politik olduğunu", yani tüm insan etkileşimlerinin siyasi anlam taşıdığını anlamı yeniden ürettiğini ve bu nedenle küresel meselelerin karmaşık sürecinin bir parçası olduğunu iddia etmektedirler. Hatta bazı düşünürler, siyasetin bir süreç olarak insan türüyle sınırlı olmadığını öne sürecek kadar ileri gitmişlerdir. Frans de Waal (1982), şempanzeler gibi hayvanlar arasındaki etkileşimlerin bile siyasi anlam taşıyabileceğini ve bu nedenle uluslararası ve küresel boyutları da dahil olmak üzere herhangi bir siyaset açıklamasının dışında bırakılmaması gerektiğini savunmuştur.

Bu tür perspektifler bu noktada daha fazla derinleştirilmeyecektir, ancak yine de bu tür tartışmaların, uluslararası ilişkiler öğrencileri ve analistleri olarak güvenebilecek herhangi bir tür açık yapı veya belirli analiz seviyeleri olduğu varsayımına nasıl meydan okuduğuna dikkat çekmek yararlı olacaktır. Perspektiften bağımsız olarak, küresel sistemi oluşturan aktörlerin ve süreçlerin çokluğunun farkında olmak çok önemlidir. Uluslararası ilişkilerin karmaşıklığını hatırlamak, medya, siyasi liderler, aktivistler, savunulan gruplar ve sosyal ağlar aracılığıyla sunulan genellemeleri tanıma

yeteneği sağlamaktadır ve araştırmacıları daha bilgili ve düşüncelerinde detaylı hale getirmektedir.

Devletin ötesinde

Geleneksel Soğuk Savaş tarzı düşüncenin mirası, çağdaş analizlerde hala büyük ölçüde hissedilebilmekte, fakat araştırmacılar devlet merkezli olmayan ve daha akışkan perspektifler geliştirmekle de ilgilenmektedirler. Devlet dışındaki aktörlerin önemini ve özellikle bireylerin rolünü kabul eden analitik perspektif örnekleri olarak çevrecilik ve feminizmden daha önceki bölümlerde bahsedilmiştir. Kimi analistler devlet perspektifini tamamen reddetmemişler, ancak küresel alanda yaşananlara katkıda bulunabilecek durumların içinde tam olarak ne olduğuna bakmayı önermişlerdir. Bu devletlerin yönetim biçimleri, ekonomik profilleri, kültürel ve ideolojik bileşimleri veya demografileri gibi iç özellikleriyle ilgili olabilmektedir. Bu bakış açısı, belirli bir devleti oluşturan toplumlara olduğu kadar, bu toplumlardaki belirli gruplar ve bireylere de ayrı bir odaklanma içermektedir. Birçok analist, okuyucularını "kara kutuyu" açmaya davet etmektedir. Bir diğer ifadeyle, devletlere iktidar, politika ve toplum sahibi ayrılmış birimler olarak muamele eden geleneksel Uİ alışkanlığını kırmak amaçlanmaktadır. Ayrıca, "üniter" devlet varsayımına da açıkça meydan okunmaktadır. Örnek vermek gerekirse, Almanya'nın - bir ulus devlet olarak Yunanistan'da kemer sıkma önlemlerini zorlamasına itiraz edilecektir. Bu yaklaşım yerine, ilgili politikaların, belirli bir duyarlılıktan, mevcut gelişmelerin bireysel bir yorumundan veya kendi siyasi gelecekleriyle birlikte seçmenlerin tercihleriyle de bağlantılı

olabilecek nedenlerle bu tür önlemleri savunan belirli Alman politikacılar tarafından başlatılmış olmasında ısrar edilecektir.

Bireysel ve grup düzeylerinde resmi kararların verilme sürecine odaklanmasının yanı sıra "alt devlet" ("devletin altındaki yapılar" anlamındadır) düzeyindeki sistem analizi, bilimsel araştırmanın kapsamını devletin resmi etkileşimlerinin ötesine genişletmeye çalışmaktadır. Resmi etkileşimlerin dışında mal ve ürünlerin akışı ve transferi, insanlar arasındaki bilgi, iletişim ve hizmet alışverişleri gibi gayri resmi ilişkiler de alt-devlet analiz düzeyinde incelenmektedir.

Çağdaş Uİ, belirli bir devletin vatandaşları veya o devlet içindeki belirli bir etnik veya kültürel azınlığın tarafları gibi sınırlamalardan ziyade devletin sınırları ötesinde faaliyet gösteren aktörleriyle ilgilenmektedir. Uluslararası İlişkiler çalışması, halk ve onun bireysel üyeleri, yani sıradan insanlar da dahil olmak üzere çeşitli aktörler arasındaki her türlü etkileşimi içerecek şekilde kademeli olarak genişlemiştir.

Böylesi bir analitik hamle, devletleri veya devletlerin herhangi bir parçasını resmen temsil etmeyen veya onlar adına hareket etmeyen bireysel aktörlerin etkisinin ne kadar güçlü olabileceği düşünülünce, memnuniyetle karşılanmış gibi görünmektedir. Bunun bir örneği, WikiLeaks web sitesi aracılığıyla hükümet sırlarını sızdıran, geniş çapta duyurulan bir ihbar kampanyasına öncülük eden aktivist Julian Assange'dır. Başka bir örnek de kendi dini ve siyasi vizyonlarına dayanarak küresel bir terör örgütü (El Kaide) kuran Usame Bin Ladin'dir. Hem Assange hem de Bin Ladin, doğaları gereği çok farklı olsalar da resmi bir siyasi statüsü veya rolü olmayan özneler olarak üst düzey küresel politika üzerinde kalıcı bir etkiye sahip olmuşlardır.

Bu bağlamda önemli olan hem toplum hem de içindeki bireyler için siyasi etkileşimin ana çerçevesi ve referans noktası olarak geleneksel devlet anlayışının anlamını ve önemini büyük ölçüde yitirmiş olmasıdır. Günümüzde devlet sınırları küresel meseleleri sınırlandıramıyor gibi görünmektedir. Küresel finans, üretim, eğitim, kişisel ve profesyonel seyahat, iş gücü göçü veya terörizmle alakalı küresel etkileşimlerin çoğu artık eskiden olduğu gibi devlet kanalları aracılığıyla gerçekleşmemektedir. Devlet dışı aktörlere ve sınır ötesi meselelere artan odaklanmanın Uİ'de devrime yakın bir dönüşüme işaret ettiği söylenmektedir; enternasyonalden (devletler arası), transnasyonal'e (devletler ve onların sınırları arası / ötesi) doğru bir geçiş olarak yorumlanabilmektedir. Alanın önde gelen bilim insanlarından biri olan Robert Keohane, kısa süre önce "Uluslararası İlişkiler" in artık uygun bir etiket olmadığını ve bunun yerine disiplini "Küresel Çalışmalar" veya "Dünya Politikaları" olarak adlandırmamız gerektiğini belirtmiştir (Keohane 2016). Günümüz dünyasında, çok az toplumsal konu, mücadele ve sorun, yalnızca devletlerin ve hatta devlet gruplarının sınırları tarafından sınırlandırılmıştır. Dünya meselelerini salt "uluslararası" terimlerden ziyade "ulus ötesi" olarak düşünmek, bu nedenle yalnızca bir seçim olmaktan çok analitik bir zorunluluk gibi görünmektedir.

Bireyler ve gruplar sınırlar ötesi etkileşime girmektedirler ve böylelikle geleneksel Uİ'nin bildiği anlamda alan ve bölgenin anlamını göreceleşmektedir. Uluslararası ticari havacılık ve bilgi teknolojilerinin hızlı yayılımı, insanların hareketliliğinin ve etkileşimlerin devlet sınırlarının ötesinde meydana gelme hızını çok daha arttırmış durumdadır. Sıradan insanların büyük miktarlarda bilgiyi depolama, aktarma ve dağıtma imkânı,

verilerin neredeyse hiç vakit kaybetmeden dünya çapında seyahat etme şansı ve yüksek hızlı internetin artan kullanılabilirliği, yalnızca birey ve topluluk düzeyinde hayatları değiştirmemiş, aynı zamanda siyasal ve küresel ilişkilerdeki genel dinamikleri de önemli ölçüde etkilemiştir.

Sosyal medya, fikirlerle birlikte onları üreten ve savunan bireyler veya gruplar için neredeyse hiçbir maliyet olmaksızın sınırların ötesine ulaşan bir projeksiyona ve tanıtıma izin veren erişilebilir iletişim platformları sağlamaktadır. İlerici, devrimci veya düpedüz tehlikeli olan çeşitli siyasi gündemler, görece kontrolsüz ve düzenlenmemiş bir şekilde ortaya çıkarak, hükümet kurumlarına ve onları İyileştirmekle birlikte yönlendirmeye çalışan siyasi liderlere büyük zorluklar çıkarabilmektedir. Sıradan bireyler, herhangi bir geleneksel iktidar anlayışına takılmadan, mekânsal ve maddi sınırları aşarak, siyasi faaliyetin ve hatta çatışmanın tamamen önemsiz hale geldiği noktaya kadar potansiyel olarak evlerinden bir devrim başlatabilecek güce sahip olmuşlardır. Bunun güçlü bir örneği Avusturyalı şarkıcı Thomas Neuwirth'tir ve en çok “Conchita Wurst” karakteriyle tanınmaktadır. Mart 2016'da Sidney Opera Binası'nda bir gösteri sırasında paylaşılan siyasi mesajlar ve sosyal medya aracılığıyla yayılmıştır. Bu durum sonrasında Avustralya hükümetinin temsilcileri gey, lezbiyen, biseksüel ve transseksüel (LGBT) meseleleri hakkında eyleme geçmek zorunda kalmıştır ve aynı zamanda küresel LGBT hareketine ivme kazanmıştır. Avusturya'dan bir ulusal politikacı, bırakın dünya çapında bir tartışmayı bu şekilde ateşlemek şöyle dursun, Avustralya'daki iç tartışmayı bile bu ölçüde etkileyemezdi.

Uluslararası İlişkiler ve siz

Bu bölüm içerisinde Uİ'deki çeşitli konuları daha yönetilebilir ve yapılandırılmış hale getiren bir analitik araç olarak kullanılan analiz seviyelerine yönelik fikirler tanıtılmıştır. Daha spesifik olarak, sistem seviyesi, devlet seviyesi, grup ve bireysel seviye arasında ayrımlar yapılmış ve aralarındaki farklılıklar ve bağlantılar vurgulanmıştır. Uluslararası İlişkiler disiplininin grupların ve bireylerin rolü ve perspektifiyle daha fazla ilgilenmek için kademeli olarak devlet ve sistem üzerindeki baskın odaktan uzaklaştığı vurgulanmıştır. Bu kitap okunurken, insanlık tarihinde sıradan bireylerin Uİ pratiğine doğrudan dahil olmasının hiç bu denli kolay olmadığı düşüncesi ilham verici bir düşünce olmalıdır, yoksa ulus ötesi ilişkiler denilmesi mi daha doğrudur? Bireyler artık siyasi elitler ve resmi devlet aktörleri tarafından yönlendirilen pasif bir uluslararası ilişkiler konusu değillerdir; kendi başına bir aktör olmanın imkanlarına sahiptirler. En azından daha fazla bilim insanı devlet analiz düzeyinin dar sınırlarının ötesine odaklandığı için güncel durum böyle kabul edilmektedir.

4

Uluslararası İlişkiler Teorileri

DANA GOLD & STEPHEN McGLINCHEY

Uluslararası İlişkiler teorileri, her biri farklı bir teorik perspektifi temsil eden, çeşitli mercekler aracılığıyla çevremizdeki dünyayı anlamamızı ve anlamlandırmamızı sağlayan araçlardır. Yeni başlayanlar için Uluslararası İlişkiler alanını bir bütün olarak ele almak için Uİ teorisini daha anlaşılır kılmak gerektiği düşünülmektedir. Bu hususta kitabın bu bölümü, Uluslararası İlişkiler teorisini; geleneksel teoriler, *orta yol teoriler*[2] ve eleştirel teoriler olmak üzere üç parçalı bir spektruma yerleştirerek bunu yapmayı amaçlamaktadır. Bunu yaparken de teorilere anlam ve perspektif kazandırmaya yardımcı olmak adına baştan sona örnekleme yöntemi kullanılmaktadır. Okurların ayrıca, Uluslararası İlişkiler teorilerini daha derin bir şekilde ele alan ve bu kitabın yardımcı metni olan Uluslararası İlişkiler Teorisi (2017)'ne başvurmaları teşvik edilmektedir.

[2] Çeviri Notu: Yazar bu grubu *middle-ground theories* olarak kategorize etmektedir.

Başlamadan önce, çok önemli bir not: Burada tanıtılan bazı teorilerin başka disiplinlerde de görülen teorilerle aynı isme sahip olduğunu fark edebilirsiniz. Bazen bu durum kafa karıştırıcı olabilmektedir; örneğin, Uİ'deki realizm ile sanattaki realizm aynı şeyi yansıtmamaktadır. Benzer şekilde yine, "liberal" kelimesinin birinin kişisel görüşlerini tanımlamak için kullanıldığını duyabilirsiniz, ancak Uluslararası İlişkilerde liberalizm oldukça farklı bir anlama gelmektedir. Herhangi bir karışıklığı önlemek için bu notun, bu bölümde teorilerin yalnızca Uluslararası İlişkiler disiplini içinde geliştirildikleri anlama atıfta bulunularak kullanılacağına dair bir uyarı görevi göreceği düşünülmektedir.

Geleneksel teoriler

Teorilerin sürekli ortaya çıktığı ve birbiriyle rekabet ettiği düşünülmektedir. Bu nedenle teorik yaklaşımları öğrenmek kafa karıştırıcı olabilmektedir. Tek bir yaklaşımın size tamamen uyduğunu düşündüğünüz bir anda, daha pek çok şey olduğunu fark edebilirsiniz. Bu hususta, Thomas Kuhn'un Bilimsel Devrimlerin Yapısı (1962) adlı eserinin, belirli teorilerin nasıl ve neden meşrulaştırıldığını ve geniş çapta kabul edildiğinin anlaşılması için zemin hazırladığı söylenebilmektedir. Ayrıca Kuhn'un, teoriler artık geçerli olmadığında ve yeni teoriler ortaya çıktığında meydana gelen süreci de belirlediği görülmektedir. Örneğin, insanlar bir zamanlar dünyanın düz olduğuna ikna olmuş ve bunu gerçek olarak kabul etmişlerdir. Bilim ve teknolojinin ilerlemesiyle insanların daha önce kabul ettiği bu inancı bir kenara attığı görülmektedir. Böyle bir keşif gerçekleştiğinde bir "paradigma kayması" ortaya çıkmakta ve eski düşünme şekli yenisiyle değiştirilmektedir. Uluslararası

İlişkiler teorisindeki değişiklikler yukarıdaki örnek kadar dramatik olmasa da disiplinde önemli gelişimlerin olduğu iddia edilebilmektedir. Uluslararası İlişkiler teorilerinin dünyayı açıklamada nasıl bir rol oynadığını ve farklı zaman dilimlerine ve kişisel bağlamlarımıza dayalı olarak bir yaklaşımın nasıl bizimle diğerinden daha fazla bağ kurabileceğini düşündüğümüzde, bu değişim ve gelişimleri akılda tutmamızın önemli olduğu düşünülmektedir. Geleneksel olarak Uluslararası İlişkiler hakkında iki temel teori vardır: liberalizm ve realizm. Diğer teorilerden büyük bir meydan okuma ile karşılaşsalar da bu iki teorinin disiplinin merkezinde kaldıkları görülmektedir.

Uluslararası İlişkilerde liberalism, zirvede "ütopik" bir teori olarak anılmakta idi ve bugün hala bir dereceye kadar bu şekilde kabul edilmektedir. Liberalizm savunucuları, insanları doğuştan iyi olarak görmekte ve milletler arasında barış ve uyumun sadece ulaşılabilir değil, aynı zamanda arzu edilen bir durum olduğuna inanmaktadırlar. Bu çerçevede Immanuel Kant'ın, 18. yüzyılın sonlarında, ortak liberal değerlerin birbirlerine karşı savaşmak için hiçbir nedeninin olmaması gerektiğini belirten fikrini geliştirdiği görülmektedir. Kant'ın gözünde, dünyada ne kadar liberal devlet var ise dünya o kadar barışçıl hale gelirdi, çünkü liberal devletler vatandaşları tarafından yönetilirdi ve vatandaşlar nadiren savaşı arzulamaya meyilli idiler. Ona göre bu durum, vatandaşlara karşı sık sık bencil arzuları olan kralların ve diğer seçimle iş başına gelmemiş hükümdarların kurallarının tersidir. Kant'ın fikirlerinin, modern liberaller tarafından –özellikle de demokrasilerin birbirleriyle savaşmadığını öne süren demokratik barış teorisini savunanlar tarafından– onun ana hatlarıyla belirttiği nedenlerle yankılandığı ve geliştirilmeye devam ettiği görülmektedir.

Dahası liberaller, savaşın kalıcı olarak durdurulmasının ulaşılabilir bir hedef olduğu fikrine inanmaktadırlar. Bu hususta, liberal fikirleri uygulamaya geçiren ABD Başkanı Woodrow Wilson'ın, Birinci Dünya Savaşı'nın son yılında, Ocak 1918'de, ABD Kongresi'nde ünlü "On Dört Madde" sini ele aldığı görülmektedir. Wilson, bu maddeler ile savaşın ötesinde yeniden inşa edilmiş bir dünya için fikirlerini sunarken, bu maddelerin son noktasında onun amacı Milletler Cemiyeti (MC) haline gelen genel bir uluslar birliği yaratmak idi. Bu çerçevede 1920 yılına kadar uzandığı görülen Milletler Cemiyeti'nin, büyük ölçüde devletler arasındaki ilişkileri denetlemek ve uluslararası barışı uygulamak ve sürdürmek amacıyla oluşturulduğu görülmektedir. Bununla birlikte, 1939 yılında İkinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesi nedeniyle MC çöktüğünde, olaylar teorileriyle çelişiyor gibi göründüğü için, liberaller adına başarısızlığı anlamanın zorlaştığı iddia edilebilmektedir. Bu nedenle, önde gelen liberal bilim insanlarının ve Kant, Wilson gibi politikacıların çabalarına rağmen, liberalizmin bir kaleyi elinde tutmayı başaramadığı ve bunun sonucunda savaşın devam eden varlığını açıklamak için yeni bir teorinin ortaya çıktığı görülmektedir. Bu teori ise realizm olarak tanınmaktadır.

Realizmin, İkinci Dünya Savaşı sırasında, bilinen tarihteki en kötü çatışmanın barış ve iyimserlik adı verilen dönemden sonra nasıl ve neden ortaya çıktığına dair sunduğu ikna edici bir açıklama ile ivme kazandığı düşünülmektedir. Yirminci yüzyılda realizm olarak adlandırılması ve ortaya çıkmasına rağmen, birçok realistin, realizmin kökenlerini daha önceki yazılarda izlediği görülmektedir. Daha net bir şekilde ifade etmek gerekirse, realistlerin, modern dünyamızda görülen insan

davranış kalıplarına benzerlerini tespit ettikleri antik dünyaya kadar bu izleri genişlettikleri söylenebilmektedir. Adından da anlaşılacağı gibi, realizm savunucuları, dünyanın "gerçekliğini" yansıttıklarını ve uluslararası siyasetteki değişimi daha etkili bir şekilde açıkladıklarını iddia etmektedirler. Thomas Hobbes, bu hususta, 1642-1651 İngiliz İç Savaşı sırasında yaşamın gaddarlığını tanımlaması nedeniyle realizm tartışmalarında adı sıklıkla bahsedilen bir isim olarak karşımıza çıkmaktadır. Hobbes'un, insanları, herkesin herkese karşı bir savaş durumu içinde olduğu düzensiz bir "doğa durumunda" yaşayanlar olarak tanımladığı görülmektedir. Bunu düzeltmek içinse, göreli düzenin sağlanması adına bir hükümdar ile bir devletin insanları arasında düzenlenecek bir "toplumsal sözleşme" nin gerekli olduğunu öne sürmektedir. Bugün, devletleri kimin yönettiği genellikle açık olduğundan, bu tür fikirleri hafife alıyor olabilmekteyiz. Her lider veya "egemen" (örneğin bir hükümdar veya bir parlamento) kuralları belirlemektedir ve onları ihlal edenler için bir ceza sistemi kurulmaktadır. Hayatımızın güvenlik ve düzen duygusu ile işleyebilmesi adına bunu kendi devletlerimizde kabul ettiğimiz düşünülebilmektedir. Bunun ideal olmasa bile doğa durumundan daha iyi olduğu savunulabilmektedir. Uluslararası alanda böyle bir sözleşmenin ve dünyadan sorumlu bir egemenin olmamasından dolayı uluslararası ilişkilerde düzensizlik ve korkunun hüküm sürdüğü iddia edilebilmektedir. Bu yüzden, realistler için savaş barıştan daha yaygın görünmektedir ve aslında realistlerin savaşı kaçınılmaz olarak gördükleri söylenebilmektedir. Realistler, tarihi göz önüne aldıklarında, şekli değişebilen, ancak dünyanın ona düzen verecek bir egemene sahip olmadığı için her zaman "uluslararası anarşi" dedikleri bir sistemle karakterize edilebilecek bir dünya görmektedirler.

Realizm ve liberalizmi birbirinden ayıran temel alanlarından biri, bu iki teorinin insan doğasına bakış açısıdır. Realistler, genel olarak, insanların doğası gereği iyi olduğuna veya liberallerin tanımladığı gibi iyilik potansiyeline sahip olduğuna inanmamaktadırlar. Bunun yerine, bireylerin kendi çıkarları doğrultusunda hareket ettiklerini iddia etmektedirler. Realistlere göre insanlar bencil varlıklardır ve muhakkak başkalarının ihtiyaçlarını hesaba katmadan kendi ihtiyaçlarına göre davranmaktadırlar. Realistler, çatışmanın kaçınılmaz ve sürekli olduğuna ve bu nedenle savaşın yaygın ve insanlığa özgü olduğuna inanmaktadırlar. Önde gelen bir realist olan Hans Morgenthau, ünlü sözü "*siyasetin bütünü, bir güç mücadelesidir*" (Morgenthau 1948) ifadesiyle tanınmaktadır. Bu durumun siyasetin, devletler arasındaki iş birliğinin aksine esasen tahakkümle ilgili olduğuna dair klasik realist görüşü gösterdiği görülmektedir. Bu noktada kuramların bir nevi mercek olduklarını hatırlatmakta fayda olduğu düşünülmektedir. Realistler ve liberaller aynı dünyaya bakmaktadırlar. Ancak bu dünyaya realist bir göz ile bakıldığında dünya bir tahakküm gibi görünmektedir. Realist perspektif, savaş ve çatışma örneklerini daha baskın bir şekilde göstermekte ve daha sonra bunları dünyanın belirli bir yapısını tanımlamak adına kullanmaktadır. Liberallerin ise, aynı dünyaya bakarken merceklerini hakimiyet alanlarını bulanıklaştıracak ve bunun yerine iş birliği alanlarına odaklanacak şekilde ayarladıkları görülmektedir. Bu sayede liberallerin aynı dünyanın biraz farklı bir resmini çizebildikleri söylenebilmektedir.

Öte yandan, tek bir liberal veya realist teori olmadığını anlamanın önemli olduğu düşünülmektedir. İki kutuptaki bilim

insanlarının, aynı yaklaşımı paylaşsalar bile birbirleriyle nadiren tam olarak hemfikir oldukları görülmektedir. Her bir bilim insanının; barış, savaş ve bireylerle ilgili olarak devletin rolüne dair fikirleri içeren özel bir dünya yorumuna sahip olduğu söylenebilmektedir. Ek olarak hem realizmin hem de liberalizmin, geleneksel köklerinden gelen yapıda bir kaymayı temsil eden daha modern versiyonlarıyla neo-liberalizm ve neo-realizm olarak güncellendiği görülmektedir. Bununla birlikte, realist ve liberal perspektifler hala teoriler "ailesi" (ya da gelenekseller) içinde kategorize edilebilmektedirler. Çalışmalarınızda çeşitli farklılıkları ortaya çıkarmanız gerekebilecektir, ancak şimdilik her yaklaşımın temel varsayımlarını anlamanın yönünüzü bulmak adına en iyi yol olduğu söylenebilir.

Örneğin, iyimserlik ve karamsarlığın basit karşıtlığını düşünürsek, realizmin ve liberalizmin tüm dallarında bu yönde gerçekleşen ailevi bir ilişki görebilmekteyiz. Liberaller, barış ve ilerlemenin aşamalı olarak savaşın yerini almasıyla dünya düzeninin iyileştirilebileceğine inanan Uİ konusunda iyimser bir görüşü paylaşmaktadırlar. Bu hususta detaylar üzerinde hemfikir olmayabilmektedirler, ancak bu iyimser görüş genellikle liberalleri ortak bir paydada birleştirmektedir. Bunun tersine, realistler, iyimserliği yanlış konumlandırılmış bir idealizm biçimi olarak reddetme eğilimindedirler ve bunun yerine daha karamsar *(pesimistik)* bir görüşte birleşmektedirler. Bunun nedeni ise realistlerin, devletin merkeziyetine ve yalnızca kendisine gerçekten güvenebileceği anarşik bir sistemde güvenlik ve hayatta kalma ihtiyacına odaklanmalarıdır. Sonuç olarak realistlerin, Uluslararası İlişkiler'i, savaş ve çatışmanın yaygın olduğu ve barış

dönemlerinin yalnızca devletlerin gelecekteki çatışmalar için hazırlandığı zamanlar olduğu bir dizi sistem olarak gördükleri iddia edilebilmektedir.

Akılda tutulması gereken bir diğer nokta ise; Uluslararası İlişkiler'deki kapsayıcı yaklaşımların her birinin, devletin doğası hakkında farklı bir bakış açısına sahip olduğudur. Liberalizmin uluslararası örgütler gibi devlet dışı aktörlere uluslararası arenada ayrı bir rol biçmesine rağmen hem liberalizmin hem de realizmin, devleti Uluslararası İlişkiler'de egemen *(dominant*) aktör olarak gördükleri söylenebilir. Bununla birlikte, her iki teori için de devletlerin kendilerini genellikle nihai güce sahip varlıklar olarak gördükleri kabul edilmektedir. Bu durum kendi içinde devletlerin, bir ulusa savaş ilan etmek veya tersine devletleri belirli anlaşmaları uygulayabilme kapasitesine sahip olan yegâne varlık olma kapasitelerini barındırmaktadır. Liberalizm açısından bakıldığında liberalizm savunucuları; kuruluşların, kararları formüle etme ve barışçıl sonuçlara ulaşan iş birliğini resmileştirme konusunda devletlere yardım etmede değerli oldukları savunulmaktadır. Öte yandan realistler tarafında da devletlerin uluslararası örgütlere ancak kendi çıkarları doğrultusunda katıldıklarına dair bir inanç hakimdir. Bu doğrultuda, birçok bilim adamının geleneksel teorilerin devlete ve statükoya olan bu saplantıları nedeniyle son birkaç on yılda bu teorileri reddetmeye başladıkları savunulabilmektedir.

Orta yol teoriler

İngiliz Okulu'nun düşüncesi genellikle liberalizm ve realizm arasında bir orta yol olarak görülmektedir. İngiliz Okulu teorisi, uluslararası düzeyde var olan bir devletler toplumu fikrini

içermektedir. İngiliz Okulu'nun en önemli figürlerinden biri olan Hedley Bull, uluslararası sistemin anarşik olduğuna dair geleneksel teorilerle aynı görüşü paylaşmaktadır. Ancak Bull, gelenekçilerin aksine, bu anarşi durumunun belirli normların (beklenen davranışların) olmadığı anlamına gelmediğini ısrarla savunmaktadır ve bu nedenle uluslararası politikanın toplumsal bir yönü olduğuna dikkat çekmektedir. Bu bağlamda, devletler, ortak norm ve davranışlara dayanan bir tür düzenin var olduğu bir "Anarşik Toplum" (Bull 1977) oluşturmaktadır. Merkezi temel dayanak noktasından dolayı, İngiliz Okulu genellikle Uluslararası İlişkiler'e uluslararası toplum yaklaşımını benimseyerek yaklaşan bir teori olarak nitelendirilmektedir. Bu yaklaşım ne oldukça realist ne de oldukça liberal olan daha ziyade her ikisinin de unsurlarına sahip bir dünyayı tanımlamaktadır.

Yapısalcılık ise genellikle orta yol teoriler arasında görülen bir başka teoridir, ancak yapısalcılık kendine ana akım teoriler ve daha sonra keşfedeceğimiz eleştirel teoriler arasında yer bulmaktadır. Aynı zamanda İngiliz Okulu ile bazı ailevi bağlantıları olduğu savunulmaktadır. Diğer teorileri savunan bilim insanlarının aksine, yapısalcılar değerlerin ve küresel sahnede etkileşime giren bireyler arasındaki ortak çıkarların önemini vurgulamaktadırlar. Önde gelen bir yapısalcı olan Alexander Wendt, aktörler (bireyler) ve yapılar (devlet gibi) arasındaki ilişkiyi, yapıların yalnızca aktörleri kısıtlamakla kalmayıp aynı zamanda onların kimliklerini ve çıkarlarını inşa ettiği bir ilişki türü olarak tanımlamaktadır. Ünlü sözü: "*anarşi, devletler anarşiyi nasıl algılıyorsa odur*" (Wendt 1992) bu durumu çok iyi bir şekilde özetlemektedir. Bunu ve yapısalcılığın özünü açıklamanın bir başka yolu da uluslararası

ilişkilerin özünün insanlar arasındaki etkileşimlerde var olmasıdır. Bu bakış açısına göre her halükârda devletlerin birbirleriyle etkileşimde olmadığı; etkileşime girenlerin politikacılar ve diplomatlar gibi bu devletlerin aktörleri olduğu savunulmaktadır. Dünya sahnesinde etkileşimde bulunan bu aktörler, uluslararası anarşiyi belirleyici ilke olarak kabul ettikleri için gerçekliğimizin bir parçası haline geldiği görülmektedir. Ancak, eğer anarşi onu nasıl algıladığımız ile ilgili ise o zaman farklı devletler anarşiyi farklı bir şekilde algılayabilecek ve bu durum anarşinin niteliklerini bile zaman içinde değiştirebilecektir. Hatta, bireylerin (ve temsil ettikleri devletleri vekâleten) kitlesel olarak kabulü ile birlikte uluslararası anarşinin farklı bir sistemle bile değişiminin mümkün olabileceği iddia edilmektedir. Yapısalcılığı anlamak, fikirlerin veya sıklıkla adlandırıldıkları şekliyle "normların" güce sahip olduğunu anlamaktır denebilir. O halde Uİ, geçmişte kabul edilen ve gelecekte ortaya çıkacak normların birikimini tarihe kaydeden ve hiç bitmeyen bir değişim yolculuğudur. Bu nedenle yapısalcılar bu süreci incelemeye çalışmaktadırlar.

Eleştirel teoriler

Eleştirel yaklaşımlar, başta liberalizm ve realizm olmak üzere, alandaki ana akım yaklaşımlara yanıt olarak oluşturulmuş geniş bir teori yelpazesini ifade etmektedir. Kısaca ifade etmek gerekirse, eleştirel teorisyenler, Uİ disiplininin ortaya çıkışından itibaren merkezi olan yaygın varsayımlara karşı olmak gibi ortak bir özelliği paylaşmaktadırlar. Bu nedenle, değişen koşullar, kendimizi içinde bulduğumuz dünyayı anlamanın yanı sıra sorgulamaya daha uygun yeni yaklaşımları gerektirmektedir. Eleştirel teorilerin, Uİ içinde tipik olarak göz

ardı edilen veya gözden kaçan noktaları belirledikleri için değerli oldukları iddia edilebilir. Ayrıca, eleştirel teorilerin, özellikle kadınlar ve *Küresel Güney*[3]'den olanlar olarak sık sık marjinalize edilen bireylere seslerini çıkarma şansı sağladığı söylenebilmektedir.

Marksizm, eleştirel teorilerle başlamak için iyi bir yer olarak düşünülmektedir. Bu yaklaşım, on dokuzuncu yüzyılda sanayi devriminin zirvesinde yaşayan Karl Marx'ın fikirlerine dayanmaktadır. "Marksist" terimi, Marx'ın görüşlerini benimseyen ve toplumun iki sınıfa ayrıldığına –yönetici sınıfı (burjuvazi) ve işçi sınıfı (proletarya) olmak üzere– inanan bireylere atıfta bulunmaktadır. Bu anlayışa göre proletarya, ücretlerini ve dolayısıyla yaşam standartlarını kontrol eden burjuvazinin insafına kalmaktadır. Marx'ın, bu bağlamda, sınıflı topluma nihai bir son vermeyi ve burjuvazinin proletarya tarafından alaşağı edilmesini umduğu iddia edilmektedir. Marksist bir bakış açısına sahip olan eleştirel kuramcılar, sıklıkla, uluslararası ilişkilerin standart çalışma ilkesi olarak devletin uluslararasılaştırılmasının, dünyanın dört bir yanındaki sıradan insanların, küresel bir proletarya olarak hepsinin ortak yanlarının kabul edilmesi yerine, bölünmesine ve yabancılaşmasına yol açtığını savunmaktadırlar. Bunun değişmesi için ise devletin meşruiyetinin sorgulanması ve nihayetinde feshedilmesi gerektiğine inanmaktadırlar. Bu manada, bir bakıma devlete karşı özgürleşme, eleştirel gündemin genellikle daha geniş parçasını oluşturduğu söylenebilmektedir.

---

[3] Çeviri Notu: Yazar burada *the Global South* olarak nitelendirmektedir.

Bir diğer eleştirel teori olan Post-kolonyalizm ise sınıfların aksine uluslar veya bölgeler arasındaki eşitsizliğe odaklanarak Marksizm'den ayrılmaktadır. Dünyanın birçok bölgesindeki yerel halkların, eski sömürge güçlerinin yarattığı ve geride bıraktığı zorluklarla başa çıkmayı sürdürmesinden dolayı sömürgeciliğin etkilerinin bugün hala hissedildiği iddia edilebilmektedir. Post-kolonyalizmin kökenleri, uluslararası ilişkilerdeki pek çok faaliyetin dekolonizasyon ve Avrupa emperyalizminin mirasını geri alma hırsı etrafında yoğunlaştığı Soğuk Savaş dönemine kadar izlenebilmektedir. Bu yaklaşım, siyasetin bir alan veya bölgeyle sınırlı olmadığını ve dünyanın diğer bölgelerinden de bireylerin seslerini duyurabilmesinin hayati önem taşıdığını kabul etmektedir. Bu bağlamda Edward Said (1978), Orta Doğu ve Asya'nın Batı'da nasıl yanlış tasvir edildiğini anlatan önde gelen "Oryantalist" anlayışı geliştirdiği görülmektedir. Sonuç olarak, Batılı bilim insanlarının artık onlar adına konuşmamasını sağlamak için Küresel Güney'den gelenlerin bakış açılarını dahil etmenin disiplin içinde daha fazla odaklanıldığı dikkat çekmektedir. Bu durum, bu bölgelerde yaşayan insanların karşılaştıkları siyasi ve sosyal zorlukların daha derin bir şekilde anlaşılmasını ve sorunlarının nasıl daha iyi ele alınabileceğinin kabul edilmesini sağlamaktadır. Bu nedenle, Post-kolonyal akademisyenler, araştırmalarının odağını Uluslararası İlişkiler'in geleneksel olan "Batılı" zihniyetinin ötesine doğru genişlettikleri için bu alana önemli katkıda bulunmaktadırlar.

Uluslararası ilişkilerdeki eşitsizliği ortaya çıkaran bir başka teori de feminizmdir. Feminizmin, ortaya çıkan eleştirel hareketin bir parçası olarak 1980'lerde alana girdiği görülmektedir. Feminizm, iktidar konumunda ve ilişkilerinde

neden bu kadar az sayıda kadının rol oynadığını açıklamaya ve bunun küresel siyasetin nasıl yapılandırıldığına dair sonuçlarını incelemeye odaklanmaktadır. Bu anlayışa göre, küresel siyasetin erkeklerin dünyası olduğunu görmek için sadece herhangi bir dünya liderleri toplantısının görseline bakmak yeterlidir. Bu durumu farkına varmak, öncelikli nesne olarak cinsiyet gibi bir konuyu odak noktasına koyduğumuz "cinsiyet temelli" bir Uİ okumasını ortaya çıkarmaktadır. Fakat, eğer bu bir erkek dünyası ise, cinsiyet temelli bir Uİ okuması ne anlama gelmektedir? Bir cinsiyet olarak erkeklik tam olarak nedir ve kendisini uluslararası ilişkilere nasıl dayatmıştır? V. Spike Peterson'ın (1992) öne sürdüğü gibi, cinsiyet "görünmez" kaldığı sürece, "cinsiyeti ciddiye almanın" ne anlama geldiği belirsiz olabilmektedir. Cinsiyetin esasen toplumun tüm yönlerine nüfuz eden sosyal bir yapı olduğu kabul edildiğinde, sunduğu zorluklarla tüm bireylere fayda sağlayacak şekilde daha iyi bir şekilde yüzleşilebileceği düşünülmektedir. Bu noktada, örneğin yapısalcılık ile bazı örtüşmeler görmeye başlayabilirsiniz. Daha net bir başlangıç noktasına sahip olabilmeniz için her yaklaşımı ayrı ayrı sunmak gibi elimizden gelenin en iyisini yapmaya çalışıyoruz, ancak Uİ teorilerinin yoğun ve karmaşık bir ağ olduğu ve her zaman açıkça tanımlanamadığı konusunda sizi uyarmak akıllıca olacaktır. Bu notu, okumalarınızı ve çalışmalarınızı devam ettirdikçe aklınızda bulundurmanız önerilmektedir.

Eleştirel teorilerin en tartışmalı olanı post-yapısalcılıktır denebilir. Post-yapısalcılık, hepimizin bildiği ve "gerçek" olarak hissettiği inançları sorgulayan bir yaklaşımdır. Bu teori, ana akım teoriler tarafından yaygın olarak kabul edilen baskın anlatıları sorgulamaktadır. Örneğin, liberaller ve realistler hem

devlet fikrini hem de sistemin yapısını büyük ölçüde "verilmiş[4]" kabul etmektedirler. Bu tür varsayımlar, bu geleneksel teorilerin dayandığı temel "gerçekler" dir. Bu gerçeklikler ise geleneksel teorilerin açıklamalarını etrafında inşa ettikleri "yapılar" haline gelmektedirler. Dolayısıyla, bu iki teorik bakış açısı, genel dünya görüşlerine göre bazı açılardan farklılık gösterse de genel bir dünya anlayışını paylaşmaktadırlar. Her iki teori de devletin varlığına meydan okumaya çalışmadıkları için bunu kendi gerçekliklerinin bir parçası olarak görmektedirler. Post-yapısalcılık, devlet gibi olağan kabul edilen bu verilmiş gerçeklik varsayımlarını –ama aynı zamanda daha geniş olarak iktidarın doğasını– sorgulamaya çalışmaktadır. Bu bağlamda Jacques Derrida'nın bu alandaki katkısı, metinlerin ardındaki daha derin veya alternatif anlamları belirlemek için dilin yapı sökümüne uğratılarak[5] analiz edilebileceğini göstermesidir. Ona göre, eğer dili bu açıdan parçalayabiliyorsanız (gizli anlamlarını ve sahip olduğu gücü ortaya çıkarabilirseniz) analiz edebiliyorsanız, o zaman aynı şeyi devlet gibi uluslararası ilişkileri şekillendiren temel fikirlere de yapabilirsiniz. Post-yapısalcılar, devletin neden var olduğu ve kimin için var olduğu konusunda şüphe uyandırarak geleneksel teorilerin kaçınmayı tercih ettiği siyasi dünyamızın merkezi bileşenleri hakkında sorular sorabilmektedirler. Post-yapısalcılara göre, eğer bir yapının temellerini sarsabilirseniz, bir kelime veya bir fikir düşüncenizde sahip olduğu anlamın ötesine geçebilir ve bu sayede sizin üzerinizde sahip olduğu güçten kurtulabilirsiniz.

---

[4] Çeviri Notu: Yazar burada '*take it for granted'* söylemini kullanmaktadır. Bu bağlamda bu söylem, devletin ve sistemin yapısının olduğu gibi (sorgulamadan) kabul edilmesi anlamına gelmektedir.

[5] Çeviri Notu: Yazar burada *deconstruct* yani dekonstrüksiyon fillini kullanmıştır.

Bu yaklaşım, paylaştığımızı varsaydığımız gerçeğe şüphe uyandırmaktadır ve bazı genel olarak kabul görmüş "gerçeklerin" üzerinde durduğu ve çoğu zaman ince olan bu temelleri ortaya çıkarabilmektedir.

Uygulamada teori: Birleşmiş Milletler'i incelemek

Birleşmiş Milletler (BM), İkinci Dünya Savaşı'nın bitiminde Milletler Cemiyeti'nin küllerinden oluşturulmuş son derece saygın bir uluslararası örgüttür. Var olmaya devam etmesine rağmen, birçokları başarılı olduğu iddiasından şüphe etmektedir. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, her ülkeye masada bir koltuk sağlayan bir BM organıdır. Ancak, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin iktidarın nihai olarak bulunduğu yer olduğu söylenebilir. Güvenlik Konseyi'nin, her birinin kendi oy hakkına sahip olduğu seçilmiş on daimî olmayan üyesi vardır. Daha da önemlisi, Güvenlik Konseyi, Birleşmiş Milletler kurulurken 1945'te dünya siyasetine hâkim olan İkinci Dünya Savaşı'nın galiplerini yansıtan beş daimî üyeden –Amerika Birleşik Devletleri, Rusya, Çin, Fransa ve Birleşik Krallık– oluşmaktadır. Bu beş daimî üyeden her birinin veto hakkı bulunmaktadır ve bu veto hakkı sayesinde herhangi önemli bir kararı durdurabilmektedirler.

Birleşmiş Milletler, devletler üzerinde tam bir güce sahip değildir. Diğer bir deyişle, ana amaçlarından birinin genellikle ülkeler arasında sorunlar ortaya çıktığında diplomatik olarak arabuluculuk yapmak olduğundan üye ülkelerin iç yapısındaki meselelere müdahale etme yetkisi sınırlıdır. Bu son noktayı daha iyi anlamak için, kalıcı barış tesis etmek adına koşullar yaratmak üzere çatışma bölgelerinde konumlanmış sivil, polis ve askeri personelden oluşan BM barış güçlerinin karşılaştığı

zorluklara işaret edilebilir. Belli bir bölgede barışı sürdürme arzusundan bağımsız olarak, barışı koruma görevlilerinin tipik olarak sadece meşru müdafaa konularında kuvvet uygulamasına izin verilmektedir. Bu durum, Birleşmiş Milletler'in "barış getiren" yerine "barışı koruma görevlisi"[6] olan ortak (her zaman doğru olmasa da) tanımına dayanmaktadır. Bu nedenlerle, diğerlerinin yanı sıra, Birleşmiş Milletler'in bir kuruluş olarak yalnızca sembolik olduğunu iddia etmek mümkündür. Aynı zamanda, devlet başkanlarını etkileme veya şiddeti önleme konusundaki sınırlı kabiliyetine rağmen, birçok ülkenin BM'nin çalışmalarından faydalandığını iddia etmek de mümkündür. Birleşmiş Milletler, barış ve güvenliği koruma misyonunun yanı sıra, sürdürülebilir kalkınmayı teşvik etmeye, insan haklarını korumaya, uluslararası hukuku uygulamaya ve dünya çapında insani yardım sağlamaya kararlıdır.

Teorik bir bakış açısına göre, Birleşmiş Milletler'in verimliliği ve faydası, hangi perspektifin benimsendiğine bağlı olarak değişmektedir. Liberaller, uluslararası kuruluşların, özellikle Birleşmiş Milletler'in yanı sıra Uluslararası Para Fonu, Dünya Sağlık Örgütü ve Dünya Bankası gibi diğer kuruluşların küresel yönetişim çerçevesini koruma kapasitesine inanma eğilimindedirler. Uluslararası örgütler, mükemmel olmayabilirler ancak Uİ'nin liberal açıklamasının temelini oluşturan ticaret ve diplomasi yoluyla (diğer şeylerin yanı sıra) dünyanın savaşa alternatifler bulmasına yardımcı olmaktadırlar. Öte yandan, yapısalcılık gibi orta yol teorileri fikirlere ve çıkarlara odaklanmaktadır. Yapısalcılar genellikle seçkin

[6] Çeviri Notu: Yazar burada durumu açıklamak adına barış getiren olarak 'peacemaker'; barışı korumak olarak ise 'peacekeeper' kelimerini kullanmıştır.

bireylerin etkileşimlerine odaklandıkları için Birleşmiş Milletler gibi büyük örgütleri yeni normların ortaya çıkışını ve yeni fikirler yayanların faaliyetlerini inceleyebilecekleri yerler olarak görmektedirler.

Realistler, Birleşmiş Milletleri tamamen reddetmeseler de dünyanın anarşik olduğunu ve gerçek otoritesi çok az olan uluslararası örgütlerin çabalarına rağmen devletlerin sonunda savaşa başvuracaklarını savunmaktadırlar. Genellikle realistler, uluslararası örgütlerin güçlü devletlerin çıkarları için çalıştıklarında başarılı olarak göründüklerine inanmaktadırlar. Ancak, onlara göre, bu koşul tersine çevrilirse ve bir organizasyon ulusal çıkarlara engel olursa, denklem değişebilmektedir. Bu sorgulama hattı genellikle realistler tarafından 1930'larda Almanya ve Japonya'nın yayılmacı arzularına izin verilemediği için Milletler Cemiyeti'nin neden başarısız olduğunu açıklamaya yardımcı olmak için kullanılmaktadır. Çağdaş bir örnek ise Güvenlik Konseyi'nin yetkilendirmeyi reddetmesine rağmen, ABD'nin 2003'teki Irak'ı işgal etmesi olabilir. Bu işgal sırasında Amerika Birleşik Devletleri'nin basitçe Birleşmiş Milletleri görmezden geldiği ve buradan gelen muhalefete rağmen işgaline devam ettiği görülmektedir. Öte yandan liberaller, Birleşmiş Milletler olmasaydı, devletler arasındaki ilişkileri denetleyecek ve kötü davranışları hesaba katacak saygın bir kurumdan yoksun olan uluslararası ilişkilerin muhtemelen daha kaotik olacağını savunacaklardı. Bir yapısalcı ise aynı örneğe bakarak ABD'nin Birleşmiş Milletleri görmezden geldiği ve Irak'ı işgal ettiği doğru olsa da bunu yaparak uluslararası ilişkilerin standart uygulamalarını ihlal ettiğini söyleyebilirdi. Ona göre, ABD bir "normu" göz ardı etti ve doğrudan bir ceza olmamasına rağmen,

davranışları kural dışı olduğundan dolayı sonuçsuz olmayacaktı. ABD'nin 2003 sonrasında kendi uluslararası ilişkilerinde karşılaştığı güçlükleri incelemek, yapısalcı ve liberal bakış açılarını önemli ölçüde güçlendiren nitelikler olduğu düşünülmektedir.

Birleşmiş Milletlere bir ölçüde değer veren liberallerin ve yapısalcıların aksine, eleştirel teoriler farklı bakış açıları sunmaktadır. Marksistler, Birleşmiş Milletler de dahil olmak üzere herhangi bir uluslararası kuruluşun, ticaret sınıfının çıkarlarını desteklemek için çalıştığını iddia etmektedirler. Ne de olsa Birleşmiş Milletler, küresel kapitalizmin baş kahramanları olan ve tam da Marksistlerin karşı olduğu şeyi belirten kapitalist devletlerden oluşmaktadır (ve ayrıca onlar tarafından inşa edilmiştir). Aynı şekilde, onlara göre, Birleşmiş Milletlerin emperyal (veya neo-emperyal) güçlerin hakimiyetinde olduğu söylenebilmektedir. Marksist doktrine göre emperyalizm, kapitalizmin en yüksek aşamasıdır. O halde Birleşmiş Milletler, vatandaşlara gerçek kurtuluş umudu sunan bir örgüt değildir. İnsancıl gibi görünse de bu eylemler, devletlerin öncülüğünde Birleşmiş Milletler tarafından sürekli meşrulaştırılan bir sömürü sisteminin üzerinde yalnızca yara bandı işlevi görmektedirler.

Post-yapısalcılar ise Birleşmiş Milletler'in rolünün ve Güvenlik Konseyi'nin keyfi iktidar yapısının arkasındaki anlamları sorgulamaya çalışmaktadırlar. Ayrıca, Birleşmiş Milletler tarafından temel terimlerin nasıl kullanıldığına ve ne anlama geldiklerine de incelemektedirler. Örneğin, "barışı sağlama" ve "barışı uygulama" yerine "barışı koruma görevlileri" ve "barışı koruma" gibi kavramlar bu duruma örnek verilebilmektedir. Yine benzer şekilde post-yapısalcılar, "kolektif güvenlik" e

karşı "uluslararası güvenlik" gibi terimlerin anlam bakımından gerçekten farklı olup olmadıklarına şüpheyle yaklaşmaktadırlar ve Birleşmiş Milletler'in –veya belki de Birleşmiş Milletler'i kontrol eden güçlü devletlerin– gündemini geliştirmede dilin gücüne işaret etmektedirler. Birleşmiş Milletler'in baskın organı olan Güvenlik Konseyi'nin adı bile şu soruyu akla getirmektedir: Söz konusu olan kimin güvenliğidir? Bu hususta bir eleştiri, Birleşmiş Milletlerin özünde insan güvenliğinden çok güçlü devletlerin ulusal güvenliğini kolaylaştırmakla ilgilendiğine dikkat çekmektedir. Bu gibi durumlarda, post-yapısalcılığın ifadeleri yapı sökümüne uğratmak ve analiz etmek için sağladığı araçların gerçek bir değere sahip olduğu düşünülmektedir.

Feministler, ister politikacı olsun isterse de yetkililer ve delegeler gibi Birleşmiş Milletler için çalışanlar olsun, iktidar konumunda bulunanların erkeklik söylemini nasıl sürdürdüklerini dikkate almaktadırlar. Bu yaklaşıma göre, alternatif kadın bakış açıları hala yeterince kabul edilmemekte ve iktidarın karar verme konumundakiler orantısız bir şekilde erkek olmaya devam etmektedirler. Buna göre, Birleşmiş Milletleri oluşturan birçok ülke, kadının sesini yurt içinde marjinalize ederek uluslararası düzeyde de bu davranışını sürdürmektedir. Bu durum, özellikle kadınların toplumda daha geleneksel rollere sahip olduğu ve bu nedenle de delege veya büyükelçi gibi geleneksel olarak erkeksi roller olarak görülebilecek alanlara uygun görülme olasılığının düşük olduğu devletler için geçerlidir.

Son olarak ise post-kolonyalistler, Birleşmiş Milletler tarafından sürdürülen söylemin kültürel, ulusal veya dini ayrıcalığa dayalı olduğunu iddia etmektedirler. Örneğin,

Birleşmiş Milletler'in Afrika'dan ya da Latin Amerika'dan daimî üyelerinin olmaması nedeniyle Güvenlik Konseyi'nin dünyanın mevcut durumunu temsil etmekte başarısız olduğunu öne sürmektedirler. Post-kolonyalistler ayrıca, Güvenlik Konseyi'ndeki eski sömürge güçlerinin varlığına ve bu güçlerin diğer ülkeler tarafından öne sürülen önerileri veto etme haklarının olması yoluyla Küresel Güney'i dolaylı olarak sömürmelerinin nasıl devamlı sürdürüldüğüne dikkat çekmektedirler.

Öyle umut ediliyor ki, Birleşmiş Milletler'in çeşitli perspektiflerden bu kısa okuma, gözlerinizi Uİ teorisinin analitik bir araç olarak potansiyeline açabilmiştir. Her ne kadar bu bölümde teoriler hakkında sadece ilk adımı atıp derinlere inmemiş olsak da Uİ'de neden bu kadar çok farklı görüşe ihtiyaç duyulduğu ve bu görüşlerin temel anlamda nasıl uygulanabileceği açık olarak ifade edilmeye çalışılmıştır.

Sonuç

Bu bölüm, her biri meşru ancak farklı bir dünya görüşüne sahip olan Uluslararası İlişkiler teorisindeki ana yaklaşımları incelemektedir. Bu bölümde sıralanan teorilerin ayrıntılı olmadığını ve incelenebilecek daha pek çok şeyin olduğunu unutmamanın önemli olduğu düşünülmektedir. Bununla birlikte, bu bölüm, alanın genel tanımı ve en yaygın yaklaşımların anlaşılması için iyi bir başlangıç noktasıdır. Temenni ederim ki bu bölüm kendi teorik eğiliminizi düşünmenize ya da en azından nerede duracağınızı belirleme konusundaki ilginizi artırma konusunda yardımcı olabilmiştir. Tek bir teoriyi kendi teoriniz olarak benimsemek gerekli görülmemektedir. Ancak, çalışmalarınızda uygulayabileceğiniz

analiz araçları olarak çeşitli teorileri anlamanın önemli olduğu düşünülmektedir. Bu bölümün amacı Birleşmiş Milletler ile yaptığı gibi, bir konuyu eleştirmek için bir teori kullanmak ve bu teorilerin neden var olduğunu anlamaktır. Basit bir şekilde ifade etmek gerekirse, teoriler, karmaşık dünya yapısını anlamaya çalışmak için bir yol sunmaktadırlar. Uluslararası İlişkiler karmaşıklık içinde büyüdükçe, Uİ'nin sunduğu teori ailesinin sayısı da artmaktadır. Karmaşıklığı ve çeşitliliği nedeniyle, yeni başlayanların Uluslararası İlişkiler teorisini kavramakta biraz zorluk çekmesi yaygın olabilmektedir, ancak bu bölümün size başlamak için güven vermesi amaçlanmaktadır.

5

Uluslararası Hukuk

KNUT TRAISBACH

Uluslararası Hukuk, anlaşılması gereken önemli bir alandır ve doğası gereği teorik veya tarihseldir. Ayrıca önceki bölümlerde incelenen temalar üzerine inşa edilmektedir. Önceki bölümde tartışılan teorilerden bazılarının, "normları" uluslararası alanda düzenleyici bir güç olarak gördüğünü inceledik ancak teoriler bu normların uygunluğu ve işlevi konusundaki anlayışlarında farklılık göstermektedirler. Bu bölümde, bu durum ele alınmaktadır ve uluslararası meselelerin sosyal düzenlemesinin özel bir aracı olarak uluslararası hukuk normlarının rolü tanıtılmaktır.

Her birinde bir ailenin yaşadığı ev ve birkaç mülkün bulunduğu küçük bir yerleşim yeri hayal edin. Bu yerleşim yerinin ortak bir hükümeti, parlamentosu, yargı sistemi veya polis gücü yoktur. Her bir mülkün sınırları kadar her ailenin içişlerine de dokunulmaz olarak saygı gösterilmektedir. Aileler birbirleriyle ağırlıklı olarak ikili ilişkilere sahiptir ve ticari mal ve hizmet alışverişinde bulunmaktadır. Bir ailenin reisi ölürse, diğer ailelere verilen vaatlere ve mutabık kalınan mübadelelere mirasçılar tarafından saygı duyulduğu yaygın olarak kabul

edilmektedir. Çocuklar yeni bir mülkü tasvir etmeye karar verdiğinde veya başka bir yerden yeni bir aile yerleşmek istediğinde, diğer aileler önce anlaşmalı ve bu yeni mülkü tanımalıdır. Aileler arasında anlaşmazlıklar ortaya çıktığında, özellikle birisi belirlenmiş bir sınıra meydan okursa veya ailenin çıkarlarına müdahale ederse bu durum şiddete neden olabilir. Kişinin aile ve mülkiyete olan çıkarlarını savunmak için zor kullanmaya başvurabileceği yaygın olarak kabul edilmektedir. Bunun dışında kalan diğer aileler ise çıkarları etkilenmedikçe veya başka bir aile ile özel bir ittifak oluşturdukları sürece bu anlaşmazlıklara müdahale etmemektedirler.

Şimdi kendinize bu yerleşim yerinde aileler arasında sağlanan uzlaşıyı "yasal sistem" olarak adlandırmanın mümkün olup olamayacağını sorun. Hatta "kanunlar" dan bahsedebilir misiniz? Belki cevabınız sezgisel olarak hayır olabilir. Buna rağmen, böyle bir ortamda böyle bir yerleşim yerinde bile hangi tür kural ve ilkelerin olması gerektiğini bir an için düşünün. Herhangi bir düzenleme biçimi nasıl çalışmaktadır? Neden işe yaramaktadır? Bu sorular üzerinde biraz araştırma yaparsanız, çoğu hukuk sisteminde var olan bazı temel hukuk kurumlarıyla karşılaşacaksınızdır. Bunlardan kesinlikle mevcut olduğu düşünülenler şu şekildedir; mülkiyet, tapu, bölge ve sınır kavramı; aileler için geçerli görünen özerklik ve yüksek otorite ilkeleri ve sözleşme kurumu. Ayrıca, bu hususta yerleşik gelenekler biçiminde bir tür kurallar da tespit edilebilmekte ve hatta "*anlaşmalara uyulması gerektiğine*" dair bir ilke bile tanımlanabilmektedir. Avukatlar, bu temel ilkeyi ifade etmek için Latince *"pacta sunt servanda"* ifadesini kullanmaktadırlar. Bu nedenle, böylesine ilkel bir ortamda bile bazı geleneksel kuralların ve ilkelerin "yasa" olarak adlandırılmasalar veya

herhangi biçimde yazılmasalar da mevcut oldukları söylenebilmektedir.

Ayrıca, bu durumda, sezgisel olarak yasal bir düzen için gerekli olduğu düşünülen bazı özelliklerin, aileler üzerinde herkes için yasa yapan, çatışmaları yargılayan veya yasaları ve hükümleri uygulayan bir otoritenin olmaması gibi, eksik olduğu da fark edilebilmektedir. Hükümet, parlamento, mahkeme veya polis sistemi yoktur. Kurallar ve ilkeler, birlikte yaşama, pragmatizm veya salt sağduyu gibi işlevsel ihtiyaçlar tarafından motive edilen yerleşik uygulamalardan kaynaklanıyor gibi görünmektedir. Bu yerleşimde hangi kurallar var olursa olsun bunların geçerliliği ve etkililiğinin yalnızca ailelerin ve üyelerinin iradesine bağlı olduğu düşünülmektedir.

Bu yerleşim ve düzenin, uluslararası hukuk düzeninin birçok özelliğini barındırdığı söylenebilir. Aslında bu uzlaşı, her ne kadar bugün bile uluslararası hukuku rahatsız eden ilkel bir hukuk düzeninin tam olarak tasviri olsa da bugün çoğu uluslararası hukukçunun modası geçmiş olarak adlandıracağı uluslararası hukuk düzeninin belirli bir tasvirini andırmaktadır. Yukarıda bahsedilen yerleşimin durumunu uluslararası düzleme çevirirseniz ve orada bahsedilen aileleri devletler olarak düşünürseniz, devletlerin ana aktörler olarak nitelendirildiği uluslararası hukukun bir resmini elde edebilirsiniz. Bu tasvirde devletler, kendi yönetim biçimleri üzerinde en yüksek otorite ve münhasır yetkiye sahipken, aralarındaki ilişkilerde devletlerin üzerinde üst bir otoriteye sahip bir dünya hükümeti olmadan, genelde geleneksel ve sözleşmeye bağlı kuralları takip ettikleri bir düzene bağlı oldukları görülmektedir.

Egemenlik ilkesi, devletlerin kendi toprakları üzerindeki bu üstün ve münhasır otoritesini ifade etmekte ve tüm devletlerin eşit statülerini doğrulamaktadır. Bu ilke bugünkü anlamını, on altıncı ve on sekizinci yüzyıllar arasında hukuk ve siyaset filozoflarının yazıları aracılığıyla kazanmıştır. Egemenlik, uluslararası hukuk düzeninin temel ayağı olmaya devam etmektedir. Uzun yıllar boyunca uluslararası hukukun bu temel ayağı şu şekilde okunmuştur: Egemen üzerinde hiçbir dünya hükümeti olmayan devletler uluslararası hukukun efendileridir. Bu ifade, herhangi bir yasal kuralın geçerliliğinin devletlerin iradesine bağlı olduğu veya tam tersi devletlerin yalnızca kabul ettikleri yetki verici kaidelere (normlara) bağlı olduğu anlamına gelmektedir. 1927'de belirtilmiş Lotus Davasındaki ünlü bir kararda, Milletler Cemiyeti'nin başlıca yargı organı ve Birleşmiş Milletler Uluslararası Adalet Divanı'nın (UAD) selefleri olan Lahey'deki Uluslararası Daimî Adalet Divanı (S.S. "Lotus" Davası, Uluslararası Daimî Adalet Divanı'nın kararı, 7 Eylül 1927,18):

> *"Uluslararası hukuk, bağımsız devletler arasındaki ilişkileri yönetmektedir. Bu nedenle, devletler üzerindeki bağlayıcı hukuk kuralları, sözleşmelerde ifade edildiği gibi kendi özgür iradeleri ile veya bu bağımsız topluluklar arasındaki ilişkileri düzenlemek adına veya ortak amaçlara ulaşmak amacıyla oluşturulmuş ve genel olarak hukukun ilkelerini ifade ettiği kabul edilen kullanımlarından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle devletlerin bağımsızlığına ilişkin kısıtlamalar varsayılamaz."*

Hangi hukuk uluslararası hukuktur?

Uluslararası hukukun yukarıda verilen bu tasviri sıklıkla gerçekten hukuk olup olmadığı sorusuyla sonuçlanmaktadır. Uluslararası hukuk normlarının geçerliliği, uluslararası hukukun hükmetmesi gereken konuların devletlerin iradesine bağlı olması durumunda nasıl etkili olabilir? Uluslararası hukukun geçerliliği ve etkililiğindeki bu şüphe, nihayetinde, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra uluslararası hukukun iki disiplini ile uluslararası ilişkiler teorisi arasında bir kopmaya yol açmıştır. İki bilim adamı, Edward Hallett Carr ve Hans Morgenthau, bu süre zarfında uluslararası hukukun, ulusların davranışlarını anlamak için özellikle yetersiz olduğunu öne sürmüşlerdir. Bu iki düşünürün, uluslararası hukukun idealist bir inanç olarak tanımlanmasına rağmen sonuç olarak ikinci kez ortaya çıkan bir dünya savaşını engelleyememesinin karşısında hayal kırıklığına uğradıkları düşünülmektedir. Bunun yerine, uluslararası ilişkilerin güç ve ilgiye dayalı daha "realist" bir değerlendirmesini önerdikleri görülür. Böylece, uluslararası ilişkiler teorisinin kurucu realist okulunun, devletlerin davranışları ve uluslararası barış ve güvenliğin teminatı için belirleyici bir etki faktörü olarak uluslararası hukukun etkinliğini ve uygunluğunu sorguladığı söylenebilir.

Morgenthau ve Carr'ın bu düşüncelerinden beri çok şey değişmiş ve uluslararası hukuk düzeni mümkün olan her şekilde çeşitlenmiştir. Şimdi devletler arasında sayısız ikili ve çok taraflı sözleşme vardır (uluslararası hukukta bunlar antlaşma ve sözleşmeler olarak adlandırılmaktadır) ve 5.000'den fazla hükümetlerarası kuruluş ve bunların çeşitli organları, uluslararası yaşamın neredeyse tüm yönlerinin düzenlenmesi ve idaresi ile ilgilenmektedir.

Uluslararası hukuk normlarının her türlü küresel meseleye yayıldığı görülmektedir. Her uluslararası seyahat ettiğinizde, bir e-posta gönderdiğinizde veya sosyal medya profillerinizi güncellediğinizde, Avrupa Birliği'nde olduğu gibi bölgesel normlar da dahil olmak üzere, yalnızca yerel değil, uluslarüstü yasal normlar da söz konusudur. Uluslararası hukuk, ülkeler arasındaki sınır kontrolü, diplomatik ve konsolosluk ilişkileri, uçuş ve seyrüsefer rotalarının belirlenmesi, internet düzenlemesi, gizlilik hakkı, posta ve telekomünikasyon hizmetlerinin kullanımı, endüstriyel standartlar veya sınır ötesi çevresel tehlikeler gibi alanlara olduğu kadar insan haklarının korunması, insani müdahaleler ve uluslararası terörizme karşı mücadele gibi daha iyi bilinen alanlara da nüfuz etmektedir.

O halde, uluslararası hukukun önemli olup olmadığı ve nasıl bir önem taşıdığı sorusunun, en azından sadece uluslararası hayata ilişkin bir kavramsal bakış açısına bağlı olmadığını anlamak önemlidir. Bu bölüm, size uluslararası hukukçuların nasıl düşündüklerini ve uluslararası hukuku nasıl kullandıklarını göstermek için öncelikle uluslararası hukukun normatif (geleneksel "Batı'ya özgü" veya Batılı) anlayışını tanıtmaktadır. Bu anlayış, uluslararası yaşamı yetkili bir şekilde düzenleyen geçerli yasal kurallara odaklanılması anlamına gelmektedir. Buna rağmen uluslararası hukukun bir hukuk normları sistemi olarak anlaşılması tek olası yaklaşım olmamasının yanında tek geçerli yaklaşım da değildir. Aslında, küresel hukuka ilişkin normatif bakış açısını tamamlayan çok sayıda başka yaklaşım da vardır (Walker 2014). Uluslararası hukukun Batıya özgü tasvirinin dünyada tek mevcut olan uluslararası hukuk tasviri olmaması da önemlidir. Örneğin, Batı dışından olan bilim adamlarının, uluslararası hukuka ilişkin baskın görüşün diğer

kültürlerin uluslararası hukuka önemli –ve genellikle daha önceki– katkılarını nasıl ihmal ettiğini gösterdikleri söylenebilmektedir. Asya, Afrika ve Latin Amerika ülkelerinin, uluslararası hukuk anlayışımızın bir parçasını oluşturması gerektiği düşünülmektedir. Örneğin, uluslararası antlaşmaların üç bin yıldan fazla bir süre önce Afrika ve Asya'da olduğu iddia edilmektedir. İran, Hindistan, Güney Asya ve Avrupa'da mevcut olan İslami hukuk düşüncesi, en azından yedinci yüzyıldan beri düşmanlıkların nasıl yürütüleceğine dair yasal düzenlemelere de sahip olduğu görülmektedir. Böylece, tek bir uluslararası hukuk veya uluslararası politika kavramı olmadığı söylenebilmektedir.

Bu bölümün, uluslararası hukukun normatif anlayışına odaklanarak ılımlı bir yaklaşım benimsediği ve bir orta yol gösterdiği söylenebilir. Devletlerin yegâne egemen statüsünü büyük ölçüde kaybettiği "post-Vestfalyan" bir dünyada uluslararası hukuku dayanışma ve barışı güvence altına alan kozmopolit bir düzen olarak tasvir eden kavramsallaştırmalar da vardır. Öte yandan, uluslararası aktörlerin davranışlarını şekillendirmek için uluslararası hukuk normlarının sosyal etkililiğini ve uygunluğunu sorgulamaya devam eden teoriler vardır. Bütün bunlara ek olarak, uluslararası hukukun, örneğin daha önce insan hakları normlarının etkililiğinin incelenmesi için yapıldığı gibi, aktörlerin sosyal davranışları hakkında toplanan verileri kullanan ampirik araştırma yoluyla da analiz edilebileceği düşünülmektedir. Yine de tamamen ampirik bir analizin, uluslararası hukukta normatif düşüncenin ve argümantasyonun kendine has özelliklerini aktarmakta güçlükleri olduğu söylenebilir. Bu konuya örnek verilmesi gerekirse toplanan veriler insan hakları normlarına uymama

durumlarını gösterse bile, bu durumdan insan hakları normlarının bağlayıcı niteliği veya sosyal etkilerinin kapsamı hakkında sonuçlar çıkarmak yanlış olacaktır.

Belirli mesleki bir grup olarak uluslararası avukatlar, hangi yasal normların var olduğunu ve belirli bir durum karşısında söz konusu aktörler için hangi yasal normların uygulanabileceğini belirleme tekniklerini öğrenmektedirler. Avukatlar, hukukun kaynaklarından ve konularından bahsetmektedirler. Çatışan hakların yorumlanması veya dengelenmesi gibi belirli teknikleri kullanarak bu normları nasıl uygulayabileceklerini öğrenmektedirler. Bu profesyonel teknikler değer açısından tarafsız veya nesnel değildir ancak öznel seçimler ve politikalar içermektedir. Tarafsızlığa ve adalet ideallerine dair bir yaklaşımın yalnızca izlenmesi gereken belirli prosedürler, kabul gören tartışma biçimleri ve belirli karar alma süreçleri aracılığıyla elde edilebileceği düşünülmektedir. Kısaca ifade etmek gerekirse, uluslararası hukukun, bazılarının zanaat bazılarının da bir sanat olarak gördüğü –büyük olasılıkla ikisi de– argümantasyon ve çatışma çözme biçimleri üzerine belirli sözleşmelerden oluştuğu söylenebilir.

Uluslararası hukukun içeriği

Ulusal, bölgesel ve uluslararası hukuk (hem kamu hem de özel) arasında geniş bir ayrım yapılmaktadır. İç hukuk, yerel kanun yapıcılardan kaynaklanmaktadır ve belirli bir devletin vatandaşlarının yaşamını düzenlemektedir. Bölgesel hukuk, Avrupa Birliği Hukuku veya bölgesel insan hakları mekanizmaları hukuku gibi, bölgesel hükümetler arası kurumlardan kaynaklanmakta ve belirli bir coğrafi bölgeye veya meşru bir yönetim biçimine sahip hükümetlere ve onların

bireylerine hitap etmektedir. Uluslararası kamu hukuku bu bölümün konusudur ve devletleri, hükümetlerarası kuruluşları, hükümet dışı kuruluşları (HDK), bugün bireyleri de içeren devlet dışı aktörleri ve özel şirketleri kapsayan ilişkileri ele almaktadır. Örneğin, uluslararası özel hukuk, sınır ötesi e-ticaret, evlilikler veya yükümlülükler gibi farklı devletlerin iç hukukunun geçerli olabileceği durumlarda ortaya çıkabilecek yasa çatışmalarıyla ilgilenmektedir.

Uluslararası kamu hukukunda, geleneksel olarak barış hukuku ile savaş hukuku (insancıl hukuk) arasında bir ayrım yapılmaktadır. Barış hukuku: uluslararası antlaşma hukuku, diplomatik ve konsolosluk ilişkileri hukuku, uluslararası örgütler hukuku, devletler hukuku, deniz hukuku, çevre ve uzay hukuku ve uluslararası ekonomi hukuku gibi konuları içermekte ve barışçıl ilişkileri düzenlemektedir.

Uluslararası İnsancıl Hukuk (UİH), silahlı çatışmalar hukukudur (*jus in bellum* – savaşta geçerli olan hukuk) ve uluslararası olan veya olmayan tüm savaş hallerinin yürütülmesini düzenlemektedir. Savaş zamanlarında, insanların öldürülmesi dahil, güç kullanılması yasak değildir. Silahlı çatışmaların yasal düzenlemesinin, on dokuzuncu yüzyılın ortalarına kadar uzandığı görülmektedir. Bu yasal düzenlemeleri, büyük bir örfi hukuk kurallar bütünü, öncelikle Lahey ve Cenevre'de kabul edilen bir dizi önemli sözleşme ve bu sözleşmelere ek protokoller oluşturmaktadır.

Uluslararası İnsancıl Hukukun (UİH) düzenlediği diğer alanlar ise savaş yöntemleri ve araçlarının yanı sıra belirli kategoriler içerisinde yer alan kişilerin –örneğin: hasta ve yaralı, savaş esirleri ve siviller– korunması olarak karşımıza çıkmaktadır.

Daha spesifik anlaşmalar belirli silah türlerinin (kimyasal veya biyolojik silahlar, mayınlar veya misket bombaları gibi) kullanılmasını veya silahlı çatışma sırasında kültürel varlıkların korunmasını da yasaklamaktadır. Bu hukuk düzeninin geliştirilmesi ve kanunlaştırılmasının büyük bir bölümü, Cenevre'de bulunan ve Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Hareketi'nin bir parçasını oluşturan ve aynı zamanda Henry Dunant tarafından 1863'te kurulan özel bir insani yardım kurumu olan Uluslararası Kızıl Haç Komitesi'nin esasıdır.

Barış hukuku ile silahlı çatışma hukuku arasındaki geçiş noktalarında, kuvvet kullanımına başvurmanın yasal düzenlemesi (*jus ad bellum* – savaşa girme hukuku) yatmaktadır. Bu yasa, örneğin meşru müdafaa durumlarında (BM Şartı, Madde 51) olduğu gibi, yasal olarak güç kullanmak için karşılanması gereken koşullarla ilgilidir. Daha yakın zamanda bilim adamları, silahlı çatışmaların, geçiş dönemi adaletinin ve savaş sonrası yeniden yapılanmanın nasıl sona erdirileceği ile ilgili soruları içeren silahlı çatışmaların sona ermesinden sonra barışa geçişin düzenlenmesinden (*jus post-bellum* – savaş sonrası hukuku) bahsetmektedirler.

Barış hukuku ile silahlı çatışma hukuku arasındaki kesin ayrım, uluslararası insan hakları hukukunun ve uluslararası ceza hukukunun yükselişiyle birlikte bir şekilde bulanıklaşmıştır. İnsan hakları hukuku, bireylerin korunması için insancıl hukukun temel ilkelerine dayanmakta ve bu ilkeleri geliştirmektedir. Öte yandan, insan haklarının, savaşçıların ve sivillerin korunmasına yönelik insani kuralların geliştirilmesini önemli ölçüde etkilediği düşünülmektedir. Uluslararası ceza hukukunun da Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından önce eski Yugoslavya ve Ruanda için özel uluslararası savaş suçları

mahkemelerinin kurulması ve ardından 2002 yılında Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin kurulması ile hızlı bir gelişme gösterdiği görülmektedir.

"Dünya Hükümeti" olmamasından küresel yönetişime

Örneğin bir uluslararası yasal işkence yasağı oluşturmanın ne anlama geldiğini düşünelim. İşkence, on yedinci yüzyıldan önce yaygın ve yasal bir sorgulama yöntemiydi. İşkencenin yasal olarak yasaklanması, hükümetlerin uluslararası hukuka göre kendi görevlilerinin işkence kullanmasına izin vermemesi anlamına gelmektedir. Peki, işkenceyi yasaklayan bir uluslararası hukuk normu nasıl gelişti? Etkileri nelerdi?

Özneler: Uluslararası hukuku kim yapar ve kime uygulanmaktadır?

Geleneksel olarak yalnızca devletlerin (tarihsel nedenlerden dolayı ayrıca Papalık/Vatikan ve Malta Düzeni) uluslararası hukukun özneleri ve ayrıcalıkların ve yükümlülüklerin taşıyıcıları oldukları bilinmektedir. Ayrıcalıklara örnek olarak egemenlik statüsü, dokunulmazlıklar, yargı yetkisi veya uluslararası kuruluşlara üyelik gibi durumlar verilebilir. Diğer devletlere karşı yükümlülükler ise gönüllü sözleşmelerden, müdahalede bulunmama ilkesinden veya haksız fiillere ilişkin sorumluluklardan kaynaklanmaktadır.

Egemen bir devletin statüsü, uluslararası devletler toplumuna tam üyelik anlamına gelmekteydi. Uluslararası hukukta bir bölgesel varlığın egemen bir devlet olarak yasal statüsünü yalnızca bir dizi olgusal kritere (nüfusun varlığı, bölge, etkili bir hükümet, uluslararası ilişkilere girme kapasitesi gibi) göre kazanıp kazanmadığı ya da başka devletler tarafından da resmi

olarak tanınmasının gerekip gerekmediği tartışmalı bir konudur. Devlet olma kriterlerinin ve pratikte tüm bu kriterlerin karşılanıp karşılanmadığının saptanması her zaman kolay değildir. Buna ek olarak, siyasi nedenlerle devletler bazen bir veya daha fazla kriteri yerine getirmeyen devletleri tanımakta ya da tüm kriterleri yerine getiren devletleri tanımamaktadır. Örneğin, eski Yugoslavya devletinin dağılmasından sonra Kosova, 2008 yılında Sırbistan'dan bağımsızlığını ilan etti. Sırbistan ise buna karşılık Kosova'yı bağımsız egemen bir devlet olarak resmen tanımadı. Kendi topraklarında bölgesel bağımsızlık veya özerklik hareketlerini kontrol etmeye çalışan Rusya, Çin ve İspanya gibi çok sayıda başka devletler de mevcuttur.

Şimdi tekrar işkence yasağı örneğine dönecek olursak uluslararası hukuka göre bireylerin işkence fiillerini tazmin etmek için hangi seçenekleri vardır? Bir yabancı başka bir devletin memurları tarafından işkence gördüyse, o yabancının vatandaşı olduğu devlet, memurları tarafından işkence yapılan devleti şikâyet edebilmekteydi. Bununla birlikte, bireyler uluslararası hukukun tebaası olmadığından dolayı kendileri uluslararası hukukta çok az şey yapabilmektelerdi. Daha da kötüsü, bir devlet kendi vatandaşlarına işkence ederse, bu diğer devletlerin müdahale edemeyeceği bir iç mesele olarak görülmekteydi.

Kaynaklar: Uluslararası hukuk nasıl yapılmaktadır?

Uluslararası hukukun en önemli ve en somut kaynakları ikili ve çok taraflı anlaşmalardır. Çok taraflı antlaşmalar genellikle nihai bir antlaşma metninin kabul edildiği ve daha sonra devletler tarafından imzalanmak ve onaylanmak üzere açıldığı

diplomatik devlet konferanslarındaki uzun müzakereler sırasında hazırlanmaktadır. Mutabık kalınan sayıda devlet anlaşmayı onayladığında yürürlüğe girmekte ve üye devletler için bağlayıcı hale gelmektedir.

Uluslararası Adalet Divanı Statüsü'nün 38. Maddesi, mahkemenin kararlarında dayanak olarak yararlanabileceği uluslararası hukuk kaynaklarını şu şekilde listelemektedir: Antlaşmalar, uluslararası teamül hukuku, çoğu yerel hukuk sisteminde var olan genel hukuk ilkeleri ("iyi niyet" ilkesi gibi) ve ayrıca yardımcı kaynak olarak yargı kararları ve bilimsel yazılar.

Geleneksel uygulamalar bugün bile hala yaygın ve oldukça tartışmalı bir hukuk kaynağıdır. Örfi hukuk, yasanın gerektirdiği öznel bir inançla desteklenen devletlerin yerleşik uygulamalarını ifade etmektedir. Geleneksel bir kural mevcutsa bir devletin bu kurala ısrarla itiraz ettiği durumlar dışında tüm devletler için bağlayıcıdır. Hukuki kuralların sosyal uygulamalardan ve öznel inançlardan çıkarılmasının birçok güçlük yarattığını, ayrıca kanıt ve gerçek içerikle ilgili de birçok güvensizlik taşıdığını şimdiden düşünebilirsiniz. Buna ek olarak, bir antlaşma metni hazırlanan diplomatik konferanslar boyunca zorlu birçok taviz verilmektedir. Başka bir şekilde ifade etmek gerekirse genellikle Otto von Bismarck'a atfedilen bir söz akla gelmektedir: Yasalar sosis gibidir; nasıl yapıldığını görmemek daha iyidir.

İşkence yasağı örneğimiz bağlamında, şu senaryoyu hayal edelim: A devletinin, 7. Maddedeki işkence yasağını da içeren Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'ni imzaladığını ve onayladığı ve aynı zamanda İşkenceye ve Diğer

Zalimane, İnsanlık Dışı veya Aşağılayıcı Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme'ye taraf olduğunu düşünelim. Bu ülkenin terörizmle mücadele ettiğini ve şüpheli teröristleri yukarıdaki sözleşmelere taraf olmayan ülkelerde gizli hapishanelere getiriyor diyelim. Bu cezaevlerindeki şüpheliler, uyku yoksunluğu, basınçlı suyla yapılan işkence (boğulma hissine neden olan) ve diğer sorgulama yöntemlerine katlanabilmektedir.

Bu davayla karşılaşan uluslararası bir avukat olarak başlangıç noktası, yukarıda bahsedilen ve işkence yasağını içeren uluslararası antlaşmalar olacaktır. Bu hususta sorgulama tedbirlerinin işkence teşkil edip etmediğini belirlenmesi gerekmektedir. Bu noktada, uluslararası anlaşmalardaki kodlanmış tanım ve bu tanımın önceki durumlarda yorumlanması önemli bir rehberlik sağlayabilecektir. Ayrıca, söz konusu devletin ilgili antlaşmayı veya antlaşmaları onaylayıp onaylamadığını da belirlemek gerekmektedir. Yukarıda verilen A devleti örneğinde, her iki antlaşmanın da bir devletin topraklarında o devletin yargı yetkisine tabi olan tüm bireyler için antlaşmanın bölgesel uygulanabilirliğini sınırlaması gerçeğinden dolayı durum karmaşıktır. Bu nedenle, devlet dışı tarafların topraklarındaki işkence vakalarının antlaşmaların kapsamına girmediği iddia edilebilmektedir. Ayrıca bu duruma karşı bir argüman da öne sürmek mümkündür. Yabancı topraklardaki işkence eylemleri, anlaşmaya üye olan bir devlet tarafından etkin bir şekilde kontrol edildiği takdirde anlaşmanın sınır ötesi uygulanması için bir dava açılabilmektedir.

İşkence kullanımını yasaklayan örfi hukuk kurallarının var olup olmadığı daha sonradan görülecektir. İşkenceyi yasaklayan

anlaşmalar bir devlet tarafından onaylanmadıysa bile, anlaşmanın zaten var olan geleneksel bir kuralı düzenlediğini veya devletlerin büyük çoğunluğu antlaşmaları onayladıysa, bunun geleneksel bir kuralın uygulandığının kanıtı olduğu iddia edilebilmektedir. Korkunç tarihsel deneyimlerin ışığında, işkencenin yasaklanmasının o kadar temel bir öneme sahip olduğunu ve bugün bu kurala hiçbir şekilde aykırı davranılmasına izin verilmediği de düşünülmektedir. Başka bir deyişle, işkence yasağının, herhangi bir istisnaya izin vermeyen uluslararası hukukun emredici bir kuralı olduğu (*jus cogens* – üstün hukuk) iddia edilmektedir.

Şimdi, uluslararası bir kural için gerekli bir şart olarak devlet rızası fikrinin hala bu argümantasyonlara nasıl nüfuz ettiği görülebilmektedir. Temel zorluk genellikle devlet rızası oluşturmak veya zaman zaman bunun için alternatifler oluşturmaktan ibarettir.

Küresel örgüt: Birleşmiş Milletler dönemi

İkinci Dünya Savaşı'nın ve Soğuk Savaş'ın sonu, son zamanlarda kamu uluslararası hukukunun gelişiminde muhtemelen en önemli tarihsel dönüm noktalarıdır. İkinci Dünya Savaşı'nın 1945'te sona ermesinin, Birleşmiş Milletler'in kurulmasına ve insan hakları hukuku, uluslararası ceza hukuku ve uluslararası ekonomi hukuku dahil olmak üzere çeşitli uluslararası hukuk alanlarının hızla gelişmesine yol açtığı görülmektedir.

Birleşmiş Milletler, New York, Cenevre, Nairobi ve Viyana'da büyük ofisleri bulunan en önemli küresel hükümetlerarası örgüttür. BM, temel olarak uluslararası iş birliği ve kolektif önlemlerle barışı ve güvenliği sağlamak amacıyla kurulmuştur.

2017 yılı itibariyle 193 üye devleti içerisinde barındırmaktadır. Birleşmiş Milletler'in kurucu antlaşması olan BM Şartı'nın 2. maddesi, üye devletlerin egemen eşitliğini, anlaşmazlıkların barışçıl çözümünü, güç kullanımının yasaklanmasını ve müdahalede bulunmama ilkesini kılavuz ilkeler olarak teyit etmektedir.

Tüm üye devletlerin delegeleri, Genel Kurul sırasında dünya siyasetiyle ilgili konuları tartışmak ve bağlayıcı olmayan kararları oylamak için yılda bir kez toplanır. Güvenlik Konseyi, seçilmiş on üye devletin ve daimî sandalyeye sahip beş devletin temsilcilerinin, ekonomik yaptırımlar ve hatta askeri eylemlerle sonuçlanabilecek bağlayıcı kararlarla barış ve güvenlik konularında kararlar verdiği Birleşmiş Milletler'in en yüksek yürütme organıdır. "Daimî beşli" (Çin Halk Cumhuriyeti, Fransa, Rusya, Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri), Güvenlik Konseyi'nin herhangi bir önemli (prosedürel sorunların aksine) meseleye ilişkin Güvenlik Konseyi kararlarının kabul edilmesini engellemelerine izin veren veto hakkına sahiptirler. Buna karşılık, Güvenlik Konseyi'nin oluşumu veya oylama usullerine ilişkin büyük reform girişimlerinin şimdiye kadar başarısız olduğu görülmektedir. Bu durumun, özellikle Soğuk Savaş sırasında iki kilit üyesinin (ABD ve Sovyetler Birliği) ideolojik bir çatışmaya girişmesi nedeniyle Güvenlik Konseyi'ni ciddi şekilde kısıtlaması sonucu Güvenlik Konseyi'nin etkililiğini ve demokratik meşruiyetini lekelediği düşünülmektedir. Bununla birlikte, siyasi olarak veto hakkının, o dönemde en güçlü ulusların bir dünya örgütüne katılımını sağlamak için gerekli bir taviz olduğu söylenebilir.

Uluslararası hukukun uygulanması, yürütülmesi ve geliştirilmesinde çok sayıda ana ve yan kuruluş olarak BM

organları ve uzman kuruluşlar yer almaktadır. Örneğin, bu çalışma Uluslararası Hukuk Komisyonu ve Genel Kurul'un özel komitelerindeki klasik hukuk çalışmalarını, sahadaki pratik çalışmaları ve Yüksek Komiserlik Büroları ve personellerinin diplomatik çabalarını veya Güvenlik Konseyi tarafından gerçekleştirilen eylemleri içermektedir. Tüm bu organlar ve daha birçoğu uluslararası hukuku çeşitli şekillerde teşvik etmekte ve şekillendirmektedir. Örneğin Uluslararası Hukuk Komisyonunda, bir grup uzman tarafından belirli konularda raporlar ve taslaklar hazırlanmaktadır ve bu hazırlanan raporlar daha sonra Genel Kurul komitesine sunulmakta ve daha sonraki anlaşma müzakereleri için önemli bir temel sağlayabilmektedir. İnsan Hakları ve Mülteciler için Yüksek Komiserlik Büroları, personellerinin genellikle kriz durumlarında uluslararası hukuku korumaya çalıştıkları alanda önemli işler yapmaktadır. Onların deneyimleri, örneğin kimin mülteci olarak nitelendirildiğine ilişkin uluslararası hukukun sonraki yorumlarını da etkilemektedir. Bu hususta, Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO), insan hakları, adalet ve hukukun üstünlüğü konularında eğitim ve araştırmayı teşvik ederek uluslararası hukuk hakkındaki bilgileri yaymada çok önemli bir işlevi yerine getirmektedir.

Topluluk ve Yönetişim: Uluslararası hukukun değişen yapısı

Bir dünya örgütünün varlığı, güç kullanımının yasal olarak yasaklanması, kolektif güvenlik sisteminin kurulması ve insan haklarının korunması uluslararası hukuk düzeninde köklü değişikliklere neden olmuştur. Uluslararası hukukçular ve politikacılar, devletlerin tek başına gerçekleştiremeyeceği topluluk çıkarlarının peşinde koşmak için iş birliği yapan "uluslararası toplum" dan sık sık söz etmektedirler. Bu topluluk

çıkarları, çevresel zorluklar ve kültürel mirastan insan güvenliği konularına kadar değişebilmektedir.

Egemenliğin anlamının ne kadar değiştiği, örnek olarak ortak olarak paylaşılan "koruma sorumluluğu" (R2P) ilkesinde görülebilmektedir. Bu ilkeye göre, devletlerin yalnızca yurt içinde değil, yurt dışında da eğer gerekirse güçlü Bileşmiş Milletler önlemleriyle, ağır insan hakları ihlallerini önleme yükümlülüğü vardır. Bu nedenle, bireyin şiddetli zulümlerden korunmasının, ulusal, bölgesel ve uluslararası bir endişe konusu haline geldiği görülmektedir. Bu durum, devletlerin artık ağır insan hakları ihlallerinin iç meseleler olduğunu ve bu hakların egemenlikleri tarafından korunduğunu iddia edemeyecekleri anlamına gelmektedir.

Bugün uluslararası normların oluşturulması, yorumlanması, kullanılması ve uygulanmasında görev alan sayısız aktör vardır. Devletler, hâlâ başlıca uluslararası aktörlerdir ve uluslararası normların esas yapıcıları ve muhataplarıdır. Yine de hükümetlerarası kuruluşların bürokrasileri ve organları, çok sayıda uluslararası, bölgesel, yerel ve özel mahkemeler, sivil toplum kuruluşları ve hatta gruplar veya kişiler ("norm girişimciler" olarak adlandırılan), uluslararası hukuk normlarının standartlarının ve diğer "bağlayıcı olmayan hukuk" türlerinin telaffuz, yorum ve yayılmasıyla ilgilenmektedirler. Ayrıca bunları genellikle devletlerin iradesi olmadan, hatta onların iradesine karşı, yapmaktadırlar. Örneğin, 1999 yılında Kosova'ya Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'nün (NATO) öncülüğündeki bir müdahale BM Güvenlik Konseyi'nin izni olmadan gerçekleştirildi. NATO, Batılı devletlerin etkili bir askeri ittifakı olan bir kolektif güvenlik örgütüdür. Aslında Soğuk Savaş sırasında Avrupa'da komünizmin yayılmasını

kontrol altına almaya yardımcı olmak için yaratılsa da o zamandan bu yana yıllarca dayandığı görülmektedir. Kosova'daki faaliyetleri, BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ın büyük çaplı insan hakları ve insani hukuk ihlallerine nasıl karşılık verileceği konusundaki meydan okumasına yanıt vermek için Kanada Hükümeti'nin himayesinde özel bir uzman grubu olan Uluslararası Müdahale ve Devlet Egemenliği Komisyonu'nun kurulmasına katkıda bulunmuştur. Komisyon, BM Güvenlik Konseyi ve Genel Kurulu yanı sıra birçok sivil toplum kuruluşu ve hükümet dışı kuruluş da dahil olmak üzere sivil toplum aktörleri tarafından tartışmaya açık bir araç olarak kullanılan ve defalarca atıfta bulunulan "Koruma Sorumluluğu" üzerine bir rapor hazırlamıştır. Böylelikle özel bir girişimin kamusal normatif otoriteye nasıl dönüştüğünü görebilmekteyiz.

Bu çok sayıdaki norm, yasal rejim, aktör ve normatif süreç, birleşik bir hukuk sisteminden daha çok çoğulcu yönetişim süreçlerine ve resmi kaynaklardan daha çok gayri resmi kanun yapımına odaklanan uluslararası hukuka daha yeni yaklaşımlarda yansıtılmaktadır.

Uluslararası hukukun işleyişi

Farklı aktörlerin nasıl normatif iddialarda bulunduğunu ve uluslararası hukuku nasıl kullandıklarını anlamak için yukarıda bahsedilen daha geniş perspektifler, değerli fikirler sunmaktadır. İşkencenin yasaklanması gibi bir normun ortaya çıkışı ve etkisi, böyle bir normun uluslararası bir antlaşmada kanunlaştırılmasından çok önce başlamaktadır. Siyaset bilimciler ve hukuk bilimcileri, ilk normun ortaya çıkması, ardından bu yeni normun erken benimsenmesi, bu kabulün yayılması ve nihayetinde yaygın olarak içselleştirilmesi ve ona

uyulması ile karakterize edilen (ulusötesi) bir sosyal sürece dayanan normatif bir "yaşam döngüsü" tanımlamışlardır.

Normun ortaya çıkmasının ilk aşaması için "norm girişimciler" denilen (özel şahıslar, lobi grupları, sivil toplum kuruluşları gibi) grupların etkisinin esas olduğu düşünülmektedir. Norm girişimciler, farklı organizasyonel platformlarda çeşitli araçların (örneğin, sorunların şekillendirilmesi, kampanya yürütme, empati oluşturmak, ikna etme, iddia etme, ilan etme vb.) kombinasyonu aracılığıyla normları açıklamaya ve hükümetleri bunları benimsemeye ikna etmeye çalışmaktadırlar. İşkence konusunda bu durum, edebi romanların ve politik broşürlerin bile sosyal algıda bir değişikliğe yol açtığı ve mağdurlarla empatinin artmasına katkıda bulunduğu ve bu da işkencenin sosyal olarak kabul edilemezliğine yol açtığı anlamına gelmekteydi.

Aktörlerin "yeterli çoğunluğu", işkenceyi yasaklayan veya koruma sorumluluğunu içeren yeni bir norm benimsediğinde, bir eşik veya taşma noktasına ulaşılmaktadır. Ulaşılan bu ikinci aşamada, norm uluslararası topluma yayılmaya başlamaktadır. Bu aşamada, öncelikle devletlerin, uluslararası örgütlerin ve norm girişimci ağlarının ileriye taşıdığı, ulusötesi -yerel, bölgesel ve uluslararası- aktif bir sosyalleşme süreci gerçekleşmektedir. Normu onaylayan devlet ve devlet dışı aktörler, uluslararası toplumda neyin uygun davranış olarak nitelendirildiğini yeniden tanımlama süreci içerisine girmektedirler. Toplumsal değişimler hakkında kolektif iddialarda bulunmak için toplumdaki mobilizasyonları inceleyen sosyal hareket teorisi, bu sürecin koşulları ve etkileri hakkında değerli içgörüler sağlamaktadır.

Üçüncü bir içselleştirme veya itaat aşamasına, “normla uyumu neredeyse otomatik hale getiren “kabul edilmiş” bir kaliteye erişildiğinde” ulaşılmaktadır (Finnemore and Sikkink 1998, 904). Eğer bu aşamada başarılı olunursa, işkencenin yasaklanması gibi normlar bu süreçte gerçek anlamda ulus ötesi hale gelmektedir. Böylece bu normlar kapsamında ülke içinde, anayasal garantiler ve sivil toplum gruplarının çalışmaları yoluyla normatif güç uygulanabilmektedir. Ayrıca, bölgesel ve uluslararası mahkemeler veya insan hakları toplulukları gibi bölgesel ve uluslararası insan hakları forumlarında normlara başvurulmaktadır. Böylelikle, bu normlar çeşitli aktörler arasındaki –hem devlet hem devlet dışı– sorun alanları arasında ve tarihi kamusal/özel ve yerel/uluslararası bölünmeler aracılığıyla ortaya çıkan etkileşimler yoluyla ulusötesi bir karakter kazanmaktadır (Koh 1997, 2612).

Ancak normların ulusötesi bir karakter kazanması uluslararası hukukun adil bir küresel düzenin garantörü olduğu anlamına gelmemektedir. Normların çoğu, ilgili aktörlerin iradesine ve çıkarlarına dayanmaktadır. Uluslararası hukukun kendisi adaletsizlikleri çözememekte ve çözüm üretememektedir. Siyasi açıdan ele alınan konuların çoğu nihayetinde sadece uluslararası hukukun dilinde yansıtılmaktadır. Örneğin, BM Güvenlik Konseyi’nin, uluslararası hukukun barış zamanlarında devletlerin güç kullanmasını, BM Güvenlik Konseyi tarafından zorlayıcı tedbirlere yetki verildiği veya bir devletin meşru müdafaa amacıyla hareket ettiği durumlar dışında yasakladığını görmüştük (Madde 51, BM Şartı). Bu hususta, yalnızca politikacılar değil, uluslararası hukukçular da henüz gerçekleşmemiş fakat (iddiaya göre) yakın bir zamanda gerçekleşmesi beklenen terörist saldırıya karşı güç

kullanımının, “önleyici” bir meşru müdafaa biçimi olarak gerekçelendirilip gerekçelendirilemeyeceğini yasal açıdan tartışacaklardır. Benzer şekilde uluslararası avukatlar da silahlı bir çatışma sırasında düşman savaşçıları öldürmek yasa dışı olmadığından, teröristlerin savaşçı olarak nitelendirilebilip nitelendirilemeyeceğine ve devam edilen bir küresel savaş nedeniyle terörist zanlıların yabancı bir ülkede öldürülmesine uluslararası hukuka göre izin verilip verilemediğine dair yasal tartışmalar yapacaklardır.

Son olarak işkencenin yasaklanmasına ilişkin örneğimizi de kapsayabilecek şekilde, avukatlar, eğer masum hayatlar kurtarılabilecekse, gizli bir saatli bomba durumu çerçevesinde yakalanan saldırgana istisnai olarak işkence yapılmasına izin verilebilip verilemeyeceğini tartışacaklardır.

Ancak yukarıda bahsedilen bu tartışmalar, uluslararası hukukun doğası gereği belirsiz veya keyfi olduğu anlamına gelmemektedir. Uluslararası hukukun normatif gücü, yeni tartışmacı ihtiyaçların yaratılmasında, yerleşik anlayışlara meydan okuma olasılığında, belirli gerekli argümantasyon tarzlarında, çatışma çözümü için kurumsallaşmış forumlarda ve hukuka dayanan gerekçelendirme potansiyelinde yatmaktadır.

Sonuç

Uluslararası hukukun, özellikle güçlü ülkeler siyasi güçlerini uluslararası hukuku “esnetmek” için kullandıkları zamanlarda, geçerliliği ve etkililiğiyle ilgili sorgulamalar devam etse de bugün neredeyse hiç kimse uluslararası hukuku görmezden gelememektedir. Dolayısıyla bu konudaki tartışmanın, “uluslararası hukukun gerçekten hukuk olup olmadığından”,

“uluslararası normların nasıl önemli olduğuna” doğru kaydığı görülmektedir. Ayrıca uluslararası hukuk ve Uİ teori arasındaki uçurumun bir süredir kapandığı söylenebilir. Uluslararası İlişkiler alanındaki liberal yaklaşımlar, normların devlet tercihlerinin şekillendirilmesinde ve ortak normatif çerçeveler oluşturarak ortak hedeflere ulaşmak için uluslararası iş birliğini sağlamada sahip oldukları önemli rolleri kabul etmektedirler. İngiliz Okulu, bu bölümün başındaki aile örneğinde olduğu gibi, etkileşim yoluyla devletlerin doğal olarak kurallar ve kurumlar yarattığı uluslararası bir toplumu savunmaktadır. Yapısalcı Okul ise aktörlerin kendini anlamasını, rolünü, kimliğini ve davranışını şekillendiren yasal normlar dahil olmak üzere sosyal süreçlere odaklanmaktadır. Diğer taraftan sosyal hareket teorisi, sivil toplumda grup örgütlenmesinin oluşumunu ve etkilerini ve örneğin insan hakları için kampanyaların nasıl sosyal güç kazanarak siyasi sonuçlara dönüştüğünü analiz etmektedir.

Öte yandan uluslararası hukukçular, normların nasıl geliştiğini ve aktörlerin normatif otoriteyi nasıl uyguladıklarını anlamak için ampirik, sosyolojik ve politik yaklaşımlar geliştirmektedirler. Bu yaklaşımlar, uluslararası hukuku, bilinen hukuk kaynaklarına ve belirli hukuki uygulama tekniklerine sahip tutarlı bir hukuk sistemi olarak anlamanın ötesine geçmektedir. Uluslararası hukukçular giderek daha çoğulcu ve bütüncül bir bakış açısı ile uluslararası hukuk anlayışını sosyal bir süreç olarak benimsemektedirler. Bu sosyal süreç, uluslararası aktörlerin davranışlarını yönlendirmek ve değerlendirmek için davranış standartları işlevi gören normatif düzenlemelerle sonuçlanmaktadır. Bu hususta bireyin, devlet sınırlarının ötesinde merkezi bir konu olarak uluslararası hukukta böylesine önemli bir rol edinmiş olmasının gerçekten

dikkate değer olduğu düşünülmektedir. Günümüzde her bireyin, uluslararası olana nüfuz eden ve temelde -kusurlu da olsa- küresel bir yasanın içine gömülü olan hakları vardır ve bunlar da hayatımıza nüfuz etmektedir. Bu küresel yasa durağan değil, aksine sürekli bir gelişme sürecindedir. Özgürleştirici potansiyelini gerçekleştirmek adına etkili hale getirilmesi, sorgulanması, savunulması ve yeniden formüle edilmesi gerektiği düşünülmektedir.

6

Uluslararası Kuruluşlar

SHAZELINA Z. ABIDIN

Önceki bölümde fark etmiş olabileceğiniz gibi, yasalar dünyasında yaşamaktayız. Egemen devletler başlıca yasal aktörler olsa da uluslararası kuruluşlar, dünyamızı yönetmemize yardımcı olma konusunda giderek daha önemli hale gelmektedirler. Günümüzün uluslararası sistemi, farklı sesler ve ilgi alanlarından oluşan bir kakofoniden oluşmaktadır. Devletlere ek olarak, tüm farklı kategorilerin bir karışımı olan sivil toplum kuruluşları, çok uluslu şirketler ve hibrit kuruluşlar da bulunmaktadır.

Bir uçaktan inerek yabancı bir ülkeye adım attığınızı hayal edelim. Karaya çıkarken, yolculuk sırasında gelmiş olabilecek mesajları kontrol etmek için telefonunuzu açarsınız. Sizi havaalanının çıkışına yönlendiren tabelayı takip edip pasaport kontrolünden geçerek belirlenen hareketli bant üzerinden bagajınızı alırsınız. Daha sonra havaalanından çıkmak için doğrudan "beyan edilecek bir şey yok" yazan yeşil şerit yönünde ilerleyebilirsiniz. Bu rutin eylemler sizi şimdiden en az dört farklı uluslararası örgütün çalışmaları ile temasa geçirmiş olacaktı. Geldiğiniz uçak, Uluslararası Hava Taşımacılığı

Birliği (UHTB) kapsamındaki birçok uçaktan biri olacak ve Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü (USHÖ) tarafından belirlenen standartlara göre düzenlenmiş olacaktı; mesajları kontrol etmek için telefonunuzu kullanabilmeniz, Uluslararası Telekomünikasyon Birliği'nin (ITU) çalışmalarının sayesinde olacaktı; gümrük işlemleriniz, gümrük sürecini basitleştirmek için Dünya Gümrük Örgütü (DGÖ) tarafından belirlenen Kyoto Sözleşmesi ile kolaylaştırılmış olacak idi.

Yukarıda bahsedilenler, uluslararası kuruluşların günlük hayatımızın ayrılmaz bir parçasını oluşturduğu yollardan sadece birkaçıdır. Bu kuruluşlar ister BM-Habitat gibi yoksullar için evler inşa etmeye çalışmakta olsun ister Dünya Sağlık Örgütü (WHO) gibi herkes için bir sağlık standardı sağlamak için çalışmakta olsun uluslararası kuruluşlardan kaçış olmadığı anlamına gelmektedir. Bu nedenle bugün, önemli olan tek sesin devletlerin sesi olduğu bir uluslararası sistem hayal etmek giderek zorlaşmaktadır.

Hükümetlerarası uluslararası kuruluşlar

Hükümetlerarası uluslararası kuruluşlar (HUK) olarak da anılan uluslararası kuruluşlar, yalnızca devletlerden oluşmaktadır. Bu örgütler genellikle bir veya çok taraflı antlaşma üzerine kurulmakta ve ikiden fazla devletten meydana gelmektedir. Üye devletler, örgüt içinde oy kullanarak ve örgütün finansmanını sağlayarak örgütün nasıl yönetileceğini belirlemektedir.

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinin ardından 1945'te kurulan Birleşmiş Milletler (BM), neredeyse evrensel üyeliğe sahip olan, hükümetlerarası uluslararası kuruluşların en önemli örneğidir. Yalnızca devletlerin üye olabildiği Birleşmiş

Milletlere üyelik değerlidir çünkü üye devlete egemenliğinin uluslararası alanda tanınma hakkını sağlamaktadır. 2017 itibariyle BM 193 üye devleti bünyesinde barındırsa da az sayıda devletin de hala üye olmadığını belirtmek önemlidir. Örneğin Tayvan, defalarca üyelik talebinde bulunmasına rağmen talebi Çin tarafından engellenmektedir. Bunun nedeni ise Çin'in Tayvan'ı egemen topraklarının bir parçası olarak görmesi ve onu bağımsız bir ulus olarak tanımamasıdır. Elbette Tayvan, üyeliğin uluslararası toplumun Tayvan'ın egemenliğini tam olarak kabul etmesi anlamına gelecek olmasından dolayı Birleşmiş Milletler üyeliğini istemektedir. Tayvan örneğinin, Çin'in Birleşmiş Milletler içinde en güçlü üyelerinden biri olarak oynadığı önemli rol nedeniyle on yıllardır çözümsüz kaldığı görülmektedir.

Birleşmiş Milletler'in altı ana organı vardır. Bir devlet üye olduğunda, otomatik olarak Genel Kurul üyesi olmaktadır. Genel Kurul, bir ülke ne kadar büyük veya küçük, zengin veya fakir olursa olsun, her devletin bir oy aldığı en demokratik organdır. Aynı zamanda bu kurul, her Eylül ayında dünya liderlerinin, BM armasının açıkça görülebildiği koyu yeşil bir podyumun arkasından uluslararası topluma hitap ettikleri yerdir. Diğer organlar: Güvenlik Konseyi, Ekonomik ve Sosyal Konsey (ESK), Vesayet Konseyi, Sekreterya ve Uluslararası Adalet Divanı'dır. Açık bir farkla en güçlü organ, on beş üyesi olan Güvenlik Konseyi'dir. Beş devlet –Çin, Fransa, Rusya, Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri– Güvenlik Konseyi'nin daimî üyeleridir. Diğer on tanesi iki yıllık görev süreleri için Genel Kurul tarafından oylanarak seçilmektedir. Güvenlik Konseyi; belirli bir alan, bölge veya ülkede barışı sağlamak için devletlere yaptırım uygulayabilen veya uluslararası toplum

adına askeri güçler konuşlandırabilen tek organdır. Birleşmiş Milletlerin kendi askeri gücü olmamasına rağmen üyelerinin katkılarıyla askeri ve polis personeli toplayabilmektedir. Bu BM Barış Gücü askerleri, "Mavi Bereliler" lakabının ortaya çıkmasına neden olan kendilerine özgü mavi miğferleri ile ayırt edilebilmektelerdir.

Birleşmiş Milletler kapsayıcı olabilmek için, sivil toplum örgütlerinin, bazı toplantılara –çok önemli Güvenlik Konseyi oturumları hariç– katılımını (üyelik değil, katılım) memnuniyetle karşılamaktadır. Kuruluşlar, Genel Kurul'a gözlemci olarak veya örneğin BM Ekonomik ve Sosyal Konseyi'nde "danışma statüsüne" sahip kuruluşlar olarak katılıp konuşma yapma hakkına sahip olabilmektedirler. Silahsızlanmadan okyanus gürültüsü kirliliğine, ruh sağlığından mültecilere kadar her konuda sivil toplum kuruluşları vardır. Ayrıca, özel olarak düzenlenen Birleşmiş Milletler toplantılarına konuşmaya davet edilen özel şahıslar da mevcuttur. Bu nedenle, cinsel taciz, işkence veya ayrımcılığa ilişkin yürek burkan anlatımlara doğrudan tanık olmak yaygın olabilmektedir. Yine de bu tanıklıklar ne kadar güçlü olursa olsun, nihayetinde eylemin gidişatını belirlemek üye devletlere kalmaktadır. Birleşmiş Milletlere liderlik eden Genel Sekreter de dahil olmak üzere, Sekreterlik kendi başına harekete geçemez ve yalnızca üye devletlere karşı "bir şeyler yapmaya" itiraz etme hakkı vardır. Bu nedenle Birleşmiş Milletler, inkâr edilemez ve geri alınamaz bir şekilde, devletlerin üzerinde herhangi bir yetkisinin bulunmadığı uluslararası örgüt olmaya devam etmektedir.

Bu noktada bazen HUK'ları tanımlamak için kullanılan diğer isim olan "hükümetlerarası örgüt", "küresel yönetişim"

(HUK'ların uluslararası sistemimize getirdiği) ve “küresel hükümet” (şu anda mevcut olmayan) arasındaki farkı ayırt etmekte yardımcı olmaktadır. Neredeyse tüm HUK'lar hükümetler arasıdır. Bu durum, örgütün yetkilerinin örgüte değil hükümetlere (üye devletlere) ait olduğu anlamına gelmektedir. Devletler örgütleri terk etmekte ve hatta bazı durumlarda onları görmezden gelmekte özgürdür. Genellikle her iki eylemin de sonuçları vardır, ancak gerçek şu ki, Birleşmiş Milletler gibi bir kuruluş bir devlete yaptırımlar uyguladığında veya savaşa izin verdiğinde, olağanüstü durumlarda bile uluslararası örgütler devletleri yönetememektedir. Bu tür cezai tedbirler ancak BM Güvenlik Konseyi üyeleri ahenk içerisinde olduğunda, bu tür önerileri kabul ettiğinde ve bir devletler koalisyonu operasyonu finanse etmeyi ve operasyona katılmayı kabul ettiğinde mümkün olabilmektedir. Bu nedenle iktidar, devletlerin kendilerine, özellikle daha güçlü devletlere ait olmaktadır ve belirli bir eylem tarzını ulusal çıkarlarına uygun olmadığı için düzenli olarak reddeden devlet örnekleri vardır. Bu hususta, 2011'den bu yana yüz binlerce kişinin öldürülmesine ve milyonlarca kişinin yerinden edilmesine rağmen Birleşmiş Milletlerin Suriye Savaşı’na koordineli bir yanıt verememesi akla gelmektedir.

Yukarıda açıklandığı gibi, bir HUK hükümetler arası değilse, nadir görülen “uluslarüstü” kategorisinde olacaktır. Uluslarüstü yetkilere sahip olmak, bir örgütün aslında üyelerini yönetebilmesi ve üye devletlerinin bir dereceye kadar bağımsızlığa sahip olması anlamına gelmektedir. Bunun gibi büyük bir organizasyonun tek açık örneği Avrupa Birliği'dir (AB). Bu nedenle Avrupa Birliği, genellikle kendine özgü *(sui*

generis) veya kendi başına "benzersiz" olarak tanımlanmaktadır. Avrupa Birliği benzersizdir, çünkü Birleşmiş Milletler ve diğer hükümetlerarası uluslararası kuruluşlardan farklı olarak AB'nin, üyelerinin uluslarüstü düzeye taşınmayı kabul ettiği belirli alanlarda kanun yapma yetkileri aracılığıyla üyeleri üzerinde bir dereceye kadar egemenlik uyguladığı söylenebilmektedir. Aynı zamanda AB, diğer kabiliyetlerinin yanında, normalde sadece devletlerde görülen bazı yetkileri veren kendi para birimine de sahiptir. AB'nin bu ulusötesi güce sahip olma durumu Avrupa'da tartışmasız değildir ve Avrupa Birliği'nin artan gücüne karşı yükselen bir hoşnutsuzluk dalgası ve bazı siyasi çevrelerde gücün daha fazla devletlerin elinde olması gerektiği fikri etrafında örgütü zayıflatma, hatta ayrıştırma arzusu var olduğu söylenebilmektedir. "Brexit" tartışması, bu sorunların çoğunu gündeme getiren ve uluslarüstücülük fikrine meydan okunduğunu gösteren ilginç bir örnektir.[7]

Avrupa Birliği ve Birleşmiş Milletler gibi daha büyük organizasyonları bir kenara bırakırsak, hükümetlerararası uluslararası kuruluşlar sadece belirli bir konu veya belirli bir coğrafi alan ile ilgilendikleri için genellikle doğaları gereği daha spesifiktirler. Yaptıkları iş genellikle isimlerinden anlaşılabilmektedir – örneğin, Uluslararası Balinacılık Kurulu (IWC) veya Uluslararası Kriminal Polis Teşkilatı (INTERPOL). Bu örgütler soruna dayalı kuruluşlardır ve üyeleri dünya çapındadır. Daha sonra, Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği (ASEAN) ve Afrika Birliği (ABÖ) gibi belirli bölgelerde

[7] Çeviri Notu: Kitabın yazıldığı yıl olan 2017 yılında Brexit henüz gerçekleşmemiş olup çevirinin yapıldığı yıl olan 2021 yılında Brexit gerçekleşmiştir.

hükümetlerararası örgütler vardır. Bunlar genellikle Avrupa Birliği'nin unsurlarını taklit etmektedirler, ancak hiçbiri (henüz) uluslarüstü yetkilere sahip değildir. Diğer kuruluşlar ne coğrafi olarak ne de tek bir sorunla sınırlıdır. Örneğin, Milletler Topluluğu, üyelikleri Birleşik Krallık'ın eski kolonileriyle sınırlı olan bir örgüttür. 1949'dan beri faaliyet gösteren bu topluluğun ayrıca kendi daimî sekretaryası vardır. Kendi sabit sekretaryasına sahip olmayan uluslararası bir devlet örgütü BRICS – sadece beş ülkenin (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika) üyelerini ilgilendiren ekonomik ve mali konulara odaklanan hükümetler arası bir örgüttür. Unutulmaması gereken nokta, bir kuruluş yalnızca devletlerden veya hükümetlerden (devlet kurumları dahil) oluştuğu sürece, uluslararası normlara göre işleyen bir hükümetlerarası uluslararası kuruluş olduğudur.

Bu hükümetlerarası uluslararası kuruluşlar Birleşmiş Milletler'in dışında olsalar dahi neredeyse her zaman bir şekilde BM'ye bağlılardır. Bazıları için bu bağlar, onları kuran belgede açıkça belirtilmektedir. Diğerleri için ise çalışmalarının konuyla ilgili olmasını sağlamanın basit amacı, onları en azından yüzeysel olarak Birleşmiş Milletlere bağlamaktadır. Örneğin, Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı'nı (UAEA) ele alalım. Ajansın kuruluş tüzüğü, Güvenlik Konseyi'nin yükümlülüklerini yerine getirmeyen ülkelere karşı önlem alabilmesi için raporlarının Birleşmiş Milletlerin gündemine gelmesi gerektiğini belirtmektedir. Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı, nükleer teknolojinin kullanımını ve herhangi bir ihlal olup olmadığını izlemektedir. BM Güvenlik Konseyi ise devletlerin nükleer emniyet ve güvenlik konusunda uyumu

sağlamak için alınması gereken tedbirleri uygular. Bu nedenle bu iş birliği uluslararası toplum için iyi sonuç vermektedir.

Uluslararası hükümet dışı kuruluşlar ve hibrit uluslararası kuruluşlar

Uluslararası hükümet dışı kuruluşlar (HDK'lar) ya uluslararası düzeyde çalışan ya da uluslararası üyeleri olan hükümet dışı kuruluşlardır. Uluslararası hükümet dışı kuruluşlar en iyi şekilde, hükümetlerarası örgüt, ticari kuruluş ve terör örgütü olmayan karma bir çanta olarak tanımlanabilmektedir (Davies 2014, 3). Halihazırda aktif olan uluslararası hükümet dışı kuruluşlarının sayısı için kesin bir sayı yoktur. Birleşmiş Milletler, danışma statüsünde olan 4.000'in üzerinde uluslararası hükümet dışı örgüt listelemektedir. Ancak bu sayı gerçek sayılarının yalnızca bir kısmı olabilir.

Belli başlı bazı uluslararası hükümet dışı kuruluşlar tarafından görkemli ve manşetleri süsleyen protestolar düzenlenmektedir. Greenpeace protestocularının kendilerini gemilere zincirledikleri ya da küreselleşme karşıtı protestocuların sokakları tıkayan görüntüleri medyada genellikle iyi işlenmektedir. Bu kuruluşlar, misyonu kamuoyunda endişe verici konular hakkında farkındalık yaratmak olan kuruluşlardır. Ancak, görevlerini ilgi odağından uzakta gerçekleştiren kuruluşlar da daha az etkili değildirler. Örneğin, Mercy Corps dünyanın dört bir yanındaki ülkelerde afetlerden kurtulanlara yardım etmektedir ve Médecins Sans Frontières (Sınır Tanımayan Doktorlar) ise genellikle bir krize yüksek vasıflı olarak ilk müdahale eden kişilerdir. Ayrıca, Oxfam dünya çapında çeşitli yoksulluğu ortadan kaldırma programlarının en ön saflarında yer almaktadır. Eski BM Genel Sekreteri Kofi

Annan, bu gibi grupları uluslararası toplumun “isimsiz kahramanları” olarak adlandırmaktaydı.

Hibrit Kuruluşlar, üyelikleri hem devletlerden hem de sivil toplum üyelerinden oluşan uluslararası kuruluşlardır. Devletler, devlet daireleri veya kurumları tarafından temsil edilebilirken sivil toplum ise, daha önceden değindiğimiz gibi, hemen hemen herkes veya herhangi bir kuruluş tarafından temsil edilebilmektedir. Böyle hibrit bir uluslararası örgüte örnek olarak çevrenin korunmasıyla ilgilenen ve üyeleri Fiji ve İspanya gibi ülkelerden devlet kurumlarını ve dünyanın her köşesinden sivil toplum kuruluşlarını içeren Dünya Doğa ve Doğal Kaynakları Koruma Birliği (IUCN) verilebilir. Bu kuruluşun bireysel üyeleri genellikle uzmanlardır ve IUCN’nin altı komisyonundan birine bağlı bulunmaktadırlar. Devletler ve sivil toplum arasında daha fazla ortaklık kuruldukça hibrit kuruluşların sayısında da artış gözlemlenmektedir. Hükümetlerin, sivil toplum kuruluşlarının ve çok uluslu şirketlerin hepsinin söz sahibi olduğu hibrit kuruluşların, bu tür grupların komuta edebileceği erişim, uzmanlık ve finansman sayesinde oldukça etkili olabileceği konusunda bir anlayışın oluştuğu söylenebilir.

Uluslararası kuruluşlar dünyamızı nasıl şekillendirmektedir?

Dünyadaki en bilinen uluslararası hükümet dışı kuruluşlardan biri Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Hareketi'dir. Bugün Kızıl Haç, insani kriz mağdurları ile çalışmakla eş anlamlı olsa da kuruluşundan önce bu tür çalışmaları yürütecek bir örgüt ve savaş ve çatışmalardan kaynaklanan insani kaygılar için bir kılavuz yoktu. 1862'de İsviçreli iş adamı Henry Dunant, tanıklık

ettiği 1859 Solferino Savaşı'nın sonrasını anlatan bir kitap yayınladı ve savaş bittikten sonra bile askerlerin tıbbi bakım görmeden sahada nasıl yaralandıklarını yazdı. Dunant, bu çerçevede yerel halkı hasta ve yaralılara yardım sağlamak için organize etmeyi başardı. Birçoğu onun bu hareketinden etkilendi ve 1863'te Dunant, Uluslararası Kızıl Haç Komitesi'ni kurdu. Dunant'ın çabaları, çatışma yerlerinde yakalanan yaralı askerlerin ve sivillerin bakımını sağlamak için bir itkiye yol açtı. Bu çaba, o zamandan beri tüm BM üyelerinin onayladığı Cenevre Sözleşmeleri'nin başlangıcıydı. Cenevre Sözleşmeleri, savaş ve çatışmalardan kaynaklanan insani endişeleri yöneten uluslararası hukukun bir parçasını oluşturmaktadır ve aynı zamanda bir uluslararası hükümet dışı kuruluşun (bu durumda Kızıl Haç) daha sonra uluslararası norm ve standartlara dönüşecek bir hareketi nasıl başlatabileceğinin kanıtı niteliğindedir.

Devletler bir zamanlar uluslararası ilişkilerin yürütülmesi ile ilgili tüm konularda yargıç, jüri ve uygulayıcı konumundaydı. Devlet egemenliği kisvesi altında, devlet, vatandaşları ve toprakları söz konusu olduğunda cezadan muaf olarak hareket edebilirdi. Uluslararası hükümet dışı kuruluşlar tarafından güçlendirilen dış çıkarların baskısı devlet cezasızlığını aşındırdığı için o günlerin fiilen sona erdiği söylenebilir. Uluslararası insan haklarını ilgilendiren normların geliştirilmesinden başka hiçbir alanda bu kadar büyük bir ilerleme olmadığı düşünülmektedir. Aynı zamanda monarkların, başkanların, başbakanlar ve diğer devlet liderlerinin iktidardayken her türlü cezai kovuşturmadan karşı dokunulmazlıkları olması da söz konusuydu. Bu durumun da artık değiştiği görülmektedir. Lahey'de bulunan Uluslararası

Ceza Mahkemesi şu anda kişileri bir dizi suçtan sorumlu tutma yetkisine sahiptir. 1950 yıllarında Birleşmiş Milletler uluslararası bir ceza mahkemesi fikrini kısaca tartışsa da uluslararası hükümet dışı kuruluşlardan oluşan bir koalisyonun, kendilerini Uluslararası Ceza Mahkemesi Koalisyonu olarak adlandırarak, yüz kızartıcı suçlar için bir dünya mahkemesi vizyonunu gerçekleştirme çabalarının bu fikirlerin yerini aldığı söylenebilir. 1997'de Koalisyon sonunda siyasi iradeyi toplamayı başlamasının ardından birkaç yıl içinde Uluslararası Ceza Mahkemesi kuruldu. Bu mahkemeye bugün dünya devletlerinin yaklaşık üçte ikisinin üye olduğu ve onlarca kişinin savaş suçları, soykırım ve diğer insanlığa karşı suçlardan yargılandığı görülmektedir.

Bir zamanlar devletlerin araçları olduğu düşünülen uluslararası kuruluşların nasıl kendi başlarına hak ettikleri yere geldiklerine ve uluslararası toplum için gündemi belirlediklerine dair pek çok başarı öyküsü vardır. Bu başarı öyküleri en çok çevresel koruma alanında belirgindir. 1992'de Rio de Janeiro'da çevre konulu bir dönüm noktası olacak konferans adına devletleri bir araya getirmek için hükümet dışı kuruluşların ve Birleşmiş Milletler'in ortak çabaları gerekmekteydi. Genellikle Dünya Zirvesi olarak adlandırılan BM Çevre ve Kalkınma Konferansı, devletlerin dünyanın refahına yönelik ortak sorumluluklarını vurgulaması nedeniyle devrim niteliğindeydi. Dünya Zirvesi sayesinde devletler, çevreyi insanlığın zararlı uygulamalarından koruma mücadelesinde önemli kilometre taşları haline gelen BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi, Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi ve Çölleşme ile Mücadele Sözleşmesini imzaladılar. Dünya Zirvesi'nin yarattığı ivme, ülkeler iklim değişikliğiyle mücadele etmek için, çoğu kez acımasızca da olsa, birlikte

çalışmaya devam ettiği sürece bugün hala etkisini göstermektedir.

Sıradan bir vatandaş için en önemli uluslararası kuruluşlar, çalışmaları sahada hissedilebilenler olabilir. BM Kalkınma Programının, birçok yoksul ülke için bir hayat çizgisi olduğu, nüfusun mutlak yoksulluktan kurtarılmasına yardımcı olduğu, insanların ekonomik olarak sürdürülebilir olmasına izin verecek programlar geliştirdiği ve gelişmekte olan birçok ülkede var olan cinsiyet eşitliği açığını kapattığı söylenebilir. Bu durumlarda bazen devletlere yardım yapanlar, örgüte katkıda bulunan ve onu finansal olarak ayakta tutan devletler değil, aksi takdirde mümkün olmayacak kalkınma politikalarını takip etmeleri için araçlar sağlayan Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşlardır. Ancak, bu yardım programlarının sonuçları karışık olabilmekle birlikte bazen ülkeleri önemli ölçüde borç içinde bırakmaları veya ekonomilerini iyileştirmede başarısız olmaları nedeniyle genellikle tartışmalı olduğu söylenebilir.

Sonuç

Diğer pek çok şey gibi, uluslararası kuruluşlar da yalnızca elde ettikleri sonuçlar kadar iyi olsalar da uluslararası ilişkilerde merkezi bir rol oynadıklarını inkâr etmek mümkün gözükmemektedir. Özellikle küresel yönetişim kavramının rüştünü ispatladığı yirminci yüzyılda büyümeleri, yaşamın neredeyse her yönünün bir şekilde küresel düzeyde düzenlendiği anlamına gelmektedir. Uluslararası kuruluşlar, çok çeşitli biçimleriyle, devletin rolünü tamamlamakta ve bazen olumlu bir şekilde devletlere meydan okumaktadırlar. Bu bölümün başında kullanılan havalimanı analojisine geri dönecek olursak, uluslararası kuruluşların hayatımızdaki en

sıradan şeyleri bile nasıl etkilediğinin her zaman farkında olamayabiliriz. Ama hayatlarımızın uluslararası kuruluşlar olmadan bariz bir şekilde farklı olacağı rahatlıkla iddia edilebilmektedir.

7

Küresel Sivil Toplum

RAFFAELE MARCHETTI

Küreselleşme kalıpları, devletlerin uluslararası ilişkilerdeki ayrıcalıklı aktör konumuna meydan okumuştur. Küreselleşme, uzak toplulukları birbirine bağlamakta ve yeni sosyal aktörler için alan açmaktadır. Bu değişimden faydalanan devlet dışı aktörler arasında genellikle sivil toplum grupları olarak bilinen, kamu menfaatine yönelik hükümet dışı aktörler bulunmaktadır. Devletlerin, kâr odaklı kurumsal aktörlerin (bir sonraki bölümde inceleyeceğimiz) ve uluslararası örgütlerin (bir önceki bölümde incelediğimiz) yanı sıra, bu sivil toplum grupları uluslararası sahnedeki aktörler mozaiğini tamamlamaktadır.

Sivil toplumun standart tanımı; onu, hükümet, aile ve piyasanın dışında konumlandırmış; bireylerin ve kolektif kuruluşların ortak çıkarlarını geliştirdikleri mekan olarak tanımlamıştır. Sivil toplum örgütleri arasında topluluk grupları, sivil toplum kuruluşları (STK), toplumsal hareketler, işçi sendikaları, yerli grupları, hayır kurumları, inanç temelli organizasyonlar, medya operatörleri, akademi, diaspora grupları, lobi ve danışmanlık grupları, düşünce kuruluşları ve araştırma merkezleri,

profesyonel dernekler ve vakıflar yer alabilir. Siyasi parti ve özel şirketler de oluşmuş bu çerçevenin sınırında sayılabilmektedir. Uluslararası ilişkilerde sivil toplum örgütlerinin varlığı giderek daha önemli hale gelmiştir. Gündemin belirlenmesinde, uluslararası kanun koyucu olarak ve diplomaside rol oynamışlardır. Ayrıca, birçok kritik küresel sorunun uygulanması ve izlenmesi süreçlerine dâhil olmuşlardır. Bunlar ticaretten, kalkınma ve yoksulluğun azaltılmasına; demokratik yönetimden, insan haklarına; barıştan, çevre sorunlarına ve güvenlikten, bilgi toplumuna kadar uzanmaktadır. Bu nedenlerden dolayı sivil toplum örgütlerinin faaliyetleri göz önünde bulundurulmadan uluslararası ilişkiler tam anlamıyla ele alınamaz.

Küresel sivil toplumu yorumlamak için farklı teorik perspektifler kullanılabilir. Liberaller, onu bir bütün olarak uluslararası sistemin etkililiğine ve meşruiyetine baştan aşağı katkı sağlayan bir aktör olarak anlayabilirler. Esasında, iktidar halk tarafından sorumlu tutulduğu için burada faaliyette olan faktör demokrasidir. Diğer bir taraftan realistler, küresel sivil toplumu, güçlü devletlerin yurtdışındaki nihai çıkarlarını ilerletmek için kullandıkları, genellikle ulusal çıkarları için kilit fikirleri destekleyen ve popülerleştiren bir araç olarak yorumlayabilmektedirler. Marksistler, küresel sivil toplumu egemen düzene meydan okuyan farklı bir dünya görüşünü yayabilecek siyasi öncüler olarak görebilmektedirler. Son olarak; bazıları aile, devlet ve piyasadan ayrı bir alan olarak sivil toplum kavramının, bu alanlar arasındaki sınırların daha bulanık olduğu toplumlara kolayca uygulanamayacak batılı bir kavram olduğunu bile iddia etmektedir. Bu bölümü okurken bu farklı perspektifleri akılda bulundurmakta fayda vardır.

Ulusötesi aktivizmin koşulları

Küresel sivil toplum gruplarının aktivizmi birtakım özel durumlarla kolaylaştırılmıştır. İlk olarak, birtakım uluslararası örgütler sivil toplum aktörlerinin uluslararası karar alma süreçlerine dahil edilmesini desteklemiştir. Örneğin, Rio de Janeiro'daki 1992 BM Dünya Çevre Zirvesi[8], daha önce dağınık olan grupların bir araya gelerek ortak platformlar ve ağlar oluşturmaları için vesile olmuştur. Avrupa Birliği, farklı sivil toplum örgütlerini kendi yönetim mekanizmalarına entegre ederek benzer bir yaklaşım izlemiştir. İkinci olarak, 1980'lerde ve 1990'larda sanayilerin özelleştirilmesine yönelik bir eğilim dolayısıyla devletin kaynak tahsisine ilişkin öncelikleri değişmiştir. Bu durumda, devlete ait işletmelerin (kamu hizmet kuruluşları gibi) özel şirketlere satıldığını görmek yaygın hale gelmiştir. Bu nedenle, çoğu Batı ülkesinde devletin halkla ilişkilerdeki genel rolü azalmıştır. Sivil toplum örgütleri bu bağlamda birçok işlevi devletten taşeron olarak alabilmiş ve hizmet sağlayıcıları olarak yeni roller üstlenebilmiştir. Üçüncü olarak, küreselleşme süreci, sivil toplum aktörleri arasında ortak bir amaç duygusu yaratmıştır. Bu, sivil toplum örgütleri arasındaki dayanışma duygusunu artırarak iç birleşmenin tetikleyicisi olmuştur. Aynı zamanda küreselleşmenin olumsuz yönlerini vurgulamak isteyen grupları da birleştirmiştir. Son olarak, internet aracılığıyla dünyanın farklı yerlerindeki gruplar kendilerini başka siyasi gerçeklerle, benzer düşünen örgütlerle ve alternatif faaliyet biçimleriyle tanıştırabilmiştir. Böylece bu gruplar ortak hedeflerinin üzerine gidebilmek için siyasi bilgi birikimlerini ve güçlerini birleştirme becerilerini artırabilmiştir.

---

[8] Earth Summit

Daha geniş kapsamda uluslararası sistemin kendisi, bu tür faaliyetlerin geliştirilmesine elverişli bir ortam sunmuştur. Sivil toplum örgütleri, ulusötesi ağlar oluşturarak kayda değer sonuçlar elde etmek için uluslararası düzeyde nüfuzlarını kullanmışlardır. Ulusötesi bir ağ, çeşitli ülkelerde bulunan ve kitlesel bir şekilde belirli bir küresel konuya odaklanan farklı sivil toplum örgütleri (ve bazen bireyler) arasındaki kalıcı bir koordinasyon olarak tanımlanabilir. Geçmişteki başlıca örnekler, alacaklı hükümetlerin ve Uluslararası Para Fonu[9]'nun yüksek oranda borçlu yoksul ülkelerin borçlarını hafifletmeye yönelik adımlar atmasını teşvik etmek için 1990'lar boyunca süren Jübile 2000 kampanyasıdır. Bir diğeri, 1997'de Mayın Yasaklama Anlaşması'nın imzalandığı Ottawa'daki hükümetlerarası konferansı beraberinde getiren kara mayınlarını yasaklama kampanyasıdır. Devam eden kampanyalar arasında çevresel adalet, cinsiyet farkındalığı, LGBT hakları ve gıda güvenliği konusunda mobilizasyonlar yer almaktadır.

Ulusötesi dışlanmaya bir yanıt olarak küresel sivil toplum

Günümüzün karmaşık dünyasında geleneksel kurumlar, iklim değişikliği, finansal istikrarsızlık, hastalık salgınları, kültürlerarası şiddet ve küresel eşitsizlikler gibi küresel sorunlara etkili ve meşru yanıtlar sağlamak için çaba sarf etmiştir. Bu eksikliklere bir yanıt olarak, kamusal ve özel aktörlerin bir kombinasyonunu içeren sözde çok seviyeli, paydaş yönetim biçimleri oluşturulmuştur. Uluslararası düzeyde sivil toplum faaliyeti, ağırlıklı olarak yerleşik demokratik hesap verebilirliğe sahip siyasi çerçeveler oluşturmaya odaklanmıştır.

[9] International Monetary Fund (IMF)

Şu anda, küresel yönetim organlarının çoğu hesap verebilirlik eksikliğinden muzdariptir – yani devletlerdeki halk tarafından seçilmiş liderler, parlamento denetimi ve tarafsız mahkemeler gibi geleneksel resmi demokratik hesap verebilirlik mekanizmalarından yoksundurlar. Bunun yerine, küresel düzenleyici kurumların yürütme konseyleri, esasen aldıkları kararlardan doğrudan etkilenen durumlardan çok, uzaktaki bürokratlardan oluşmaktadır. Çevre (periferik) coğrafi bölgelerdeki ve toplumun ötekileştirilmiş kesimlerindeki insanlar, şu anda olduğu gibi, küresel yönetimin çoğu bağlamında özellikle tanınmaktan, söz verilmekten ve etkiden mahrum edilmişlerdir. Böylesi bir uluslararası sistemin uygun bir tasviri, onu "ulusötesi dışlanma" ile karakterize edilmiş olarak tanımlamaktadır.

Son yıllarda, küresel düzenleyici kurumların çoğu, bu meşruiyet boşluğunu doldurmak amacıyla sivil toplum örgütleriyle daha yakın ilişkiler geliştirmeye başlamıştır. Örneğin, BM Gıda ve Tarım Örgütü bünyesindeki Dünya Gıda Güvenliği Komitesi[10], sivil toplum örgütleri ve toplumsal hareketler, araştırma merkezleri, finans kurumları, özel sektör dernekleri ve özel hayırsever vakıflar dahil olmak üzere farklı türdeki organizasyonlara koltuk ayırmıştır. Sivil toplum örgütlerinin bu bağlamlardaki rolü ağırlıklı olarak bir danışma statüsüne dayansa da sivil toplum örgütlerinin masada yer almasına olanak tanımaktadır.

Toplum üzerinde daha derin bir etkiyi daha fazla meşruiyetle dengeleme ihtiyaçları göz önünde bulundurulduğunda, küresel yönetim kurumları aşağıdan gelen siyasi taleplere karşı daha

[10] Committee on World Food Security (CFS)

kapsayıcı ve özenli olmaları için baskı altındadır. Bu dinamikler sayesinde, sivil toplum aktörleri küresel meselelerle ilgili olarak uluslararası gündem belirleme, karar alma, izleme ve uygulama süreçlerine erişimlerini artırmayı başarmıştır. Bununla beraber, sivil toplum aktörlerinin küresel yönetim mekanizmalarına dahil edilmelerinin önündeki zorluk da önemini korumaktadır. Yeni kurumsal yapılar sürekli olarak ortaya çıkmakta ve bu nedenle entegrasyondaki zorluk durmadan yenilenmektedir. Yeni kurumsal filtreler yaratılmışken, sivil toplum aktörleri sürekli yeniden odaklanmalı ve yeni koşullara uyum sağlamalıdır. 2009 yılında, zengin ulusların ana ekonomik konseyinin G-8'den G-20 formatına geçeceği duyurusuyla buna bir örnek oluşturulmuştur. G-20 her yıl toplanmakta ve 19 devlet ile Avrupa Birliği'nden oluşmaktadır. Üyeleri, birlikte dünya ticaretinin yaklaşık %80'ini oluşturmaktadır. Bu örnekte sivil toplum aktivistleri geride kalmıştır: G-8 etrafındaki aktivizm yoğun olmaktayken, G-20 toplantıları ancak son zamanlarda benzer düzeyde ilgi görmüştür.

Değer teşviki ve değişim yaratmak

Ulusötesi aktivizmin ortaya çıkmasına yol açan dinamiklerin merkezinde belirli bir küresel mesele alanındaki değişim olasılığının algılanması yatmaktadır. Bu, yeni bir sorunun önemli hale gelmesinden veya uzun süredir devam eden bir sorunun yeniden yorumlanmasından kaynaklanabilmektedir. Nihayetinde, küresel yönetimdeki ulusötesi aktivizmin temel özelliği tam olarak onun kritik küresel sorunların doğru ve meşru yorumlanması üzerindeki normatif savaşı etkilemeye yönelik inatçı girişimidir. Bu perspektifte, sivil toplum örgütleri yalnızca geleneksel sorun çözücüler (hükümetlerin sunmaya

daha az uygun olduğu çözümleri sunanlar) olarak değil, aynı zamanda sorun yaratıcılar (problemli yeni konuları uluslararası gündeme getirenler) olarak görülmelidir. Adaletsiz bir durumun algılanması faaliyet için muhakkak bir ön koşul teşkil etse de ancak aktör böyle bir durum üzerinde olumlu bir etkiye sahip olma olasılığını kabul ettiğinde mobilizasyon başlayabilir. Böyle bir mobilizasyon için iki unsur gereklidir: Kavramsallaştırma ve siyasi taahhüt.

Küresel konularda ulusötesi mobilizasyon birkaç adımın sonucu olarak yorumlanmalıdır. Herhangi bir uluslararası ağ için kritik bir zorluk, söz konusu konuyu problemli, acil ve aynı zamanda çözülebilir olarak algılanacak şekilde sunmaktır. Örneğin feminizm hususunu düşünün. On dokuzuncu yüzyılın sonlarında süfrajetlerle başlayan bir dizi feminist hareketin faaliyeti yoluyla, kadınların geleneksel rolüne meydan okunmuş ve nihayetinde yerine kadınlara toplumda eşit statüye sahip olma hakkı veren yeni bir eşitlikçi tutum konulmuştur. Bu nedenle sınır ötesi mobilizasyonlarının ilk adımı bilginin üretilmesi ve söz konusu sorunun doğru bir şekilde yorumlanabileceği "çerçevelerin" oluşturulmasıdır.

İkinci adım, böyle bir bilginin dışarıya yayılması ve stratejik kullanımından oluşmaktadır. Bu, bilgi tamamen kamusal bir boyut –ve dolayısıyla siyasi önem– kazandığı için kritik bir aşamadır. Anlaşmazlığın koşullarını söz konusu mesele halkın katılımını gerektiren genel bir menfaatin odağı haline gelecek şekilde çerçevelemek için küresel kamuoyunun dikkatinin çekilmesi ve yaratım gücünün yakalanması gerekmektedir. Yaygınlaştırma genellikle bilimsel kanallardan geçer. Ağlar, küresel konularda uzman topluluklarındaki aktif oyuncular haline geldiklerinde kamuoyu tarafından güvenilir bilgi

kaynakları olarak algılanma eğilimindedirler ve bu, politika oluşturma süreci üzerindeki etkilerini artırır. Bununla birlikte yaygınlaştırma, kitlesel protestolar gibi kamusal faaliyetler de dahil olmak üzere başka şekillerde de yapılabilmektedir.

Değişimi başarılı bir şekilde teşvik etmek için üçüncü bir adım gerekmektedir. Buradaki görev, genel menfaatlerin meşru bir savunucusu olarak kamusal alanda geçerli bir rol kazanmaktır. Ulusötesi ağların "*Kimin adına konuşuyorsunuz?*" sorusuna sadece küçük bir grubunkilerden daha geniş kapsamlı menfaatlerin temsilini iddia etmelerine olanak tanıyan bir yanıt sunmaları gerekir. Ulusötesi ağlar belirli bir küresel sorunla ilişkili bir zorluğu şekillendirmeyi başardığında, mobilizasyon ve ağ oluşturma için siyasi fırsat ortaya çıkar.

Başarı zorunlu olarak uluslararası koşullara bağlı olsa da, ulusal koşullar genellikle küresel toplumsal hareketlerin yükselişinde önemli bir rol oynamaktadır. Ulusal bağlamlarda, sivil toplum örgütleri kaynağını bir sosyal ilişkiler ve ortak kimlikler ağından almaktadır. Önemli kaynaklara (insan ve para gibi) erişimleri vardır, ancak mobilizasyonlarını ve etkilerini birtakım siyasi filtreler aracılığıyla şekillendiren ve sınırlandıran oldukça resmileştirilmiş siyasi sistemlerde faaliyet göstermektedirler. Örneğin, demokratik ülkeler aktivizm için alan bırakma eğilimindeyken, başka rejim biçimleri tarafından yönetilen ülkelerdeki manevra alanı daha sınırlı olabilir. Bununla beraber, küresel düzeyde bu tür kısıtlamalar çok azdır. Bu faktör siyasi faaliyetler için seçenekleri genişletir. Aslına bakarsak, ulusötesi ağlar ulusal bağlamlarda mevcut olan siyasi fırsatları artırmaya yardımcı olabilir; genellikle sesini duyuramayan ve dışlanan aktörler için alan sağlayarak kolaylaştırıcı bir rol üstlenirler. Ulusötesi ağlar aynı zamanda yerel sesleri küresel sorunlar ve

politikalar bağlamına oturtarak yükseltebilmekte, böylece yerel veya ulusal aktivizmi güçlendirebilmektedir.

Bu nedenle ulusötesi ağlar, bir yandan siyasi fırsatların ve bir yandan da kıt kaynakların (finansman, bilgi vb.) bir ağ yapısının diğer örgütsel biçimlerden daha iyi performans gösterebileceği koşullar yarattığı, yeni küresel sosyo-politik ortama örgütsel tepkiler olarak anlaşılabilmektedir. Bu kombinasyon doğası gereği rastlantısal olduğundan, ulusötesi ağlar sınırlı bir siyasi yaşama sahip olmaya meyillidir. Bir yandan, ağlar belirli bir soruna karşılık olarak oluşturulur; bunları farklı bir konuya uyarlamak zordur ve çoğu durumda sadece yeni bir ağ oluşturmak daha kolaydır. Öte yandan, sosyal mobilizasyon ve özellikle ağlar, döngüsel fenomenlerdir. Toplumsal mobilizasyonlar tarafından paylaşılan değerler kümesi ile küresel siyasi fırsatlar arasındaki etkileşim, aynı zamanda aktörlerin heterojenliğini de yansıtan farklı siyasi değişim projelerinin ortaya çıkmasına yol açar – örneğin reformistleri daha radikal tavırlarla dengelemek gibi. Bu yüzden –küresel hareketlerin içindeki ve dışındaki– bireysel ağlar belirli bir dizi koşulla uyumludur ancak bazıları değiştiğinde, stratejilerini ve bazen de kendi kimliklerini yeni siyasi bağlamlara uyarlayamazlarsa yükselişlerine yol açan faktörler çözülebilir, mobilizasyon hızla azalabilir ve ağlar önemlerini koruyamayabilir.

Tartışmalı meşruiyet

Sivil toplum örgütlerinin geleneksel siyasi temsil kanallarının yerini almayı hedefleyemeyecekleri açık olsa da siyasi gündeme dahil edilmek için çabalayan "yayıncılık" bakış açılarında sıklıkla kilit bir rol oynadıkları kabul edilmektedir. Aktivist

perspektifinden siyasi temsil meselesi kimi temsil ettikleri değil, neyi temsil etmeyi amaçladıkları ile yorumlanmalıdır. Ele aldıkları sorunlar ve savunmaya çalıştıkları değerler önemlidir – muhtemelen seçmenlerinden de daha önemlidir. Sivil toplum örgütleri genellikle kamu menfaatini gözetme iddiasındadır. Pek çok küresel meselede kamu menfaatinin ne olduğu net olmasa da, yukarıda tartışıldığı gibi, sivil toplumun amacı küresel kamuoyunun normatif savaş alanına katkıda bulunmaktır. Meşruiyet konusunu incelemek için sivil toplum yelpazesinin iki ucuna – ana akım siyaset ve radikal gruplar arasındaki ayrıma bakabiliriz. Bir uçta hükümetler ve uluslararası örgütler tarafından kurulan sivil toplum örgütleri vardır. Diğer uçta terör örgütleri ve mafya örgütleri gibi suçlu sayılan sivil toplum örgütlerini görürüz. Bunlar, dahil edilme ve dışlanmanın iki ucunu temsil etmektedir. Başka bir deyişle, bunlar siyasi sisteme tam entegrasyonun ve siyasi sistemden tamamen hariç tutulmanın örnekleridir.

Ana akım siyasete daha yakın gruplar veya ana akıma girmek isteyen gruplar için her zaman kurumsal sisteme dahil edilme riski vardır. Sivil toplum örgütlerinin, tamamı siyasi sistem tarafından sağlanabilecek veya kolaylaştırılabilecek finansal kaynaklara, kamuoyu tarafından tanınmaya ve siyasi desteğe ihtiyacı vardır. Aynı zamanda siyasi sistem, mevcut siyasi gündemle iş birliği yapmaya en yatkın grupları siyasi uygunluk temelinde ayıklayarak ve seçerek sivil toplum örgütlerinin parçalanması ve çoğalmasından faydalanabilir. Bu suretle belirli çıkarların yukarıdan aşağıya temsilini kolaylaştırmak için bazı sivil toplum örgütlerinin kendilerini araçsal olarak kullanılmış bulma tehlikesi vardır. Öte yandan, siyasi yorumlara bağlı olarak şiddet ve siyasi sistemlere direniş meseleleri politik

yorumlara bağlı olarak her zaman tartışmalıdır. Eski bir deyişi kullanmak gerekirse, bir adamın teröristi diğerinin özgürlük savaşçısıdır. Statükoya karşı muhalif bir tavır alan ve maddi değişiklikler için ajitasyon yapanlar genellikle suçlu muamelesi görmüş ve/veya siyasi olarak ötekileştirilmiştir. "Sivil" teriminin normatif olarak yüklü bir terim ve baskın ideoloji doğrultusunda yorumlanma eğiliminde olduğu her zaman hatırlanmalıdır. Bu yüzden tarih bazen ironiktir: Güney Afrika Devlet Başkanı Nelson Mandela ve Filistinli lider Yasser Arafat gibi önde gelen siyasi liderler uzun süre suç gruplarının, hatta belki de teröristlerin liderleri olarak kabul edilmişler, buna rağmen zamanı gelince ikisi de Nobel Barış Ödülü ile ödüllendirilmişlerdir.

Ölüm cezasına ilişkin moratoryum durumu

Ölüm cezasının kaldırılması hedefi insan hakları aktivizminin temel bir arzusudur. Bu, sivil toplum organizasyonları tarafından desteklenen girişimlerin nasıl kalıcı etkiye sahip olabileceğinin modern bir örneğidir. Ölüm cezası konusu yüzyıllardır tartışılırken, ancak son yıllarda önemli kurumsal değişiklikler meydana gelmiş ve bazı ülkeler idam cezasını hukuk sistemlerinden kaldırmıştır. Ölüm cezası karşıtı görüş, ancak sivil toplum örgütlerinin belirli ulusötesi mobilizasyonları sayesinde Birleşmiş Milletler düzeyinde önem kazanmayı başarmıştır. Daha önce aktivizm ulusal düzeyde doğru siyasi bağlamın oluşturulmasına katkıda bulunurken; özellikle Birleşmiş Milletler'i hedef alan, ölüm cezasına ilişkin bir moratoryum kampanyası olmuştur. Nihayetinde bu, 2007'de alınan ve sonraki yıllarda birkaç kez yeniden onaylanan önemli bir BM Genel Kurulu kararını beraberinde getirmiştir. Ölüm

cezası bazı devletlerde hala dursa da, bu kararlar ve birtakım devletlerin değişen tavrı insan haklarının geliştirilmesi açısından dikkate değer başarılardır.

Kampanya, çok aşamalı bir normatif tanıtım süreciyle gelişmiş ancak belirli bir yerde başlamıştır: İtalya. Daha sonra birlikte örgütlenen, kaynakları ve fikirleri paylaşan sivil toplum örgütleri aracılığıyla "ulusötesi hale gelerek" daha da güçlenmiştir. Kampanya daha sonra ulusal nüfuz alanlarına geri dönmüş, böylece kilit hedef devletler onu desteklemeye ikna edilebilmiştir. Son olarak kampanya, Genel Kurul'un desteğini başarıyla aldığı Birleşmiş Milletler'i hedef almıştır. Sürecin dinamikleri, ikna taktiklerinin oynadığı rol netleştirilmeden tam olarak ele alınamaz. Sivil toplum örgütlerinin ikna faaliyetleri aracılığıyla geliştirdiği insani diplomasi kilit nokta olmaya devam etmektedir. Bu durumda, girişim iki ana bileşene sahipti. Öncelikle, yaşam hakkı fikri –halihazırda popüler olan birkaç uluslararası gündeme iyi bir eklenti– arzu edilen sonuç olarak ikna edici bir şekilde iletilmiştir. İkinci olarak, bireysel vakalardan alınan güçlü anlatılar kullanılarak empatik bir süreç oluşturulmuştur. Bunlar, daha önce idam cezasına çarptırılan ve şimdi affedilen kişilerin anlattığı ya da onların akrabaları tarafından anlatılan hikayelerdi. Her iki durumda da sivil toplum örgütleri gerek neden temelli çerçeve yaratıcıları, gerekse duygu temelli öykü yayıcıları olarak merkezi bir rol oynamışlardır. Diplomatik siyasete alternatif ve/veya ek olarak önemli bir rol oynamışlar ve uluslararası düzeyde net ve kalıcı bir etki elde etmişlerdir.

Sonuç

Son yıllarda, sivil toplum faaliyetleri bir dizi önemli katkıdan sorumlu olmuştur. Bu, dünya siyasetinin kapsamlı şekilde demokratikleşmesine yönelik kararlı bir hareketten hala uzak olsa da, artan adımlar küçümsenmemelidir. En az iki tür etki tanımlanabilir. İlk olarak, sivil toplum örgütleri sesini duyuramayanların sesi olarak ve yeni meseleleri ifade ederek siyasi karar mercilerini etkilemeyi başarmışlardır. Aynı zamanda, küresel yönetim kurumlarına baskı kurmayı başarmışlardır; bu sayede bugün genel şeffaflık, danışma, dış değerlendirme ve verimlilik seviyeleri geçmişte olduğundan ölçülebilir şekilde daha yüksektir. Böyle sonuçlar yalnızca sivil topluma atfedilemez, ancak kısmen sivil mobilizasyonlarla elde edilmişlerdir.

Yine de mutlak veriler ışığında etkinin makul ve değişken olduğunu kabul etmemiz gerekir (bkz. Scholte 2011). Ulusötesi aktivizmin çoğu, Latin Amerika ve Güneydoğu Asya'daki önemli istisnalar hariç, batılı kuruluşlardan gelmiştir. Dünyanın diğer bölgeleri hala sosyal açıdan kopuktur. Rusya, Çin, Afrika'nın çoğu ve Arap dünyası, ulusötesi sivil toplumun genel büyümesinden görece izole kalmış bölgeleri oluşturmaktadır. Ayrıca sivil toplum örgütlerinin eşit olmayan bir şekilde Küresel Kuzey'de yoğunlaşması gibi, elde ettikleri siyasi sonuçlar da jeopolitik dengesizlikler sergilemektedir. Siyasi aktivizmin elde ettiği kazanımlar, çoğunlukla kuzeydeki devletler tarafından çerçevelenen ve kuzey seçim bölgelerinin yararına olan gündemlerle uyumlu olmuştur. Bununla birlikte, gündemler gelişmekte olan ülkelerden doğduğundan ve uluslararası batı gücü ve etkisi gittikçe azaldığından bunun devam etmesi olası değildir. Böyle bir ortamda batılı sivil toplum örgütleri, sahneyi gelişmekte olan ülkelerden gelen sivil

toplum örgütleriyle paylaşmak zorunda kalacaktır. Bu her zaman kolay olmayacaktır, ancak gelecekteki küresel sivil toplumu gerçek anlamda daha "küresel" hale getireceği temenni edilmektedir.

8

Küresel Politik Ekonomi

GUNTER WALZENBACH

Küresel politik ekonomi, siyasi ve ekonomik güçler arasındaki etkileşimi ele alan bir çalışma alanıdır. Merkezinde daima insan refahı ve bunun dünyanın farklı yerlerindeki devletlerin tutumları ve şirketlerin menfaatleriyle nasıl ilişkilendirilebileceği soruları olmuştur. Buna rağmen, alandaki ana yaklaşımlar genellikle daha çok uluslararası sistem perspektifine odaklanmıştır. Bunun bir yan etkisi, elit kesimden olmayanların göreceli olarak görmezden gelinmesi ve sıradan bireylerin çoğu zaman eksik tanınması olmuştur. Devletler, uluslararası siyasetin merkezinde olmaya devam ederken çok uluslu şirketlerle ilişkilerini gitgide yoğunlaştırmışlar ve uluslararası organizasyonlarla bağlantılarını güçlendirmişlerdir. Çevremizdeki dünyadaki bu değişiklikler doğal olarak bireyleri küresel ekonomideki aktörler olarak anlama ve konumlandırma şeklimizin belirli bir şekilde yeniden düşünülmesine yol açmıştır. Pek çok bilim insanı bunu izah edebilmek için artık

daha geleneksel olan “uluslararası politik ekonomi”[11] (UPE) yerine “küresel politik ekonomi”[12] (KPE) terimini kullanmayı tercih etmektedirler. Her iki terim sıklıkla birbirinin yerine kullanılsa da "küresel" kelimesinin kullanılması, politik ekonomide devletler arasındaki ilişkilerin ötesine geçen daha geniş bir kapsamı belirttiği için önemlidir.

Küresel politik ekonomiye siyasi yelpazeyi kapsayan, üçüncü ve dördüncü bölümlerde üzerinde durulan perspektiflerle genellikle örtüşen çeşitli yaklaşımlar vardır – ancak bunlar genellikle ekonomik faktörleri içerecek şekilde farklı şekillerde formüle edilmektedir. Bunlar, devlet merkezli yaklaşımlardan; uluslararası kapitalizmin, kapitalizmin içsel kusurları nedeniyle devletin sonunu getireceğini savunan Marksist yaklaşımlara kadar uzanmaktadır. İncelemelerinde ilgi odağını (devletler veya sosyal gruplar yerine) bireysel aktörlere verenin liberal yaklaşım olduğu tartışılabilir. Buna bağlı olarak, küresel ekonominin karmaşık meselelerini yeni başlayanlara da ilişkilendirilebilir bir şekilde sunmanın daha somut bir yolunu sundukları için, küresel politik ekonomiye liberal yaklaşımlar bu bölümün temelini oluşturmaktadır.

Liberal yaklaşımlar

Liberal politik iktisatçıların yazıları o kadar geniş bir düşünce şekli haline gelmiştir ki, denetimsiz piyasaların savunucularının yanı sıra piyasaya güçlü devlet müdahalesini destekleyenleri de kapsayabilmektedir. Bu, on dokuzuncu yüzyılda Karl Polanyi'nin (1957) sanayi devriminin ardından ilk kez liberal

[11] International Political Economy (IPE)
[12] Global Political Economy (GPE)

fikirlerin farklı tarihsel dışavurumlarında keşfettiği bazı uygulanabilir çelişkilerin bir yansımasıdır. Bu açıdan, hükümet politikasının seçme özgürlüğünü bireylerden uzaklaştırıp uzaklaştırmadığını veya devletin, bireylerin seçim yapmalarına ve bir piyasa sisteminde katılımcılar olarak işlev görmelerine olanak tanıyan bir yasal düzen oluşturması gerekip gerekmediğini düşünün. Polanyi'nin muhakemesi, yirmi birinci yüzyılın küreselleşen ekonomisine dair bir fikir vermektedir. Bu durumda piyasalar, ekonomistlerin bizi inandırmaya çalıştığı gibi mal talebini ve arzını belirli bir fiyat üzerinden belirleyen soyut yapılar değildir. Piyasalar bundan çok daha fazlasıdır ve her zaman da böyle olmuştur. Piyasalar, daha geniş topluluklara yerleşmiş ve devlet eyleminin kasti şekilleriyle doğrudan bağlantılı olan sosyal fenomenlerdir. Sonuç olarak ekonomik, sosyal ve siyasi yaşam her zaman birbirine bağlıdır. Özellikle, kendi kendini düzenleyen bir piyasa sürecinin avantajına olan yaygın inanç, kaçınılmaz şekilde farklı ülkelerdeki toplumsal yapının ciddi şekilde bozulmasına yol açtığından dolayı temel bir çelişki taşımaktadır. Bu bozulma, yükselen gelir eşitsizliği seviyeleri (neden bazılarına diğerlerinden daha fazla ödeme yapıldığı konusu), şirketlerin yabancılar tarafından devralınmaları veya ekonomik durgunluklar sırasında toplumsal yıkımı önlemek için yapılması gerekenler konusundaki temel anlaşmazlık nedeniyle ortaya çıkabilmektedir.

Esasen Polanyi, uluslararası sistemdeki değişimi açıklayan birbiriyle ilişkili iki süreci gözlemlemiştir. İlk olarak, serbest piyasa ilkeleri hakimdir ve liberal ekonomi politikalarının kazananları, daha fazla siyasi değişim için nüfuzlarını kullanmaktadırlar. Ancak zamanla, yaratılan siyasi baskılar kaçınılmaz şekilde reformun yönüne zıt bir karşı hareket

üretecektir. Toplumdaki diğer sosyal gruplar kendi menfaatlerini dile getirecek, modernleşme hızını yavaşlatacak ve farklı bir ekonomik yönetim ve politika oluşturma şekli talep edecektir. Bu açıdan bakıldığında, yirmi birinci yüzyılın küresel politik ekonomisi küreselleşen piyasaları –tarihte ulus-devlet düzeyinde sosyal ve ekonomik gelişme açısından gözlemlediklerimize oldukça benzer şekilde– ulusötesi sosyal ilişkilere yerleştirmek için bir girişimdir.

Liberal yaklaşımın ilk kahramanları Adam Smith ve David Ricardo olmuştur. Smith, hükümetin müdahale etmemesi ve fiyat mekanizmasının "görünmez eli" tarafından yönlendirilen piyasa alışverişlerinin üstünlüğünden yana iddialarda bulunmuştur. Bu, tüketicilerin en düşük fiyata en iyi kaliteyi aradıkları bir süreçtir ve bu durum da başarılı üreticileri en düşük maliyetli üretim yöntemini bulmaya zorlar. Ricardo ise karşılaştırmalı üstünlük ilkesi etrafında inşa edilmiş bir serbest ticaret sisteminden elde edilen kazançları açıkça eklemiştir. Buna göre, "tamamen serbest bir ticaret sisteminde, her ülke doğal olarak sermayesini ve işgücünü her biri için en yararlı olan bu tür işlere ayırır" ve "bu bireysel avantaj arayışı, takdire şayan bir şekilde bütünün evrensel iyiliği ile bağlantılıdır" (Ricardo 1817). Bu noktadan hareketle, uluslararası ticaretin serbestleştirilmesi, işgücünü en verimli olacağı kullanımlara tahsis eden, karşılığında böyle bir sistemin yokluğunda mümkün olabilecek miktardan çok daha fazla mal tüketimine izin veren faydalı bir mekanizma olarak görülmüştür.

Smith için, çalışma modellerinde uzmanlaşma ve iş bölümü, çalışanların kişisel gelişim ve profesyonel kariyerlerine ulaşmaları için yeni fırsatlar da yaratmıştır. Klasik örnekte, toplu iğne üretmek için çalışan on kişi, birlikte çalışırlarsa

görevleri bölerek ve her bir görevi daha iyi yerine getirerek toplamda ayrı ayrı çalıştıklarından daha fazla üretebileceklerdir. Karl Marx'ın tekrarlayan çalışma kalıpları ve sömürüyü tanımladığı yerde; erken liberal politik ekonomi beceriler, öz-sevgi ve doğal yatkınlık bulmuştur (O'Brien ve Williams 2010, 259). Bu argümanları modern çağa taşıdığımızda, dünyanın dört bir yanındaki hükümetler ekonomik faaliyet üzerindeki denetimi azaltırsa, zenginler için vergileri kısarsa, geleneksel devlet hizmetlerini özelleştirir ve ihale ederse benzeri görülmemiş seviyelerde ekonomik büyüme ortaya çıkacaktır. Sermayenin serbest dolaşımına izin verildiğinde çalışanlar daha az hareketli ve belirli bir işyerine daha fazla bağlı olsalar bile çok daha fazla insan yüksek seviyelerde doğrudan yatırımdan faydalanabilir. Bu yüzden, genellikle neoliberalizm olarak adlandırılan çağdaş liberal dünya görüşünde hükümetlerin küreselleşmenin aktif teşvikçi ve destekçileri olmaları beklenmektedir. Buna karşın, yalnızca sol eğilimli liberaller gittikçe küreselleşen iş bölümünü artan seviyelerdeki eşitsizliklerden sorumlu tutmaktadırlar.

Küresel ekonomi açısından liberal düşünceyi bütünleştiren şey, karşılıklı bağımlılık ilişkileri oluşturan çeşitli devlet ve devlet dışı aktörlerin analitik olarak dahil edilmesidir. Dolayısıyla, bir ülkenin petrol veya gaz gibi hayati bir metadaki arz fazlası nedeniyle diğerine bağımlı olmasının tarihsel odağı giderek daha karmaşık bir anlayışa yol açmıştır. Bu, devletler arasındaki klasik etkileşimin geçerliliğini yitirdiği anlamına değil; daha ziyade beşinci, altıncı ve yedinci bölümlerde incelenenler gibi sayısı giderek artan uluslararası aktörlerin dahil edilmesi ve açıkça tanınmasıyla zenginleştiği anlamına gelmektedir. Bu yüzden, bir uluslararası veya bölgesel organizasyonun

politikaları, diğerinin politikalarına dayanabilmektedir. İrlanda gibi devletlere yardımcı olmak için ortak programlar benimsendiğinden 2008 küresel finans krizinin yönetiminde Avrupa Birliği ve Uluslararası Para Fonu ile durum böyle olmuştur. Bir başka örnek, uluslararası bir sivil toplum kuruluşu olan Greenpeace ile iş birliğinden önemli ölçüde faydalanan bir küresel çevre politikasının Birleşmiş Milletler tarafından başarılı bir şekilde uygulanmasıdır. Bununla birlikte, literatürde sınırlar ötesi karşılıklı bağımlı ilişkiler arayışında en çok dikkati çok uluslu şirket (en az iki ülkede tesisleri ve varlıkları olan özel bir işletme) çekmiştir. Burada, başka yerlerde de olduğu gibi, liberal düşünce geniş yetki alanını göstermekte ve olumlu değerlendirmeye olduğu kadar eleştirel düşünceye de yer bırakmaktadır. Bazı liberaller, devletler ve çok uluslu şirketler arasındaki çekişmenin arkasında oynanan ve uluslararası yatırımlar için dönen rekabetten elde edilen genel faydayı methetmektedir. Buna karşın diğerleri, az finanse edilmiş sivil toplum aktörlerinin küresel ölçekte kurumsal davranışları değiştirmeye çalışırken sahip oldukları karşılaştırmalı dezavantajı ve sınırlı başarıyı vurgulamaktadır.

Bireysel aktörler

Küresel ekonomide bireysel aktörleri barındırmanın uygun bir yolu onları sosyal değişim yaratabilen vatandaşlar olarak değil, ekonomik olarak bağımlı çalışanlar olarak görmek olmuştur. Ekonomik küreselleşme süreci, çeşitli ancak ulusal temelli bir işgücünün birtakım egemen yetki alanlarına ve dünya bölgelerine yayılabilen üretim modellerine entegrasyonunun daha fazla tanınmasıyla birlikte bu perspektifi bir dereceye kadar değiştirmiştir. Bu, yukarıda bahsedilen ve üretimin

sınırların ötesine geçtiği günümüz sisteminden ziyade baştan sona bir ulus-devletin sınırları içerisinde üretilen mal ve hizmetleri öngören klasik yaklaşımların tam tersidir. Teknolojik değişiklikler, ulusötesi üretim süreçlerini kontrol etmeyi ve belirli bir mal veya hizmete değer katmak için dünyanın farklı yerlerinden insanları bir araya getirmeyi mümkün kılmıştır. İşletmeler, bu uygulamaya katılarak işlerini işgücündeki farklı ücret düzeylerinde ve türlü beceriler kümesinde ilerleme kaydeden küresel bir operasyona dönüştürebilmektedir. Doğal olarak bu durum, kapitalizmin organizasyonundaki bu tür değişikliklerin sıradan insanların hayatlarını nasıl etkilediği sorusunu gündeme getirmektedir. Örneğin, insanlar bir bilgisayar için mikroçip gibi bir ürünün sadece bir kısmını üretiyorlarsa, maaşları nasıl belirlenmektedir?

Daha yakın zamanlarda, 2008 küresel finans krizi bankacılık sistemindeki başarısızlıklara ve finans elitlerinin pervasız davranışlarına maruz kalan, elit olmayan aktörlere ışık tutmuştur. Sadece mavi ve beyaz yakalı çalışanlar değil; ipotek sahipleri, ev alıcıları, küçük ve orta ölçekli işletmelerin sahipleri, küçük ölçekli yatırımcılar, hissedarlar, çiftçiler, kamu personelleri, serbest meslek sahipleri ve öğrenciler de büyük sanayileşmiş ülkelerin bazılarında eş zamanlı olarak gerçekleşen kurtarma çabalarının sonuçlarıyla mücadele etmek zorunda kalmışlardır. Hükümet müdahalesi ve kurtarma önlemlerinin ardından, birçok işletme maliyetleri düşürmek ve rekabet kabiliyetini sürdürmek adına operasyonlarını yeniden yapılandırmak ve düzenlemek zorunda kalmıştır. Aynı zamanda, seçmen sıfatındaki bireylerden geniş kapsamlı reform paketlerini, kemer sıkma politikalarını ve hükümetin istihdam yaratma ve istihdam edilebilirliğe yönelik yeni stratejilerini

desteklemeleri istenmiştir. Elit olmayanlar, akıllarında gelirin yeniden dağılımı ve eşitlik gibi daha hayırsever hedefler bulunduran bir dizi bireysel aktör arasındaki yeni ittifakları da teşvik edebilmiştir. Sol eğilimli birçok politik ekonomist bu nedenle umutlarını ulusötesi dayanışmaya ve kendini küreselleşmenin neoliberal biçimlerine bir alternatif olarak biçimlendiren alternatif-küreselleşme bayrağı altında birleşen geniş toplumsal hareketlere bağlamıştır.

Bu tür süreçlerin işlemesi için temel gereklilik, çeşitli sınır ötesi ilişkiler geliştiren, giderek artan kişiler arası iletişimdir. Uluslararası göç, Polanyi'nin temel argümanı ile alakalı olan bir örnek sunmaktadır. Hükümetler; malların, hizmetlerin ve sermayenin akışını serbestleştirmek adına yakın iş birliği yapmış olsalar da aynı şey insan akışı için söylenemez. Göç hareketlerine yönelik kısıtlamalar istisna olmaktan ziyade kural haline gelmiştir. Bir piyasa ekonomisinde yatırım, üretim ve dağıtım ile ilgili temel kararlar arz ve talep tarafından yönlendirilmektedir. Bu, bir yan etki olarak, liberal siyasal sistemler içinde göç kontrolüne yönelik farklı yaklaşımlara yol açmıştır. Örneğin; Kanada, giriş vizelerinin uzmanlık becerileri veya yetenek sınavlarına dayalı olarak verildiği puana dayalı bir sistem uygulayan ilk ülkedir. Ayrıca, oturma izinleri federal sistemdeki belirli işler veya eyaletlerle bağlantılı olduğunda göreli nüfus yoğunluğu ve bölgesel dağılım da dikkate alınmaktadır. Kişisel özgürlük üzerindeki bu tür kısıtlamalar, göçmenliğin talep tarafına ve bölgesel ekonomilerin gerekliliklerine tam anlamıyla daha iyi bir uyum sağlamak için kabul edilmektedir. Bireysel kısıtlamalar ancak kademeli olarak ve zamanla azaltılmakta, böylelikle yeni gelenler ve toplumun tamamından beklenen adaptasyon baskıları hafifletilmektedir.

Polanyi tipi uyum sürecinin bir başka örneği de *hayırsever kapitalizm* alanında bulunabilir. Bu; Warren Buffett, Bill Gates, George Soros ve Mark Zuckerberg gibi milyarderlerin faaliyetleri aracılığıyla kişisel özellikleri ve girişimcilik ruhunu göstermektedir. Bu elitist çember sadece zenginliği ile değil aynı zamanda iş dünyasını aşma ve karar alma süreçlerinde siyasi liderleri etkileme yönündeki bireysel hırslarıyla da bilinmektedir. Bu girişimcilerin her biri, küresel kampanyalara finansman sağlama yoluyla yoksulluğun azaltılması, halk sağlığı, eğitim reformu ve demokratikleşme açısından bir fark yaratmaya çalışmıştır. Bir başka deyişle, kurumsal elitler bireysel başarıyı aktif olarak küresel düzeyde özgecil davranışa dönüştürmektedirler. Geniş anlamda, *hayırsever kapitalizmi* çevreleyen kurumsal düzenlemeler hakiki küresel menzil ve potansiyele sahip yeni sektörlere yayılırken temel iş faaliyetlerinin korunmasına yardımcı olmaktadır. Ortaya çıkan bu sistemin bireysel aktörleri, hükümet ve sivil toplum kuruluşlarından gelen ve belirli bir gelecek vizyonuna duyarlı olan bireyleri özellikle dahil eden yeni küresel politika ağları oluşturmak için kişisel servetlerini kullanmaktadırlar (Cooper 2010, 229). Dolayısıyla kişisel kazanç, hissedar menfaatleri veya agresif iş taktikleri için ödenek değerlendirmelerinde ön planda olmayabilir. Bunun yerine, bu yorumdaki kurumsal sosyal sorumluluk aşırı piyasa gücüne ve işletme tesirine karşı toplumun potansiyel tepkisinin tehlikesini kabul eden, aydınlanmış bir kişisel çıkar biçimi olarak görülebilmektedir.

Chan-Zuckerberg Girişimi, *hayırsever-kapitalizmin* kullanışlı bir örneğidir. Amacı, evli çiftin Facebook hisselerinin %99'unun, ki bu on milyarlarca ABD dolarına denk gelmektedir, bir dizi küresel projeye bağışlanmasıdır.

Kurucuları, bir hayır kurumu veya sosyal fon modelini küresel düzeye genişletmek yerine, bir limitet şirketin kurumsal şeklini seçmiştir. Bu, bir organizasyon şekli olarak kar üretmeye ve belirli siyasi amaçlara para bağışlamaya devam etmesini sağlamaktadır. Kâr amacı gütmeyen daha geleneksel kuruluşlar, vergi muafiyeti gerekliliklerini sağlamak için bilgilerin açıklanması noktasında daha katı zorunluluklara sahiptir; oysa limited şirketlerin bu konuda daha az kuralı vardır ve hayırsever faaliyetlere ek olarak kâr odaklı projelere yatırım yapılmasına da izin vermektedir. Böylelikle, bu tür bir iş yapısı, hisse senetlerini farklı ticari faaliyetler arasında taşımak ve gerekirse işletme sahipleri için kâr elde etmek için yeni esneklik dereceleri sunmaktadır. Bu şekilde, Chan ve Zuckerberg'in sahip olduğu serveti üreten Facebook iş modelinin özü değişmeden kalmaktadır. Küresel düzeyde iyilik yapma hırsı, kârlı bir ticari hizmet yoluyla gelir ve kazanç elde etme ihtiyacıyla açıkça dengelenmektedir.

Uluslararası politika sorunlarına çözüm bulma söz konusu olduğunda, ünlü statüsüne sahip finansal açıdan başarılı girişimcilerin gerçekten dönüştürme kapasitesine sahip olup olmadığı tartışmaya açıktır. İsviçre Davos’ta yıllık olarak toplanan Dünya Ekonomik Forumu'nda gözlemlendiği üzere, faaliyetleri en azından küresel kamu politikasına önemli katkılarda bulunan kişiler olarak giderek daha fazla tanındıklarını göstermektedir. Bununla birlikte, şöhret ve servet uluslararası bir toplantının parçası olmak için her zaman ana kriter değildir. Bağımsız olarak organize edilen Dünya Sosyal Forumu, geniş yelpazedeki sivil toplum örgütleri ve toplumsal hareketleri yıllık toplantısına davet etmesi açısından bilinçli olarak elitist değildir. Kanada'nın Montreal kentinde

düzenlenen 2016 toplantısında "*başka bir dünyaya ihtiyaç var – birlikte bu mümkün*" sloganı taşınmış ve "her insanın bir yerinin olduğu ve sesini duyurabildiği sürdürülebilir ve kucaklayıcı bir dünya inşa etmek isteyen on binlerce insanı bir araya getirmek" amaçlanmıştır. Her iki organizasyonun da ortak noktası, kamusal ve özel alan arasındaki her türlü net ayrıma kademeli olarak son veren ve politik ekonominin çalışmasında küresel sayımı yapan ulusötesi ittifaklar kurma çabasıdır.

Devlet ve çok uluslu şirket

Yirmi birinci yüzyılın sanayileşmiş devleti, ekonomik küreselleşmeye tepki olarak önemli adaptasyon ve dönüşüm aşamalarından geçmekte ve uluslararası sistemdeki ayrıcalıklı konumunu kaybetmektedir. Yalnızca Brezilya, Rusya, Hindistan ve Çin gibi yükselen güçler değil, aynı zamanda çok uluslu şirketler de onun bir zamanlar egemen olan rolüne ciddi bir meydan okuma sunmaktadır. Günümüzde büyük ekonomilerin bir zamanlar egemen olan ABD modelini baz alarak hafif bir düzenleme ekonomi politikasını benimseyecekleri yönünde çok az beklenti vardır. Bunun yerine rekabet devleti kavramı, 1990'lardan beri hükümet aktörlerinin uluslararası faaliyet gösteren firmaları daha fazla büyüme ve istihdam fırsatları yaratma çabalarında aktif olarak destekleyen daha işletme dostu düzenleyici çerçeveler oluşturduklarını en iyi şekilde ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, iyi eğitilmiş bir yerel işgücü, doğrudan yabancı yatırımın tahsisi için belirli bir bölgeyi desteklemek adına önemli bir varlık haline gelmektedir.

Kamu harcamalarını azaltmaya yönelik benzer baskılara rağmen, devletler de toplumlarındaki farklı sosyal gruplara refah sağlama şekillerinde ayrışmaya devam etmişlerdir. Kamu

hizmetlerinin özelleştirilmesi ve bu hizmetlerin servis görevinin devlet yerine şirketlere bırakılması yaygın hale gelmiştir. Sonuç olarak, kamu personelinin rolü artık piyasaların eğitim, sağlık ve güvenlik gibi yeni alanlara yayılmasını denetleyen bir işletme yöneticisine benzemektedir. Yine de, Polanyi tipi uyum sürecine paralel olarak, resmi daireler ve devlet kurumları, özellikle ticaret ve finans alanında piyasa serbestleşmesi ile ilgili olan radikal politikaların bazı olumsuz etkilerinin sorumluluğunu tamamen üstlerinden atamazlar. Ekonomik küreselleşme, toplumlarda eşitsizlik sorununa yol açan "galipler" ve "mağluplar" yaratmaktadır. Hükümetler, "mağlupların" desteğini kazanmak için tipik olarak gelirin yeniden dağılımı, mesleki eğitim programları veya başka eğitim fırsatları yoluyla telafi edici önlemler sunmak zorundadır. Bu tür faaliyetlere finansman sağlamak için gerekli olan bütçe kaynakları, modern hükümet biçimlerinin temel bir niteliği ve uluslararası sistemdeki diğer aktörlere göre devlet gücünün bir göstergesi olarak vergilendirmeyi gündeme getirmektedir. Amazon gibi büyük çok uluslu şirketlerin vergi yasa tasarıları hakkındaki uluslararası anlaşmazlığın gösterdiği gibi, çok uluslu şirketlerin kârlarını elde ettikleri devletlere adil bir miktarda katkı yapmaları gerektiğine dair genel bir kamuoyu beklentisi vardır. Sonuçta, iş modellerinin başarılı olabilmesi için iyi gelişmiş bir altyapı, eğitimli bir işgücü ve genel sağlık hizmetlerinden yararlanabilmeleri gerekmektedir.

Ayrıca, doğrudan vergi kaçırma veya yasal boşlukların kullanılması yoluyla büyük şirketler, aynı piyasa sektöründe faaliyet gösteren ve benzer hizmetler sunan yerel tedarikçiler karşısında nihai bir avantaj kazanabilmektedir. Örneğin, Avrupa Birliği'ne üye devletlerdeki farklı vergi hukuku nedeniyle,

video yayın hizmeti sunan Netflix International, Birleşik Krallık'ta ödeme yapan yaklaşık 4,5 milyon müşteriye sahip olmasına rağmen ülkenin kurumlar vergisinden muaf olmuştur. Yasanın hükmüne uygun olarak, Lüksemburg'da yalnızca %5 gelir vergisi ödemiştir. Bu bölgesel bir örnek olsa da, küresel operasyonları olan çok uluslu şirketler telif ücretlerini işletmelerinin farklı şubeleri arasında aktararak kârlarını daha düşük vergilerin uygulandığı ülkelere kaydırabilir. Ortaya çıkan şey, küresel ticari aktörlerin farklı vergi rejimlerini kendi çıkarları doğrultusunda kullanmasıyla birlikte azalan devlet gücünün bir göstergesidir. Çok uluslu şirketlerin açısından bakıldığında, onlar yalnızca oyunun hükümetlerin kendi ulusal sistemlerinde uyguladıkları kurallarını takip etmektedir. Eğer kurallar değişirse, onların davranışları da değişecektir. Nitekim, kamuoyu baskılarından dolayı en azından Google ve Starbucks gibi şirketlerin kınandığı Avrupa'da bu konuda kademeli değişikliğe dair kanıtlar var gibi görünmektedir.

Sivil toplumla etkileşimlerinde çok uluslu şirketler, bazen uluslararası çevre veya çalışma standartlarının ihlali nedeniyle boykot çağrısı yapan hükümet dışı baskı gruplarının ve sendikaların hedefi olmuşlardır. Bununla beraber, liberal yaklaşımlar çok uluslu şirketlerin ulusal ve uluslararası düzeyde servet yaratma konusundaki olağanüstü kapasitelerini sıklıkla öne çıkarmıştır. Çok uluslu şirketlerin yurt içindeki veya ev sahibi devletlerdeki sınır ötesi yatırım faaliyetleri, genelde devleti meşrulaştırarak vergiden muaf tutulanların yerine; teknoloji ve sermaye transferi sağladıkları, çeşitli ülkelerin şartlarında yönetim becerilerini geliştirdikleri ve yeni işler yaratırken eş zamanlı olarak piyasaya erişim sağlayarak "sosyal" bir hizmet sağladıkları için genellikle olumlu olarak

değerlendirilmektedir. Apple'ın durumunda bu, ürünlerinin büyük bir kısmının Amerika Birleşik Devletleri'nde tasarlandığı ancak daha düşük maliyetlerden dolayı başka yerlerde –ağırlıklı olarak Çin'de– üretildiği küresel bir tedarik zinciri şeklini almıştır. Bu aynı zamanda üretim sürecindeki teknolojik değişimin çok uluslu şirket-devlet ilişkisi üzerindeki etkisinin bir göstergesidir. Polanyi'nin açısından bakıldığında, ABD başkanı Barack Obama tarafından Apple'ın CEO'su Steve Jobs'a üretimin neden ABD'ye dönmeyeceği sorulduğunda, sadece "*Bu işler buraya geri gelmeyecek*" şeklinde yanıt vermesi şaşırtıcı değildir (Duhigg ve Bradsher 2012). En güçlü ulusal siyasetçiler bile bu teknolojik yeniliklerin küresel piyasadaki sosyal sonuçlarıyla baş etmekte zorlanmaktadır.

Küresel ekonomik yönetişime doğru?

Yukarıda açıklanan üretim alanındaki köklü değişikliklere tepki vermenin popüler bir yolu, bölgesel ve küresel ticaret anlaşmalarının imzalanması olmuştur. Bunlar zaman zaman piyasa entegrasyonu ve ulus devletler arasındaki yoğunlaştırılmış siyasi iş birliğine yönelik ilave adımlarla birleştirilmiştir. Bu gibi anlaşmaların katlanarak artması, bölgesel ve küresel organizasyonların uluslararası ekonomik sistem için yeni bir ideal oluşturup oluşturmadığı konusunda alanda büyük bir tartışma doğurmuş ve bu da çok sayıdaki potansiyel aktörün etkili küresel politikalar oluşturmak amacıyla hizaya getirilmesini mümkün kılmıştır.

Bölgesel yönetişimin geniş çaptaki cazibesi, Avrupa Birliği örneğinde genel hatlarıyla modellenen bölgesel gruplaşmaların önde gelen örnekleriyle gösterilmiştir. Bu durum, öncelikli

olarak Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması[13], Güney Amerika Ortak Pazarı[14], Güney Doğu Asya Uluslar Birliği[15] ve Batı Afrika Ülkeleri Ekonomik Topluluğu[16]'nda görülebilir. Şimdiye kadar mevcut olan kanıtlar, bölgesel organizasyonların nihai basamak olarak hareket edip edemeyeceği veya belki de küresel sistemde gerçek bir yönetişim biçiminin ortaya çıkması için büyük bir engel teşkil edip etmeyeceği konusunda neticesizdir. Avrupa Birliği örneğinde başlıca amaç tek bir piyasa oluşturmak olmuştur ancak birçok alanda bu, piyasanın serbestleştirilmesinin bazı istenmeyen sonuçlarının üstesinden gelmek için bir dizi önlemi gerekli kılmıştır. Tüm Avrupa Birliği üye devletleri, ekonomik refah uğruna ticaret engellerini kaldırmayı ve bazı yurt içi düzenlemelerine yeniden şekillendirmeyi kabul ederken aynı zamanda toplumdaki belirli grupların doğrudan mali tazminat alma hakkına sahip olmasına vasıta olan tedbirler tasarlamıştır. Avrupa Birliği; çevresel hedefleri, sağlık ve güvenlik standartları ve fırsat eşitliği güvenceleri uygulayarak kendi yasama süreci aracılığıyla açık piyasanın bazı etkilerini aktif olarak hafifletmeye çalışmaktadır.

Avrupa Birliği'nin kapsamı, üye devletlerin bölgesel planlarla mutabık olmadıklarında bazen belirli alanların "dışında kalmak" istemeleri ile –Euro para birimini benimsemek gibi– bölgesel projelerin bazı zorluklarını da gözler önüne sermiştir. Bunun uç bir örneği, 2016 "Brexit" referandumunda İngilizlerin Avrupa Birliği'nden ayrılmayı oylamasında görülebilir. Daha geniş anlamda, bölgesel ticaret anlaşmalarının aksine küresel

[13] North American Free Trade Agreement (NAFTA)
[14] Southern Common Market (MERCOSUR)
[15] Association of South East Asian Nations (ASEAN)
[16] Economic Community of West African States (ECOWAS)

ticaret anlaşmaları için müzakere turları durmuş ve tüm endüstriyel sektörler için korumacı tutum yükselişe geçmiştir. Gümrük vergileri küresel olarak daha önce benzeri görülmemiş düşük seviyelerde olmasına rağmen, ulusal ticaret nizamnamelerini daha da uyumlu hale getirmenin ve karşılıklı pazar erişimini güvence altına almanın çok daha zor olduğu ispatlanmıştır. Eğer amaç daha yüksek büyüme oranlarına ulaşmak, tüketici seçimini iyileştirmek ve daha fazla istihdam yaratmak ise o zaman küresel müzakere masasında gizli ticaret engellerinin çok daha etkili bir şekilde ele alınması gerekmektedir. Ulusötesi sivil toplumu daha ciddiye alma yönündeki liberal hırsın bir bedeli vardır. Serbest ticaret anlaşmalarının tarihsel kayıtlarının ve zararlı etkilerinin kuvvetle farkında olan eleştirmenler, yeni büyük ölçekli ve bölgeler arası anlaşmaların sahip olabileceği etkiler hakkında derin endişe duymaktadır. Dünyanın farklı yerlerinde seçmenler ve çıkar grupları ticaretin serbestleştirilmesinin çalışma standartları, işçi hakları, gelir dağılımı ve çevresel sürdürülebilirlik üzerindeki etkisine karşı gitgide daha duyarlı hale gelmiştir.

Daha genel olarak, küresel yönetişimin kurumlarında demokratik hesap verebilirlikleri ile etkili ekonomik politika oluşturma süreçleri arasında nasıl bir değiş tokuş yaptıkları noktasında bir sorun vardır. 164 üye devleti olan Dünya Ticaret Örgütü[17]'nündurumunda, ticari kurallarının uygulanmasının ve Greenpeace gibi uluslararası sivil toplum kuruluşlarının dile getirdiği taleplerin arası kolayca bulunamamaktadır. Bu kuruluşlar çoğunlukla, örgütün yönetiminin birkaç güçlü ülke

[17] World Trade Organization (WTO)

tarafından ele geçirildiği ve bu durumun da örgütün ortak politikaların tarafsız arabulucuları, aracıları ve uygulayıcıları olarak rolünü baltaladığı görüşünü savunmaktadır (Stiglitz 2002). Aynı zamanda, devlet dışı gruplara danışmanlık statüsü ve örgütün iç karar alma sürecine katılmaları için daha çok erişim verilmesinin ikilemi çözeceği konusunda herkes aynı fikirde değildir. Hükümetler arası karakteri dolayısıyla Dünya Ticaret Örgütü'nün demokratik meşruiyeti, yönetim organının üye devletler tarafından yetkilendirilen ticaret bakanlarından oluştuğu "bir ülke, bir oy" sistemine oturtulmuştur.

Demokratik hesap verebilirlik açısından bakıldığında, işler diğer küresel ekonomik kuruluşlarda daha da problemli görünmektedir. En dikkat çekeni, tüm dünyada ekonomik istikrarı sağlamakla görevli olan Uluslararası Para Fonu[18]'dur. Uluslararası Para Fonu, oy verme hakkını 189 üye devlet tarafından yapılan finansal katkıların büyüklüğü ile orantılı olarak tahsis etmektedir. Temel düzeydeki eleştirel sesler, bu durumu kuruluşun küresel politika değişikliği ve ekonomik reform hedefleriyle özünde çelişkili olarak görmektedir. Bu sesler; denetimsiz kapitalizmin başarısızlıklarını ele almak, küresel yönetişim için çalışma yönetmeliği oluşturmak ve nihayetinde daha adil bir dünyaya ulaşmak için yeni toplumsal kitle hareketlerine ciddi bir ihtiyaç görmektedirler. Böyle bir küresel yönetişim sistemine ilişkin kötümser uygulanabilirlik değerlendirmelerine rağmen, alt-üst topluluk inşasının tarihsel deneyimlerinden ve insan etkinliğinin dönüştürücü gücünden bir iyimserlik unsuru edinilebilir (Hale vd. 2013). Ulusötesi düzeydeki siyasi uyum sürecinin iş işten geçme riski her zaman

[18] International Monetary Fund (IMF)

olsa da, Polanyi'nin tarihsel çalışması, istisnai koşullar altında, daha önce pasif olan bireysel aktörlerin – muhafazakar terminolojideki “sessiz çoğunluk”– proaktif olarak büyük ölçekli kurumsal değişime ön ayak olabileceğini bir derece kesinlikle öne sürmektedir.

Sonuç

Bu bölümde sunulan örnekler, büyük ölçüde denetlenmeyen bir küresel piyasa sisteminin zorunlu olarak gerektirdiği çeşitli sosyal ve siyasi uyum süreçlerini vurgulamaktadır. Kesinlikle küresel bir ekonomide yaşıyor olsak da şimdilik bunun getirdiği zorluklara ortak bir yanıt verilememektedir. Bu bölümün girişinde bahsedildiği gibi uluslararasından küresele analitik dönüş, değişimin meydana geldiğine dair bizi uyarmaktadır – ancak küresel düzeyde aşikâr olan parçalanmış aktör ve gündem dizisi nedeniyle gidişatını öngörebilmek zordur. Liberal yaklaşımlar, ekonomik küreselleşmenin kaçınılmazlığını vurgulamakta ancak faaliyetleri hesap verebilir hale getirildiği sürece belirli küresel aktörlerin yanıt verebilirliğine bir miktar umut bağlamaktadır. Buna göre, piyasa mekanizmalarının dünya çapında iyilik için bir güç olduğuna dair övgü, sıradan insanların sistem tarafından sömürülmesi yerine sistemin ganimetlerinden daha fazla pay almasını sağlayan reformlara yönelik sürekli artan taleple karşılanmıştır. Seçimler gibi demokratik süreçler yerel siyasi topluluklarla güçlü bir şekilde bağlantılı olduğu sürece, liberal ilkeler etrafında inşa edilmiş, hala gelişmekte olan bir küresel piyasa sistemi ciddi bir zorluk oluşturmaya devam etmektedir. Kendi kişisel menfaatimiz için bu süreç üzerinde bir kontrol unsuru olması gerektiğine inanıyorsak, o zaman küresel kurallar tasarlama ve uygulama

gücüne sahip olan bölgesel ve uluslararası organizasyonlar bakılması gereken doğal yerdir. Hayırsever eylemler veya tek başına hareket eden devletler gibi diğer faktörlerin etkisini inkar edilemese de, bunlar etkin bir şekilde koordine edilmiş bir küresel ekonomi politikasının yokluğundaki en iyi ikinci çözümdür.

9

Din ve Kültür

JOHN A. REES

Din ve kültür, Uluslararası İlişkiler perspektifinden incelendiğinde anlaşılması zor kavramlar olarak gözükmektedir. Ne de olsa yıllar boyunca birçok akademisyen ve filozof bu iki kavramın anlamını ve etrafımızdaki dünyayı kavramamız konusunda nasıl bir etki yarattıklarını tartışmıslardır. Peki, gerçekten din ve kültürü kavramlarını uluslararası seviyede çalışmak imkansız derecede karmaşık olmalı mı? Neyse ki, cevap "hayır", çünkü her kavramla ne demek istediğimiz konusunda kafamız karışmadan bu karmaşıklığı anlayabilir ve buna saygı duyabiliriz. Birinci kısmı tamamlayıcı nitelikte olan bu bölümde, neden uluslararası ilişkilerde dini ve kültürel faktörleri de hesaba katmanın en az şu ana kadar ele aldığımız konular kadar önemli olduğunu inceleyeceğiz.

"Din" ve "kültür" derken kastettiğimiz şey nedir? Din ve kültürün uluslararası ilişkiler çalışma alanındaki etkilerinin örneklerini nerede görebiliriz? Dini ve kültürel faktörlerin bizim bir arada yaşama becerimize olan etkileri nelerdir? Araştırmamıza, bu sorulara cevap vererek başlayacağız. Bu

yolda devam ederken, bir haham ve aynı zamanda siyaset felsefecisi olan Jonathan Sacks'in "*bazen toplumsal dönüşüm sırasında ne gibi faktörlerin bu değişime maruz kalacağını anlamak için konuyu basit bir açıdan ele almak, haritadan ziyade bir şema kullanmak daha yardımcı olacaktır*" (1997, 55) sözlerini de aklımızda bulundurarak; uluslararası ilişkiler düşüncesinde din ve kültür kavramlarının da bu değişime maruz kalan faktörler arasında olduğunu söyleyebiliriz.

Peki dünya siyasetinin çalışılmasında din ve kültür kavramlarını daha faydalı bir hale getirecek şekilde nasıl tanımlayabiliriz? Burada önemli olan, iki kavramı bütünsel olarak bir araya getirip ele almadan önce, ayrı ayrı tanımlarını yapmak olacaktır. Ayrı tanımlara ise, yıllar boyunca akademisyenler ve devlet adamları tarafından uluslararası ilişkiler çalışmalarında modern devlet ve vatandaşlarının ekonomik ve güvenlik çıkarları açısından önemli görülmediği için konu dışı kalan din ile başlayacağız. Buna rağmen, günümüzde birçok akademisyen dini göz ardı edilemeyecek bir noktaya koymaktadır. Her ne kadar kültür kavramı da uluslararası ilişkilerde en az din kadar göz ardı edilmiş olsa da uluslararası ilişkileri ve meseleleri anlama konusunda literatüre dinden daha önce girmiş ve genel olarak daha az tartışmalı bir alan haline gelmiştir. Bu iki kavramı parçalarına ayrılmış bir şekilde incelemektense, bir bütün olarak anlamlandırmamız adına dörder tane unsur seçip, bu unsurlar arasında bağlantı kurarak açıklayacağız.

Din kavramının unsurları

El-Kaide'nin 11 Eylül 2001'de (genellikle 9/11 olarak adlandırılır) Amerika Birleşik Devletleri'ne karşı gerçekleştirdiği saldırının ardından, dünya siyasetinde din

çalışmalarının hızı artmaya başladı. Robert Keohane'in "*dünyayı derinden etkileyen siyasi hareketler çoğunlukla dini motivasyonlardan güç alır*" (2002, 29) sözleriyle de 11 Eylül saldırılarının bu doğrultuda bir farkındalık yarattığını söyleyebiliriz. Tabi ki, dini motivasyonlarla başlamış bir devrimin ortaya çıkması, dini kalkınma kuruluşlarının doğal afetlerdeki rolü veya dindar diplomatların barış yapım sürecindeki çabaları ve daha birçok örnekte olduğu gibi, son yıllarda dünya siyasetinde gözlemlediklerimiz, sosyolog Peter Berger'in "*bugünkü dünyamız…daha önce hiç olmadığı kadar dindar bir dönemi yaşıyor*" sözlerini de destekler niteliktedir (1999, 2).

Bu görüş aynı zamanda "*dünya genelinde her on insandan sekizi kendini dini bir grup içinde tanımlıyor*" (Pew 2012, 9) açıklamasıyla da istatistiksel olarak desteklenmektedir. Peki siz kendinizi %20'lik kısımda mı yoksa %80'lik kısımda mı görüyorsunuz? Sizce dini etkilerin dünya siyasetine tesir etmesi hoş karşılanacak bir etkileşim midir yoksa önemli bir problem midir? Bu sorular bağlamında hangi noktada olursak olalım, daha bütünsel bir uluslararası ilişkiler resmi ortaya çıkarabilmemiz için "din sorunsalını" daha yakından incelemek durumundayız. Aşağıda açıklayacağımız dört unsur da bu resmi çizebilmek için faydalı bir başlangıç olacaktır.

1. Kent Meydanındaki Tanrı(lar) ve Güçler

Din kavramının ilk unsuru, kutsal varlıkların ve güçlerin hem günümüzde hem de tarih boyunca siyasetin anlamında ve pratiklerinde bir yeri olduğu inancıdır. Bu varlıklar bazen anlaşılabilen ve bilinebilen tanrı ve tanrılar olarak, bazen de antik geçmişteki efsanevi ve sembolik figürler olarak ve bazen

ise fiziksel dünyamızın dışındaki kişiler üstü güçler olarak görülmüştür.

Farklı dini gelenekler, dinin siyaset üzerindeki etkisini farklı yollarla anlamlandırmışlardır. "Köktenci" olarak adlandırabileceğimiz gelenek, siyasetin toplumu ilahi kurallara göre düzenlemek olduğunu öne sürmektedir. Örnek olarak İran'daki en yüksek yargı makamı, prensiplerini İslam dininin Şii mezhebinden -çoğunluk olan Sünni geleneğinden sonra dünyadaki en büyük ikinci İslam mezhebi- almaktadır. Bu yargı makamı, parlamentonun çıkardığı yasaları veto etme ve kimin gücü elinde bulundurabileceğine karar verme gibi haklara sahiptir. Benzer olarak, Myanmar'da (eski adıyla Burma) etkisi yüksek olan bir grup keşiş Budist öğretilerini ve prensiplerini Budist olmayan azınlık da dahil olmak üzere bütün ülkeye dayatabilmek için bir hareket başlatmışlardır. Bu örneklerden yola çıkarak, bazı dini politikaların "temel ve köktenci yaklaşımlarının" toplumun standartlarını da tehlikeye atmadan değiştirilemeyeceğini söyleyebiliriz.

Buna karşın, "bağlamsal" bakış açısını benimsemiş gelenekler, siyaseti yine ilahi prensiplere göre toplumu etkileyen bir araç olarak görmüş, ancak köktenci gelenekten koparak ilahi veya kutsal olmayan faktörleri de göz önünde bulundurmuştur. Örnek olarak, Aga Khan Gelişim Ağı (Şii mezhebine bağlı bir dini gelişim örgütü) bütün siyasi sistemi kontrol etme amacı gütmeden, Asya ve Afrika ülkelerindeki sağlık ve eğitim alanlarında çalışmalar yürütmektedir. Benzer şekilde Myanmar'daki 2007 Saffron Devrimi'nde Budist keşişler, askeri diktatörlük karşısında toplumun yoksul kısmının yanında olmuş ve ülkedeki çok partili demokrasinin başlangıcını desteklemişlerdir. Bu örnekler, dini politikaların değişen

şartlara ayak uydurduğunu ve toplumun farklı kesimlerince benimsenmiş inançları ve çıkarları da göz ardı etmediğini göstermektedir.

Köktenci ve bağlamsal geleneklerde ortak olan durum ise siyasetin, tanrıların (veya Tanrının) ve manevi güçlerin şekillendirdiği istekler ve geleneklerle interaktif bir ilişkisinin bulunmasıdır. Bu düşünce, bazen dinin siyaset üzerindeki rolünü kısıtlayan bazen ise tümden yok sayan *seküler* bakış açısıyla tam anlamıyla zıt düşmektedir.

Peki dinin toplumsal meselelerde oynayacağı bir rol var mıdır yoksa tamamen kişisel maneviyat ile sınırlı mı kalmalıdır? Bireysel bir bakış açısından bakıldığında, bu soruya tamamen din tarafından kontrol edilen bir toplumda yaşamak mı veya tam tersi olarak dini kuralların toplumda geçerliliğinin olmadığı bir toplumda yaşamak mı sorusuyla cevap verebiliriz. Bu farklı örneklerin getirdiği artılar ve eksiler nelerdir? Rahatlıkla söyleyebiliriz ki, bu iki farklı senaryo da en saf halleriyle içinde bulunduğumu dünyada mevcut değillerdir. Din toplumsal alanları hakimiyet altına almaya başladığında birçok farklı grup (dindar veya değil), bu durumun karşısında yer alır. Benzer şekilde din, toplumsal alandan tamamen dışlandığında, dini aktörler ve çıkarlar tekrar olgunlaşmak için faaliyetlerini gizli bir şekilde yürütmeye başlarlar.

2. *Kutsal Semboller ve Gerçek Olanın (Yeniden) Tanımlanması*

Din kavramının ikinci unsuru ise dünyayı dini prensiplere göre yeniden düzenleyen ritüellerdir. Her ne kadar “iman” kelimesi gözle görülemeyen gerçekliklere olan inanç şeklinde anlaşılsa

da tarih boyunca insanlar kutsal saydıklarını, görme, onlara dokunma ve koklama ihtiyacı duymuşlardır. Algılarımız, ruha ve manevi dünyaya açılan birer geçit gibilerdir. Bundan dolayı ritüeller, maddi olmayan dünyanın elle tutulabilir sembolleri olma işlevini yerine getirirler. Museviliğin, İslam'ın ve Hinduizm'in halk ritüelleri örnekleri için sırasıyla Beck (2012), Bronner (2011) ve Haider (2011)'in çalışmalarına bakılabilir. Bazı dini ritüeller özel alanlarda veya gizlice yapılırken, bazıları ise halka açık alanlarda veya toplumun geniş kesiminin rahatlıkla ulaşabileceği mekanlarda gerçekleştirilir. Aslında bu ritüeller, dünya siyasetinin de orijinal tanımları içerisinde yer alan sosyal hayatımızın bir parçasıdır.

Dindar insanlar için ritüeller, manevi gerçekleri sembolize etmenin yanı sıra, materyal dünyadaki güç kavramının da nasıl anlaşılması gerektiğini yeniden formüle eden araçlardır. Thomas Merton, Trappist keşişlerin Katolik ayinlerini nasıl yerine getirdiklerini gözlemlemiş ve oldukça siyasi bir bakış açısıyla şu şekilde belirtmiştir:

> *"Bu ayinin hitabı, tek, basit, inandırıcı ve muazzam bir gerçeği anlatmaktadır: bu kilise, Cennetin Kraliçesi'nin huzuru, içinde yaşadığımız ülkenin gerçek başkentidir. Korolarının ve beyaz cübbelerinin gizliliğine saklanmış bu adamlar, hiçbir kongrenin, hiçbir başkanın ve ordunun yapamayacağını yapıyorlar: Tanrı'nın lütfunu, korumasını ve dostluğunu kazanıyorlar."*
>
> (Merton 1948, 325)

Merton'ın güç kavramının yeniden tanımlanması ve kutsal semboller aracılığıyla etki altına alınma deneyimleri, dünya üzerinde her gün binlerce farklı dini ritüel gerçekleştiren milyonlar için de doğruluğunu korumaktadır. Bireylerin deneyimlerinin ötesinde, aslında devletler de ilahi bir lütuf arayışı içindelerdir. Örnek olarak, günümüzde her 5 devletten 1 tanesi monarşi ile (kral, kraliçe veya imparator vb.) yönetilmektedir. Her ne kadar monarşiler de güçlerinin sınırları bakımından değişiklik gösterseler de -parlamentolar tarafından yönetilen sembolik liderlerden bütün gücü elinde bulunduranlara- hemen hepsi ellerindeki güçleri bir takım dini veya manevi otoritelerden almaktadırlar. Dünyanın çeşitli yerlerinde Monarşiler tarafından açıkça ve özenle hazırlanmış ritüelleri ise halk, içinde bulunduğumuz dünyayı ve insanları simgeleyen ilahi güç ve lütuf olarak anlamlandırmışlar ve bu ritüeller gerçek gücün nerede toplandığına da açıklık getirmişlerdir.

3. *Geçmiş, şimdi ve gelecek Bağlantısını Kuran Kutsal Hikâyeler*

Din kavramının üçüncü unsuru ise, geçmişteki önemli figürlerin, olayların ve fikirlerin hikayelerini ve gelecek ile ilgili inançları -dünyanın sonuna atfedercesine- kullanarak gelenekleri öğretmek olarak tanımlanabilir. Ancak bazı dinler zamanın kendisini bir illüzyon olarak görüp, geçmiş – şimdi - gelecek bağlantısından ziyade önemli olan şeyin, şimdiki zamanı kutsal fikirler ışığında yaşamak olduğunu öne sürerler. Bu unsurlar -geçmişin yorumlanması, geleceğin tasarlanması, şimdinin yaşanması- aynı zamanda siyasi ideolojilerin gelişmesinde de bir temel oluşturmaktadır. Bazen dini ve siyasi

grupların, amaçları ve yorumları ne kadar farklı olursa olsun aynı hikayelere veya fikirlere yönelmesini de bu temelde açıklayabiliriz.

Örneğin hem Yahudiler hem de Hristiyanlar, geleceği vaat edilen yeni bir adalet ve barış (veya "shalom") devri başlatacak olan Mesih'in hikayesinde "Jubilee" kavramını esas alırlar. 1990'larda bu iki dini topluluğun üyeleri, gelişmekte olan ülkelerin yaşadığı borç krizlerini dile getirmek için Jubilee - Yahudi İncil'inde geçen borç kapatma geleneği- kavramına yönelmişlerdir. Sadece birkaç yıl sonra bu kutsal hikâye, Amerika Birleşik Devletleri Başkanı George W. Bush tarafından 2003 yılındaki Irak işgalini kutlamak gibi tamamen farklı bir amaçla Yeşaya Kitabından alıntı yaparak şu şekilde kullanılmıştır: *"Tutsaklara çıkın, karanlıktakilere, dışarı çıkın diyeceksiniz."* Geçmişteki kutsal hikâyeler, fikirler ve öğretiler günümüzdeki siyasi ilişkileri ve gelecekle ilgili öngörülerimizi etkileyecek kadar zengin ve güçlülerdir. Bu sebepten, antropolog Talal Asad'ın bugün din adını verdiğimiz kavram ile ilgili "*tarih boyunca güç dünyasında yer almıştır*" sözleri sürpriz niteliği taşımamaktadır (2003, 200).

4. *Birlikte Hareket ve İbadet Eden Bir Topluluk*

Birçok dinde ortak olan dördüncü unsur ise, inananların ritüellerini gerçekleştirebilmek ve kutsal hikayelerin doğruluklarını pekiştirebilmek için bir inanç topluluğuna dahil olma istekleridir. Bazı dini gelenekler, inananların o dine bağlı olan topluluktaki yerlerini korumak için, kurallara ve belli pratiklere sıkı sıkıya bağlı olmalarını isteyebilir. Diğer gelenekler ise, daha esnek bir yapıya sahip olup, inananların toplulukta kalabilmesi için daha az şey talep ederler. Bu farklı

seviyedeki inanca adanmışlık halinin, aslında dinin bizim kim olduğumuzu (veya kim olduğumuzu düşündüğümüzde ne anladığımızı) ve nasıl yaşamamız gerektiğini ifade eden "kimlik siyasetinin" bir vurgusu olduğu söylenebilir.

Din ve kimlik siyasetinin arasındaki bağlantı hem bireysel hem de uluslararası bağlamda önem kazanabilir. Örnek olarak, bir inanç topluluğuna üye olmanın getirdiği daha güçlü olma hissi ile, bireyler yalnız başına sergileyemeyecekleri davranışları gerçekleştirebilirler. Rosa Parks -Amerika'daki ırk ayrımı gözeten kanunlara uymayı reddeden siyahi bir kadın- 1960'larda ulusal çapta başlayan vatandaşlık hakları hareketinin öncüsü olmuş ve kahraman olarak addedilmiştir. Anlatılan örnek doğru olsa bile, insan onurunu ve ilahi prensipler gereği ırksal eşitliği savunan bir dini topluluğun üyesi olan Rosa Parks, hiçbir zaman tek başına hareket etmemiştir (Thomas 2005, 230-240). Bu yaklaşım uluslararası bağlamda da anlaşılabilir. Ne de olsa birçok (ki tamamı bile olabilir) inanç topluluğunun ulus ötesi bir üyelik sistemi var ve bu toplulukların "Batılı" değerlere karşı başlatılan din kaynaklı terörist saldırılar ve çevresel sürdürülebilirlik için kurulan inanç koalisyonlarını gibi birçok farklı siyasi alana tesir ettiği de söylenebilir.

Yukarıda din kavramını açıklarken bahsettiklerimiz -tanrıların ve ruhların önemi, kutsal ritüellerin gücü, mukaddes hikayelerin anlatılması ve bir inanç topluluğuna bağlılık- aslında her biri kendine özgü yollarla 21.yüzyılda insanlığın temel yanları yansıtan unsurlardır. Her ne kadar dini deneyimlerimizin çoğu "siyasetten bağımsız" gözükse de tarih ve güncel olaylar bizlere bu unsurların bir araya gelerek, bireyler, milletler ve uluslararası toplum üzerinde siyasi bir etki yaratabileceğini göstermektedir.

Kültür kavramının unsurları

Din kavramını nasıl ele aldıysak, benzer bir yaklaşımı da kültür kavramı açısından kullanabiliriz. Kültürün, basitten karmaşığa doğru giden, öne sürülmüş birçok tanımı vardır. Etrafımızdaki sosyal dünyayı anlamak adına her bir tanım değerli olsa da biz tercihimizi basit ancak hala üzerinde çalışılacak birçok şeyi vaat eden tanımdan yana kullanacağız. Buradan hareketle kültürü, insanlar tarafından inşa edilen ve birlikte yaşamamıza yardımcı olan sosyal unsurlar şeklindeki tanımından yola çıkarak incelemeye başlayacağız.

1. *Toplumda icra edilen ortak yaşam*

Kültür kavramının ilk unsuru, ortak veya paylaşılan hayat ile bağlantılıdır. Medyada gördüklerimiz sürekli olarak savaşa, çatışmaya ve ihtilaflara odaklı olsa bile, yerel, ulusal ve uluslararası toplum aynı derecede iş birliğine ihtiyaç duymaktadır. Nasıl birlikte yaşarız? Ortak bağlar bazen aile ilişkileriyle (meşhur tabiriyle, "arkadaşlarını seçebilirsin, aileni değil"), veya güvenlik kaygılarıyla ("düşmanımın düşmanı dostumdur") oluşturulabilir. Ancak, sosyal seviyede oluşturulan ve farklılıkları olan insanların bir arada aynı yerde yaşamasını sağlayan ortak inançlar, alışkanlıklar ve değerler gibi bağlar da bulunmaktadır ve işte tam da böyle bir şekilde icra edilen ortak yaşamdan kültür kavramı doğar.

Spor, ortak yaşam olarak kültür için güzel bir örnek teşkil eder. Hadi futbolu düşünelim. Yerel futbol kulüpleri kendilerine has bir toplumsal kimlikle kurulabilirler. Örneğin, Yunan kökenli Avustralyalı oyuncular sponsorluğu Hellenic Foundation tarafından yapılan bir takımda oynayabilirler. Kulüpler belirli bir grubu temsil etmekten ziyade yerelliği de temsil edebilirler.

Örneğin, Sydney takımı Smithfield Stallions Yunan, Etiyopya, Briton veya Türk kökenli oyunculardan oluşabilir. Kökenlerine bakılmaksızın, uluslararası seviyede kulüpteki bütün oyuncular Avustralyalı bu futbol takımına karşı bir sadakat duygusu hissederler. Buradaki ortak bağ hem spor hem de kültürel bir aktivite olan futboldur. Bütün ulusların kendi kahraman sporcularının özelliklerine büründüklerini düşünün. Her ülkeden farklı taraftarlar, kurdukları basmakalıp şablonlar tamamen doğru olmasa bile kendi takımlarının bu doğrultuda oynayacaklarına inanırlar: örnek olarak bütün Doğu Avrupa takımlarının belli bir düzen ve disiplin içinde ve bütün Güney Amerika takımlarının gösterişli ve doğaçlama şeklinde oynayacağının düşünülmesini verebiliriz. Buradaki büyük resim hem bireyler hem de uluslar için, bir spor aktivitesinin yerelden uluslararasına ortak bir bağ oluşturan somut gücü olmasıdır. Bu ortak bağ ise kültürün bir dışavurumudur.

2. *Grup kimliğinin sembolleri*

Kültür kavramının ikinci unsuru kimliğin sembolleridir. Belirli "işaretleri" oluşturmak ve anlamlandırmak her toplumda yapılan temel uygulamalardandır. Burada değindiğim işaretler, modern toplumlarda insan olarak bizim kim olduğumuzu hatırlatan elle tutulur yadigarlardır. Bunlar arasında, mimari stiller (köprüler veya dini yapılar gibi), hayat aktivitelerimizi etkileyen kara veya deniz manzaralı yerleşimler (liman kentleri gibi), anıtlar, bayraklar veya kimlik belirten flamalar, belli bir yere ait kıyafet alışkanlıkları, yiyecek ve içecekler gibi birçok işaret sayılabilir. Bu işaretler turistlerin cazibe odağı olmalarından çok, insanlara grup olarak kim olduklarını hatırlatan ve uyum içinde yaşamalarına yardımcı olan sembollerdir.

Örneğin, kültürel bir sembol olarak ulusal bayrakların hem bireysel hem de ulusal önemini ele alalım. Bireyler için bayrak, o ülkenin yaşam şeklini ifade edercesine, savaş meydanında onun onurunu korumak için can verecek kadar güçlü bir sembol haline gelebilir. ABD milli marşı olan Yıldız - Bezeli Bayrak, [19] bireysel ve ulusal çapta ülkeye olan bağlılığa bayrağın gücünün ilham verdiğini anlatır. 1814 yılında İngiliz bombardımanından sonra bayrağın hala havada sallandığını gören Francis Scott Key tarafından yazılan marş, Scott tarafından özgürlüğü öven şu meşhur sözleri içerir: "*Ah, söyle o pul pul yaldızlı sancak hala dalgalanıyor mu? Toprağı üzerinde özgür insanların ve vatanı üzerinde yiğitlerin"*. Key için ilk dizedeki sorunun cevabı ise, mücadeleyi ve zafer sözünü sembolize eden bayrak ile "evet" idi.

Aynı şekilde, bir ülke içinde zulme uğrayan topluluklar, ulusal veya bölgesel bir bayrağı özgürlükten çok baskı ve kendilerini dışlayan baskın hayat biçiminin bir sembolü olarak görebiliriler. Dünyanın çoğu bölgesinde milliyetçi gruplar kendi kültürel kimliklerini temsil eden bayraklar altında, belli bir ülkeden veya ülkelerden bağımsızlık veya özerklik almak için mücadele ederler. Örneğin Kanada'nın Quebec bölgesinin bayrağı, yeni dünyadaki Fransız kolonisinin kökenlerini ifade eden ve hatırlatan kültürel ve dini ögeleri içerir. Kanada'dan bağımsızlık kazanmak için kampanyalar düzenleyen Quebec milliyetçileri, bayraklarını Fransız dilinin, Quebecliliğin ve kültür miraslarının korunması için kullanmaktadırlar. Dünya üzerindeki milliyetçi ayrılıkçı gruplar da korumaya çalıştıkları kültürün sembollerinden etkilenmişlerdir.

---

[19] The Star-Spangled Banner

3. *Dünyadaki yerimizle ilgili hikâyeler*

Kültür kavramının üçüncü unsuru ise hikayelerin gücüdür. Tıpkı sembollerin kültürel kullanımı gibi, toplumlar da hikayeleri kullanırlar. Bu hikayeler, bireyler veya gruplar, uzak ve yakın geçmişteki hikayeler, düşmanları ve dostları içeren bozgunlar ve zaferler ve daha benzeri birçok şey hakkında olabilir. Bu hikayeler geniş bir dünya içinde o toplumun nereye ait olduğuna dair düşünceleri tasdik etmek hatta tekrar yaratmak için kullanılabilir. Bu bakımdan hikayeler, neyin gerçek olduğuna dair olan anlayışımızı etkilemek için tasarlanmış oyunlardır (Walter 2016, 72-73). Bazen kültürel farklılık dediğimiz şey, en çıplak anlamıyla farklı toplumların kendileriyle ilgili anlattıkları farklı hikayelerdir. Bu sebepten, "kültür değişimi" dediğimiz kavramı, aslında bir toplumun yeni bir toplumsal gerçeği veya kendi tarihiyle ilgili yeni bir görüşü kabul etmesi (veya kabul etmekte zorlanması) şeklinde tanımlayabiliriz. Benzer şekilde, bazen "kültür savaşı" olarak değinilen şeyin ortaya çıkışını, farklı hikayelerin toplumda kabul görmek için yaşadığı çatışma şeklinde değerlendirebiliriz (Chapman ve Ciment 2013).

Örneğin, yerliler (veya ilk uluslar), hazır bir şekilde ve önemli sebeplerle, Amerika Birleşik Devletleri, Kanada, Avustralya ve daha birçok farklı yerlerde anlatılan yerleşim hikayelerine karşı çıkmaktadırlar. Bu tarz ülkelerde, ulusal tatiller, yerliler tarafından ellerinden alınanlar ve istilanın hatırlatıcıları olarak yas şeklinde anılabilir. Yeni Zelanda'da Britanyalı koloniciler ve yerli Maori kabileleri arasında imzalanan 1840 Waitangi Antlaşması buna karşıt bir örnek oluşturabilir. Her ne kadar bu antlaşma günümüzde, özellikle "Maorilerin katılımı" noktasında tartışmaya açık olsa da (Toki 2010, 400), Maorilere

topraklarında, ormanlarında, balıkçılık aktivitelerinde ve diğer varlıklarında mülkiyet hakkı vermiştir. Bu verilen mülkiyet hakkı ve egemenlik, özellikle kendi kültürlerinin korunması açısında önemli bir yere sahiptir. Ne yazık ki bu durum, diğer Avustralyalı yerli halklar, ABD'deki ve Kanada'daki yerli halklar için geçerli olmamıştır. Bütünüyle bakıldığında, kültürün korunması ve kaybolmasıyla ilgili betimlemeler, dilin, ritüellerin yer ve geleneklerin kültürel hikayedeki yerlerinin bireysel ve uluslararası alandaki önemini vurgulamaktadır.

4. Neyin "iyi" olduğuna dair uzlaşma

Kültürün dördüncü ve son unsuru ise toplumun, "iyi bir hayata" sahip olmanın taşıdığı anlama nasıl ve hangi yollarla karar verdiğidir. Canlı organlarımız gibi, toplum da büyümeyi ve gerilemeyi, sağlığı ve fit olmayı ve yorgunluğu tecrübe eder. Analojiyi genişletecek olursak, kültürü toplumun psikolojik ve duygusal sağlığını ölçen bir yol olarak tanımlayabiliriz.

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, "refah" ve "mutluluk arayışında" olma kavramlarını toplumun sürdürebilir sağlığı için temel bir noktaya koyar. UNESCO ise, "kültürel mirasın korunması ve kültürel çeşitlilik için destek" anlayışı ile "kültürlerarası bir anlayış" kurmayı, uluslararası barış ve istikrar için bir öncelik olarak belirlemiştir. Bu tanımlayıcı unsurlar, bireylerin ve uluslararası toplumun, sağlıklı kültür olarak tanımladıkları ve inandıkları kavramı yansıtmaktadır. Buradan hareketle kültür, üzerinde anlaşılan ve toplum için iyi olup onu geliştiren maddeleri içerir. "Kültür çatışması" ise, farklı toplumların bu "iyi" olan maddelerin öncelikleri konusundaki farklı anlayışlarıdır.

Kültür çatışmasının dünya genelinde ileri gelen tartışma cephelerinden biri ise, eğitim, işe alım, aile edinme ve evlilik hakları gibi konular üzerinde yoğunlaşan cinsiyet eşitliği kampanyalarıdır. Pakistan'ın kuzeybatı bölgesinden Malala Yousafzai'nin hikayesi bizlere, genç kızların eğitim hakkı gibi hayati bir konuda uluslararası sorumluluğun bireyin gücünden aldığı ilhamı hatırlatır niteliktedir. Malala 12 yaşındayken öğretmen olan babasının da etkisiyle, Taliban baskılarıyla iyice yasaklanmaya başlayan bir konu haline gelen eğitim hakkını çekinmeden savunmaya başlamıştır. 2012 yılında, çok ciddi bir şekilde yaralanmasına rağmen, Taliban'ın suikast girişiminden kurtulan Malala, iyileşme sürecinde toplumdaki yerlerinden ve kültürel algılardan dolayı eğitim hakları elinden alınan birçok genç kızın ve bu hakkın cesur bir savunucusu haline gelmiştir. 2014 yılında Nobel Barış Ödülünün sahiplerinden olan Malala, ödül için aldığı parayı Pakistan'da genç kızlar için ortaokul ve lise yapımına bağışlamıştır. Malala'nın hikayesinin bize anlattığı şey ise, kültürün bireylerin ve toplumların ideal iyi olarak tanımladıklarıyla ilgili olduğu ve bununla beraber Malala gibi vatandaşların, onun hikayesinden etkilenen global kuruluşların ve hatta Malala'nın vizyonunu kabul etmeyen Taliban gibi yapıların kendi kültürel hakları olarak tanımladıkları şeyleri savunmalarının mümkün olduğudur.

Din ve kültür: Benzerlikler ve farklılıklar

Şu ana kadar din ve kültürün unsurlarını keşfettik ve bireysel, ulusal ve uluslararası perspektiflerden olmak üzere çeşitli inanç örnekleri verdik. Her iki kavramı da ayrı ayrı ele almak önemli olsa da uluslararası ilişkileri farklı yönlerden etkilemeleri açısından iki kavram arasında açık bir ilişki olduğunu

söyleyebiliriz. Teorisyenlerin de uzun zamandır bizim konumuz içinde çok faydalı olan bu ilişkiye değindiğini biliyoruz. Örneğin, bir antropolog olan Clifford Geertz din kavramını, bireysel ve kolektif yaşantımıza bir anlam vermesi için insanlar tarafından oluşturulan, mitlerden, ritüellerden, sembollerden ve inançlardan oluşan bir "kültürel sistem" olarak tanımlamıştır (Woodhead 2011, 124). Din ve kültürün bu kısımda da incelediğimiz benzer unsurlarını düşündüğümüz zaman, sembollerin, hikâyelerin ve daha yüksek standartlarda bir hayat yakalama arzusunun, yine bu iki kavramın unsurları tarafından karar verilen değerler olduğunu görebiliriz.

Burada sormamız gereken önemli bir soru ise kültürün, dini bir alt başlığı yapan ve uluslararası ilişkiler çalışmalarındaki en önemli kategorilerden biri olarak anlaşılıp anlaşılamayacağıdır. Böyle bir düşünce, günümüzde hiçbir dinin dünyadaki toplumların hepsini kapsamadığını ve hiçbir toplumun yalnızca tek bir kurallar ve ritüeller bütünüyle yaşamadığı göz önüne alındığında, mantıklı durmaktadır. Bir başka açıdan bakıldığında ise, bazı bağlamlarda dini otorite ve kimlik herhangi bir kültürel unsurdan çok daha önemli olabilir. Örneğin, 2003 yılında Amerikalı askerler güvenlik problemlerini müzakere etmek için Irak'ın Necef kentine geldiklerinde, en yüksek etkiye sahip olan kişi bir belediye başkanı veya güvenlik yetkilisi değildi. Tam tersine, etkisini sadece şehirde değil, o sırada parçalanmakta olan bütün ulusun üstünde gösteren bir dini lider olan Ayetullah Ali Sistani'ydi. Başka bir örneğe bakacak olursak, Komünist otoriteler 1980'lerde Polonya'da grevde olan liman işçileriyle karşılaştıklarında, onlara karşı çıkan sadece sendikalar değil aynı zamanda, açık bir şekilde hükümetin karşısında duran,

kutsal ritüeller yapan ve liman işçileriyle dayanışma içinde bulunan Katolik Kilisesiydi. Bu iki örnekte de din kavramının unsurlarının, kültür kavramının unsurlarıyla eşit derecede -eğer daha fazla değilse- öneme sahip olduklarını görüyoruz. Bu sebepten belki de en faydalı yaklaşım, iki kavramın unsurlarının da birbirleriyle sürekli bir etkileşimde olduğunu gözetmek olacaktır.

Şu ana kadar her iki kavramandan yalnızca dörder unsur inceledik. Peki daha hangi unsurları sıralayabiliriz ve bu sıraladığımız unsurların bireysel uluslararası yaşama nasıl bir etkileri olur? Bu soruları yanıtlamakta bize yardımcı olabilmesi için harika kaynaklara sahibiz. Bu kaynaklar arasında Toft, Philpott ve Shah (2011) tarafından hazırlanan uluslararası ilişkilerde dine giriş, Hoover ve Johnstone (2012) tarafından derlenen, din ve dış ilişkileri ele alan önemli okumaların derlemesi olan yapımı ve E-Uluslararası İlişkiler'in düzenlenmiş bir koleksiyonu olan *Nations Under God* (Herrington vd. 2015) yapımını sayabiliriz.

Hepimiz birlikte yaşayabilir miyiz?

Bizim çalışmamızdaki en acil sorulardan bir tanesi ise dini veya kültürel aktörlerin ve gündemlerin global ilişkilerde daha çok olumlu mu yoksa olumsuz bir etkisi mi olduğudur. Yukarıda da gördüğümüz gibi, bu unsurlar hem uluslararası hem de bireysel olarak, insani deneyimlerimizin çok derin bir seviyesini göstermektedirler. Peki politika üretenler daha iyi bir dünya adına dini-kültürel kimliğin güçlü enerjisini ortaya mı çıkarmalılar yoksa birlikte yaşama kapasitemize zarar verme korkusuyla bu iki unsuru dışarıda mı bırakmalılar?

“Hem/hem de” yaklaşımının değeri

Dini-kültürel kimlik hem çatışmanın problemleri hem de iş birliği şansını içeren bir alanın ortasında olduğundan, uluslararası ilişkiler bize yukarıda sorulan sorunun cevabının her iki stratejiyi de kullanarak verilebileceğini göstermektedir. Bu yaklaşım aslında Appleby’nin meşhur bir fikri olan ‘kutsal olanın çelişkisi’ yani bizim de açıkladığımız dini-kültürel siyasetin unsurlarının içinde hem şiddeti hem de barışı barındırabileceğinin bir adaptasyonudur. Bu yaklaşımın faydası bizi din ve kültürün ya o/ya da bu mantığından kurtarmasıdır - ya çatışma ya da iş birliği gibi-. Bunun yerine, “hem/hem de” mantığına dayanan bir analiz gerçekleştirebiliriz. Bu yaklaşım hem bireysel hem de uluslararası örnekleri kullanarak bizi, global seviyedeki din ve kültür siyaseti hakkında bilgilendirecektir. Bunun yanında, bu konuda etkili bir akademisyen olan Martin E. Marty (2003), bu yaklaşımın dünya siyasetinin gerçekten ne olduğuna dair anlayışımızı derinleştireceğini söylemiştir.

Bu sebepten, hem/hem de mantığıyla, dini-kültürel kimliğin dünya siyasetinde sırasıyla çatışma ve iş birliği gibi karşılaştırmalı örnekleri gösterdiğini söyleyebiliriz. Alternatif örneklerin uluslararası ilişkilerde potansiyel olarak sınırlı olduğu düşünüldüğünde, okumaya devam ederken, din ve kültürün unsurlarının şiddete ve barış inşasına yapacağı başka örnekleri de düşünebilirsiniz.

Din ve kültür bir “medeniyetler savaşı” ortaya çıkarıyor

Sovyet komünizmi 1991 yılında çöktüğünde, Amerika Birleşik Devletleri Başkanı George H. W. Bush bunu “*yeni dünya düzeninin*” başlangıcı olarak ilan etmişti. Aslında bu yaklaşım

birçok açıdan doğruydu çünkü Batı ve Sovyetler Birliği arasındaki çekişme neredeyse 50 yıldır dünya siyasetine yön veriyordu. Bu konuya dair bir cevap da Samuel P. Huntington'dan (1993) gelmişti. Huntington dünya siyasetinin artık ideolojilerin çatışmasıyla değil (komünizm-kapitalizm gibi), "medeniyetler çatışmasıyla" şekilleneceğini söyledi. Bu hipoteziyle Huntington, aynı soğuk Savaş ve öncesinde olduğu gibi dünya siyasetinin çatışmalarla yön bulacağını kabul ediyordu ancak buradaki önemli düşünce değişimi, bu çatışmaların yaşanmasında ve gelişmesindeki en önemli etkenlerin din ve kültür olarak alınmasıydı. Huntington medeniyeti 'dil, tarih, din, gelenekler, kurumlar ve insanların kendi öz kimliklerini oluşturmaları gibi ortak ve objektif unsurlara dayanan kültürel bir varlık' olarak tanımlamıştır (1993, 23-24). Önemli bir şekilde, Huntington'ın kullandığı anahtar kelimeler büyük medeniyetler arasında da bir bağ öngörüyordu. Huntington bu medeniyetleri "*Batılı, Konfüsyüsçü, Japon, İslam, Hindu, Slav Ortodoks, Latin Amerika ve muhtemelen Afrika*" (1993, 25) şeklinde tanımlamıştır.

Bu nedenle, Huntington'ın tartışmalı fikrindeki temel düşünce, daha önce kitabın bu kısmında ele aldığımız kültür ve din kavramlarının unsurlarının dünyanın her yerinde olan temel farklılıklara katkıda bulunduğudur. Belirtilen bu farklılıklar ise, bireyler ve toplumlar arasında kaçınılmaz olarak derin ve kalıcı kıyas hatlar oluşturmaktadır. Tabi ki Huntington'ın bu görüşlerinin hem kabul edilmesi hem de eleştirilmesi sürpriz değil. "Medeniyetler çatışması" tabiri, ününe 2001 yılında 9/11 saldırılarında İslam ve Batı medeniyetleri arasındaki farkın adeta bir yorumunu yapmasıyla kavuşmuştur. Her ne kadar

George W. Bush yönetimi bu tabiri Huntington'ın öne sürdüğü şekli ile uygulamamış olsa da akademisyenler tabiri Türk politikalarının yorumlanmasından Batılı ve çok kültürlü yerel şehirlerdeki tansiyona kadar çeşitli konularda kullanmışlardır. Bu örnekler (ve daha yüzlercesinin) sınırları ne olursa olsun, bizlere Huntington'ın tezinin poitikacılar, yorumcular ve akademisyenler için değişen dünyadaki çatışmaların çerçevesini çizen bir araç haline geldiğini göstermişlerdir ve bu çerçevede din ve kültür temel bir rol oynamaktadır.

Din, kültür ve medeniyetler arası diyalog

Soğuk Savaşın sonunda bazıları, Huntington gibi yeni dünya düzenin de çatışma merkezli olarak devam edeceği görüşü yerine, yeni dünya düzenini yürütülen uluslararası ilişkileri yeniden tasarlama fırsatı olarak görmüşlerdir. Peki uygulanan bu politika nasıl görünecekti? Bazıları, birçok aktörün -sadece güçlü devletlerin değil- kolektif şekilde istikrar ve hesap verilebilirlik süreçlerine katkı vereceği bir dünya hayal etti. Bu hayalde dini ve kültürel sesler ise daha da güçlü duyulmaya başlanmıştı.

Bağlantılı olarak Huntington'a alternatif bir görüş ise 2002 yılında Birleşmiş Milletler'in danışma grubu olan *Dünya Kamu Forumu'nun*[20] "Kültürlerin Diyaloğu" adındaki girişimiyle geldi. İran Cumhurbaşkanı Muhammed Hatemi'nin 1997 yılındaki önerisinden doğan bu girişimin hedefi ise "*uluslararası toplumun insanlığın kutsal ve kültürel değerlerinin korunması için verdiği çabaları birleştirmek… ve farklı kültürlerden insanların günlük hayatlarına anlayış ve iş*

[20] World Public Forum.

birliği ruhu getirmek" şeklinde tanımlanmıştır. Bu sebepten, medeniyetler çatışmasının din ve kültürün çatışmaların sebebi olduğu varsayımına katı bir şekilde karşı olan Medeniyetler Diyaloğu, yine din ve kültürün geniş unsurlarını kullanmış ancak bunları çatışmalar yerine insanlar ve toplumlar arasında köprüler kurarak, sürdürülebilir barış ve iş birliğinin geliştirilmesini açıklamak için kullanmıştır.

Peki bu değişimin değeri nedir? "Çatışma" kelimesi, din ve kültür kavramlarını dünya siyasetinde uzun süredir var olan güce dayalı siyasetin bir uzantısı olduklarına vurgu yapmaktadır. Medeniyetler Diyaloğu ise, daha eşitleyici bir yaklaşım sunarak, din ve kültür kavramlarının ortak çıkarlar etrafında şekil alan siyasetin uzantıları olduğunu açıklamaktadır. Dini ve kültürel toplulukların bir devlet içinde sınırlı kalmayıp sınırlar ötesi bir karakterinin olmasını da göz önünde bulundurularak diyaloğun, "kutsal ve kültürel" değerler vurgusunun devletlerin çıkarlarının savunma gücünün ötesinde uluslararası iş birliğinin oluşmasına yardımcı olabileceği söylenebilir.

Konu üzerine titiz düşünmenin önemi

Peki hangi çerçeve size daha mantıklı geliyor? Uluslararası ilişkilerde din ve kültür kavramlarının yükselmesi bir çatışmayı mı yoksa diyaloğu mu tetikler? Siyasetin dini ve kültürel unsurları bizlere iş birliği içinde yaşamamız için yardımcı mı olurlar yoksa birbirimizden kopararak çatışmaya mı sürüklerler? Bu bölümün başında açıkladığımız mantığı uygulayarak bu sorulara verilecek bir cevap, din ve kültürün unsurlarının hem çatışma ve diyalogda hem de anlaşmazlık ve iş birliğinde payı olduğudur.

Bu yaklaşımın faydası iki yönlüdür. Birincisi, bu yaklaşım bizleri din ve kültür gibi karmaşık fenomenleri çatışma ve iş birliği gibi tekil konulara indirgemek yerine, bu iki kavramın spesifik unsurlarına daha yakından bakmamız için cesaretlendirir. Reza Aslan'ın bir zamanlar söylediği gibi *"İslam ne barış dinidir ne de savaş dinidir. İslam sadece bir dindir."* (PBS 2009). Yukarıda söylediğimiz gibi değişken bir bakış açısı kullanmak bizlere din ve kültürün belirli unsurlarının nasıl hem barışçıl hem de şiddet yanlısı bir şekilde kullanılabileceğini göstermektedir.

İkinci olarak, "hem/hem de" yaklaşımını kullanmak, dini ve kültürel gelenekleri tekil örneklere indirgemeden ve basmakalıplaştırmadan, uluslararası ilişkilerin belirli örneklerini kullanmamızı gerekli kılmaktadır. Din ile ilgili sıkıntılar Hint din adamı Ramakrishna'nın önüne getirildiğinde "*Din inek gibidir, tekmeler ama aynı zamanda süt de verir"* şeklinde yorumda bulunmuştur (Tyndale 2006, xiv). Nefretin her kültürel sembolüne karşılık, aynı zamanda barış ve iyileşme sembollerini de görürüz. Her şiddet içeren dini hareketlere karşılık, uzlaştırma ve barıştırma temalı dini hareketleri de görürüz.

Din ve kültüre "Hem/hem de" yaklaşımından bakmak bireylerle, yerel topluluklarla, ulusal-bölgesel-uluslararası örgütlerle çalışan politika üreticileri arasında da etkili olmuş ve bizim de dünya siyasetinin bütünüyle ilgili anlayışımızı değiştirmiştir. Şiddet ve barış kavramlarının da ötesinde bu yaklaşım aynı zamanda dünya genelinde din ve kültürün siyaset üzerindeki etkilerini anlamamız için belirli anlayışlara sahip olmamız gerektiğini göstermektedir. Örneğin Jonathan Fox durumu şu şekilde açıklar (2008, 7):

> *"Dünyanın dini ekonomisine bütünsel bir bakış açısıyla baktığımızda bazı bölgelerde sekülerleşme -dinin toplum üzerindeki etkisinin azaltılması- görürken, bazı bölgelerde ise kutsallaştırma- dinin toplum üzerine etkisinin artması- görülmektedir.*"

Kültürel unsurlar, etkileri ve yapıları itibariyle aynı dinamizme sahiptir. James Clifford bunu "*kültürler, portrelerini sabit tutmazlar*" (1986, 10) şeklinde açıkladığı gibi, kültürün global ve bireysel siyasete etkisi titiz bir düşünme süreci gerektirir.

Sonuç

Bu bölüme din ve kültürün uluslararası ilişkilerdeki bir şemasını çizerek başladık. Buradaki amaç, uluslararası ilişkiler hakkında daha derin bir anlayış elde etmekte, dini ve kültürel faktörlerin çok önemli olduğunu göstermekti. Yöntem ise her bir kavramın unsurlarını açıklayıp, bu unsurların bireysel, ulusal ve uluslararası bağlamdaki etkilerini açıklamaktı. Umuyoruz ki, dünya siyasetindeki önemli tartışmalara katılmanız için din ve kültür kavramlarının önemi ve gerekliliği konusunda sizleri ikna edebilmişizdir. Bugün uluslararası ilişkilerde din veya kültürün de içine alınmadığı çok az konu var. Aynı şekilde son bir düşünce olarak bu konuları incelemeye henüz yeni başladığımızı ve dini ve kültürel aktörler ve onların çıkarlarının önemiyle ilgili daha derin bir bakış açısı gerekiyor. Yukarıda bahsedilenleri anlamak bizlere bu karmaşık ve bölünmüş dünyayı anlamamızda yardımcı olacaktır.

10

Küresel Yoksulluk ve Zenginlik

JAMES ARVANITAKIS & DAVID J. HORNSBY

Yoksulluk ve zenginlik genellikle yan yana bulunmaktadır. Bunlar, birbirlerini etkiledikleri ve istikrarlı bir küresel sistem sağlamak konusunda devletlerin hem istekliliğine hem de kapasitesine tesirde bulundukları için, dünyamızın birbiriyle ilişkili olan iki boyutudur. Uluslararası İlişkilere geleneksel yaklaşımlar, devlet egemenliği kavramına dayanmaktadır. Ancak, devletler arasındaki ayrımı pekiştiren mutlak bir kavram olan egemenlik, ekonomik anlaşmalar ve uluslararası organizasyonların kurulması da dahil olmak üzere birçok küreselleşme süreci ve İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi aracılığıyla ele alındığı gibi insan hakları fikrinin ortaya çıkışıyla yumuşatılmıştır. İnsan hakları fikrinin ortaya çıkışına istinaden, birey temelli ortak evrensel haklar bağlamında bir hükümet bu haklara saygı göstermez veya bu hakları korumazsa, devletin egemenliği sorgulanabilmektedir. Burada egemenlik, bir devletin sadece hakları korumakla kalmayıp sorumluluklarını da yerine getirmesi anlamına gelmektedir. Yoksullukla bağlantılı olarak küreselleşme, zenginlerin

yoksullara ve kırılgan gruplara karşı yükümlülüğü sorusunu gündeme getirmektedir. Günümüzün en acil uluslararası sorunlarından biri, yoksulluk ve bu şartlarda yaşayan yaklaşık bir milyar insan konusunda ne yapılacağıdır. En önemli küresel sorunlara dair incelememize başlarken, kitabın bu ikinci kısmını bu ehemmiyetteki bir konuyu ele alarak açmak yerinde olacaktır.

Yoksulluk, Uluslararası İlişkilerde birçok düzeyde derinlemesine düşünülmesi gereken bir konu olarak önemlidir ki, bu düzeylerden biri uluslararası iş birliği sürecinde devletlerin birbirlerine ne borçlu olduğunu değerlendiren, küresel adalet etrafında öne çıkan bir dizi fikirdir. Sonuçta, yardım etme gücü ve becerisine sahip olanların, yoksulluk gibi sorunlar için çabalamak ve bunları çözmek konusunda ahlaki ve etik bir yükümlülüğü olduğu söylenebilir. Bu beklenti, sığ bir havuzda boğulmakta olan bir bebek eğer asgari çaba veya zahmet ile kurtarılabiliyorsa bebeğe yardım etme yükümlülüğü olduğuna dikkat çeken ve Peter Singer'in (1972) *kurtarma vakası* olarak adlandırdığı durumdan kaynaklanmaktadır. Küresel yoksulluk bağlamında mantık, gelişmiş devletlerin asgari çabayla yardımda bulunabilecekleri için yoksul devletlere yardım etme yükümlülüğüne sahip olduğu yönündedir. Bununla birlikte, gelişmiş devletlerin yoksulluğun azaltılmasına yardım etme yükümlülüğü sadece yardımcı olabildikleri için geçerli değil, aynı zamanda sıklıkla bu yoksulluğun oluşmasına yol açan koşulların yaratılmasında rol oynadıkları düşünüldüğü içindir. Örneğin, Thomas Pogge (2008, 2010) yoksulluğun, yoksulları dezavantajlı duruma düşüren ve bir yoksulluk bağlamını sağlamlaştıran –Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu gibi uluslararası örgütleri de

içeren– baskıcı bir küresel düzen nedeniyle var olduğunu savunmaktadır. Bu, gelişmiş devletlerin ve çok taraflı kuruluşların, hem uluslararası sistemi yapılandırma şekilleri hem de bu sistemde işleyiş biçimleri nedeniyle küresel yoksulluğun kalıcılığına katkıda bulunduğu anlamına gelmektedir. Bu perspektifler, yoksulluk gibi küresel bir sorunun, gelişmiş ülkelerin de irdelemek konusunda hem ahlâki hem de stratejik bir sorumluluğa sahip olduğu küresel bir çözümü gerektirdiğini göstermektedir.

Yoksulluğu tanımlamak

Yoksulluğun tanımlanması, bölgelerin, devletlerin ve halkların servete erişimini engelleyen durumların dikkate alınmasıyla başlamaktadır. Bu tanımlamanın birçok unsuru olmasının yanında, dikkate alınması gereken dört temel yapısal koşul vardır.

1. Sömürü tarihi

Günümüzün en yoksul uluslarının çoğu daha önce sömürgecilik ve/veya kölelik yoluyla sömürüye maruz kalmıştır. Bu eylemler, devletlerdeki sosyo-etnik gruplar arasındaki eşitsizlikleri sağlamlaştırarak kalıcı bir etki yaratmıştır. Öngörülü bir örnek, İngiliz ve Hollanda yönetimi altında yerli Afrikalı grupların eğitim, toprak mülkiyeti ve sermayeye erişim alanlarında haklarını kısıtlayan Güney Afrika'dır. Aynı zamanda, sömürgeci beyaz azınlığın elinde bir servet yoğunluğu vardı. Bu tür eylemler nihayetinde ırk ayrımcılığını baz alan *apartheid*[21] sisteminin yaratılmasıyla teminat altına alınmıştır. Bununla

[21] Güney Afrika Cumhuriyetinde 1994 yılına kadar yürürlükte olan ve beyaz olmayan ırklar arasında yasal olarak bir ayrımı öngören politika.

birlikte, sistemin 1994'te parçalanmasından bu yana bile, sermaye ve toprağın seçkin bir azınlığın elinde yoğunlaşmaya devam etmesi nedeniyle yerli halk arasındaki yoksulluk beyaz gruplara kıyasla orantısız bir şekilde yüksektir. Elbette, bazı eski sömürge ulusları sömürüden çıkarak ABD ve Avustralya gibi ülkeler dünyanın önde gelen ekonomileri haline geldiler. Yine de bu "batılı" toplumlarda bile genellikle yerli halkları orantısız bir şekilde etkileyen bir sömürgecilik mirası geriye kalmıştır. Daha mutlak bir ifadeyle, dekolonizasyon yirminci yüzyılın ikinci yarısında baş gösterdikçe, özellikle Sahra Altı Afrika'da pek çok yeni ülke kısa süre sonra yerini diktatörlük veya yolsuzluk vasıtasıyla başka sömürü türlerine bırakan yetersiz veya zayıf siyasi yapılarla baş başa bırakılmıştır. Bu durumlarda, nüfusun büyük bir kısmı sömürüye maruz kalmıştır. Bazı devletlerde bu sorunlar hala devam etmektedir.

2. Savaş ve siyasi istikrarsızlık

Bir devlette ekonomik kalkınmanın gerçekleşmesi için gereken temel koşullar düşünüldüğünde genellikle akla güvenlik, emniyet ve istikrar gelir. Çünkü barışçıl koşullar hükümetlerin doğal kaynaklarını, insan kapasitesini ve endüstriyel kabiliyetlerini geliştirmeye odaklanmasına izin vermektedir. Savaş ve siyasi istikrarsızlık, eforun şiddet veya güvensizlikle mücadeleye yönlendirilmesine neden olduğu için genellikle dikkat dağıtıcı unsurlardır. Örneğin, 2011'de Suriye'de başlayan çatışmayı düşünün. Bu durum, çatışmalardan kaçmak isteyen milyonlarca mültecinin kitlesel akışına yol açarak geride kendini etkili bir şekilde yönetmesine olanak sağlayacak insani ve ekonomik kaynaklardan yoksun, savaştan zarar görmüş bir devlet bırakmıştır. Bu daha önce de örneğin istikrarsızlığın hala

devam ettiği Somali'de 1990'larda, görülen bir modeldir. Önümüzdeki yıllarda Suriye'nin geleceği daha da kötü olabilir. Bu aynı zamanda, farklı derecelerde olsa da gelişmiş ülkelerde de görülebilen bir şeydir. ABD'yi düşünün: "Teröre Karşı Küresel Mücadele" nin bir parçası olarak Irak ve Afganistan'ın istila ve işgallerine 3 trilyon dolardan fazla para harcarken eş zamanlı olarak, kısmen hükümetin savaşa yönelik kamu harcamalarına öncelik vermesi nedeniyle, kendi toplumunda göreceli yoksulluk ve eşitsizlik artmıştır. Bu durumda, vatandaşların yaşam kalitesi üzerine anketler yapıldığında, alışageldik şekliyle savaşa girmeyen istikrarlı ülkelerin –İsviçre ve Danimarka gibi– listenin başında olması şaşırtıcı değildir.

3. Yapısal ekonomik koşullar

Uluslararası ekonomik düzenin yapılandırılma şekli yoksulluğu artırabilir veya hafifletebilir. Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü gibi kuruluşlara zengin uluslar hakimdir. Bu kuruluşlar, genellikle gelişmekte olan ülkeleri dezavantajlı konuma düşüren yerleşik uygulamalar nedeniyle inceleme altına alınmışlardır. Örneğin, Dünya Bankası düşük gelirli bir ülkeye kredi vermeden önce belirli şartların sağlanması gerekmektedir. Bunlar şartlılık olarak bilinmektedir. Bu şartlar kamu hizmetlerinin –örneğin su, temizlik ve elektriğin tedariki– özelleştirilmesi gibi politika değişikliklerini içerebilmektedir. Bu tür koşulların veya Dünya Bankası'nın deyimiyle yapısal düzenlemelerin, uygulamaya koyulmasının yarardan çok zarara yol açtığı sıklıkla görülmüştür.

4. Eşitsizlik

Eşitsizlik, sözüm ona “sahip olanlar” ve “olmayanlar” arasındaki bölünmeleri sağlamlaştırabildiğinden yoksulluğa önemli bir katkıda bulunmaktadır. Göreceli anlamda eşitsizlik, bir nüfusun belirli unsurlarının karşılaştıkları zorluklara karşı koymak için gereken araç ve kaynaklardan yoksun kalmasıyla sonuçlanabilir. Mutlak anlamda, finansal kaynaklardan yoksun olduğu için bir devleti vatandaşlarını zorlu koşullardan kurtaramaz hale getirebilir. Örneğin, dünyanın en zengin ülkelerinden biri olmasına karşın, Amerika Birleşik Devletleri'nde yaklaşık 16 milyon çocuk yoksulluk içinde yaşamaktadır. Eşitsizlik, bir ailenin o toplumda yaşamanın maliyetine göre ne kadar gelire sahip olduğuna bakılarak ölçülebilir. Bu durum, dünyanın en yoksul ülkelerinden biri olan Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nde günde 2 doların altında bir gelirle yaşayan bir çocuğun yaşayacağı mutlak yoksulluk ile aynı şey değildir. Ancak eşitsizlik merceğinden bakıldığında göreceli bir anlamda hala yoksulluktur. Sorunun doğası, hem yerel düzeyde (devletlerin içerisindeki eşitsizlikler) hem de uluslararası düzeyde (devletler arasındaki eşitsizlikler) var olduğu için geniş çaplıdır. Canlı bir uluslararası hayır sistemi ve bir dizi uluslararası destek programı olmasına rağmen eşitsizlik, yoksullukla ilişkili temel bir yapısal koşul olmaya devam etmektedir.

Yoksulluğu ölçmek ve azaltmak

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden beri devletler, ekonomik büyümeyi teşvik ederek yoksulluğu azaltmanın yollarını bulmak için bir araya gelmişlerdir. Bu bölümde daha önce ele alındığı gibi küresel adalet kavramları, ötekileştirilenlerin haklarını iyileştirmeyi amaçlayan

yaklaşımlara odaklanarak uluslararası yoksulluğu azaltma stratejilerinin temelini oluşturmaktadır. Bu çabaların ne ölçüde başarılı olduğu oldukça tartışmalıdır – ancak niyet kesinlikle olmuştur. Devletler, yoksulluğun zorluklarını küresel düzeyde çeşitli yollarla irdelemeye çalışmışlardır. Aşağıda dört yaklaşım tartışılmaktadır.

1. Resmi kalkınma yardımı

Genellikle, yardım gelişmiş devletlerden gelir veya iki taraflı olarak (veya doğrudan) bir devletten diğerine sevk edilir ya da Birleşmiş Milletler gibi uluslararası örgütler aracılığıyla çok taraflı olarak yönlendirilir. Zengin ülkelerin daha yoksul ülkelere yardım etmeye yönelik ahlaki yükümlülüklerini yerine getirmeye çalışmasının bir yolu budur. Nitekim, gelişmiş ülkeler yıllarca resmi kalkınma yardımlarına çok harcama yapmışlardır. Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü'nün (EKİÖ) bir raporuna göre devletler yalnız başına 2014 yılında yardıma 135 milyar doların üzerinde para harcamışlardır. Ancak, bu tür çabaların başarısı istikrarsız olmuş ve bazı durumlarda yoksulluk aslında daha da kötüleşmiştir. Bunun sebepleri karmaşıktır ancak bazı örnekler anlamaya yardımcı olabilir.

İlk olarak, uygun olmayan yardım türleri gönderilebilmektedir. Bazen gelişmiş devletler, gelişmekte olan bir ülkenin yoksulluğun üzerine gitmek amacıyla kullanması için para göndermek yerine, yardımcı olabilecek veya olmayabilecek mallar sağlamaktadır. Örneğin, Gambiya'daki bir hastaneye birçok sayıda oksijen cihazı bağışlanmıştı, ancak bu cihazlar maalesef yerel elektrik voltajıyla uyumlu değildi. Bu durum cihazları kullanılamaz hale getirerek yardımın nasıl enine

boyuna düşünülmesi gerektiğini vurgulamıştır. İkinci olarak, yardımların bazı ülkelerdeki yolsuzluk nedeniyle siyasi elitlerin denizaşırı banka hesaplarına aktarıldığı görülmüştür. Örneğin; New York Times, yıllar süren yıkıcı savaştan sonra Bosna'nın yeniden inşa edilmesine yardım etmeye yönelik 1 milyar dolardan fazla dış yardımın Bosnalı resmi makamlar tarafından kişisel kazanç için çalındığını iddia etmiştir (Hedges 1999).

Yardım, temin eden devletin siyasi amaçları için de kullanılmıştır. Örneğin, Soğuk Savaş sırasında Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği, yardımları kendi siyasi davalarına sempati duyan devletlere destek için kullanmıştır. Bu yerlerin birçoğunda yardımların yoksulluğun üstesinden gelmek konusunda faydası az olmuş; tersine, daha çok istikrarsızlığa ve yoksulluğa yol açan bölgesel savaşların finanse edilmesine yardımcı olmuştur. Örneğin, Angola'daki 1975–2002 iç savaşında Sovyetler Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri'nin düşman kuvvetlere askeri destek yardımı sağladığı görülmüştür. Aynı zamanda yardım, gelişmiş devletler ve uluslararası örgütlerden yalnızca işleri daha da kötüleştirmeye yarayan özel kullanım şartlarıyla "şartlılık" da gelmiştir. Daha önce de bahsedildiği gibi bu tür yardımlar, alıcı ülkenin ekonomisini en savunmasız insanlara fayda sağlamayabilecek şekilde yeniden yapılandırmasını gerektirmektedir. Örneğin, Latin Amerika'da 1980'lerin yapısal uyum programları sırasında, kişi başı gelir 18 ülkede düşmüştür. Aynı dönemde Sahra Altı Afrika'daki benzer programlar süresince, kişi başı gelir 26 ülkede düşmüştür (Stewart 1991).

2. Ticaret ve yatırım

Özel şirketlerin doğrudan yabancı yatırımları ile beraber mal ve hizmetlerin ticareti, yoksulluğun azaltılmasında önemli bir rol oynayabilmektedir. Serbest ticaretin ve ülkeler arası yatırımın önündeki engellerin azaltılmasının arkasındaki fikirlerden biri, uluslararası sistemdeki devletlere ekonomik olarak büyüme fırsatı sağlamaktır. Mal ve hizmetlerin uluslararası ticareti 1945'ten beri önemli derecede artmıştır. Doğrudan yabancı yatırım da denilen devletler arası yatırım, bu ekonomik büyümenin başlıca kaynağı olmuştur. Fakat bu küresel faaliyetler çoğunlukla rahatsız edici bir gerçeği gizlemektedir: gelişmekte olan ülkeler genellikle küresel ticaret ve yatırım faaliyetlerine yalnızca ufak bir şekilde dahil olmaktadırlar. Bu gerçek; yollar, demiryolları ve limanlar gibi yetersiz altyapıdan finansal sermayeye sınırlı erişime kadar uzanan birtakım nedenlerden kaynaklanmaktadır. Gelişmekte olan birçok ülkenin işgücü, düşük vasıflı veya eğitimsiz işçi konusunda gelişmiş ülkelere kıyasla daha yüksek oranlara sahiptir. Sonuç olarak, yüksek vasıflı ve yüksek gelirli istihdam gerektiren yatırım fırsatları çoğunlukla gelişmiş ülkelerde bulunmaktadır ve şirketlerin gelişmekte olan ülkelerdeki yatırımları genellikle düşük vasıflı ve düşük ücretli bir iş gücünü hedeflemektedir. Bu gerçeğin üstesinden gelmek zordur. Çin ve Hindistan gibi ülkeler eşit şartlar sağlamak amacıyla büyük yatırımlar yapsalar da, bu ülkeler karşılaştırmalı zenginlikleri ve yüksek tarihsel büyüme seviyeleri nedeniyle diğerlerinden daha talihlilerdir. Bazı dikkate değer istisnalara rağmen, genel tablo ticaret ve yatırımın yoksulluğun azaltılmasına kayda değer bir ölçüde yardımcı olmadığı yönündedir.

3. Borç verme

Üçüncü bir yoksulluğu azaltma stratejisi, gelişmekte olan ülkelere, ekonomik olarak kalkınmalarına yardımcı olacak alanlara yatırım yapabilmeleri için para veya sermaye borç vermektir. Kredilerin faizle geri ödenmesi gerektiği için, borç para vermek yardımdan farklıdır. Kredi, köprüler, yollar, elektrik hatları ve enerji santralleri gibi temel altyapı projeleri için sağlanabilmektedir. Bu projeler genellikle ekonomik kalkınma için katalizör işlevi görebilmekte ancak sermayeye önemli erişim gerektirmektedirler. Sermayeye erişimin ehemmiyeti 1944'te Dünya Bankası'nın kurulmasıyla sonuçlanmıştır. Misyonu, gelişmekte olan ülkelere piyasa faiz oranlarının altında borç vermek ve ayrıca sağlam ekonomi politikalarının oluşturulması konusunda uzman görüşü sağlamaktı. Bu, kâğıt üzerinde iyi bir fikirdir. Ancak, Dünya Bankası'nın icraatları tartışmasız değildir. Bu bölümde daha önce incelediğimiz gibi, kredilere bağlanan şartlara yönelik eleştiriler olmuştur. Politikaların en çok tenkit edilenleri terk edilmiş olsa da zarar verilmiştir. Ayrıca, gelişmekte olan ülkelere faizli kredilerin tedarik edilmesi büyük bir borçluluk sorunu yaratmıştır. Birçok gelişmekte olan ülke, borç geri ödemelerinin yükü dolayısıyla eğitim ve sağlık gibi önemli yurt içi programlara yatırım yapmayı karşılayamamaktadır. Bu durum, gelişmekte olan ülkelerin borçlarını silmeye ve yeni bir başlangıç yapmalarına izin vermeye yönelik çağrıları ateşlemiştir. Bugüne dek bazı borçlar silinmiş olsa da, geri ödenmemiş kredilerin doğası ve bunların dayatılma şeklinden kaynaklanan daha büyük sorunlar devam etmektedir.

4. Birleşmiş Milletlerin hedefleri

Yukarıda bahsedilen birçok başarısızlığa karşılık olarak, 2000'de Birleşmiş Milletler ve üye devletler 2015'e kadar aşırı yoksulluğu gidermek amacıyla harekete geçtiğinde yeni bir yaklaşım meydana çıkmıştır. Birleşmiş Milletler Binyıl Kalkınma Hedefleri (BKH), devletlerin ortak olacağı sekiz kategori veya faaliyet alanından oluşmaktaydı:

1. Aşırı yoksulluğu ve açlığı ortadan kaldırmak
2. Herkes için evrensel ilköğretim sağlamak
3. Cinsiyet eşitliği ve kadının güçlendirilmesi
4. Çocuk ölümlerini azaltmak
5. Anne sağlığını iyileştirmek
6. HIV / AIDS, sıtma ve diğer hastalıklarla mücadele
7. Çevresel sürdürülebilirliği sağlama
8. Kalkınma için küresel bir ortaklık kurmak

Yukarıda özetlenen üç stratejinin unsurlarından yararlanmak da dahil olmak üzere, bu hedeflere ulaşmak için bir yaklaşım kesiti kullanılmıştır. Ancak en önemli olan, kararlaştırılmış bir dizi hedefe yönelik eşgüdümlü bir yaklaşıma sahip olmaktı. Fakat girişim, sonuçlar açısından karışık bir durum olduğunu göstermiştir. Örneğin, eğitim ve çocuk ölümleriyle ilgili bazı hedeflerde –istikrarsız olsa da– gerçek bir ilerleme görülürken, bazı durumlarda açlık ve yetersiz beslenme oranları aslında daha da kötüleşmiştir. Bu durumu daha da kötüleştirerek, 2008 mali krizinin sonrasında birçok hükümetin kullanabileceği öngörülen para (ve iş) miktarı azalmıştır. Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu'nun (UNICEF) İcra Direktörü Anthony Lake, başarı ve başarısızlığın karışık resmini şu sözlerle açıklamıştır:

> "*Geniş çaplı küresel hedefler belirlenirken Binyıl Kalkınma Hedefleri kasıtsız olarak ülkeleri ilerlemeyi ulusal ortalamalar aracılığıyla ölçmeye teşvik etmiştir. Bu ilerlemeyi gerçekleştirme telaşı içinde çoğu ülke en çok ihtiyacı olanlara değil, ulaşılması en kolay olan çocuklara ve topluluklara odaklanmıştır. Böyle yapılarak, ulusal ilerleme aslında yavaşlatılmış olabilir*"
>
> (UNICEF 2015)

İstenildiği gibi olmayan bu sonuçlar göz önünde bulundurulduğunda, uluslararası toplum daha güçlü bir girişime ihtiyaç duyulduğu konusunda anlaşmış ve 2015'te Birleşmiş Milletler'de Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH) kabul edilmiştir. Bu hedeflerin 2030'a kadar gerçekleştirilecek 17 öncelikli alana yayılmış 169 net amacı vardır:

1. Yoksulluğa son
2. Açlığa son
3. Sağlık ve kaliteli yaşam
4. Nitelikli eğitim
5. Toplumsal cinsiyet eşitliği
6. Temiz su ve hıfzısıhha
7. Erişilebilir ve temiz enerji
8. İnsana yakışır iş ve ekonomik büyüme
9. Sanayi, yenilikçilik ve altyapı
10. Eşitsizliklerin azaltılması
11. Sürdürülebilir şehirler ve topluluklar
12. Sorumlu üretim ve tüketim
13. İklim eylemi

14. Sudaki yaşam
15. Karasal yaşam
16. Barış, adalet ve güçlü kurumlar
17. Amaçlar için ortaklıklar

Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri de *Binyıl Kalkınma Hedefleri* gibi istek uyandıran olarak tanımlanabilir. Yeni hedeflerin eleştirmenleri olsa da yoksulluğu azaltmada daha büyük umut sunmalarının bir nedeni, planlanan müdahalelerin daha detaylı olmasıdır. Amaç yalnızca yoksulluğu azaltmak değil, aynı zamanda zayıf (veya negatif) ekonomik büyüme de dahil olmak üzere yoksulluğu pekiştiren ve sağlamlaştıran birçok durumu ele almaktır. Ve Binyıl Kalkınma Hedefleri'nin eleştirilerinden birinin üzerine gidilerek, en savunmasız olanlar şimdi proaktif olarak hedeflenmektedir.

Küreselleşme ve zenginlik-yoksulluk dinamiği

Küreselleşme, küresel zenginlik ve yoksulluk tartışmasına eklenmesi gereken önemli bir kavramdır. Bu kavram, ekonomik ve teknolojik güçler tarafından dünyaya gittikçe ortak bir sosyal alan şekli verildiği algısını ifade etmektedir. Dünyanın bir bölgesindeki gelişmeler, dünyanın diğer tarafındaki bireyler ve topluluklar için büyük sonuçlar doğurabilmektedir. Küreselleşme fikrinin merkezinde yoğunluk algısı vardır. Bu nedenle, bir kavram olarak küreselleşmenin etkin olarak geri alınamayacak bir noktaya gelene kadar kapsam, ölçek ve hız bakımından artmakta olduğu söylenmektedir. Bu bakımdan küreselleşme çok boyutludur. Örneğin, küreselleşme coğrafi açıdan çeşitli topluluklar arasındaki mal akışından daha fazlasıdır. Küreselleşme sadece “ne” yi değil; aynı zamanda “nasıl” ve “neden” i, bir şeyin meydana gelme sıklığını, bu

sürecin sosyal sonuçlarını ve dahil olan insan yelpazesini de kapsamaktadır. Küreselleşme kavramı tartışmaya açık ve birçok farklı yoruma konu olsa da, bu bölümün konusuyla bariz bir ilgisi vardır.

Ülkelerin bir grup olarak birbiriyle daha bağlantılı hale gelmesi sürecinin yoksulluğu azaltmak yönünde faydalı olduğu söylenebilir. Dünya Bankası; elbette küreselleşmenin, küresel ekonomiyle ilgilenenlerin maddi koşullarını iyileştirdiğini iddia etmektedir. Böyle bir analiz bir açıdan doğru olsa da, yoksulluğu etkileyen yapısal koşulları hesaba katmamaktadır. Alternatif bir görüş, küreselleşmenin eşitsizliği daha sağlamlaştırarak ve her bir kazancı halihazırda zengin ve güçlü konumlarda olanların elinde yoğunlaştırarak aslında yoksulluğa yol açtığıdır. Örneğin, internet birçok bireyin başarılı işletmeler kurmasına ve mallarını dünyanın her yerine satışına olanak vermiştir. Fakat zayıf altyapı, yoksulluk veya savaş sebebiyle internete erişimi olmayan bir bölgede yaşıyorsanız bu teknolojiden nasıl faydalanabilirsiniz? Böyle durumlardaki vatandaşlar daha da geride kalmakta ve halihazırda var olan eşitsizlikler ağırlaşmaktadır. Küreselleşmenin zenginlik-yoksulluk dinamiği üzerindeki etkisiyle ilgili herhangi bir inceleme, muhakkak bu iki perspektifi de göz önünde bulundurmalıdır. Ancak küreselleşme karmaşık bir konudur. Küreselleşmeye yalnızca “iyi” ve “kötü” bakımından bakılırsa küresel süreçlerin çok yönlü doğası değerlendirilemez.

Analizimizin amaçları doğrultusunda, küreselleşme birçok (öncelikli olarak ekonomik) fırsat yaratmıştır ve bu durum aşırı yoksulluk içinde yaşayan insan sayısındaki azalmayla belirgindir. Bu sayılar 1981'de dünya nüfusunun yarısından fazlayken, günümüzde %10'a kadar düşmüştür. Dünya

Bankası'ndan alınmış olan bu sayı, enflasyon gibi konuları hesaba katmaktadır. Fakat, küreselleşmenin güç ilişkilerini ve eşitsizlikleri sağlamlaştırdığı ve bu durumun yoksulluk ve eşitsizlik üzerinde maddi etkileri olduğu da söylenebilir. Yoksulluk üzerine tartışmamızla ilgili olan yaygın bir eleştiri, küreselleşmenin "Amerikanlaşma" anlamına gelen bir kelime olduğudur. Bu eleştiriye göre, uluslararası piyasaları "açtığı" varsayılan ekonomi politikalarının çoğu, ABD merkezli çok uluslu şirketlere yarar sağlamakta ve Amerikan dış politika hedefleri için uluslararası alanda verimli bir zemin yaratmaktadır. Diğer yandan küreselleşme, hibritleşme olarak da görülebilmektedir. Başlangıçta bu görüş, geleneksel yerli grupların sömürgeleştirilmesi ve yok edilmesinden ötürü "yeni" kültürlerin ve kimliklerin yaratılmasına dayanmaktaydı. Küreselleşme süreçlerine uygulandığında hibritlik; küreselleşmeyi, kültürlerarası gelişim ve uyumu teşvik ederek değişime dahil olan tüm tarafların yararına hizmet eden bir dizi süreç olarak çerçeveleyen daha olumlu bir karaktere bürünmüştür.

Küreselleşme ve neoliberalizm

Yoksulluğun küresel ekonominin ana bir özelliği olarak kalmasının bir sebebi, dünyanın en yoksul ve savunmasız kesimini başarısızlığa uğratan neoliberalizmin ekonomik felsefesine dayanan bir dizi politika girişimidir. Stewart Firth'a (2005) göre, 1970'lerden beri devletin önceliği neoliberal bir ekonomik gündemi teşvik eden –piyasaların açılması ve serbestleştirilmesi, temel hizmetlerin özelleştirilmesi gibi– politikalar oluşturmak ve uygulamak olmuştur. Dünya Bankası eski başekonomisti ve Nobel ödüllü Joseph Stiglitz,

Küreselleşme Büyük Hayal Kırıklığı (2002) adlı kitabında serbest piyasa neoliberal gündeminin, 1970'lerden beri Uluslararası Para Fonu ve Dünya Ticaret Örgütü gibi uluslararası kurumların gündemini nasıl yönlendirdiğine ışık tutan bazı örnekler vermektedir. Bu örnekler, hükümet rolünü en aza indiren ticaret anlaşmaları ve reformlarını, ticaret sınırlamalarının –işçi haklarını koruyanların bile– kaldırılmasını ve ekonomik büyümenin ve servetteki artışın nihayetinde toplumun tüm kesimlerine damlayacağına dair kusurlu inancı kapsamaktadır. Bu örgütler, önceliği daha çok açık, piyasa odaklı bir sistemin desteklenmesi ve korunması olan devletin geleneksel rolünü temelden değiştirmiştir. Piyasaya odaklanan devletler genellikle nüfusun çoğunluğunun ihtiyaçlarını karşılamayı ve yoksulluğun üstesinden gelmeyi becerememektedirler. Dolayısıyla, neoliberal politikaların merceğinden bakıldığında, küreselleşme felsefesi vatandaşların refahının birçok seviyede azalmasıyla sonuçlanmıştır.

2008 küresel finansal krizi, yoksulluk meselesinin ele alınmasında küreselleşme için daha büyük bir zorluğa dikkat çekmektedir. Bu olay bir ülkede başlamış ve çabucak tüm dünyada yankılanmıştır. Küresel ekonominin birbirine bağlı doğası nedeniyle, Amerika'nın yüksek faizli *mortgage* piyasasının çöküşü olarak başlayan şey, Amerika Birleşik Devletleri dışındaki piyasalar için de sonuçlara yol açmıştır. Durgunluk ve servet daralması daha az paranın kullanılabilir olmasına yol açtığından dolayı yoksulluğu azaltma çabaları da etkilenmiştir. Şirketler projeleri ertelediğce ya da iptal ettikçe, ülkeler yurtiçi harcamalara öncelik vermiş ve doğrudan yabancı yatırımlar azalmıştır. Bu olaylar, gelişmiş ülkelerdeki yoksulluk seviyeleri açısından olumsuz sonuçlar doğurmuş, ancak bu

sonuçlar gelişmekte olan ülkelerdeki vatandaşları daha da fazla etkilemiştir. Bunun gibi mühim ekonomik olaylar yaygın olmasa da birbirine bağlı bir küresel ekonomide, ekonomik şoklar meydana geldiğinde bundan en çok yoksulların zarar görmesi riski her zaman devam etmektedir.

Sonuç

Aşırı ve artmakta olan zenginliğin ortasında yoksulluğun hala var olması, dünyamızın en büyük muammalarından biridir. Günümüzde dünya nüfusunun en zengin %1'lik dilimi, dünya servetinin yarısını elinde tutmaktadır. Buna karşın, en alttaki %80, servetin yalnızca %5,5'ine sahiptir. Daha da kötüsü, bunun gibi istatistikler eşitsizlik ve servet dağılımına istinaden zamanla kötüleşiyor gibi görünmektedir. Görünüşe bakılırsa ekonomik süreçler birçok kişiyi yoksulluktan kurtarmaya yardımcı olurken, gelir ve servet eşitsizliğini hafifletmekte büyük ölçüde başarısız olmuştur. Bu sonuç ciddi ahlaki ve etik soruları ortaya çıkarmaktadır. Tartışmasız olan, ekonomilerimizin karşılıklı bağımlılığına en iyi şekilde eşlik eden şeyin eşit ölçüdeki bir etik kaygı olduğudur. Yani, kendi devletlerimizde bulunduğumuz hareketler ve teşvik ettiğimiz politikalar için her bir insana bir sorumluluk borcumuz vardır. Muhtemelen en iyi şekilde Birleşmiş Milletler 2015 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri tarafından sınırları çizilen bu durumun farkına varılmasının, önümüzdeki yıllarda daha adil bir dünyayı beraberinde getirmesi temenni edilmektedir.

11

İnsanları Korumak

ALEX J. BELLAMY

Birleşmiş Milletler (BM) 1945 yılında "sonraki nesilleri savaşın felaketinden kurtarmak" ve "temel insan haklarına olan inancı sürdürmek" düşüncelerini baz alan bir sözleşme ile kuruldu. Üç yıl sonra ise, Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi, devletleri bu temel özgürlüklerden yararlanması için birlikte çalışmaya çağırdı ve imzalandı. Bir önceki bölümde değinilen küresel eşitsizlik ve yoksulluğa ek olarak, insanların zarar görmelerini engelleyecek yolların arayışında olmak günümüzde hala büyük bir tartışma konusu olarak yer almaktadır. Durum daha iyiye gidiyor gibi gözükse de uluslararası toplum, insanları yine insanlar tarafında yapılan, iç savaşlar ve zulümler gibi yanlışlardan korumak için geç ve yetersiz önlemler almaktadır. Yirminci yüzyılda on milyonlarca insan devletler arası savaşlarda, daha da fazlası ise kendi hükümetleri tarafından öldürüldü. Bunun gibi gerçekler günümüz dünya siyasetini nasıl düşünmemiz gerektiğiyle ilgili soru işaretleri barındırmaktadır. Günümüzün uluslararası düzeni Birleşmiş Milletler tüzüğünün de belirttiği gibi iç işlerine karışılamayan ve başka devletlerin de iç işlerine karışmayan belirli bir toprak parçası üzerinde yetki alanı olan bir devletler toplumundan oluşmaktadır. Bu sistem,

devletlerin öncelikli görevlerinin kendi vatandaşlarını korumak olduğunu öne sürer. Bir başka deyişle, devletin güvenliği bireylerin güvenliğini sağladığı için önemli ve korunmaya değerdir. Ancak birçok örneğin gösterdiği gibi, her devlet kendi nüfusunun refahını korumaz. Yakın tarihten bir örnek olarak Suriye'yi ve bir önceki yüzyıldan örnekleri de düşündüğümüzde, bireylerin güvenliğinin dışardan bir devlet tarafından değil, kendi devletleri tarafından daha çok tehdit edildiğini görebiliriz. Bu gibi örnekler, uluslararası barış ve güvenliğe bir tehdit oluşturmakla beraber, bireylerin güvenliğinin bazı durumlarda devletlerin güvenliğinin önünde olup olmadığı sorusunu da ortaya çıkarmaktadır.

Kilit noktalar

İnsanların korunmasına yönelik tartışma, devletlerin dış müdahalelerden bağımsız ve güvende olma hakkının kendi vatandaşlarına karşı sorumluluklarını yerine getirip getirmemesi şartına bağlı olup olmamasıyla yakından ilişkilidir. Bu soruya iki yönlü bir şekilde cevap verebiliriz. Bunlardan ilki, dünya siyasetinde ahlaki bir ilerleme olup olmayacağı, ikincisi ise hangi aktörün -devletler mi, bireyler mi- daha avantajlı bir konumda olduğu bakış açısıdır. Birinci eksen, dünya siyasetinin potansiyelini ve limitlerine vurgu yapmaktadır. Bazı yaklaşımlar iyimser bir vizyonla toplumlar arasında ahlaki fikir birliği ve paylaşılan değerlerin ortaklığının diyaloglarla mümkün olduğunu savunurken (Linklater 1998), bu pozisyona alternatif yaklaşımlar ise dünya siyasetini daha kaderci ve "trajik" olarak görüp, dünyanın kültürel değerler anlamında ve amaçlarıyla birbirinden ayrışan farklı ögelerden oluştuğunu ve bu ögeler arasındaki iş birliği potansiyelinin çok kısıtlı olduğu

görüşünü savunurlar (Lebow 2003). Bu yaklaşım ilerleme kavramına çok yakın olmamakla beraber, ahlakın dünya siyasetinde bir yer oynamasına veya oynaması gerektiği düşüncesine kuşkuyla yaklaşır ve ahlaki değerleri yayma çabasının çok masraflı ve zarar veren bir etkiye sahip olduğunu öngörür. İkinci eksen ise devletlerin mi yoksa bireylerin mi daha ayrıcalıklı aktörler olduğu sorusuyla ilgilenir. Dünya siyasetindeki temel aktör olmaları, düzenin ana kaynağı olmaları ve uluslararası haklar ve sorumlulukların taşıyıcıları olmaları gibi sebeplerden dolayı, Uluslararası İlişkiler teorileri devletleri ayrıcalıklı bir yere koymaktadır. Bu duruma alternatif bakış açısı ise bireyleri indirgenemeyecek tek aktör olarak görmektedir. Bireyler, amaca götüren araçlar olarak görülemezler; amacın kendisi olarak görülmelidirler. Bu iki eksenden dört tane ahlaki pozisyon çıkarabiliriz:

İyimser ve devlet-merkezli: Kurala dayalı uluslararası toplum

Bu pozisyon, uluslararası ilişkilerde ilerlemenin mümkün olduğunu ancak radikal farklılıklar içeren dünyada bu ilerlemenin kurala dayalı uluslararası devletler toplumunda gönüllü bir iş birliği çerçevesinde olması gerektiğini öne sürer. Bu anlayış, ortak menfaatin ancak Birleşmiş Milletler sözleşmesinde yer alan bir arada yaşamanın kurallarını el üstünde tutarak gerçekleştirebilineceğini savunur. Anlayış, özellikle güç kullanımının yasaklanmasına ve bu yasağa istisna oluşturacak iki durumun suiistimal edilmemesi konularına yoğunlaşır (42. ve 51. maddeler). Bu bakış açısına göre, bir devletin başka bir devletteki insanları korumasına izin verilmesi, savaşa ve bir devletin diğer devlete kendi değerlerini

dayatmasıyla gelecek olan düzensizlik ile sonuçlanır. Bu düzensizlik, daha sonra uluslararası sitemi zayıflatarak, insan gelişiminin durmasına ve devletler arası iş birliğinin daha da zorlaşmasına sebep olur. Bu görüş, çoğunlukla kabul görmekte olan Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin yetkisi dışındaki müdahalelerin hukuki boyutta yasaklanması argümanıyla bağlantılıdır. Bu yaklaşım, devletleri ortak ahlaki değerler konusundaki kapasitesine gereksiz bir kötümserlikle bakar. Kolektif eylemlerin barış ve güvenlik gibi yeni alanlara doğru kademeli bir şekilde genişlemesinin daha büyük bir düzensizliğe sebep olduğunu gösteren görece olarak çok az kanıt vardır. Bu yaklaşım aynı zamanda Güvenlik Konseyi'nin uluslararası platformdaki rolünü yeniden tanımlama esnekliğini de göz ardı etmektedir.

Trajik ve devlet merkezli: hayatın gerçekleri ve uluslararası doğal durum

Bu anlayış, toplumların çeşitliliği ve değerlerin göreliliğine karşı daha toplulukçu bir bakış açısını benimsemesine rağmen devletlerin, temel hakların gözetilmelerinin de ötesinde bir arada yaşamanın kurallarını dahi uygulama kapasitelerinin olmadığını söyler. Bu anlayışın öne sürdüğü yaklaşım ise, ekonomik ve ulusal çıkar ve toprak gibi materyal faktörlerin karşısına koyulduğunda, normların ve değerlerin bir davranışın sebebini açıklamak konusunda alakasız birer etken olduklarıdır. Önemli realistlerden Edward Hallett Carr'ı aktarmak gerekirse, "koruma" amaçlı uluslararası müdahale aslında evrensel ahlak maskesi ardına saklanan güçlülerin çıkarlarından ve tercihlerinden başka bir şey değildir. Bu yaklaşım aynı zamanda insani eylemciliğe karşı da uyarılarda bulunur. Bu perspektif

devletlerin fedakâr olma kapasitesine de şüphe ile yaklaşır ve bu sebepten dolayı, bütün devlet davranışlarını dünya düzenini sarsan çıkarcı bir güç kullanımı olarak niteler. Nadir durumlarda, varsa, az sayıda devlet açık bir şekilde bu görüşe katılır. Analitik olarak devletlerin sadece kendi çıkarları doğrultusunda hareket ettiğini kabul etmek bizi çok da bir yere götürmez. Devletlerin neden belirli şekillerde hareket ettiğini anlayabilmemiz için devletlerin kendi çıkarlarını nasıl oluşturduklarını anlamamız gerekir ve bu da ulusal karar alma mekanizmalarını etkileyen faktörler hakkında daha derin bir anlayış gerektirir.

İyimser ve birey merkezli: insanlığı ve ortak değerlerimizi savunmak

Üçüncü yaklaşım ise insan korumasını -*human protection*- en olumlu şekilde ele alan yaklaşımdır. Bu nokta genellikle liberalizm ve daha geniş kapsamda kozmopolitan bakış açısıyla, bütün insanların tek bir dünya toplumu içinde yaşadığı görüşüyle bir araya getirilir. Bu anlayış, insan haklarının evrenselliğini ve her yerde korunması gerektiğini baz alarak, devletlerin yabancıları tiranlıktan korumak gibi olumlu görevleri olduğunu öne sürer. Bu gelenekteki kuramcılara göre, devletler davranışların azami standardı üzerine fikir birliğine varmışlardır. Bu sebepten, insani koruma için yapılan sınır ötesi eylemler, birkaç güçlü devletin iradesini dayatmasıyla ilgili değil, uluslararası toplumun temel değerlerini ve kolektif iradesini korumakla ilgilidir. Bu görüş, söz konusu BM Güvenlik Konseyi'nin teorik olarak yaptırım eylemini yetkilendirme hakkı olduğunda güçlü bir zemindeyken, daha genel bir müdahale hakkı söz konusu olduğunda teori, güçlü

hukuki organlarla ve ona karşı duran devlet uygulamalarıyla çelişir. Bu sebeple, liberal kozmopolitler var olan uluslararası hukukun sınırları dışında bir müdahale hakkı olup olmadığı konusunda farklı görüşlere sahiplerdir.

Trajik ve birey merkezli: İnsani eylemin ayırtediciliği

Bu yaklaşım, geleneksel insani yardım biçimlerine öncelik verme eğilimindedir ve en başta insani krizlerin temel nedenleri arasında yer alan ve genelde durumları daha kötü hale getiren militarist idealleri pekiştirdikleri gerekçeleriyle askeri müdahale konusuna şüphe ile yaklaşırlar. Tam da bu şüphe sebebiyle, bu yaklaşım, nüfusu korumak için kullanılan araçları anlamamız konusunda bize yardımcı olur. Bu yaklaşımlar, insan korumasını teşvik etmek için eylemlerin bazı içsel sınırlamalarını ortaya çıkarırken, müdahalelerin seçici, kısmi ve hiçbir zaman yalnızca insani olmadığını vurgulamaktadır. Bununla birlikte, eleştirmenler, politik bir duruş benimsemeden çekilen acıların nasıl hafifletilebileceğini sorgularlar ve bunun sonucunda yalnızca insani eylemlerle sağlanabilecek fiziksel korumanın da gerçek sınırlamaları olduğunu öne sürerler. Bu "birey merkezli" yaklaşım "trajik" anlayışa karşı yöneltilen eleştirilerin çoğuna karşı savunmasızdır. Bu anlayışın önerdiği reçeteler ise bilhassa savunmasız nüfusu korumak için ihtiyaç duyulandan çok daha yetersiz kalmaktadır.

İnsani korumanın gelişen normları

Soğuk Savaş'ın bitişinden beri insani koruma uygulaması; normlar, kurallar, pratikler ve örgütsel gelişmeler gibi en az sekiz birbirleriyle bağlantılı süreç etrafında gelişmiştir. Bunların her biri, özellikle savaş sırasında sivillerin yaşadığı acılar

konusunu ele almak için ortaya çıkmıştır ve bölümün kalan kısmında sırayla ele alınacaktırlar.

Uluslararası insani hukuk

Uluslararası insani hukukun temelleri 19.yüzyılda Amerikan hükümeti tarafından tasarlanan ve askerlerin davranışlarını kısıtlayan bir yasa olan "Genel Kurallar No.100" ve Kızıl Haç hareketinin ortaya çıkışıyla atılmıştır. İkinci Dünya Savaşından sonra ise, uluslararası insani hukuk birtakım uluslararası anlaşmalar dizisi içinde geliştirilmiş ve yazılmıştır. 1948 yılında, henüz yeni kurulan Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, soykırım suçunu yasaklayan ve azmettiricilerin önlenmesi ve cezalandırılması konusunda devletlere hukuki bir görev yükleyen, Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesini onaylamıştır. Uluslararası Adalet Divanı (UAD) ise, Birleşmiş Milletler'in yargı kolu olarak kurulmuştur ve devletler ile diğer hukuki meseleler arasındaki ihtilaflar için hüküm veren bir konumdadır. Bu sözleşmenin bir sonucu olarak UAD, tüm devletlerin soykırım suçunu önlemek adına mevcut yasalar çerçevesinde ellerinden geleni yapma konusunda yasal sorumlulukları olduğuna hükmetmiştir.

Savaş hukuku ise daha sonra dört ayrı Cenevre Sözleşmesi (1949), iki ek protokol (1977) ve Belirli Geleneksel Silahların Kullanımına ilişkin birtakım protokollerle kanun halinde derlenmiştir. Burada özel öneme sahip iki nokta ise, imzacı tarafları savaş sırasında sivil halkın insan haklarına karşı saygılı olmaya davet eden 1949 Cenevre Sözleşmelerinin Ortak 3. Maddesi ve işgal edilmiş bölgelerdeki sivil halka hukuki yardım sağlayan 4. Cenevre Sözleşmesidir. Cenevre Protokolleri ise (1977) uluslararası olmayan silahlı çatışmalardaki sivillere

sağlanan hukuki korumayı genişletmiştir. Bu protokoller silahlı saldırıların yalnızca askeri görevlerle sınırlı olmasındaki ısrarlarının yanı sıra sivil halk ve onların mallarına yapılan saldırıları da yasaklamışlardır. Bu prensipler daha sonra yer mayınları ve misket bombaları gibi doğası gereği ayrım gözetmeyen silahların da yasaklanması için düzenlenen kampanyalarının hem hukuki hem de ahlaki zeminini oluşturmuştur. Bu sebepten uluslararası insani hukuk sadece bazı silahların yasaklanması ve sivillerin korunması ile değil, aynı zamanda suçluların cezalandırılması ve soykırım gibi belirli suçların engellenmesi için de sivillerin korunması anlamında normatif bir standart oluşturmuştur.

Sivillerin korunması

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin bu konuya resmi bir şekilde angajmanı, 1998 yılında Kanada'nın talebi üzerine, Genel Sekreter'in Birleşmiş Milletler'in sivillerin korunması noktasında nasıl daha etkili olabileceği üzerine periyodik raporlar hazırlanması isteğini içeren bir açıklama ile başlamıştır. O zamandan beri, sivillerin korunmasına yönelik birçok açık toplantı gerçekleştirerek, bu konunun en önemli gündemlerden biri olarak ortaya çıkmasını sağlamıştır. 1999 yılında, Güvenlik Konseyi oybirliğiyle 1265 sayılı önergeyi kabul etmiş ve Konsey'in "sivillerin hedef alındığı silahlı çatışmalarda veya sivillere götürülen insani yardımın bilinçli bir şekilde engellendiği durumlarda", "uygun önlemleri" alma konusundaki "kararlılığını" vurgulamıştır. Buna ek olarak Güvenlik Konseyi, tehlike içinde bulunan sivilleri daha iyi koruyabilmek adına barış koruma rejiminin nasıl yeni bir çerçeveye oturtulabileceği üzerinde çalışmak için de istekli

olduğunu dile getirmiştir. 2006 yılında ise Güvenlik Konseyi konuyu daha da geliştirecek şekilde, 1674 numaralı önergeyi kabul ederek, silahlı çatışmanın taraflarından sivillere müdahale edilmeksizin, insani yardıma erişim hakkının verilmesini talep etmiştir.

Sivillerin korunmasına yönelik tematik ilgisini geliştirirken, Güvenlik Konseyi aynı zamanda koruma uygulamalarını da geliştirmiş ve güçlendirmiştir. Bunu yaparken aynı zamanda yeni bir çığır da açmıştır. 2011 yılında kabul edilen 1973 numaralı önerge ile Güvenlik Konseyi, insani koruma amacı ile Libya'da güç kullanımını onaylamıştır. Aynı zamanda bu uygulama ile Güvenlik Konseyi tarihinde ilk defa ev sahibi devletin rızası alınmadan gerçekleştirilen bu tarz bir eylem olmuştur. Bu ve bunun öncülü olan önerge (1970 numaralı önerge) ile birlikte Güvenlik Konseyi kendisine Birleşmiş Milletler Sözleşmesinde atfedilen kolektif güvenlik güçlerinin hepsini bünyesinde kullanmış ve değerlendirmiştir. Üç yıl sonra 2165 numaralı önerge Suriye hükümetinin onayı olmadan Suriye'ye insani yardım teslimini onaylamıştır. Az önceki örnekte olduğu gibi bu durum da Güvenlik Konseyi'nin daha önce hiç gerçekleştirmediği bir eylem olarak tarihe geçmiştir. Bunun sonucu olarak, sivillerin korunmasına yeni bir anlayış getiren iki çok önemli emsal karar oluşturulmuştur.

Bu yüzyılın başlangıcından önce sivillerin korunması konusu, tipik olarak barışı korumanın temel bir parçası olarak görülmemekteydi. 1999'da Sierra Leone'deki Birleşmiş Milletler operasyonu ile başlayarak Güvenlik Konseyi, Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nin de gereğince yedinci faslı hayata geçirerek barış koruma güçlerinin sivillerin korunması adına ellerindeki her imkânı kullanmalarını öngörmüştür. BM

Sözleşmesinin yedinci faslı Güvenlik Konseyi'ne uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması adına güç kullanımı da dahil olmak üzere bir otorite sağlamıştır. Yapısı gereği Güvenlik Konseyi'nin, uluslararası saldırmazlığın anahtar caydırıcılarından biri olması amaçlanmıştır. Günümüzde, sivillerin korunması ve bu amaç doğrultusunda "eldeki bütün imkanların kullanılması" BM'nin barışı koruma kavramının ve birçok yeni operasyonun temel noktasını oluşturmuştur. Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nde, Güvenlik Konsey'i, sivillere karşı şiddet uygulayan devlet dışı silahlı gruplara karşı mücadeleyi yürütmek adına bir "Kuvvet Müdahale Tugayı" -*Force Intervention Brigade*- görevlendirerek bu tutumunu daha da güçlendirmiştir. Günümüzde ise, 120.000 BM barışı koruma görevlisinin büyük bir kısmı, sivilleri zarar görmekten korumak için gerekli tüm araçları kullanmak üzere görevlendirilmişlerdir.

Belirli güvenlik açıklarını ele almak

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden bu yana, uluslararası toplum, belirli güvenlik açıklarına maruz kalan grupları periyodik olarak belirlemiş ve bu güvenlik açıklarını ele almayı veya azaltmayı amaçlayan mekanizmalar oluşturmuştur. Bu mekanizmalar arasında en iyi geliştirilen ise 1951 Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme ve hemen ardından gelen 1967 Protokolü ile idare edilen uluslararası mülteci rejimidir ve Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği tarafından denetlenmektedir. Bu sistem zulüm gören kişilere sığınma talep etme ve üçüncü ülkelerde yeniden yerleştirme hakkı vermekle beraber mültecilerin koruma ve yerlerinden edilmelerine yönelik kalıcı çözümlere erişebilmek adına Birleşmiş Milletler Yüksek Komiserliğini görevlendirmektedir. 1990'lı yıllarda bu

sistemin yeni bir yerinden edilme -özellikle ülke içinde yerinden edilmiş insanlar- kriziyle baş edemediği ortaya çıkmıştır. Ülke içinde yerinden edilme, insanlar kitlesel şiddet ve diğer kötü muameleler nedeniyle evlerinden zorla uzaklaşmak zorunda kaldıklarında ancak ev sahibi ülkede bulunmaya devam ettiklerinde meydana gelen bir durumdur. Büyük oranda yurt içi ile ilgili bir sorun olması nedeniyle yerinden edilen insanlarla ilgili bir sözleşme yapmaya çok az istek gösterilmiştir. Bunun yerine Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği görevlerini yerinden edilmiş tüm kişilerin korunmasını kapsayacak şekilde genişletmiş ve BM yetkilileri konuyu ele alış biçimiyle ilgili "yol gösterici ilkeler" geliştirmişlerdir.

Siyasi olarak ancak 1990'lı yıllarda önem kazanan bir başka toplu şiddet örneği ise cinsel ve cinsiyete dayalı şiddettir. Tecavüzün çeşitli örneklerde bir savaş silahı olarak kullanılması, BM Güvenlik Konseyini 2000 yılında 1325 sayılı önergesi çerçevesinde kabul edilen "Kadın, Barış ve Güvenlik" gündemi ile kadınların ve çocukların korunmasını temel unsurlardan biri haline getirmiştir. O tarihten beri Birleşmiş Milletler probleme kalıcı bir şekilde odaklanacak Genel Sekreter Özel Temsilcisi pozisyonunu oluşturmuş ve bu suçların nerede işlendiğini ve bu suçlara karşı atılacak adımları belirlemek adına birçok "yılık rapor" hazırlamıştır. Birleşmiş Milletler ayrıca kadınların ve kız çocuklarının korunmasını, kadınların korunması konusuna yönelik danışmanlar atayarak yaygınlaştırmaya başlamıştır. BM'nin ötesinde İngiliz Hükümeti, diğer bahsi geçen konuların yanında, Çatışma Anlarında Cinsel Şiddetin Önlenmesi Girişimi ile, dünya devletlerinin üçte ikisinin "Çatışma İçinde Cinsel Şiddete Son Verme Taahhüdü" bildirgesini desteklemeye ikna etmekte

önemli rol oynamıştır. Bu gelişmeler silahlı çatışmalarda çocukları korumaya odaklanan bir dizi girişim ile takip edilmiştir. Yine Güvenlik Konseyi'nin öncülüğünde BM, çocukların korunması ve çocukların karşılaştığı çocuk askerler gibi sıkıntılar hakkında raporlar veren bir Özel Temsilci atamıştır. 2014 yılında BM'nin eğitim alanındaki büyükelçisi ve eski İngiltere Başbakanı Gordon Brown, doğal afetler veya kitlesel şiddet gibi insani krizlerde çocuklara eğitim sağlanması adına bir acil durum fonu oluşturmak için küresel bir girişim başlatmıştır.

İnsan hakları

İnsan hakları, genel bir alan olarak içinde birçok sorgulama ve tartışma barındırmasına karşın, yüksek görünürlüğü sebebiyle insani korumaya önemli katkılarda bulunmuştur. Bu konuda özellikle iki bakış açısı öne çıkmakta, ancak aralarındaki benzeşim kapsamlı ve karmaşık olduğundan, bu yönler tanımlayıcıdan ziyade daha çok örnek teşkil edicidir. İlk olarak, prensipler ve uygulamalar kapsamında devletler, BM İnsan Hakları Konseyi'nin zorunlu gözlem süreçleri aracılığıyla birbirlerinin insan hakları performansları üzerinde eşler arası bir değerlendirme yaparlar ve kendi nüfuslarını kitlesel şiddet gibi birçok farklı suistimale karşı korurken hangi adımların atılması gerektiği konusunda bir beklenti yaratırlar. Uzlaşması zor devletlerin çoğu konu ile ilgili bir aksiyon almamalarına rağmen, eşler arası denetim birçok devleti kendilerinin "izlendiği" fikrine sokarak yine bu devletlere insan hakları ile ilgili görevlerini yerine getirmeleri adına bir motivasyon sağlamaktadır. İkincisi ise, son yirmi yılda uluslararası toplum, kitlesel şiddet üzerine vereceği kararlarda, insan haklarının

gözlemlenmesi ve raporlanması için kalıcı ve özel amaçlı toplantıların sayısını arttırmıştır. Bağımsız komisyonlar ve girişimler, özel raportörler ve gözlem ve araştırma görevleri gibi farklı mekanizmalar aracılığıyla uluslararası toplum, kitlesel şiddeti önlemek ve gözlemlemek adına bu insan hakları mekanizmalarına başvurmuştur. En açık şekilde bu raporlama, kilit kurumlara güvenilir bilgiyi ulaştırarak kitlesel şiddet üzerine olan karar verme mekanizmasına destek olmaktadır. Ayrıca, ülke içindeki insan hakları uygulamaları konusunda uluslararası bir farkındalık yaratarak devletleri insan haklarına saygı göstermeye teşvik etmektedir.

Uluslararası suçlu hukuku

Bazı suçların ve faillerin kovuşturulmasının evrensel olması gerektiği kadar ciddi olması, Uluslararası Ceza Mahkemesi ve bir dizi özel mahkemenin faaliyetleri sayesinde son yirmi yılda önemli ölçüde ilerlemiştir. Bu kurumlar özellikle 1990'lı yılların ortalarından beri artmakta ve bireysel faillerin davranışlarından sorumlu tutulmaları konusunda katkı vermeye devam etmektedir. Bu kurumları savunanlar, kurumların cezadan muaf olma durumunu sona erdirerek ileride fail olabilecek kişileri caydırmaya yardımcı olduğunu ve ayrıca mağdurlara da bir miktar yasal koruma sağladıklarını savunmaktadırlar. Bu konuda deneme niteliğindeki ilk adım, 1990'lı yılların ortasında Birleşmiş Milletler'in Bosna ve Ruanda'da işlenen ağır suçları kovuşturmak adına açtığı mahkemelerle gelişmiştir. 1998 yılında Uluslararası Ceza Mahkemesini kuran Roma Statüsü, bir taraf devletin yaygın ve sistematik savaş suçları, insanlığa karşı suçlar ve soykırıma işaret eden delileri soruşturmak istemediği veya araştırmayacağı

kanıtlandığında, Mahkemenin yargı yetkisine başvurulabileceğini öngörür. Mahkeme'nin savcısı, Mahkeme'nin yetkisi altına düşen bir dava varsa ve hakimler heyetini ikna ederse, imzacı bir devlet tarafından gelen bir şikâyet var ise veya bir dava savcıya Güvenlik Konseyi tarafından iletişmişse işlemlere başlama yetkisine sahiptir. Mahkeme bugüne kadar 39 bireyi suçlu bulmuş ve 124 üye devleti bulunmaktadır - ancak ABD, Çin ve Rusya henüz katılmış değiller. Uluslararası Ceza Mahkemesi gibi gelişimlerin hala kuruluş aşamasında olduğunu belirtmek önemli olsa da ulus ötesi yargı mekanizmaları ihlallerin tekrarlanması olasılığını azaltmış ve genel anlamda insan haklarının devlet sınırları içinde ilerleme kaydettiğini göstermektedir. Aynı zamanda ulus ötesi yargı mekanizmaları, Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne [henüz] üye olmayanlar da dahil olmak üzere diğer ülkelere de sıçrayan caydırıcı bir etkiye sahiplerdir.

İnsani yardım faaliyetleri

Sivillerin savaş zamanında insani yardım alması gerektiği fikri, 19.yüzyıla kadar uzanmakla beraber kimin ihtiyacı olursa olsun, o kişiye gerekli hayat kurtaran yardımı götürme fikrine dayanan insani düşüncenin de önemli bir parçasıdır. Bu haklar ve beklentiler uluslararası insani hukukun içine girmiş olsa da uygulanma alanları 1990'lı yıllarda genişlemiştir. BM Güvenlik Konseyi insani yardımın sağlanmasını desteklemek için barışı koruma operasyonlarına yetki vermeye başlamış ve Somali ve Bosna örneklerinde olduğu gibi bu amaca ulaşmak adına güç kullanımına izin vermiştir. Bununla birlikte sivillerin korunmasına ilişkin birbirini takip eden kararlarda Güvenlik

Konseyi, silahlı çatışmanın taraflarından insani yardım kuruluşlarına sınırsız erişim sağlamasını talep etmiştir.

Bölgesel girişimler

Avrupa'nın sivillerin korunması alanıyla ilk etkileşimi 1970'lerde Helsinki Anlaşmaları ile gerçekleşmiştir. Zamanla bu anlaşmalar, Avrupa'da Güvenlik ve İşbirliği Konferansı mekanizmasının temellerinin atılmasında ve 1990'larda çocukların korunması ve işkenceye karşı korunma gibi belirli başlıklar koruma alanının uygulama alanlarına girmesine yardımcı olmuşlardır. Bu mekanizma, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı'na dönüştürüldüğünde ise Ulusal Azınlıklar Yüksek Komiserliği görevi de dahil olmak üzere insan haklarının korunması için ek sorumluluk ve görevler üstlenmiştir. Avrupa Birliği'nin ortak dış ve güvenlik politikasının bir parçası olarak, 2003 yılında Fransa öncülüğünde Demokratik Kongo Cumhuriyeti'ndeki çok uluslu bir güç kullanımını örnek olarak verebiliriz. Afrika Birliği özel odak noktası sivillerin kitlesel şiddetten korunması olan kapsamlı bölgesel bir kriz yönetimi ve müdahale sistemi oluşturmuştur. Birliğin Kurucu Yasasının dördüncü (h) maddesi soykırım ve kitlesel suçlarda üye devletlerin ilişkilerine müdahale etme hakkını düzenler. Her ne kadar bu madde Afrikalı liderlerin egemenlik anlayışlarına olan bağlılığı sebebiyle hiç kullanılmamış olsa da Afrika Birliği'nin Darfur'daki barışı koruma operasyonu ve yine Mali, Orta Afrika Cumhuriyeti ve Somali'deki operasyonları da sivillerin korunmasını desteklemektedir. Aynı zamanda, Latin Amerika'da devletler kapsamlı bir bölgesel insan hakları mekanizması kurmuşlardır. Birbirlerinin iç işlerine

karışmamayı resmi olarak kabul etmiş Güneydoğu Asya ülkeleri bile, ASEAN Hükümetler Arası İnsan Hakları Komisyonu aracılığıyla insan haklarını gözetmek ve korumak için kendi mekanizmalarını oluşturmaya başlamışlardır. Bu mekanizmalar "hakları" aynı şekilde anlamasa veya gözetmese bile, ciddi insani suçların ve insana karşı işlenen suçların engellenmesinde ortak bir paydada buluşmaktadırlar.

Koruma Sorumluluğu

2005 yılının sonlarında dünya liderleri, BM Dünya Zirvesi Sonuç belgesinin 138 ve 140. paragraflarında yer alan Koruma Sorumluluğunu (R2P) kabul etmişlerdir. Bu taahhüt daha sonra hem BM Güvenlik Konseyi tarafından hem de BM Genel Kurulu tarafından uygulanmasının değerlendirilmesi ile birlikte yeniden tasdik edilmiştir. Koruma Sorumluluğu'nun üç ayağı bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, her devletin kendi halkını soykırımdan, savaş suçlarından, etnik temizlikten ve insanlığa karşı suçlardan korumak için uygun ve gerekli araçların kullanma sorumluluğudur -bundan böyle toplu olarak "vahşet suçları" olarak adlandırılacaktır-. İkincisi ise, uluslararası toplumun devletlerin bu sorumluluğu yerine getirmesini teşvik etme ve yardımcı olma bağlılığına atıfta bulunmaktadır. Üçüncü ve son ayak ise, ulusal yetkililerin vatandaşlarını dört vahşet suçundan koruma konusunda açıkça başarısız olduğunda, Birleşmiş Milletler aracılığıyla zamanında ve kararlı bir şekilde yanıt vermenin uluslararası bir sorumluluk olduğunu açıklamaktadır. Bu ilke, potansiyel güç kullanımı ve egemenliği ihlal ettiği gerekçeleriyle en başta tartışmalı olarak kabul edilse de zamanla ilkeye ilişkin uluslararası fikir birliği genişleyip derinleşmiştir. Daha açık bir ifadeyle, Koruma Sorumluluğu, siyasi krizlere uluslararası katılımı çerçeveleyen çalışma dilinin

bir parçası haline gelmiş ve Güvenlik Konseyi de kırktan fazla kararında bu konuya atıfta bulunmuştur. Güvenlik Konseyi, ülkelere koruma görevlerini hatırlatma -Yemen üzerinde 2014 sayılı karar-, sivillerin korunmasına karşı aktif adımlar atmalarını talep etme -Suriye üzerine 2139 sayılı karar-, barış güçlerine hükümetlerin kendi nüfuslarını korumalarında yardım etme görevi verme -Mali üzerine 2085 sayılı karar- ve kitlesel şiddetin faillerini hukuki olarak hesap verilebilir kılma -Demokratik Kongo Cumhuriyeti üzerine 2211 sayılı karar- gibi durumlarda rol oynamıştır. Güvenlik Konseyi aynı zamanda, el ve hafif silahların kontrolü, soykırımın önlenmesi, terörle mücadele ve uluslararası polislik üzerinden önleyici diplomasi ve çatışma engelleme gibi çabalarında da çalışmalarını Koruma Sorumluluğu ile bağdaşlaştırmıştır. Bu değişen odaklar ile birlikte, devletler arasındaki tartışmalar, Koruma Sorumluluğu ilkesine daha az ve onun uygulanması noktasına daha çok odaklanmaya başlamıştır.

Sorunlar ve zorluklar

Dünyanın bugün insan koruma krizlerine bir zamanlar olduğundan daha fazla tepki verme olasılığı daha yüksek olsa da Suriye örneğinin de gösterdiği gibi insanların zarara uğrama riski problemini çözmeye yakın olmadığımız görülmektedir. Ahlaki ve siyasi bağlam buna izin verse bile, halkların vahşet suçlarından etkili bir şekilde korunması, önemli uygulama sorunlarıyla karşı karşıya kalmaktadır. Bu zorlukların ne olduğu konusunda açık olmak oldukça önem arz etmektedir.

İlk nokta, yabancıların dış ülkelerdeki insanları korumak için yapabileceklerinin önemli sınırları olduğudur. Pek çok iç çatışma, kolay çözüm yollarına meydan okuyabilecek kadar

karmaşık ve tehlikeyle dolu olduğundan dış arabuluculuğa karşı hemen duyarlı bir tepki vermemektedir. Uyumlu bir uluslararası eylem bazen halkları koruyabilir ve vahşet suçlarını önleyebilir. Ancak, şiddettin ve barışın esas belirleyici ögeleri, ülke ve o ülke liderlerinin niyetlerine dayanır. BM bakış açısından, bu sorun yalnızca dünyanın en zor vakalarıyla karşı karşıya kalma eğiliminde olmasıyla daha da zorlaşmaktadır. Problemler, genellikle diğerleri sorunu çözmeyi deneyip başaramadıklarında Güvenlik Konseyi'nin önüne gelmektedir. Burada temel kural, çatışmaların kolay çözümleri olduğunda, genel olarak çözümlerin ulusal veya bölgesel düzlemde bulunmasıdır. Dünya kurumları yalnızca diğerleri bir çözüm getiremediğinde liderliği eline alır. Bu gibi durumlarda, mütevazi bir başarı oranı, Birleşmiş Milletler sistemine sunulmuş vakaların zorluğunu yansıtabilir.

İkinci bir zorluk ise, insan korumasının sınırlı küresel kapasite içinde olan bir dünyada var olması ve diğer değer gören normlarla ilgi ve kaynak anlamında bir yarış içinde olmasından kaynaklanmaktadır. Bu sınırlı kaynak sorunu 2008 küresel ekonomik krizinden kaynaklanan mali kemer sıkma durumuyla da bağlantılıdır. Birçok büyük bağışçı kendi ulusal bütçelerini keserek ve kendi halkları üzerine kemer sıkma önlemleri getirerek kendi nüfuslarının başka ülkelerdeki insanların korunmasına verdikleri destek üzerinde bir baskı oluşturmuşlardır. Bu nedenle acı gerçek ise yakın vadede insan koruma eylemlerinin yeni ve önemli kaynakları kullanamayabilecek olmasıdır.

Üçüncü bir zorluk ise, insani korumanın siyasi olarak hassas bir konu olmasından kaynaklanmaktadır. İnsani koruma, siyaset tarafından hem etkinleştirilmiş hem de sınırlandırılmıştır.

Bunun yanı sıra bazı devletlerin kriz riski altında olarak tanımlanmasını gerektiren ve yine bazı devletlerin karşı çıkacağı birtakım eylemler talep eden ihtilaflar ve tartışmalar da yaratabilir. Çoğu zaman, uzun vadeli önleyici tedbirler bir devletin iç işlerine karışmak olarak görüldüğünden çok hoş karşılanmazlar. Devletler, egemenliklerini kıskançlıkla korurlar ve kendi iç işlerindeki uygulamalara yapılan eleştirilere karşı hassaslardır. Bu sebepten, kendi yargı sınırları içindeki vahşet suçlarını önlemek ve yardımcı olmak için nadiren dış yardıma başvururlar. Unutulmamalıdır ki, BM'nin faaliyetleri -yargı organlarının aksine- siyasi organlar tarafından denetlenir ve bu organlar egemenlik sahibi üye devletlerden oluşur. Sorunun bir başka tarafı ise, bazen devletlerin vahşet suçlarını önlememe kararını kendi çıkarlarına daha uygun olduğu için verebileceği durumlardır. Bu durumlar, çok çeşitli örneklerde gözlemlenebilir ancak belki de hiçbir örnek, 2011'den beri Suriye örneği kadar çarpıcı olmamıştır. Güvenlik Konseyi, bahsi geçen örnekte kararlı bir şekilde hareket edememiş ve bunun sonucunda binlerce kişi hayatını kaybetmiş ve yerlerinden edilmiştir. Tarihsel olarak da Güvenlik Konseyi, özellikle daimi üyelerinin amaçları çakıştığında veya güçlü devletlerin çıkarlarının olduğu bu tür durumlarda önceliğini iddia etmekte problemler yaşamıştır. "Siyasal irade" sorununun bir başka yönü de devletlerin kendi vatandaşlarının refahına öncelik veren kendi çıkarlarına sahip aktörler olmasıdır. Bu sebepten ötürü devletler genellikle diğer ülkelerdeki vahşet suçlarını engellemek için yoğun bir kaynak kullanımına sıcak bakmazlar. Buradaki mesele, hükümetlerin vahşet suçlarını önlemeyi bir amaç olarak destekleyip desteklemediği değil, diğer hedeflerine göre -önem gösterilen sağlık hizmetleri ve sosyal refah gibi- verdikleri desteğin derinliğidir. Siyasi ve

diplomatik sermaye de sınırlı bir kaynaktır. Bazen devletler, genel olarak en büyük yararı veya en az zararı elde etmek için değiş tokuşların yapılması gerektiğine karar verebilirler. Örneğin 2003'te Darfur'daki krizin başlangıcında, birkaç devlet, hükümetin güneydeki isyancılarla savaşını sona erdirmek için yapılacak müzakereleri tehlikeye atacağından korkarak Sudan hükümetine çok fazla baskı yapmamaya karar vermiş ancak 2011'de Güney Sudan'ın ayrılmasına engel olamamışlardır.

Sonuç

İnsanları yakın tehlikelerden korumak için uluslararası eylemin erdemine ve uygulamasına hangi mevkiden bakılırsa bakılsın, son birkaç on yılda korumayı iyileştirmeyi amaçlayan mekanizmaların, kurumların ve uygulamaların çoğaldığı tartışılmaz bir gerçektir. Bu gerçek, küresel düzeyde vahşet suçlarının ve silahlı çatışmaların azalmasıyla da doğru orantılıdır. En az sekiz farklı ancak birbirleriyle bağlantılı uygulamalar aracılığıyla, kabul edilebilir davranış normlarının hayata geçirilmesini, üçüncü taraf devletler ve uluslararası kurumlar için sorumlulukların oluşturulduğunu ve savunmasız toplulukların korunmasına yönelik bir dizi uygulamanın ortaya çıktığını gözlemledik. Bunun sonucu olarak günümüzde kitlesel şiddet farklı aktörlerden tipik olarak karmaşık -her zaman tam anlamıyla etkili olmasa bile- dönütler almıştır. Yine de uluslararası koruma uygulamaları, son birkaç on yılda önemli derecede iyileşmiş ve vahşet suçlarının hem görülme sıklıklarında hem de ölümcül olma durumlarında genel bir düşüşe katkıda bulunmuştur. Buradaki en önemli nokta ise bunun hala tamamlanmamış bir iş olduğudur. Sadece ele

alınması gereken bir dizi siyasi meselenin varlığı gibi, uygulamayla bağlantılı pratik meselelerin de yüzeyini henüz kazımaya başladık. İnsanları küresel olarak koruma vaadinin kalıcı bir gerçekliğe dönüştürülmesi adına hangi stratejini hangi koşullarda en fazla koruma sağladığına dair sorunlar ele alınmalıdır.

12

Bağlantısallık, İletişim ve Teknoloji

ANDREAS HAGGMAN

Rucker'in sözleriyle (1983, 108) "*insan ırkı paylaştığımız hava ve yiyecekle bağlanmış geniş tek bir duvara asılı işlenmiş halıdır*". Bu anlamda baktığımızda bütün insan ırkının materyal dünya üzerinden bağlantılı olduğu doğrudur. Ancak, bu bağlantıların herhangi bir birliktelik yarattığını farz etmek yanlış olur. Uluslararası ilişkilerde insanlığı düşündüğümüz zaman, tek, homojen veya barışçıl bir bütün değil, ancak kendi nihai hedeflerine ulaşmak için zorlayan ve iş birliği yapan rekabet eden bir dizi grup görmekteyiz. Bu gruplar etnik, ırka dayalı veya dini bir şekilde ayrılabileceği gibi ulus-devlet şeklinde de olabilirler. Ayrıca çok büyükten çok küçük ölçeğe kadar her yerde olabilirler. Ancak burada önemli olan hiçbirinin grubun kendi içinde yaşayan bireylerden bağımsız bir şekilde var olmadığıdır. Birey, insanlığın var olduğu temel birimdir. Bu şekilde bireyler daha geniş sistemde simbiyotiktir ve her biri diğerini şekillendirmede ve etkilemede rol oynar. İnsanlık yalnızca insan bedenlerinden değil, aynı zamanda fikirlerden, inançlardan ve insan zihninde bulunan iradeden oluşur. Bu tanım göz önüne alındığında, insanlığın bağlı olması ne anlama

gelmektedir? Fiziksel anlamda bakıldığında bir kopukluk ve uzaklık her zaman mevcuttur. Her insan zihni diğerlerinden ayrı bir şekilde var olan insan vücudunun içindedir. İnsanların birbirlerine bağlanabileceği düzlem ise fikirlerin, inançların ve iradenin bulunduğu metafizik alanıdır. Örneğin birçok bireyin ortak bir amaç için birleşmesi, zihinlerin eyleme götüren bağlantısını temsil eder. Böyle bir birleşme tamamen şans veya bilinçsiz eylemler yoluyla ortaya çıkabilir. Ancak daha güçlü bağlar, birleşme bilinçli bağlardan ortaya çıktığında sağlanır. Bu nedenle bağlantısallık kavramının merkezinde, bugün dijital yollarla giderek daha fazla yaptığımız başkalarıyla iletişim kurma becerisi yatmaktadır.

İnternet

İnternet, dünya üzerinde on milyarlarca cihazı birbirine bağlayan bir bağlı bilgisayar ağları topluluğudur. Bu cihazlar, sunucuları, kişisel bilgisayarları, cep telefonları ve oyun konsolları gibi aletleri içerir. Son zamanlarda, arabalar veya ev araçları gibi aletler de internete bağlanmaya başlamışlardır. İnternete bağlı cihazlar, ağ bağlantıları sayesinde birbirlerine de bağlıdırlar. Bu bağlantılar fiziksel kablolar veya kablosuz bağlantılar şeklinde olabilirler. Kablosuz bağlantılar, görünür olmasalar da evdeki kablosuz bağlantıdan uzaydaki uydu bağlantılarına kadar benzer ölçeklerde çalışırlar. İnternetteki iletişim, bu ağ bağlantılarının herhangi bir kombinasyonundan geçebilir ve bunlar, uluslararası ilişkilerde çok tartışılan bir konu haline gelmiştir. Genelde aynı anlamlarda kullanılsalar da internet dünya çapında ağ -*world wide web*- ile aynı değildir. Ağ internet üzerinde çalışan metin, resim ve diğer medyaları içeren belgeleri görüntülemek için bir ağ tarayıcısı aracılığıyla erişilen

birçok hizmetten yalnızca bir tanesidir. İnternette olan diğer hizmetlere ise e-posta, sesli veya görüntülü konuşma ve çevrimiçi oyunlar gibi örnekler gösterilebilir. İnternet ve ağ arasındaki ayrım oldukça önemlidir çünkü teknolojik kavramların birbirleriyle karıştırılmasının kesin ifadelerin çok önemli olduğu yasalar ve yönetmelikler alanında ciddi yansımaları olabilir. Bu bölüm boyunca internet, bağlı dijital cihazların ve hizmetlerin tamamı olarak ele alınacaktır. Kişisel aletler ve hizmetler detaylıca ele alındığında hangi aletlerden ve hizmetlerden söz edildiği açık bir şekilde belirtilecektir.

Dijital ticaret

Ticaret insan etkileşiminin temel taşıdır. Tarih boyunca mal ve hizmet ticareti, insanlara bağlantı kurma fırsatı sunmuş ve iletişim yöntemlerini zorunlu kılmıştır. Takaslar, anlaşmalar ve sözleşmeler sözlü, yazılı ve görsel yollarla gerçekleşmiştir. İnternetin katlanarak büyümesiyle tüccarların ve ticaret adamlarının bu kanalı ticari amaçlarla benimsemeleri kaçınılmaz bir durum olmuştur. Ticaretin çevrimdışından çevrimiçine evirilmesinin insanların etkileşimi ve iletişimi üzerine de etkileri olmuştur. Modern ekonomide ticaret, uzun bir tedarik zinciri ve malların üretimini ve taşınmasını etkileyen çok sayıda aracı içermektedir. Bir ürünü fikirden konsepte ve nihayet alıcılara ulaştırmak için önce hammadde, sonra bir üretici, bir dağıtıcı, bir satıcı ve bir müşteri gerekmektedir -muhtemelen bir veya iki pazarlamacı ile birlikte-. Bu süreçteki bütün adımlar, özellikle satış noktasında, birbirleriyle etkileşim içinde bulunan insanlara ihtiyaç duymaktadır. Dijital ticaretin gelişmesiyle beraber, süreçteki aracıların birçoğu saf dışı kalabilir. Alıcılar, birkaç tıkla başka bir insanla etkileşim içine

girmeden ürünleri doğrudan üreticiden alabilmektedirler. Örneğin bir televizyon satın almak için önceden bir elektronik mağazası gibi perakende satış noktasını ziyaret etmek ve bir satış temsilcisiyle konuşmak ve satın alma işlemini yapmak gerekmekteydi. Perakende mağazası sırasıyla televizyonu üreticiden satın alacak olan bir dağıtıcıdan temin ederdi. Ancak internet sayesinde, artık potansiyel bir alıcı, geleneksel tedarik zincirinin çoğunu etkili bir biçimde ortadan kaldırarak ve çok sınırlı kişiler arası iletişime maruz kalarak üreticinin internet sitelerini ve sayfalarını ziyaret edebilir ve televizyonu kapısına kadar teslim ettirebilir.

Bazı yönlerden bu ticari faaliyet yöntemi, seri üretimin ortaya çıkmasından önceki ticaret sistemini anımsatmaktadır. Antik Atinalıların toplantılar ve iş için merkezi bir yer olan Agora'da toplandığı zamanlarda ticaret tipik olarak oldukça kişisel bir meseleydi. Ticaretin merkezi olan halka açık pazar yerleri internet üzerinden Amazon ve eBay gibi web siteleri yeniden etkinleştirildi. Burada üreticiler ve imalatçılar, yerleşik uzun bir tedarik zinciri gerekmeden müşterilere doğrudan ulaşabilirler. Amazon Agora ile benzerlik gösterse de dijital ticaretin uluslararası ilişkileri nasıl etkilediğine dair daha iyi bir örnek belki de İpek Yolu'dur. Antik zamanlarda İpek Yolu, Avrupa ve Asya'yı bağlayan 6.000 kilometrelik bir ticaret yoluydu. İpek Yolu sadece ticareti değil aynı zamanda kültürler arasında fikirlerin ve hatta dinlerin de akışını sağladı. Aslında hem malların hem de bilginin aktığı, geniş çapta dağılmış bir tüccar ve karakol ağıydı. Daha da önemlisi bu akışlar İpek Yolu boyunca seyahat edenler arasındaki kişisel etkileşim yoluyla somutlaştı.

Antik İpek Yolu, adını modern dijital dünyadan bir benzeriyle de paylaşmaktadır. İlk olarak 2011 yılında kurulan *İpek Yolu,* kullanıcılarının gizliliğini koruyan özel bir ağ tarayıcısı olan, *"tor ağı"* tarafından sağlanan bir yazılımla çalıştırılabilen ve erişilebilen çevrimiçi bir pazar yeridir. Bu pazar yeri, alışveriş yapanlara satın alımlarını merkezileştirilmemiş dijital para birimi olan *bitcoin* ile yaptıklarından banka kartı bilgileri gibi herhangi kişisel bir bilgi vermeden yapmalarını sağlar. Satıcılar takma isimlerle çalışırlar. Süreçlerin anonim olma yönü, modern İpek Yolu'nu antik olanından ayıran bir özellik olmasıyla beraber internet çağında ticaretin kişiliksizleştirildiğine de bir örnektir. *İpek Yolu* ve *Tor* aynı zamanda internetin yalnızca erişim şifreleri veya belirli yazılımlarla erişilebilen "karanlık ağ" adı verilen bölümün büyümesinin simgelerindendir. Bu durumun uluslararası ilişkilerdeki dünyasındaki en büyük yansıması sonunda bir polis operasyonuyla *İpek Yolu*'nun kapatılması olmuştur. *İpek Yolu*'nun internet sitesine el konulduktan sonra gösterilen bir bekletme sayfası, aralarında on bir dil konuşan on üç ülkenin bayraklarıyla çevrelenmiş bir dizi ABD ve Avrupa kolluk kuvvetlerini armalarıyla süslenmiştir. İnternetin kanunsuz faaliyetler için bir yer sağlamasıyla bu duruma karşı verilen mücadele de uluslararası bir boyut kazanmıştır.

Dijital iletişim

Coğrafi ayrımlar arasında diğer insanlarla iletişim kurma fikri en az ticaret fikri kadar eskidir ve bunu sağlamanın en temel yolu ise yazılı dünyadan geçer. Bu yolların en doğrudan olanı ise bir insandan diğer insana belirli bir mesaj taşıyan mektuplardır. Bu nedenle mektuplar, insanlar arasındaki

bağların temel noktalarındandır. Dijital çağda ise e-posta ve anlık mesajlaşma, her gün bir kişiden diğerine gönderilen yüz milyarlarca dijital mesajla, yazılı iletişimin birincil yolu olarak mektupların yerini almıştır. Bir mektubun postalanması süreci, bir üst bölümde de açıklandığı gibi uzun süreli ticari zincire benzer. Mektubu yazan ve posta kutusuna bırakan bir gönderen vardır. Posta çalışanı daha sonra bu mektubu alır ve bir makinenin (önceden insanların yapmasına rağmen) mektubu doğru adrese yönlendiren bir postalama merkezine getirir. Mektup daha sonra kara, deniz ve/veya hava yoluyla daha fazla düzenlemenin gerçekleştiği bir dağıtım merkezine taşınır. Son olarak, teslimat görevlisi bunu öngörülen adrese iletir, alıcı da mektubu kabul eder ve okur. Karmaşık bir aracılar dizisi aracılığıyla, gönderen ve alıcı birbirleriyle iletişim kurabilir. E-postaların ve anlık mesajların gelişiyle insan aracı, sürecin tamamından çıkmıştır. Gönderen ve alıcı arasındaki tek adım, e-postanın veya iletinin bozulmadan doğru hedefe ulaşmasını sağlayan bazı teknolojik karmaşıklıklardır. Bu şekilde, gönderen ve alıcı doğrudan ve en önemlisi nerdeyse anlık olarak iletişim kurabilir. Yazılı bir mektubun hedefine ulaşması bir günden bir haftaya veya daha fazlasına kadar sürebilir. Karşılaştırma yaptığımızda ise, bir e-posta göndermek gezegenin ne kadarlık bir kısmını geçmesi gerektiğine bakmaksızın genellikle birkaç saniye sürer. Uluslararası Uzay İstasyonuna gönderilen e-postaların bile iletilmesi yalnızca birkaç saniye sürmektedir.

Başkalarına mesaj atarken hızı tercih edebilirsiniz. Ancak bunu tarihsel bir karşılaştırmayla bir perspektife oturtmamız gerekmektedir. Efsaneye göre Martin Luther 1517'de Protestan reformunu başlattığında, bunu Wittenberg'deki bir kilise

kapısına tartışmalı bir belge çivileyerek gerçekleştirmiştir. Bu hareket, 1648'de felaketle sonuçlanan Otuz Yıl Savaşları'nın sona ermesiyle başlayan şiddetli bir ayaklanma süreci başlatmıştır. Luther'in kamu alanına astığı bu belgenin bütün sonuçlarını gösterip etkili olması 130 yıl sürmüştür. Bu belgenin günümüzdeki karşılığı ise sosyal medya paylaşımlarıdır. Dijital iletişimin neredeyse hiç bir gecikme olmadan hareket ettiğini düşündüğümüzde, mesajlar çok hızlı bir şekilde fikirleri yaymak ve toplumsal hareketleri başlatmak adına milyonlarca insana çok çabuk bir şekilde ulaşabilir. Bunun belki de en iyi örneği, fikirleri yaymak ve bir cevap vermek için sosyal medyanın yaygın kullanımı nedeniyle Twitter devrimi olarak da adlandırılan *Arap Baharı*'dır. Otuz Yıl Savaşları yüz yıldan fazla sürerken Tunus'taki devrimin gerçekleşmesi ve sonuçlanması sadece birkaç hafta sürmüştür. Dijital iletişimin bu tarz olayları hızlandırmada bir rol oynadığı ise oldukça açıktır.

Kapsama alanı

Ticaretin ve iletişimin dijitalleşmesiyle hayata geçen önemli bir teori ise "*uzun kuyruk*" tur (Anderson 2004). Özetle teori, ürünler dijitalleşme sayesinde daha fazla dağıtılabildiği ve daha ucuza satılabildiği için, satıcıların artık büyük müşteri tabanına (baş) hitap eden daha az çeşitli ürünler yerine, daha fazla ürün seçeneğinin cazip geldiği küçük bir müşteri tabanına (kuyruk) hitap edecek şekilde ürünleri stoklayabildiklerini açıklamaktadır. Örneğin Amazon'un sanal rafları hemen hemen her türlü ürünü içerirken, bir perakende satış mağazasının raflarındaki ürünler mevcut alan dolayısıyla sınırlıdır. İnternet aracılığıyla niş ürünler, daha yaygın olan ürünlerle yan yana

görünebilirler. Tam anlamıyla küresel bir kitleye ulaşabilen internet aracılığıyla en muğlak fikirler bile (örneğin politik ideoloji, dini inançlar, ticari girişimler) kendilerine hitap eden bir kitle bulabilir. Bu durumun hem faydaları hem de birtakım zararları vardır. Bir taraftan, baskıcı bir rejim altında yaşayan insanların ülke içi ve dışıyla iletişim kurabilmeleri kısıtlanabilir. Dijital teknolojiler ile, bir şekilde örtbas edilebilecek olan şikâyetlerin belirtilmesine izin vererek bu baskıyı kırabilir. Arap Baharı yukarıda da tartışıldığı gibi yerinde bir örnektir. Mısır'da *Mübarek* rejimi, protestoların organize edilmesindeki rolü sebebiyle ülkenin internet sağlayıcılarını kapatmıştı. Protestocuların *Mübarek* rejimini yine de alaşağı etmesi, internetin insanları güçlendirerek baskının üstesinden gelmelerini sağlamaktaki önemini göstermektedir. Bu aynı zamanda, iletişimin sadece aktif olarak bastırıldığı örneklerde değil, basitçe görmezden gelinmiş veya kaybolmuş olduğu durumlarda da geçerlidir. "Uzun kuyruk" ile kurdukları iletişimde, insanların kendilerini duyurma şansları daha da artmıştır. İletişime erişimin daha da büyümesiyle yeni bir fikrin sunumu, daha küçük bir kitleye sunulan bir fikirden daha fazla destek, muhalefet veya yorum toplamaktadır. Yeni gelişen girişimcilerin kendilerini gerçekleştirmek, fon almak ve fikirlerini kamuyla paylaşmak amacıyla gerçekleştirdikleri "kitlesel fon" platformlarını düşünelim. Bu düşünce her zaman fiziksel bir ürün olmak zorunda değil. Aynı zamanda politik veya dini görüşlerin manifestosu da olabilir. İnternet geçmişte kenara bırakılmış olabilecek fikirlerin de ilgi görmesini mümkün kılar. Bu şekilde dijital iletişim, paylaşılan bilgiyi arttırabilir ve fikirlerin yeniden formüle edilmesine ve geliştirilmesine yol açan tartışmaları teşvik edebilir.

Öte yandan uzun kuyruk teorisi toplumun çok da istenmeyen bileşenlerine de bir ses verir. Tıpkı bastırılanların kendilerini duyurabildikleri gibi, aşırılık yanlıları da internetin karanlık derinliklerinde kötü fikirlerin toplanıp güçlenebileceği bir yer bulabilirler. Belki de bundan yararlanan en kötü şöhretli grup IŞİD'dir. Sosyal medya aracılığıyla yeni üyeleri radikalleştirmek, saflarına katmak ve propaganda yaymak için IŞİD interneti kendi yararına kullanmıştır. Müslümanlar da dahil olmak üzere örgütü terk eden veya vermek istediği mesajla mücadele etmeye çalışan insan sayısı oldukça fazladır ancak çevrimiçi dünyada çoğunluğun görüşü başkalarının da kendini ifade etmesi durumunu zorunlu olarak ortadan kaldırmaz. Önceden, kötü bir fikir, hitap edeceği bir izleyici kitlesi olmadığından muğlak kalabilmekteydi, ancak uzun kuyruk teorisiyle en tehlikeli fikirler bile taraftar bulabilmektedir.

Erişilebilirlik

Dijitalleşme sayesinde artan erişilebilirlik, her zamankinden daha fazla insan ticaret ve iletişime katılmalarına olanak sağlamaktadır. Geleneksel lojistik zinciri, ürünlerin taşınmasında çok daha maliyetlidir. Zincir boyunca her adımda gerçekleşen bütün işlemler, ürünün fiyatını arttırarak müşteriye geçer. Üreticiler, lojistik zincirini kısaltarak ve aracıları ortadan kaldırarak maliyet tasarrufu sağlar. Bir ürünü üretmenin maliyeti aynı kalacak olsa bile, -konu ürünün dağıtımı, satışı ve pazarlanması olduğunda- tasarruf sağlanabilir. Bu tasarruflar, üreticinin aynı kâr marjını sürdürmesi ile müşterilere daha düşük bir fiyat şeklinde aktarılabilir. Bu düşük fiyat, daha önce yüksek fiyatlar nedeniyle uzaklaşan müşterileri potansiyel

olarak çekebilir. Ticaretin dijitalleşmesi, ürünleri daha uygun fiyatlı hale getirerek yeni pazarlar açabilir.

Dijital iletişim zinciri de belirli yollarla ve aynı maliyet kazanç mantığıyla azaltılmıştır. Ancak, iletişimin parasal maliyeti hiçbir zaman girişte engel oluşturacak kadar yüksek olmamıştır. İletişimin dijitalleşmesinin faydaları öncelikle fiyat değil, katılım için gerekli olan becerilerin azaltmasıdır. Yukarıda belirtildiği gibi mektuplar aracılığıyla iletişim kurmak hem okuma hem de yazma becerisi gerektirir. Toplu eğitimin 20.yüzyılla birlikte yayılmasından önce bu beceriler, insanlığın çok ufak bir kısmıyla sınırlıydı. Şimdi ise, çoğu gelişmiş devlette okuryazarlık seviyeleri yüksek olduğundan, dijital iletişim, öğrenme güçlüğü çeken veya eğitimin sınırlı olduğu alanlarda insanlar için bir fark yaratma gücüne sahiptir. Görüntülü mesajlaşma uygulamaları sayesinde, gerçek zamanlı uzun mesafe görüşmeleri yüz yüze iletişim yoluyla sağlanabilir. Bu durum, okuma ve yazma becerisine sahip olma gerekliliğini ortadan kaldırarak, yalnızca her insanın sahip olduğu kişiler arası iletişim becerisini ister. Tabi ki uygulamanın açılabileceği bir dizüstü bilgisayar veya akıllı telefona ihtiyaç duyar. Ancak bu cihazlar günden güne ucuzlamakta ve paylaşılıp elden ele gezebilmektedir. Paylaşımlı sahiplik yalnızca baştaki satın alma maliyetini bölüştürmekle kalmaz, aynı zamanda insanların birbirleriyle bağlanması için bir araç niteliği taşır. Bir ailenin dünyanın diğer tarafındaki akrabalarla bir dizüstü bilgisayar veya video çağrısı etrafında görüşebilmesi, mesafe ve zaman gibi problemleri aşarak ilişkileri sürdürmenin güçlü bir yoludur.

Daha önce coğrafi mesafe ve/veya erişim ile ayrılmış olanlar iletişim araçları sayesinde artık kayıp tanıdıklarıyla bağlantı kurmakla kalmayıp dünyanın diğer tarafındaki yabancılarla da

ilişkiler kurabiliyorlar. Bu şekilde dijital iletişim insanlığın homojenliğini arttırmada büyük bir potansiyele sahiptir. Eğer herkes bağlıysa, ırklar arası bölünmeler, milliyetler, sınıflar ve zenginlik gibi kavramlar da bulanıklaşabilir. İnsanlığı geleneksel olarak birbirlerinden ayıran şeylerden bahsetmek yerine, bizi birbirimize bağlayan şeylere odaklanmamız artık mümkündür: *bizi insan yapan ortak değerlere*.

Dayanak noktası

Dijital cihazlar gittikçe insan faaliyetlerinin temelini oluşturan yeni lojistik ve iletişimin ayrılmaz parçaları haline gelmektedir. Cihazlar çok farklı şekillerde ve boyutlarda olabileceği gibi eşit derecede geniş bir işlev yelpazesine de sahiplerdir. Muhtemelen en yaygın ve tanıdık kişisel cihazlar, kişisel bilgisayarlar ve akıllı telefonlardır. Birçok insan için anlık sağlanan bağlantı ve bu tür cihazlardan erişilen geniş bilgi akışı olmayan bir hayat mümkün değildir. Cihazlar böylelikle insan hayatının oldukça önemli veya belki de vazgeçilmez bir parçası haline gelmektedir. Bu cihazlar topluma nüfuz etmeye devam ettikçe insanların insanlıklarının bir kısmını dijital dünyada yaşaması anlaşılabilir. İnterneti hem bireysel hem de toplumsal temel insani işlevlerimizin birçoğu için kullanmak, internetin insan olmanın anlamının bir parçasını oluşturmasını etkili bir şekilde gerektirmektedir. 1945 yılında Vannevar Bush "memex" adlı fikrini şu şekilde açıklamıştır.

> *"Bir bireyin tüm kitaplarını, kayıtlarını ve iletişimini depolayan aşırı hız ve esneklikle ve hızla danışılabilen bir araçtır. Bireyin hafızasının genişletilmiş samimi bir tamamlayıcısıdır"*

(Bush 1945)

Ürkütücü bir biçimde ileri görüşlü olan Bush'un tanımı akıllı telefonları doğru bir şekilde tanımlamaktadır. Bunun anlamı, böyle bir cihaz sayesinde, sınırlı insan zihninin, hayal etme, ilişkilendirme ve tecrübe etme gibi insan kapasitelerini özgürleştirilebilecektir.

Tabi ki teknolojiye böylesine bir güvenin negatif sonuçları olabilir. Teknoloji yok olur veya kullanma hakkı bir şekilde elimizden alınırsa, potansiyel olarak insanlığımızın bir kısmını kaybedebiliriz. Mısır'ın internet hizmetlerinin kesilmesi örneği, 2007'de Estonya'da vatandaşların bankacılık gibi temel hizmetlere erişimini kaybetmeleri gibi siber saldırılar teknolojinin de büyük ölçekli zayıf noktalarını gözler önüne sermektedir. Bir milyarın üzerinde kullanıcısı bulunan Facebook'u düşünün. Facebook ve ona bağlı kuruluş olan Instagram, bugün bir fotoğraf deposu olarak kullanılmaktadır. Bu platformlar yüz milyonlarca insanın çekildikleri fotoğrafları anında yüklemelerine izin vererek, eski nesillerin tipik olarak evlerinde sakladıkları fiziksel fotoğraf albümlerinin yerini almışlardır. Facebook bu sebepten dolayı görsel anıların bir arşivi olmuştur. Eğer internet düzgün bir şekilde çalışmazsa, Facebook ve içerdiği anılar ulaşılamaz olurdu. Hem bireysel hem de toplumsal anılar bizi insan yapan en önemli unsurlardır; onları kaybetmek insanlığımızın da bir kısmını kaybetmemiz anlamına gelir. Anılar örneği, önemli insan fonksiyonlarımız için teknolojiye aşırı güvenmenin çok akıllıca olmadığını gösterir.

Kontrol

İnternet kontrolü konusu özellikle 2013 yılında muhbir Edward Snowden tarafından sızdırılan belgelerdeki ifşa nitelikli bilgiler nedeniyle son zamanlarda gündeme gelmiştir. Belgeler, Amerika Birleşik Devletleri'nin siber gerçeklikteki istihbarat yeteneklerinin yeteneklerini gösterirken aynı zamanda çoğu internet akışının Amerika'daki sunucu çıkışlı olduğu, orada bittiği veya o sunuculardan geçtiği gerçeğini de gözler önüne sermiştir. Bu durum, Amerika'ya internet üzerindeki bilgi akışına eşi benzeri görülmemiş bir ulaşım sağlamış ve büyük bir avantaj kazandırmıştır. Bu eşitsizliği görmeleriyle beraber kendi vatandaşlarının haklarının ihlal edildiği iddialarına tepki gösteren birçok ülke, internetin kamulaştırılması noktasında çağrılarda bulunmuştur. Burada kastedilen ve geçilmesi istenen model ise ülkelerin verilerin kendi sınırları içinde kaldığını garanti altına almalarıdır. Bunun mümkün olmadığı durumlarda ise verilerin, uluslararası bir yönetişim çerçevesi ile desteklenerek, kaynak devletin yasalarına uygun olarak işlenmesi gerektiği söylenmektedir. Bu, güç dengesizliği giderebilecek olsa da interneti bölme potansiyeline de sahiptir. İnternetin faydalarının çoğu, teknolojinin bir bütün olarak işleyişine ve farklı coğrafi bölgelerde erişilebilir olmasına dayanmaktadır. Bölünmüş bir internet, kaçınılmaz olarak birbirlerine entegre edilmesi zor olabilecek bir dizi işletim standardı ortaya çıkaracaktır. Çin, yukarıda belirtilenlerden farklı nedenlerle olmasına rağmen, ulusal bir internet politikası uygulayan ülkeler bir örnektir. Çin hükümeti "Büyük Güvenlik Duvarı" aracılığıyla Facebook, Google, Wikipedia gibi yabancı haber ve sansürsüz bilgi kaynaklarına erişimi engellemektedir. İnternetin tüm faydaları açıkça Çinli kullanıcıların büyük bir

kısmı için erişilebilir değildir. Bu durumda teknolojinin nasıl bir popülasyonu kontrol edebilmek için güçlü bir araç olduğuna işaret etmektedir.

Sonuç

İnternet bireyleri bireylere, sistemleri sistemlere ve bireyleri de sitemlerle daha önce eşi benzeri görülmemiş bir şekilde bağlayan devrim niteliğinde bir teknolojidir. Her ne kadar aşırı güven ve kontrol gibi konular modern teknolojinin hala gelişmekte olan bir alan olduğunu gösterse de burada hatırlanması gereken temel nokta, dijital veya başka şekillerde lojistik ve iletişim kanallarına katılım ile her insan uluslararası ilişkiler süreçlerini ve gelişimini etkileyebilir. Yazılı/sözlü dil ve ticaret yoluyla diğer insanlarla etkileşimde bulunmak insanlığın gelişimini sağlayan bir süreçtir. İnternet bunu daha çok yerde, daha çok insan için daha hızlı bir şekilde mümkün kılmıştır. Bizler dolayısıyla sadece hava ve yiyecekle değil, aynı zamanda hem kendi hem de başkalarının hayatını anlamlı bir şekilde değiştirme kapasitesiyle de birbirimize bağlıyız.

13

Halkın Sesi

JEFFREY HAYNES

Bu bölümde atıfta bulunulan kişiler, yöneticilerinin kararlarında daha fazla söz sahibi olmak isteyen ve -mevcut bir demokrasi bağlamında bile- hali hazırdaki siyasi düzenlemelerden memnun olmayan vatandaşlardır. Halk tarafından gerçekleştirilen protestolar çok uzun zamandır uluslararası ilişkilerin konusunu oluşturmuştur. Bunun erken bir örneği, eski düzeni altüst eden ve en azından bir süreliğine popüler -devrimci bir hükümetle düzeni değiştiren 1789 Fransız Devrimi'dir. Günümüzde halk hareketlerinin yalnızca sıklığı değil aynı zamanda uluslararası ilişkileri nasıl şekillendirdiklerinin önemi de artmaktadır Önceki bölümde incelendiği üzere, internet üzerinden anlık iletişimin mevcudiyeti ile birlikte düşünüldüğünde, sıradan insanların anlamlı -ve bazen beklenmedik- bir siyasi değişim yaratmak için harekete geçmesi olgusu, değişimin yerel düzeyde nasıl gerçekleştiği hakkında uluslararası ilişkiler için önemli soruları gündeme getirmekte ve hem bölgesel hem de küresel düzeylerde bu değişikliğin etkilerini daha da genişlemektedir.

Küreselleşen dünyada değişim

Günümüz dünyasında siyasi değişim için halk talebinin sayısız örneği mevcuttur ve bu talepler genellikle politikacılar vaatlerini yerine getirmediklerinde yükselmektedir. Bu duruma örnek olarak, Amartya Sen (2009) tarafından bir kriz yılı olarak tanımlanan 2008 yılı ele alınabilir. İlk olarak, özellikle Afrika'da yaşayan ve yoksul tüketicileri etkileyen bir gıda krizi yaşanmış ve temel gıda gereksinimleri çoğunlukla karşılanamaz hale gelmiştir. İkinci olarak, petrol fiyatlarında, küresel olarak akaryakıt ve petrol ürünlerinin maliyetinin artmasına sebep olan bir artış gerçekleşmiştir. Son olarak, 2008 sonbaharında, Amerika Birleşik Devletleri'nde hızla yayılan ve daha önce bahsedilen sorunları da içinde barındıran bir ekonomik kriz yaşanmıştır ve bu nedenle küresel ekonomi sekteye uğramıştır. Peki ekonomik gerilemenin "halkın sesiyle" ilgisi nedir? Bu sorunun cevabının, dünyamızın yeni ve birbirine bağlı doğasında saklı olduğu söylenebilir. Dünya nüfusunun büyük bir kısmı için günlük yaşam, kolay ve hızlı iletişim ile karakterize edilmiş durumdadır. Elbette, gelişmekte olan dünyanın bazı bölgeleri hala yoksulluk ve altyapı sorunlarından mustarip bu nedenle küresel iletişimin faydalarından yoksundur. Fakat her zamankinden daha ucuz olan cep telefonlarıyla Sahra altı Afrika gibi dünyanın en fakir bölgelerinde dahi karşılaşmak alışılmadık bir durum olmaktan çıkmıştır. İyileştirilmiş iletişim, daha geniş bir fenomenin temel bir parçası olarak karşımıza çıkmaktadır: *Küreselleşme*. Küreselleşme, iletişim devrimi aracılığıyla, dünyanın her yerindeki olaylar hakkında, neredeyse gerçekleştirdikleri anda hızlı ve tutarlı biçimde bilgi edinmemizi sağlamaktadır. Küreselleşme gerçek anlamda dünyayı küçültmüş ve ülkeleri birbirleriyle sürekli etkileşimde bulunan

bir hale getirmiştir. Günümüz dünyasında bir ülkede bir olay olduğunda, diğerlerini hızlı bir biçimde etkileyebilir durumdadır. Bu, yukarıda bahsedilen küresel ekonomik gerileme gibi ekonomik bir sorun olabilir fakat terörizm de bir sorundur.

Derinleşen ve süreklileşen küreselleşme çağı, Soğuk Savaş'ın sona ermesini izleyen küresel olaylarla kesişmektedir. Sovyetler Birliği 1990'ların başında dağıldığında yerini, haritayı Orta Avrupa'dan Orta Asya'ya kadar yeniden çizen bir dizi bağımsız post-komünist devlete bırakmıştır. Rusya da dahil olmak üzere on beş yeni devlet kurulmuştur. Ayrıca, uluslararası ilişkiler anlayışımızı çeşitli şekillerde etkileyen dinamik bir küreselleşme aşaması da böylece başlamıştır. Öncelikle, Soğuk Savaş'ın sona ermesi, uluslararası ilişkiler çalışmalarında bir değişim yaratmıştır. Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından sonra kısa bir zaman içerisinde, yeni bir uluslararası düzenden söz edilmeye başlanmıştır. Bu yeni düzen, uluslararası iş birliğinin iyileştirilebileceğine dair yaygın bir iyimserliği ve kilit uluslararası örgütleri, özellikle Birleşmiş Milletler'i güçlendirmeye yönelik yeni bir mutabakatı yansıtmıştır. Tüm bunların amacı, daha iyi ve daha adil kalkınma da dahil olmak üzere çeşitli hedeflere ulaşmak olmuştur; cinsiyet eşitsizliğinin azaltılması, silahlı çatışmaların etkisiz hale getirilmesi, insan hakları ihlallerinin azaltılması ve çevresel degredasyon ve yıkımla mücadele edilmesi. Kısacası, küresel karşılıklı bağımlılığı yönetebilmek için hem devletlerin hem de Birleşmiş Milletler'in dahil olduğu ve birçok devlet dışı aktörü içeren pazarlık, müzakere ve fikir birliğine varma süreçlerinin iyileştirilmesi gerekmiştir.

Fakat kısa süre sonra, istenen uluslararası iyileştirmelerin nasıl başarılacağına dair fikirlerin yeterli olmadığı ortaya çıkmıştır. 1990'larda ciddi uluslararası çatışmalar yaşanmıştır ve bu çatışmaların çoğu, komşu devletlere sıçrayan dini, etnik veya milliyetçi çatışmalardır. Bu olaylar meydana geldiğinde, yerel ve/veya ulusal sorunlar hızla bölgesel ve/veya uluslararası krizlere dönüşmüştür. Bunlara örnek olarak Afrika'daki - Burundi, Haiti, Ruanda ve Somali'deki- ve ayrıca Yugoslavya'nın 1990'larda parçalandığı ve sonunda yedi devlete bölündüğü Avrupa'daki çatışmalar verilebilir. Tüm bunlar, çoğu örnekte hala çözüme ulaştırılamamış, dışarıdan müdahaleyi zorunlu hale getiren büyük insani krizlere yol açmıştır. Tüm bu çatışmalar, soğuk savaşın karakterize ettiği eski uluslararası düzenin sorunlarından sıyrılarak, uluslararası barış, refah ve iş birliğinin damgasını vurduğu yeni bir döneme geçmenin ne kadar zorlu olduğunu gözler önüne sermiştir.

Renkli Devrimler ve Şemsiye Devrimler

2000 ve 2005 yılları arasında, daha sonra "renkli devrimler" olarak adlandırılacak olan bir dizi halk protestosu, Sırbistan, Gürcistan, Kırgızistan ve Ukrayna'daki otoriter ve yarı otoriter rejimleri silip süpürmüştür. Bu devrimlerin ortak tetikleyicisi, liderlerin seçim sonuçlarını kendi lehlerinde çarpıtma girişimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Protestolar, rejim değişikliği için çeşitli şiddet içermeyen stratejiler aracılığıyla siyasi yapılanmaları demokratik bir yönde değiştirmeyi amaçlamıştır. Ukrayna'daki "Turuncu Devrim" bir arketip olarak görülebilmektedir. 2004 ve 2005 yıllarında, Turuncu Devrim - birçok protestocunun dayanışmalarını göstermek için giydiği renk turuncu olduğu için bu isimle anılmaktadır- tekrar edilen

ikinci turlarda rakibi Viktor Yanukoviç'i mağlup eden Batı yanlısı bir yönetici olan Viktor Yuşçenko'nun iktidara gelmesine yardımcı olmuştur. Protestocular, Yanukoviç'in "kazandığı" ilk seçimin geçerliliğinin, kitlesel yolsuzluk, seçmen sindirme ve doğrudan seçim sahtekarlıklarınca baltalandığını iddia etmişlerdir. Sonrasında, her gün binlerce protestocu, yaygın biçimde sivil itaatsizlik ve işçi grevleri ile karakterize edilen gösteriler gerçekleştirmiştir.

Ukrayna'daki olaylar, 1990'larda komünist hükümetlerin çöküşünün ardından Orta ve Doğu Avrupa'daki birçok ülkede gerçekleşen daha geniş oy sahtekarlığı, seçmen sindirme ve seçimlerde usulsüzlük örnekleri ile tekrarlanmıştır. Bunlara ek olarak, renkli devrimler, uluslararası ilişkilerin artan değişkenliğini, fikirlerin yayılışını ve vatandaşların politik ve ekonomik değişim için bu yayılıma bağlı taleplerini gözler önüne sermiştir. Bazı ülkelerde, renkli devrimler otoriter veya yarı otoriter rejimleri ortadan kaldırırken diğerlerinde bu olmamıştır, dolayısıyla, “halkın sesi” meselesi yalnızca başarı değil, aynı zamanda başarısızlıkla ve başarısızlığın nedenleri ile de ilgili olmuştur. Bugünün siyasi ve ekonomik protestoları hem uzun ömürlü olma hem de dallanıp budaklanma eğilimindedirler. En azından yönetilenler ile yöneticiler arasındaki ilişkiyi değiştirirler. Tamamen baskılanırlarsa, derin siyasi kargaşaya yol açabilmektedirler.

Diğer Orta ve Doğu Avrupa devletlerinde, barışçıl protestolar, halkın demokratikleşme talepleri, bununla beraber seçim takibi ve seçim sonrası kitlesel protestolar gibi daha önceki renkli devrimlerde hile karışan seçimlere karşı durmakta başarı gösteren stratejiler, başarısız olmuştur. Hatta, renkli bir devrim başlatmak için ciddi bir girişimde bulunulmayan devletlerde,

hükümetler bazen “renk karşıtı sigorta” olarak adlandırılan politikaları benimseyerek rejim değişikliği olasılığından kaçınmak için harekete geçmiştir. Örnek olarak, Rusya, Beyaz Rusya ve Azerbaycan'daki yöneticiler, yerel, bağımsız sivil topluma ve siyasi aktivistlere yabancı ajanlar suçlamasıyla şiddetle saldırmak, seçim rekabetini haksız şekilde sınırlamak ve renkli devrim fikirleriyle tekniklerini yıkıcı ve ülkenin kültürüyle geleneklerine yabancı olarak lanse etmek gibi birtakım stratejiler benimsemiştir. Bu nedenle, bazı protestoların neden başarılı bazılarınınsa başarısız oluşunu anlamak için, otoriter rejimlerin demokratikleşmeyi ve önemli ekonomik reformları önleme yeteneklerini hesaba katmak gerekmektedir. Bu yetenek, rejimlerin, protestoların merkezinde demokrasiyi geliştirme tekniklerini inceleme ve bu tekniklerle doğrudan mücadele etme yeteneğidir. Aktivistlerin çeşitli protestocu ülkeler arasında strateji seçiminde farklılıklar olduğu için, yöneticilerin tepkileri de rejimin bekasına yönelik tehdide dair algılanan ciddiyete ve karşı karşıya olduğu muhalefetin gücüne göre farklılık göstermiştir.

Coğrafi, zamansal veya kültürel açıdan renkli devrimlerle bağlantılı olmasa da Hong Kong’un 2014'teki “Şemsiye Devrimi” (İşgal Merkezi veya Şemsiye Hareketi olarak da bilinir) benzer şekilde otoriter yönetime ve demokrasinin eksikliğine karşı halk protestolarından oluşmuştur. "Şemsiye" ismi, birçok aktivistin olaylar sırasında protestonun sembolü olarak şemsiye tutmasından gelmektedir. Hong Kong, yarı özerk bir ada bölgesi ve eski bir İngiliz kolonisidir. 1997'de Çin’in kontrolüne geçen Hong Kong ile alakalı anlaşmanın bir bölümü, Çin'in en azından bir ölçüde demokrasinin devam etmesine izin vermesi şartı olmuştur. Çin, siyasi rekabeti katı bir

şekilde sınırlayan tek partili bir devlet olarak komünist bir hükümet tarafından yönetilmektedir. Protestocular, Çin hükümetinin Hong Kong'un açık seçimler yapmasına izin verecek bir anlaşmaya geri dönüş yaptığına ve Hong Kong'un giderek daha çok anakara Çin gibi yönetildiğine inanmışlardır. Ayrıca, Hong Kong vatandaşları tarafından dünya genelinde neredeyse en yüksek seviyelerde seyreden bir gelir dağılımı adaletsizliği deneyimlenmiştir. Birkaç hafta boyunca, Hong Kong'un ultra-modern iş merkezi, 200.000 kadar protestocunun polisin ayaklanma karşıtı teçhizatıyla karşı karşıya geldiği bir çatışma bölgesine dönüşmüştür. Protestolar sonunda, protestocular sadece Çin hükümetini taleplerini kabul etmeye ikna etmekte başarısız olmakla kalmamış ayrıca insanların günlük hayattaki aksamadan bıktıkları için azalan desteğiyle karşı karşıya kalmışlardır. Bazı Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde olduğu gibi, bu örnek de yerleşik hale gelen yöneticilerin önemli tavizler vermeden iktidarda kalma becerisini gözler önüne sermektedir. Bununla birlikte protestoların Hong Kong vatandaşlarının siyasi gelecekleri hakkındaki bakış açısını etkilediği de oldukça açıktır. Protestocuların büyük bir kısmı öğrenciler ve gençlerden oluştuğundan bu önümüzdeki yıllarda önem arz edebilir.

On yıl aralıklı olsalar da "renkli devrimler" ve "şemsiye" devriminin her ikisi de iktidardan geniş bir kopukluk hissinin göstergesi olmuştur. Bu kopukluk, insanların siyasi ve ekonomik sonuçları etkilemek için seslerini çıkartmalarıyla birleştiğinde, kitlesel eylem hızla ardından gelebilecek durumdadır. Bu noktada, küreselleşmenin iki uçlu etkisini görülebilmektedir. Bir taraftan, Soğuk Savaş'ın sona ermesi, birçok otoriter elitin önlemek için büyük çabalar sarf ettikleri -

bazen de başarı gösterdikleri- demokratikleşme ve ekonomik reformu serbest bırakmıştır. Diğer taraftan, Soğuk Savaş'ın sonunda açığa çıkan fikirler, çeşitli kültürel bağlamlarda yankı bulmuş ve halkın sesinin gücünü yansıtan sokak protestoları şeklinde ifade edilmiştir. Aslında, bu yayılma o kadar güçlü olmuştur ki, Batı'daki yerleşik demokrasiler bile bundan etkilenmişlerdir.

İşgal hareketi

Amerika Birleşik Devletleri, vatandaşlarının siyasete tam katılımına izin veren, halkın seçimlere kitlesel katılım yoluyla ulusun döneceği yönü belirlediği bir ülkedir. Bu bağlamda, "Özgür olanların ülkesi" ve "herkes başkan olabilir" gibi sloganlar akla gelmektedir. Fakat, diğer birçok benzer siyasi rejim gibi, ABD'de zenginleri destekleyen bir düzene dönüşerek yozlaşma tehlikesiyle karşı karşıyadır. Bugün ABD'de, halkın en tepedeki %1'i milli gelirin %21'ine sahiptir. Zamanla bu oran daha da kötüye gitmektedir. 1970'lerde en tepedeki %1'in sahip olduğu pay "sadece" yaklaşık olarak &10'dur. Sorun, Amerikan toplumundaki eşitsizliğin derecesini ve nüfusun çoğunluğu tarafından hissedilen kamu politikası üzerindeki yetersizliği ortaya çıkaran 2008 mali krizinin ardından akut hale gelmiştir (bkz. Picketty 2014). Sözde düşük gelir grubuna yüksek faizle verilen mortgage kredisi çökerken, iki milyon Amerikalı evini kaybetmiş, daha sonra bütün bunlar tüm finansal sistemi etkileyen çok daha büyük bir krize dönüşmüştür. ABD hükümeti, tüm finansal sistemin çökmesini önlemek için bazı büyük şirketleri ve bankaları yüz milyarlarca dolarlık kefaletle kurtarmıştır. Tüm bu gelişmelere ekonomik çöküş nedeniyle hükümetin daha az parası olduğundan, kamu

çıkarları ve kamu hizmetlerini aşındıran kemer sıkma politikaları eşlik etmiştir. Bu genel model, Birleşik Krallık dahil diğer liberal ekonomilerde de görülmüştür. Nitekim bazı durumlarda hükümetin en zenginlere para verip en yoksullardan da para aldığı bir tablo ortaya çıkmıştır. İşgal hareketi, bu tabloya yaygın olarak ve çeşitli biçimlerde gösterilen bir tepki olmuştur. Bu tepki siyasi partiler, seçimler ve lobicilik gibi geleneksel demokratik siyaset ve hükümet araçlarının etkisizliğine yönelik gerçekleşmiştir.

Kemer sıkma kesintilerini getiren ve uygulayan hükümet olmasına rağmen, İşgal Hareketi, ABD finans endüstrisinin evi olan Wall Street'i "kazanılmamış" ayrıcalık ve zenginliğin sembolü olması nedeniyle protesto etmiştir. Hareket, 17 Eylül 2011'de Wall Street yakınlarındaki Zuccotti Park'ta başlamıştır. Eleştirmenler, aktivistlerin kesin bir dizi talepten yoksun olduklarını ve sadece şikayetleri vurgulama eğilimlerini kaydetmişlerdir. Bununla birlikte, kesin birtakım değerler dizisi ortaya çıkmıştır:

- Dayanışma – toplumsal kurumlar karşılıklı yararları en üst düzeye çıkarmayı hedeflemelidir.
- Çeşitlilik - acil sorunlara çeşitli çözümler getirilmelidir.
- Eşit - çözümler ve dağıtım açısından eşitlik olmalıdır.
- Kontrol - özellikle öz yönetim, özgürlük ve özerklik elde edilmelidir.

İşgal hareketinin ortaya çıkışının ardından, başta Amerika Birleşik Devletleri ve Batı Avrupa olmak üzere, dünyanın her yerinde yüzlerce benzer protesto başlamıştır. Yıllar geçmesine rağmen, bu protestolara neden olan sorunların ortadan

kalkmadığı açıkça ortadadır. Öte yandan, buradaki enerjinin çoğu dağılmıştır. Bunun nedeni bir ölçüde, protestocuların ilerlemek için açık bir eylem planının ve ilerlemenin sağlanacağı ortak bir platformun olmamasıdır (bu, bir siyasi partinin veya devrimci hareketin önceliği olurdu). Bundan ziyade, 1970'lerden bu yana kadınları, gençleri ve azınlıkları orantısız bir şekilde etkileyen eşitsizliğin büyümesini vurgulayan "*Biz %99'uz!*" sloganını üretmişlerdir. İşgal hareketi, New York belediye başkanının Kasım 2011'de protestoyu kırma kararının ardından parçalanmıştır. Liderler veya özel talepler olmadan, dünya ile "yanlış" olan her şeye karşı çıkan, kararsız bir protestoya dönüşmüştür.

İşgal hareketinin sosyal eleştirisi birçok insanı etkilemiş olsa da burada asıl sorulması gereken hedeflere ulaşmak için pratik ve ulaşılabilir bir yol sunup sunmadığıdır. Yoksulluğu azaltmak için insanlar en iyi nasıl seferber edilebilir? Birçok kişi, yoksulluğun azaltılmasını amaçlayan eylemleri -örneğin, toplu konut projeleri inşa etmek veya gıda kuponlarından yapılan kesintileri önlemek- ana akım politikaların içermesi gerektiğini savunmaktadır. Eleştirmenler, yeni nesil aktivistlerin, fakirleri ayağa kaldıran ve ayrımcılığı hafifleten reform temelli bir hükümetin ilerici idealini unutmuş, terk etmiş veya gözden kaçırmış olabileceğini iddia etmektedirler. Görünür olan, işgal hareketinin Amerika Birleşik Devletleri ve diğer Batılı devletlerdeki ekonomik ve sosyal yapıdaki sistemik bölünmelere ilişkin endişeleri ifade etmesidir, buradaki endişeler, tıpkı Hong Kong'daki Şemsiye Devrimi'nin ardından olduğu gibi, sızlamaya devam eden bir sinire dokunmuştur ve aynı zamanda Hong Kong gibi, bazı siyasi liderlerin ve üst düzey polis memurlarının olumsuz tepkisi, bazı kişilere iktidara

sahip olanların ikiyüzlülüğünü göstermiştir. 2008 sonrasına bakıldığında, Amerika Birleşik Devletleri'nde seçimlere katılan siyasetçilerin halk desteğini toplamak için Wall Street yerine "*ana cadde*"yi desteklediklerini iddia etmeleri yaygın bir strateji haline gelmiştir.

Arap Baharı

Arap Baharı, 2010 yılının sonlarında Tunus'ta başlayan bir dizi siyasi protestoyu ifade etmek için kullanılan ortak bir terimdir. Son birkaç yıldır Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da bölgeye özgü yozlaşmış ve otoriter liderlere karşı protestolar patlak verdiğinden, bazı ülkeler siyasi durumlarının büyük ölçüde etkilendiğine şahit olmuştur. Arap halkları çok farklı devletler altında yaşamalarına rağmen, ayaklanmalar sırasında protestocular siyasi iktidarlara karşı ortak bir kopuş duygusuyla birleşmişlerdir. Buna rağmen Arap Baharı olaylarının bölgede daha fazla demokrasi sağlayıp sağlamayacağı belli değildir. Genel olarak, sonradan meydana gelen olaylarda bir tekdüzelik görülmemiştir. Bazı durumlarda, eski diktatörler iktidarda kalırken, diğerlerinde yeni liderler sandık yoluyla iktidarı ele geçirmiştir. Mısır'da, birkaç kez iktidar değişikliği olduğu için işler daha da karmaşıktır. Açık olan tek şey, bölgeyi yeniden şekillendiren isyanların meydana geldiğidir. Libya'nın Kaddafi rejimi, NATO'nun da dahil olduğu uluslararası müdahalenin yardımıyla isyancılar tarafından devrilmiştir. Suriye ve Yemen'de de büyük siyasi ayaklanmalar yaşanmış ve Bahreyn, Cezayir ve Fas gibi diğer devletlerde daha küçük ama yine de kayda değer muhalefet söylemleri görülmüştür.

Arap Baharı olayları istikrar, güvenlik ve rejimin uzun ömürlülüğünün önemini vurgular niteliktedir. Bununla birlikte

“sıradan” vatandaşlar için demokratikleşme, ekonomik ve sosyal iyileşme olasılıklarına da dikkat çekmişlerdir. Asıl vurucu soru, hükümetlerin daha fazla iş ve refah talep eden bu hızla büyüyen nüfusun getirdiği zorluklarla başa çıkıp çıkamayacağıdır. Bu sorun, Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da Arap Baharı protestolarında aktif bir biçimde sesini çıkartan on binlerce insanın temel endişesidir. Bu insanlar -dünyanın başka yerlerindeki meslektaşları gibi- hayatlarını iyileştiren siyasi değişim beklemişlerdir. Bununla beraber, Arap halkları görünüşte ortak siyasi ve ekonomik eksiklikleri nedeniyle Arap Baharı hesabında bir araya gelirken, büyük bölünmelerin bölgeyi karakterize ettiğini belirtmek de bilhassa önemlidir. Müslümanlar arası mücadeleler (Irak, Suriye, Bahreyn) ve Müslüman-Hristiyan (Tunus, Mısır) gerilimler de dahil olmak üzere farklı dini ifadeler arasındaki çatışmaları kapsamaktadır. Arap Baharı protestolarında her inançtan insan bir araya gelmesine karşın mezhepsel gerilim ve çatışmalar da bunu takip etmiştir. Buradaki öne çıkan örnek, 2011 yılında, o zamandan beri bölgesel (İran-Suudi Arabistan) ve aynı zamanda küresel (ABD-Rusya) rekabetle körüklenen derin bir şekilde kutuplaşan mezhepçi bir çatışmaya giren Suriye'dir. Ülkedeki çatışma yüz binlerce kişinin ölümüne ve milyonların yerinden edilmesine sebebiyet vermiştir. Suriye Arap Baharı’nın sonuçlarının en uç örneği olmuştur.

Komünizmin sona ermesinden bu yana, bir nesil öncesindeki demokratikleşmede dinin rolü olmamış ve otoriter rejimler sonrası politik düzenlemeler merkezi ve tutarlı bir şekilde ön plana çıkmıştır. Orta Doğu ve Kuzey Afrika, genellikle dinin özellikle İslam'ın siyasi ve sosyal değişim taleplerinin kilit bir bileşen olduğu yerler olarak nitelendirildiği bölgelerdir. Ancak

Arap Baharı'nda dinin rolünün ne olduğu belli değildir. Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da, otoriterlik karşıtı ve demokratikleşme yanlısı hareketlerde dini aktörler göze çarpmakta ve varlıklarını sürdürmektedirler. Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da dini aktörler var olmaya devam etmekte ve anti-otoriter ve demokratikleşme yanlısı hareketlerde göze çarpmaktadırlar. Ancak demokratikleşmeyle ilgili sonuçlar açısından henüz net bir model bulunmamaktadır. Bildiğimiz şey şu ki Mısır ve Tunus'taki isyanların görevdeki hükümetleri devirdiği ve başlangıçta her iki durumda da İslamcıların kazandığı tanınabilir demokratik seçimleri başlattığıdır. Gelgelelim tanınabilir demokratik bir rejime geçiş sadece Tunus'ta görülmüştür. Mısır'da birincil mücadele demokratlar ve anti demokratlar arasında yaşanmıştır. Zamanla bu, laikler ve bir seçimde zafer kazanan İslamcılar arasındaki bir kavgaya dönüşmüştür. İşler kutuplaştıkça, ordu, sekülerler tarafından Mısır toplumu için genel olarak alışılanın çok daha üstünde bir siyasal İslam yönetimi izleyen İslamcıları ezmeye cesaret etmiştir. Sonunda, seçilen Cumhurbaşkanı Muhammed Mursi, askeri şef Abdül Fettah el-Sisi liderliğindeki bir darbeyle iktidardan indirilmiştir. Sisi daha sonra Haziran 2014'te sandık yoluyla cumhurbaşkanı seçilmiş ve göreve başlamıştır.

Genel olarak kanıtlar, Orta Doğu ve Kuzey Afrika'daki Arap ülkelerinin demokratikleşme yolunda net bir yol izleme olasılığının şu anda zayıf olduğunu ve yaygın demokratik konsolidasyon ihtimalinin hala daha düşük olduğunu göstermektedir. Resmin ortasında, bir sonraki bölümde incelenecek olan, ulus ötesi terörizmin ciddi şekilde yayılması yer almaktadır. İstenmeyen ancak en olası sonuç, bölgesel ve uluslararası istikrarsızlığın ciddi sonuçlarıyla birlikte bazı

durumlarda devlet başarısızlığıyla sonuçlanan yerleşik ve uzun vadeli siyasi istikrarsızlığa doğru kademeli bir kayma yaşanmasıdır. Suriye'nin içinde bulunduğu durum, endişe vericidir. Bu bağlamda, Arap Baharı olaylarında halkının sesinin çok karışık sonuçlar verdiği görülmektedir.

Sonuç

Bu bölümün amacı, dünyanın çeşitli yerlerinde sıradan insanların seslerinin yükselerek (küreselleşme ve buna eşlik eden iletişim devrimiyle yoğunlaşıp yüreklendirildiğini de unutmamak gerek) nasıl statükoya meydan okuduğunu göstermekti. Bazı durumlarda meydan okumalar önemli bir rejim değişikliğiyle sonuçlanmış; diğerlerinde ise yöneticilerin iktidara tutunma çabası oldukça kanlı olmuştur. Genel tabloya değişim odaklı bakılacak olunursa neşeden ziyade kasvetli bir görüntü ortaya çıkmış olabilir fakat bu bölümde ele alınan protesto örneklerinin hiçbirinin kesin olarak sonuçlanmadığını belirtmek önemlidir. Önceki devrimlerden farklı olarak (örneğin, tümü kesin rejim değişiklikleriyle sonuçlanan Fransa, Rusya ve Çin'dekiler) bu bölümde ele alınan örneklerin hiçbiri bir siyasi sistemden diğerine kesin sıçramalar olduğu anlamına gelmemektedir. Bu durumdan çıkarılabilecek sonuç, günümüz halk protestolarının bağlılık duygusu ve paylaşılan fikirler tarafından karakterize edildiğidir. Gelecek yıllarda dünyanın dört bir yanından insanların seslerini yükseltmesi ve değişim talep etmesi durumunda daha fazla protesto görülmesi mümkündür.

14

Ulus Ötesi Terörizm

KATHERINE E. BROWN

Daha önceki bölümlerde de incelendiği gibi küreselleşme beraberinde, insani gelişim için yalnızca fırsatlar ve ilerleme şansı değil, aynı zamanda büyük riskler de getirmiştir. Artık ekonomik bağlamda krizler çok çabuk bir şekilde diğerlerini de etkilemeye başlamıştır. Bu trend yalnızca ekonomide değil, aynı zamanda sosyal, kültürel ve politik olaylar için de geçerlidir. Burada incelemediğimiz bir konu ise, küreselleşme çağında terörizmin nasıl bir değişime uğradığıdır. Nasıl karanlık ağ internet üzerinden geçiniyorsa, küreselleşmenin de görünmeyen yüzü suç ve terör örgütlerinin mesajlarını yaymalarında ve operasyonlarını geliştirmelerinde bir platform görevi görmektedir. Küreselleşmenin bu görünmeyen yüzü bu tür örgütlerin, sadece organizasyonlarını, kaynaklarını ve metotlarını değil, aynı zamanda düşünce şeklini ve motivasyonlarını da değiştirmektedir. Bu şartlar altında, küresel amaçları olan ve operasyonlarının birçok ülkeyi etkilediği veya sınır ötesi sıkıntılara yol açabildiği çok sayıda sınır aşırı terör örgütü görmekteyiz.

Sınır ötesi terörizm nedir?

Terörizm, ulus ötesi olsun ya da olmasın çok tartışılan bir konu olmuştur. Öyle ki, bugüne kadar anlamına dair çok az fikir birliği bulunmaktadır. Bu anlama dair anlaşmazlıklar ise, amaç ve fonksiyon, uygulayıcılar, kurbanlar, meşruiyet, metot ve terörist aktörleri tanımlamak gibi konulardan çıkmaktadır. Belki de "terörizm" teriminin en yaygın kabul edilen özelliği, terörizmin kabul edilemeyecek ve uygunsuz bir faaliyet olmasıdır. Genellikle, bir grubu terörist olarak adlandırmak ve yaftalamak, o grubun meşruiyeti, yasallığı ve nasıl adlandırılması veya çağrılması konularındaki bakış açımızı olumsuz bir şekilde etkiler. Bu sebeple, bir terörist grubu herhangi bir gruptan nasıl ayırmamız gerektiği konusu oldukça önemlidir. Bu bölümün amaçları doğrultusunda terörizm, devlet dışı aktörlerin vatandaşları ve hükümetleri etkilemek veya bir politik ve sosyal değişim sağlamak adına şiddet kullanımı veya kullanmakla tehdit etmesidir. Bu, sadece anlamsal veya akademik bir tartışma değildir; kullandığımız etiket devlete, bir gruba karşı harekete geçmek veya o gruba karşı şiddet kullanmak için oldukça büyük bir güç verir ve devletlerin nasıl davranması gerektiği konusunda yol gösterir. Bu sebeple yanlış tanımlar, hatalı terörle mücadele stratejilerine dönüşebilir. Bununla beraber, devletler de bir anlam üzerinde anlaşamaması nedeniyle terörizmin sebeplerini ve doğasını aynı zamanda kime terörist denip denemeyeceğini de tartışırlar. Acharya'ya (2008) göre bu durum, devletlerin adeta yasadışı bir kanun infazcısı veya Vahşi Batı'daki kovboylar gibi davranmalarına izin vermektedir.

Rapoport (2004), terörist grupların tarihini her biri o günün küresel siyasetini yansıtan ve birbirinin takip eden dört dalgaya

ayırmıştır. Milliyetçi ve sömürgecilik karşıtı grupların birinci ve ikinci dünya savaşı sonralarında çıktığını, anti komünist ve anarşist hareketlerin ise Soğuk Savaş sırasında artışa geçtiğini vurgulamıştır. Bugün ise, yeni, yani beşinci dalga modern terörist örgütlerin ortaya çıktığı ve bu tarz örgütlerin hem küreselleşmeyle birlikte gelen temel düşüncülerin ürünü olduğu hem de bu düşüncülere karşı oldukları, bu sebepten ulus ötesi bir karakter kazandıkları tartışılmaktadır. Burada, geçmişteki bazı terörist grupların da ulus ötesi bir amaçları olduğu ancak mesajlarını daha derin ve geniş bir şekilde yaymalarını sağlayan modern dünyanın araçlarından yoksun olduklarını da vurgulamak önemlidir. Bugün ulus ötesi terörizm, birçok devlet içerisinde küreselleşmenin görünmeyen yüzünü insanları, silahları ve bilgi akışını kullanarak operasyonlarını yürütmektedir. Bu yeni tip terörizmin ortaya çıkış sebebi ise dünya genelinde insanların birbirlerine bağlılıklarının derinleşmesinin bir yansımasıdır. Peter Mandaville (2007), ilk beşinci dalga terörist gruplarından olan El-Kaide'nin başlardaki başarısını, örgütün küresel teknolojiyi, mitolojiyi ve ideolojiyi işlemesi şeklinde açıklamıştır. Özellikle, 11 Eylül'deki dikkat çeken saldırılar ve onun ardından gelişen ABD'yi yurtdışındaki maliyetli askeri faaliyetlere çekmek, ABD'ye karşı bir askeri başarı efsanesiydi. Örgütün *franchise'*a benzer doğası ile birleştiğinde, finansal, lojistik ve materyal destek sağladıkları ve kendilerine bağlı küçük grupların dünyanın her yerindeki saldırıları için de sorumluluk alabilecek duruma gelmişlerdir. Bu bağlantı, El-Kaide'nin dünya üzerindeki Müslümanların Batı'nın baskısı altında kaldığı ve bu şekilde yerel sebepleri dünya siyasetine taşıyan bir küresel ideoloji benimsemesiyle mümkün olmuştur. Bu unsurlar, El-Kaide'nin küresel ölçekte

işlevselliğini geliştirmelerinde ve çoğalmalarında olanak sağlamıştır.

Bu sebepten, günümüz terörizmi hem amaç hem operasyon hem de etki açısından ulus ötesidir. Terörizmin önemli unsurları, uluslararası ilişkilerde çok önemli bir yerde kalmasını garanti ederken, aynı zamanda devletler için de yeni güvenlik kaygıları ortaya çıkarmıştır. Bu kaygıları ise, herhangi bir saldırının artık yalnızca bir devletten değil (savaş), aynı zamanda devletler arasında geçiş yapabilen küresel bir şekilde dağılım gösteren mobil örgütlerden (ulus ötesi terörizm) de gelebileceği şeklinde açıklayabiliriz. Devletler bu yeni dalga terörizmi, egemenliklerinin ana unsurlarını; belli bir yetki alanındaki kapasiteyi, meşruiyeti ve otonomiyi tehdit eden bir kavram olarak görmektedirler. Bu kapsayıcı tehdit, bir dizi tepkiye yol açmıştır. Bu tepkilere örnek olarak, ceza gerektiren suçların arttırılması, terörün tanımın genişlemesi, tutuklama ve gözaltı kavramlarının güçlenmesi, terörle mücadelede rol oynayan devlet kurumlarının bütçelerinin artması gibi durumlar gösterilebilir. Ulus ötesi unsurların ışığında devletler, terörizmin yayılmasını önlemek adına polislik faaliyetleri ve istihbarat olmak üzere hükümet kuruluşlarıyla yakın iş birliğinde bulunmaktadırlar. Devletler aynı zamanda yeni tehditlerin ortaya çıkışına da tepki göstermektedirler. Bunu ise terörizmi destekleyebileceğini düşündüğü fikirlerin ortaya çıkışını engelleyerek veya müdahalelerde bulunarak yaparlar. Bu tarz yöntemler bazen "yumuşak tedbirler" şeklinde adlandırılır. Bu tedbirlere örnek olarak başka bir ülkedeki istikrarın desteklenmesi veya siyasette daha ılımlı tepkiler göstermek verilebilir. İç yargı yetkileri çerçevesinde, aşırıcılık karşıtı "yumuşak" politikalar ise, okullarda ve üniversitelerdeki

belirli bir aşırıcı düşünceye karşı çıkmak, radikalleşmenin önüne geçmek için vatandaşları takip altına almak ve şiddeti yücelten materyallerin yasal olmayan sahiplik ve dağıtım hakkını almak gibi unsurlarla örneklenebilir. Bu tarz müdahaleler devletlerin, çoğu zaman yasalara uymamama pahasına insanların günlük hayatlarına daha çok müdahil olmasına izin vermektedir. Bu girişim ise günlük hayatı etkilemesi bakımından terörizmin nasıl hem devlet hem de insan güvenliği açısından bir tehdit olduğunu gözler önüne sermektedir.

Motivasyon ve amaçlar

Bireyler, çeşitli kişisel ve politik nedenlerle terörist gruplara katılırlar. Örneğin Orta Doğu'da teolojik temelli bir devlet kurmak isteyen IŞİD, dünyanın her tarafından örgüte katılan savaşçılarına kendi ülkelerinin sunduğundan daha iyi bir yaşam standardı sunma vaadi vermektedir. Bunu mümkün kılan şey ise, küreselleşmenin de etkisiyle sınırlar arası geçişin daha kolay olması ve IŞİD'in elindeki petrole dayalı kaynaklardır. Bireyler ayrıca, örgütlerin ideolojileri bağlamında doğrudan etkilenmemiş olsalar bile grupla güçlü bir şekilde empati kurup özdeşleştikleri için bir terör örgütüne katılabilirler. Bu tanımlama süreci, küresel çevrimiçi medya tarafından da amaçlara global bir yön vererek arttırılabilir. Burada not edilmesi gereken ise, bireyleri terörist bir organizasyona katılmaya iten motivasyonların, bu grupların daha geniş amaçlarıyla her zaman örtüşmüyor olmasıdır.

Bireylerin neden terör örgütlerine katıldıklarının ve parçası olduklarının sebebini anlamamızda ise temel nokta radikalleşme teorisidir. Radikalleşme işe, "bomba patlamadan önce meydana

gelen her şey" (Neumann 2013) şeklinde açıklanabilir. Bu tanım bize, radikalleşmenin çok dinamik ve bireysel bir süreç olduğuyla beraber, radikal veya terörist olarak adlandırılmanın da belirli yollardan geçtikten sonra ortaya çıktığını göstermektedir. Bu bireysel doğasından ötürü, belirli ülke örneklerinde bile, sınır ötesi dünyada tek bir terörist profili ortaya koyulamamaktadır. Teröristler kadın, erkek, yaşlı, zengin veya çocuk sahibi olabilirler. Bu sebepten, davranışları belirli bir profile oturtma çabası başarılı olamamıştır. New York Polis Departmanı bu konuda ilk sayılabilecek ve radikalleşmenin belirlenmesi için kullanılan bir kılavuz hazırlamıştır. Ancak bu kılavuz, radikalleşmenin sinyalleri olarak (saksı bitkileri yetiştirememe veya kamp yapmaktan hoşlanma gibi) bir takım değişik karakteristikleri ortaya koymuştur (Silber ve Bhatt 2007). Bu girişimlerin sıkıntılı olmalarının sebebi ise alanlarının çok geniş olması ve neredeyse herkesi potansiyel şüpheli haline düşürmeleridir. Radikalleşme üzerine araştırmaların gösterdiği şey ise, bu dünyada daha büyük bir öneme sahip olma, kimlik arayışı ve empati ile beraber dünya üzerinde acı çeken insanların terörist mesajlara karşı savunmasız kaldığı ve bunları bir çözüm olarak görülmesidir (Silke 2008). Araştırmalar ayrıca, ailesinden veya arkadaşlarından terörist bir örgüte katılmış olan bireylerin, etrafında hiçbir bağlantı olmayan bireylere oranla bu tarz örgütlere katılmaya daha yatkın olduğunu ortaya koymuştur (Wiktorowicz 2006). Sonuç olarak, ulus ötesi yalnız hareket eden terörist aktörler, yüksek profillerine ve medyadan gördükleri ilgiye rağmen son derece nadirdir.

Grup seviyesinde ise, amaçlar aynı zamanda ulus ötesidir. Bu durum en iyi El-Kaide ve IŞİD örneklerine bakılarak anlaşılabilir. Bu gruplar küresel dini retoriği kullanarak dünyayı

ikiye ayıran bir küresel siyaset anlayışı yaratırlar. Bir tarafta İslam dünyası (dârül-islâm) vardır. Bu dünya iyilik yeridir ve aynı zamanda dini kuralların uygulandığı, Müslümanların baskı altında kalmadığı bir yerdir. Diğer tarafta ise adil olmayan tiranlar tarafından baskılanan Müslümanların bulunduğu savaş dünyası (dârü'l-harp) vardır. Bu örgütler, nerede yaşandığına bakılmaksızın dünya üzerindeki bütün Müslümanların "zalimlere" karşı olan davalarına katılmalarını isterler çünkü bir inananlar topluluğu (ümmet) olarak Müslümanların aralarında bir bağ olduğunu iddia ederler. Aynı zamanda, "zalimlerin" her yerde olduğunu ve bulundukları yerlerde Müslümanlara saldırdıklarını iddia ederek amaçlarının küresel olduğunu savunurlar. Kendi örgütlerinin kimlerle savaşacağını ise "yakın düşman" (yerel hükümetler) ve "uzak düşman" (küresel güçlerin hükümetleri) olarak belirlerler. Bu yaklaşım onlara yerel politik sıkıntıları istismar edip din maskesi altında kullanmayı veya küresel olayların yerel amaçları ve davalarıyla ilgili olduğu inancını verir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta ise, böyle bir düşüncenin aynı zamanda Batı hükümetleri tarafından "ya bizdensin ya karşıdan" şeklinde kullanıldığıdır.

IŞİD ve El-Kaide'nin iddia ettiği gibi küresel bir zulüm anlayışı, dünya üzerindeki Müslüman nüfusun toplu görüşünü yansıtmamakta ve İslam alimleri tarafından kınanmaktadır. Bir başka not edilmesi gereken nokta ise, yüksek profildeki terör saldırıları genelde Batılı devletlerde yapıldığı zaman öne çıksa da 2001'den beri dünya genelindeki terör saldırılarında hayatını kaybedenlerin çoğunluğunu aslında Müslüman çoğunluklu ülkelerde yaşayan Müslümanlar oluşturmaktadır. Bunun birçok sebebi vardır. Bunlardan birincisi, daha yoksul, az korunan ve savunulan Müslüman ülkelere saldırmak daha kolaydır. İkincisi,

ideolojik olarak, cihat kaynaklı şiddete direnen Müslümanlar şeytanlaştırılıp "kafir" olarak adlandırıldığından, öldürülebilecek düşman kategorisine girerler. Son olarak ise, şiddet içerikli hareketler Müslüman ülkelerde hükümet ve vatandaş bağını zayıflatmak için kullanılıp terörist örgütün stratejik pozisyonunu güçlendirmek için kullanılır.

Eylemler

Ulus ötesi terörizmin sonuçlarının genel olarak Müslüman çoğunlukta olan ülkelerde hissedilmesinin dışında, korku ve tehdit farkındalığı Avrupa ve Kuzey Amerika'da da güçlü bir şekilde hissedilmektedir. Terörizm bir "iletişim edimi" dir ve bununla ifade edilmeye çalışılan ise verilmek istenen mesajın gerçekten hayata ve mülke olan yıkımın ötesine geçmesidir. Bu mesaj üç grup insanlar tarafından duyulmaktadır. Birincisi olaya yerelde veya uluslararası arenada şahit olan sivillerdir. İkincisi, terörist saldırılara karşı harekete geçmesi istenen hükümetlerdir. Sonuncusu ise, terörist eylemlerden sonra ilgisi çekilmeyi başarılmış potansiyel destekleyicilerdir. Şimdi ise sırasıyla bu üç gruba bakacağız.

Ulus ötesi terör örgütleri için, daha geniş çapta bir mesaj yaratabilmek adına kime saldırılacağı konusu kadar atakların gerçekleştirildikleri yerler de önemlidir. IŞİD'in 2015 Paris saldırısı saldırılacak yerin önemini göstermektedir. Paris'in dünyanın en çok ziyaret edilen şehirlerinden bir olmasından dolayı örgüt, bar, futbol stadyumu ve rock konseri gibi yerleri hedef almıştır. Bu saldılar, herkesin ve her yerin hedef olabileceğini göstererek, toplum nezdinde bir korku ortamı yaratmayı hedeflemişlerdir. Bu hedef stratejisi, sınır ötesi hareket eden diğer örgütlerden -Afganistan ve Pakistan'da etkin

olan Taliban veya Nijerya ve komşu ülkelerde faaliyet gösteren Boko Haram gibi- farklıdır ancak yerel siyasi ortam yine de önemlidir. Örneğin Taliban'ın küresel cihat hareketine dahil edilebilecek eylemleri aslında yereldir; kendi topraklarında yaşamak istedikleri hayata uymadıkları gerekçesiyle, market meydanları, polis karakolları veya güzellik merkezleri gibi yerlere saldırırlar. Boko Haram da aynı şekilde daha geniş bir politik amaca hizmet ettiğini iddia ettikleri kurallara ve kanunlara uymayan farklı ülkelerdeki köyleri cezalandırırlar. Ancak bu, örgütlerin bireyleri hedef almadığı anlamına gelmez. Örneğin Taliban, kız çocuklarının eğitimi için uğraşan aktivist Malala Yousafzai'yi öldürmeye çalışmış benzer şekilde Boko Haram ise Kuzey Nijerya'daki Hristiyan kız öğrencilerini kaçırmıştır. Okulların hedef olmalarının sebepleri ise, devlet politikalarının uygulama yerleri olarak görülmesi ve okul çağındaki kızların daha İslami bir eğitimden geçirilip Kuran'ı öğrenmesi ve daha çok ev sorumluluklarına yönelmeleri gerektiği inancıdır. Malala Yousafzai'de tam da böyle bir anlayışa karşı çıkmış ve dünyanın her yanındaki kız çocuklarının eğitim alması için uğraşmış ve bunun sonucunda da Nobel Barış Ödülü'ne layık görülmüştür. Buna ek olarak, kaçırma eylemlerinden sonra gelişen küresel hareket, Nijerya ordusundan Boko Haram'a karşı daha sert bir aksiyon beklemiştir. Sonuç olarak, bu örnekler yerel sebepler ve yerel hedefler olsa bile, daha geniş etkileri sebebiyle aynı zamanda küresel ve sınır ötesidirler.

Ulus ötesi terörizmin ikinci unsuru ise, yapılacak eylemlerin toplumlarda bir korku duygusu oluşturmasıyla beraber devletleri de aksiyon almaya itmek için kışkırtmaktır. Yapılan saldırılar genelde amaçları bakımından semboliklerdir ve şok

unsurunu maksimize etmek adına yaşanan can kayıplarını çok yüksek tutmak istemektelerdir. Örneğin, ABD'nin 11 Eylül saldırılarına veya Fransa'nın Paris saldırılarına bir tepki göstermemesi pek de hayal edilebilir bir durum değildir. Buradaki saldırıların amacı, devletleri kendi vatandaşlarının korumak için bir şeyler yapmaya sevk etmektir. Ancak bu durumda bile, yapılan hamleler o devletin sahip olduğu birtakım değerleri zayıflatabilir ve bazen de hamleler o kadar maliyetli olur ki hükümet halktan aldığı desteği kaybedebilir. Bu terörist stratejisi ilk olarak Amerikan destekli otoriter Barista hükümetine karşı duran komünist devrim lideri Che Guevera tarafından tasarlanmıştır. Bu yaklaşım, aynı zamanda *focoism* yani teröristlerin kendilerini popüler devrimlerin koruyuculuğu yaptıklarına inanmaları durumu şeklinde de bilinir. Çin'in kuzeybatı bölgelerinde etkinlik gösteren Uygurların etno-ayrılıkçı grupları (şimdilerde İslami terörizm ile de bağlantılı olan) bu stratejiyi on yıllardır uygulamaktadırlar. Bu grupların saldırıları Çin hükümetinin etkilenen bölgelerdeki insanların sivil özgürlüklerini merkezi hükümetin gücünü göstermek ve bölgede güvenliği sağlamak adına çok daha fazla kısıtlamasına sebep olmuştur. Buna rağmen hükümet, saldırıların sayı ve şiddetini azaltamamış bunun yanında insanların ayrılıkçı gruplara katılmalarını da engelleyememiştir. Bazıları Avrupa'nın terörle mücadele politikalarının Çin örneğinde olduğu gibi güvenlik adına insan haklarını sınırlayan bir çizgide olduğunu öne sürmüş ve bunun sonucunda da politikaların etkili olmaktan çok tepkisel olduğunu açıklamıştır. Avrupa'nın genelinde Müslüman toplulukların üzerinde orantısız olarak hissedilen terörle mücadele yasalarının ise, İslamcı grupların katılımcı toplama kampanyaları için propaganda unsuru oluşturduğu tartışılmaktadır.

Birçok terör örgütünün beklentisi, zamanla daha çok insanın aslında genel olarak baskı altında olduklarını hissederek kendilerine katılması veya amaçları yeterince gösterildiğinde uluslararası toplumun kendi davalarını desteklemesidir. Filistin'in İsrail'den bağımsızlığını kazanması adına on yıllarca süren siyasi çekişmenin -ki terör yöntemleri de dahil- hala yerel ve ulusal arenada popüler bir konu olması da bunu çok iyi örneklemektedir. Ancak diğer taraftan bakıldığında bu yöntem bir şey yaratmaktan çok (bağımsız Filistin gibi) bir şeyleri yok etmek için de kullanılabilir. Bu noktada, ABD'nin politik ve ekonomik istikrarını bozmak adına, ABD'yi Orta Doğu'ya müdahale etmek için adeta "yemleyen" 11 Eylül saldırıları örnek gösterilebilir. Bu mantıktan hareketle, önce El-Kaide'nin ardından IŞİD'in kullandığı stratejilerin amacı ABD'nin küresel gücünü ve uluslararası imajını zedeleyerek bir daha Müslüman topraklara müdahale etmesini engellemektir.

Geçmişte ülkeler, teröristler tarafından yapılan bu saldırılara bir tepki vermemeyi başarmışlardı. Örnek olarak İtalya'nın popüler başbakanı Aldo Moro'nun Sosyalist Red Brigades tarafından kaçırılması ve öldürülmesine verdiği tepkiyi gösterebiliriz. Moro'nun kaçırılmasıyla ilgili soruşturma sırasında General Carlo Alberto Dalla Chiesa kendisine şüpheli bir Brigade üyesine işkence yapmayı teklif eden güvenlik hizmetleri mensubuna "*Italya Aldo Moro'nun kaybını atlatabilir, ama işkencenin uygulanmasını atlatamaz*" demiştir (Dershowitz 2003, 134). Ancak geçmişte karşılaşılmamış bir hızda ve yoğunluktaki medya ve kamuoyunun yakın tahkiki, özellikle demokratik olarak seçilmiş hükümetlerin bu tarz baskılara dayanma becerisini önemli ölçüde azaltmaktadır. Bu durumun popüler kültür ile olan bağlantısı da ilginçtir. Örnek olarak

askeri ahlakbilimciler bir "Jack Bauer etkisi" nden söz etmektedirler. Bu etki, televizyon dizisi *24*'te oynayan karakterin bir terör saldırısını durdurmak amacıyla zaman azaldıkça işkence yöntemine başvurmaya daha meyilli olduğunu anlatır. Bauer'in yöntemleri, terörizme karşılık verme amacıyla birçok hükümet tarafından kullanılan gelişmiş sorgulama aletlerini de yansıtmaktadır. Baskı aynı zamanda komşu ülkeler ve müttefikler tarafından da destek ve müdahale isteğiyle hükümetler üzerinde de uygulanabilir. Örneğin, Taylandlı otoriteler Malezya'nın sınırlar arasında operasyon yürüten Taylandlı ayrılıkçı Müslüman grupları görmezlikten geldiğini söylemişlerdir. Bu sebepten dolayı 2004 yılından beri iki ülke arasında önemli ölçüde soğuk bir ilişki vardır.

Son olarak, ulus ötesi terörizmin üçüncü unsuru örgüte yeni üyeler kazandırmak ve var olan destekçiler arasında sadakat sağlamaktır. Ekstrem ölçütlerde şiddetli olan saldırılar veya teknik kapasitesi çok yüksek olan saldırlar aynı zamanda saldırıyı gerçekleştiren grubun iradesini ve genel desteklenme durumunu da göstermektedir. IŞİD'in saldırılarına dünyanın birçok yerinden destek gelmesi ise saldırıların dramatik ve gösterişli olmasının sonucunda örgütün yüksek profilini ve askeri becerisini gösterebiliyor olmasıdır. Mandaville (2007) bu durumu başarının efsanesi olarak tanımlar. IŞİD'in propagandaları ve videoları ölüm üzerinden sürekli olarak karşı tarafın zayıflığını vurgulamaktadır. Videolar karşı tarafın insani yönünü yok sayar ve onlara sanki bir sürü veya bir bilgisayar oyununda birinci şahıs nişancı oyunundalarmış gibi bir hava verirler. Bilgisayar oyunlarını taklit eden bu videoların kullanımı, IŞİD'in oyunlarda kendi görünüşlerini veya haritalarının oluşumunu da sağlamıştır. Grand Theft Auto

oyunun bir versiyonunda, şehir Bağdat'tır ve size karşı çıkanlar polis ve ordudur. Benzer şekilde IŞİD'in Britanyalı bir destekçisi, Suriye'de IŞİD'in altındaki yaşamlarının "*Call of Duty oyunundan çok daha güzel*" olduğunu söylemiştir. Bu gruplara mensup üyeler, Cennet'te nasıl yeniden doğacaklarını[22] söylemektedir. Bu durum açık bir şekilde üye kazanmak için batılı eril deneyimlerle bir bağlantı kurmaktadır (Kang 2014).

Organizasyon ve kaynaklar

Ulus ötesi bir örgütü yönetmek ve birden fazla yeri ve kimliği birleştirmek büyük ölçüde lojistik ve organizasyon becerisi gerektirmektedir. Hem yerelden hem de uluslararası dünyadan faydalanma durumuna ise "*plug and play"* yaklaşımı denebilir. Ulus ötesi terör örgütleri, yerel husumetlerden yararlanacak ideolojiye sahip olmakla birlikte, örgütsel yapıları ve kaynakları da bu doğrultuda hareket etmektedir. Ulus ötesi terör örgütleri için yapılan en temel çıkarımlardan bir tanesi, bu örgütlerin hiyerarşik bir yapıdan ziyade hücre şeklinde ve hatta anarşik oldukları ve resmi bir liderlerinin olmadığıdır. Bu durum Marc Sageman'ı "lidersiz cihat" üzerine konuşmaya yönlendirmiştir. Sageman, El Kaide'yi gevşek şekilde örülmüş sınırları belli olmayan bir örgüt olarak karakterize etmiştir. Bu düşünceye Bruce Hoffman (2006) karşı çıkmıştır. Ancak terör örgütlerinin yeni teknolojilerini, iletişim yöntemlerini ve küreselleşmenin diğer araçlarını kullanmalarıyla beraber git gide daha merkezsizleşmiş olması, Hoffman'ın bu tartışmayı bir bakıma kaybettiğini göstermektedir. Bağlantılı olarak, ulus ötesi terör

[22] Oyun dünyasında yeniden doğmak, oyun içindeki bir karakterin öldükten sonra oyuna tekrar başlaması veya dâhil olması anlamına gelmektedir. İslam'daki cennet anlayışı da öldükten sonra tekrardan dirilme şeklinde açıklanmaktadır.

gruplarıyla iletişim kurmak da zordur. Arabulucular konuştukları insanların grubu temsil edip etmediklerinden veya diğer üyelerin fikirlerini değiştirebilecek yeterli koza sahip olup olmadıklarından emin olamazlar ve bu şartlar altında düşünce farklılığı nedeniyle ana gruptan ayrılan grupların oluşması daha muhtemeldir. Bu yaklaşımı benimseyen terör örgütlerinde işlevsel güvenlik, koordinasyon problemleri ve direnç gibi konularda kırılgan noktalar ve riskler bulunmaktadır. Ancak uzun ömürlülük bağlamında da birtakım avantajları vardır: merkezi bir liderin olmayışı operasyonların ölçeğini ve kapsamını genişletir ve bu örgütlere karşı koymayı veya yok etmeyi oldukça zorlaştırır.

Bireylere odaklanmak yerine, sürece odaklanmak daha faydalıdır. Ulus ötesi terör örgütlerinin en temel süreçlerinden bir tanesi para ve ekipmanların dağıtılıp ele geçirilmesidir. Burada ulus ötesi suç ile -özellikle insan organları, uyuşturucu, silah veya insan kaçakçılığı- bir bağlantı görmekteyiz. Fiyat uygun olduğu sürece suç örgütleri teröristlerin ihtiyaçlarını karşılayabilir teröristler de kendi çıkarlarına uyması durumunda suç faaliyetlerinde bulunabilir veya müsamaha gösterebilirler. Başarısız devletler, terörizm ve suç arasında muhtemel ve karlı bir ilişki kurulması için verimli yerlerdir. ABD hükümetinin Ulusal Terörle Mücadele Stratejisi (2006) teröristlerin başarısız devletleri "planlama, organize olma, eğitme ve operasyonlara hazırlama" gibi aktiviteler için kendi çıkarları adına kullandıklarını ileri sürmektedir. Ancak, bazı akademisyenler, başarısız devletlerden çok az uluslararası terör örgütünün çıktığını (Simons and Tucker) ve her ne kadar kendi vatandaşları ve komşu devletler için tehlike teşkil etseler de her başarısız devletin terörizm ihraç etmeye meyilli olmadığını

(Coggins) öne sürerek bu yaklaşıma karşı çıkmışlardır. Burada değinmeye değer bir nokta ise, sadece başarısız devletler değil, zayıf bir biçimde yönetilen devletlerin de böyle bir durumla karşılaşabilecekleridir. Pakistan'ın, El Kaide lideri Osama Bin Ladin'in 2011'de ABD tarafından yapılan gizli bir operasyonla öldürülmesine kadar yaşadığı yer olması bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Bu durum, tesadüfen Pakistan'a haber verilmeden gerçekleşmiş: ABD, Pakistan hükümet unsurlarının -ki çoğu zaman terörizmle bağlantısı olduğu şeklinde suçlanmaktadır- bilgileri olmadan Bin Ladin'in orada olduğunu öngöremezdi.

Ulus ötesi terörizmle mücadele

Terörizmin ulus ötesi bir şekilde hareket etmesi devletlere ne zaman ve nasıl müdahale etmeleriyle ilgili birkaç karar noktası sunmuştur ve noktalar birbirleriyle yakın bir şekilde bağlıdır. Bu karar noktalarından ilki, müdahalenin nerede gerçekleşeceği üzerinedir. Bazı batılı devletler terör örgütlerinin ortaya çıkışını engellemek veya "sınır" devletleri içinde var olan örgütlerin etkilerini minimize etmek adına uluslararası bir müdahalede bulunmak istemişlerdir. Bu tarz müdahaleler uluslararası yardım, askeri danışmanlık ve eğitim, hükümetlere askeri ve finansal yardım gibi boyutlarda kendini gösterebilir. Bu durum, demokratik olmayan ülkelerin desteklenmesi veya halihazırda stabil olmayan bölgelerde askeri bir harekatın içine çekilme gibi riskler doğurmaktadır. Bir örnek olarak ABD'nin Pakistan'da kullandığı insansız hava araçları çok büyük ihtilaflara sebep olmuştur. Bunlardan ilkine örnek olarak, ulus ötesi unsurlardan dolayı Pakistan hükümetinin egemenliğinin sarsılmasını gösterebiliriz. İkinci noktaya ise, sıradan vatandaşların

üzerinde, saldırıyı kontrol edenler tarafından "cerrahi" veya "hedeflenmiş" gibi kavramlarla kullanılan saldırıların bir korku unsuru oluşturmaları ve vatandaşların bu saldırıları rastgele olarak yorumlamasını örnek gösterebiliriz (Coll 2014). Bu tarz operasyonlar terörist gruplara bir anlatı vererek yerel korkuları yaşadıkları toplumun karşı çıkması gereken agresif bir Batı müdahalesi üzerinden güçlendirmeye ve terör örgütlerinin amaçlarını bu doğrultuda hazırlamalarına itebilmektedir.

Buna paralel bir yaklaşım ise, terör örgütlerinin Batı toplumlarında yapacakları saldırılarının etkilerini ve kapasitelerini azaltmak adına devletin gücünü arttırıp bu şekilde içerden müdahale etmek üzerine kuruludur. Ancak bunun sonucu ise ister evde ister deniz aşırı bir yerde, sivil özgürlüklerin ve insan haklarının kısıtlanmasıdır. Hükümetlerin ilk görevlerinin, insan haklarıyla insan güvenliği arasında vatandaşlarının güvenliğini sağlamak adına bir denge gözetmesi olduğu öne sürülür. Ancak bir karşı argüman ise hükümetlerin bu temel prensipleri uygulamayı başaramadığı senaryoda, terörist davranışları olağan ceza süreçlerinin dışında tutarak ödüllendirirken, yasalara uyan vatandaşları cezalandırdığını söyler. Gerçekten de terörle ve radikalleşmeyle mücadelede politikalarında ve süreçlerinde deneyimlerimiz oldukça olumsuzdur. Bu durumun örneğini ise Mısır'da, terörle mücadele adına gazetecilerin ve insan hakları gruplarının da bulunduğu protestoculara yapılan müdahalelerde görebiliriz. İnsan Hakları İzleme Örgütü (2015) bir raporunda bütün karşıt görüşleri yok etmek adına hükümetin ulusal güvenlik söylemini devreye sokmasıyla beraber Mısır'ın modern tarihin gördüğü en büyük insan hakları krizini yaşadığını anlatmıştır. Mısır ise bu politikalarını ulus ötesi terörist örgütlerle ve içerdeki

muhalefetin bu örgütlerle olan bağlantısını öne sürerek meşrulaştırma girişiminde bulunmuştur. Özellikle 2016'daki başarısız darbe girişiminden sonra, Türkiye'de de benzer bir politika görülmüştür.

Batılı uluslarda ise devletin güvenliği sağlaması ve muhafaza etmesi bazı grupları -özellikle Müslümanları- orantısız bir biçimde etkilemektedir. Ulus ötesi unsurlar belki de en yoğun bir şekilde havaalanlarında hissedilmektedir. Blackwood, Hopkins ve Reicher (2013) havaalanı ve sınır görevlilerinin davranışları sebebiyle ayrımcılık, aşağılama ve korku ile karakterize edilen bir Müslüman hikayesi olduğunu gözlemlemişlerdir. Devletlerin şiddeti kullanma ve yönlendirme becerisiyle terörle mücadele kapsamında nüfusun bir kısmı için bir "korku durumu" oluşturması bazılarının terörist aktörlerin tanımına devletin bile sokulabileceğini iddia etmesine sebep olmuştur (Jackson, 2011; Blakeley and Raphael 2016). Bu yaklaşımı, eleştirel terörizm çalışmaları alanındakiler benimsemiş ve devlet tarafından uygulanan terörle, devlet dışı aktörlerin uyguladıkları terör arasındaki tek ve önemli farkın şiddet eylemlerini gerçekleştiren aktör olduğunu öne sürmüşlerdir. Örneğin, İsrail ordusu Filistinli bir gruba saldırdığında bu durum genel olarak "savunma" ve "ulusal güvenlik" çerçevelerinde yorumlanırken, Filistinli bir grup istilacı ve işgalci olarak gördükleri İsrailli bir tabura saldırdığında genelde "terrorist" olarak adlandırılmaktadırlar. Eğer devlet ve devlet dışı aktörler ikilemini ortadan kaldırırsak, belki de bu durumu meşru amaçları ve hedefleri olan iki karşıt grubun çatışması olarak görebiliriz. Bunlar gibi karmaşık ve duygusal örneklerden dolayı, eleştirel akademisyenler dünya çapındaki insanı güvensizliğin önemli bir nedeni olarak

suçladıkları devlet eylemlerini, tam olarak incelemede sık sık başarısızlık söz konusu olmuştur. Aynı zamanda devletin ötesine geçerek günlük hayattaki direnişlere ve sivil topluma bakmak da oldukça önemlidir.

Sonuç

Terörizm ve teröristlerin amaçları, davranışları ve örgütsel yapıları unsurları ile ulus ötesilerdir. Ancak, bunun yeni ve tek bir terörizm yapısı olduğunu iddia ederken dikkatli olmalıyız. İrlanda Cumhuriyet Ordusu (IRA) ve Euskadi Ta Askatasuna (ETA) gibi terörist örgütler hala ulusal seviyede tek bir devleti hedef almaktadırlar. Devletler de kendilerinin terörizmi aşılayabilecek kapasitede olduklarını göstermişlerdir. Üstelik, ulus ötesi terörizm örnekleri 2001'den sonra çoğunlukla dini olarak motive edilmiş gözükse de bunun kaçınılmaz olduğunu veya İslam'ın bu durumdaki en önemli faktör olduğunu iddia edemeyiz. Bunun yerine, bazı örneklerde İslam'ın bir takım marjinal gruplara Batı'nın politik sosyal ve ekonomik modellerinin hakim olduğu dünyanın karşısında ikna edici bir karşı argüman geliştirmek adına bir çerçeve sağladığını söyleyebiliriz. Tam da bu sebepten, İslamcı terörizm diğer bütün terörizm çeşitlerinin üstünde, kendisine uluslararası ilişkilerde kalıcı ve sürdürülebilir bir yer edinmiştir. Burada belirtilebilecek önemli bir nokta ise terörizmle mücadelenin sadece ve özellikle devletlerin üzerine düşmediği aynı zamanda sivil toplum ve sıradan insanların günlük davranışlarının da bir rolü olduğudur. Bunlara, popüler kültür, dinler arası diyalog ve ulus ötesi terörizm ideolojisinin karşıt ve ikilik dünya görüşünü kırabilecek dayanışma anlarını örnek gösterebiliriz. Yine de terör örgütleri içinde yaşadıkları zamanın ürünleridir ve tıpkı

bizim gibi küreselleşen dünyada yaşamaktadırlar. Küreselleşme tarafından şekillendirilmelerinin yanında hareketleriyle küreselleşmeye de katkıda bulunmaktadırlar.

15

Çevre

RAUL PACHECO-VEGA

Bugün gezegenimiz yedi milyardan fazla insanı taşımaktadır. Ancak bu bireylerin her birinin ihtiyacını karşılama kapasitesi, nüfus artışı, iklim değişikliği, ormansızlaşma, balıkçılığın çökmesi, çölleşme, hava kirliliği ve tatlı su kıtlığı nedeniyle tehdit altındadır. Paylaştığımız küresel çevre sorunlarının tamamı, bilinen küresel iklim değişikliğinin (veya küresel ısınmanın) çok ötesine geçmektedir. Aslına bakıldığında, çoğu zaman unutulan unsurlardan biri, insan ve çevresi arasındaki karmaşık ilişkidir. Çevreyi koruma konusundaki tartışmaların ilk yıllarında, bazıları tarafından, gezegenin kaynaklarının insanların kolektif tüketimi için olduğu savunulmaktaydı. Bununla birlikte, büyümenin sınırları olduğu ve bu durumun uluslararası ilişkiler için bir dizi önemli sorun ortaya çıkardığı düşünülmektedir. İnsan nüfusunun 1900-2000 yılları arasında dört katına çıktığı görülmektedir. Bu büyüme, ani iklim değişikliği olayları ve hızlı sanayileşme kentsel genişlemeyle birlikte daha da artarak, dünya gezegeninin yaşamı sürdürme kapasitesi üzerinde baskı oluşturan aşırı derecede olumsuz

çevresel süreçlerle birleşmektedir. Uluslararası İlişkiler öğrencileri tarafından, çevrenin, özellikle çevreyi korumaya yönelik iş birlikçi yaklaşımların ciddi sonuçlarına rağmen çok karışık bir sicile sahip olması nedeniyle, daha yapılacak çok işin olduğu alanlardan biri olarak kabul edilmesi gerektiği düşünülmektedir.

Uluslararası ilişkiler ve çevre sorunları arasındaki ilişki

Uluslararası iş birliği çabalarının toplumun refahı, çevremizin kalitesi ve hatta devletler arasındaki uzun vadeli ilişkilerin inşası üzerinde gerçek bir etkisi olup olmadığını değerlendirmenin genellikle zor olduğu düşünülmektedir. Bunu değerlendirme yollarından birinin çevre odaklı "mega konferanslar" yoluyla olduğu ileri sürülmektedir. Bu büyük ölçekli etkinlikler, çevrenin durumu hakkında konuşmalar yapmak için ulusal hükümetlerin, hükümetlerarası sekreterliklerin, hükümet dışı kuruluşların, akademisyenlerin ve endüstri aktörlerinin temsilcilerini bir araya getirmektedir. Bu etkinliklerde genellikle belirli bir konuya odaklanılmaktadır. Bu mega konferansları ilginç kılan nokta ise amaçlarının çevreyi korumak ve küresel zorlukları çözmek adına fikir birliğine varmak için belirli stratejiler üzerinde anlaşmak ve verimli iş birliği çabalarına girişmek olmasıdır.

İklim değişikliği ve biyolojik çeşitliliğin tarihsel olarak en çok dikkat çeken iki çevre sorunu olduğu söylenebilir. Bu sorunların her ikisi de resmi olarak BM Çevre ve Kalkınma Konferansı olarak da adlandırılan ve 1992'de Rio de Janeiro'da düzenlenen Dünya Zirvesi'nde gündeme gelmiştir. Bununla birlikte, çoğu bilim insanı, 1972 Birleşmiş Milletler Stockholm İnsan Çevresi Konferansı'nı çevre odaklı olan ilk büyük ölçekli mega

konferans olarak adlandırmaktadır. Stockholm Konferansı'nın aynı zamanda, çevrenin korunmasına yönelik ilk küresel koordinasyon mekanizması olan BM Çevre Programı'nın (UNEP) başlangıç noktası olduğu düşünülmektedir. Ayrıca bu konferans, katılımcıların söylemlerinde insan sağlığını çevre ve ekosistem sağlığı ile açıkça ilişkilendirdikleri ilk konferans olarak dikkat çekmektedir.

Küresel çevre yönetişimindeki ikinci dönüm noktası ise 1987'de Brundtland Raporu'nun yayınlanmasıdır. Bu rapor, tasarrufumuzda olan kaynakları basitçe kullanamayacağımız (ve kötüye kullanamayacağımız) fikrini devreye sokan gelişmek için yeni bir modele duyulan ihtiyacın ana hatlarını çizmektedir. "Sürdürülebilir Kalkınma" olarak adlandırılan bu yeni modelin, çevrenin korunmasına ilişkin küresel hareketin kalıcı bir parçası haline geldiği görülmektedir. Brundtland Raporu'na göre sürdürülebilir kalkınma şu üç ana bileşene sahiptir: ekonomik, çevresel ve daha sonra Dünya Zirvesi'nde uygulanması için öne sürülen bir fikir olarak toplumsal.

Küresel çevre yönetişimindeki üçüncü dönüm noktası olarak ise 1992 Dünya Zirvesi gösterilmektedir. Bu zirvenin başlıca sonucu, en önemli çevresel sorunlardan ikisinin- biyolojik çeşitlilik kaybı ve hızlı iklim değişikliği – ve hükümetlerarası sekreterliklere ve bu zorluklara karşılık verecek anlaşmalara duyulan ihtiyaçların tanınmasıdır. Bu zirvede, dünya devletlerinin büyük bir çoğunluğunu oluşturan 161 devlet, gelecek nesillerin kendi imkanları dahilinde yaşamalarına olanak tanıyan ve aynı zamanda mevcut nesillerin geçimlerini kolaylaştıran bir küresel kalkınma modeline duyulan ihtiyaç üzerine bir bildirge imzalamışlardır. Gerçek şu ki bu kadar çok devletin sürdürülebilir kalkınma kavramı üzerinde bir

anlaşmaya varması ve devletlerin onu operasyonel hale getirmek için duydukları ihtiyaç Dünya Zirvesi'nin temel katkısı oldu. Hükümet dışı kuruluşların en başından beri müzakerelerin bir parçası olarak kabul edildiği ve 2.000'in üzerinde hükümet dışı kuruluş temsilcisinin toplantılara katıldığı göz önüne alınacak olursa, Rio Zirvesi'nden başlayarak, çevre konularıyla ilgili uluslararası konferanslarda aktivistlerin katılımının bu sayede norm haline geldiği söylenebilmektedir.

Küresel çevre yönetişimindeki dördüncü dönüm noktası 2002 Johannesburg Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi olarak kabul edilmektedir. Bu zirvede amaç: iş birliğine dayalı hükümetlerarası, disiplinler arası ve sektörler arası ortaklıklar kurmaktı. Teoride bu amaç doğrultusunda çevre aktivistlerinin ulusal hükümetlerle etkileşim ve ortak olma şeklinin güçlendirileceği düşünülmüştür. Bu çerçevede tasarım aşamasından uygulama aşamasına kadar farklı ortaklıklar açıklanmış ve devlet dışı aktörler dikkate alınmıştır. Ancak zirvenin ardından, uygulama tarafında çok az ilerleme kaydedildiğine dair bir algının oluştuğu ve bu algının mega konferans yorgunluğuna yol açtığı görülmektedir. Bu durumu düzeltmek için 2012 BM Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı'nda (Rio + 20 olarak da bilinir), sürdürülebilir kalkınma taahhütlerinin takibi için mekanizmalar yaratılmıştır. Ayrıca bu konferansta, kalkınma için belirli hedeflerin uygunluğunun ve daha geniş kapsamlı sürdürülebilir kalkınma hedeflerine geçiş ihtiyacının da altı çizildi. Buna ek olarak ise, bu konferansın sonuç belgesi, sürdürülebilir kalkınmanın uygulanmasına yönelik belirli bölgesel girişimleri tanımlamaktadır.

2015 Paris Anlaşması, birkaç ülke arasında küresel ısınma seviyesini iki santigrat derecenin altında tutmak için bir şeyler yapılması gerektiği konusunda fikir birliğini temsil etmekteydi. Bu anlamda bir anlaşmaya varılmış olması, küresel iklim müzakereleri topluluğu için bir çığır niteliğindeydi. Anlaşmadan önceki müzakerelere anlaşmazlıklar ve ülkeleri karbon emisyonlarında uluslararası kabul görmüş hedeflere ulaşmaya zorlayacak bir strateji üzerinde fikir birliği eksikliği damgasını vurmaktaydı. Enerji elde etmek için kullanılan petrol, doğalgaz ve kömür gibi fosil yakıtların yakılmasıyla açığa çıkan karbondioksit küresel ısınmanın temel nedeni olduğundan dolayı karbon emisyonlarında uluslararası kabul görmüş hedeflere ulaşmanın önemli olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle Paris Anlaşması, birçok ülkenin, hızlı ve etkili küresel çevresel değişimle mücadele etmek için gereken belirli amaçlar, hedefler ve politikalar üzerinde anlaşabildiklerini göstermektedir. Paris Anlaşması'nın oluşturduğu süreç henüz tam olarak gerçekleşmiş olmasa bile önümüzdeki yıllarda devletlerin bu anlaşmaya uyacağı beklentisi hala geçerlidir.

İklim değişikliği, gezegenimizin karşı karşıya olduğu tek ekolojik sorun değildir ve çevreyi korumak adına küresel eylemi harekete geçirmedeki rolü yadsınamaz. Bu hususta, en çok ihmal edilen konulardan bir diğeri de sudur. Yeryüzünün üçte ikisi su ile kaplıyken, tatlı su oranı (içilebilir ve tarım için kullanılabilir) bazen komşu olan devletler tarafından oldukça tartışılmaktadır ve artan nüfuslar için yetersiz olduğu düşünülmektedir. Bu durum iklim değişikliğinin etkilerine eklendiğinde, suya erişimin gerçek bir endişe konusu olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle, iklim ve çevre alanlarında birçok başka zorluk devam etse de küresel su yönetişimi için bir

çerçeve çizilmesinin yakın gelecekte gündemin temel konusu olması muhtemel gözükmektedir.

Ortak havuz kaynağı teorisi

Yukarıda kısa bir şekilde ele alınan çevre konusundaki mega konferans geçmişini tamamladıktan sonra, iklim ve çevre konusundaki tartışmaların özü ele alınabilir. Kamu malları kavramı, dışlanamayan ve rakipsiz olan bir malın orijinal tanımından gelmektedir. Kamu malları kavramı, herhangi birinin herhangi bir zamanda –başkalarının tüketmesi için daha az kullanılabilir hale getirmeden– erişebileceği bir şey olarak düşünülmelidir. Kamusal mala en iyi örnek olarak bilgi verilebilir; bu durumda internette bulunan bilgi örneği kullanılabilir. Tüm bilgiler, serbest bırakılıp kamu tüketimi için çevrimiçi hale getirildikten sonra dışlanamaz ve tüketimde rakipsizdir. Kimse, bilgi aktarım araçlarına erişimin olmadığı –belirli internet sitelerinin yasaklandığı bazı ülkelerde bu durum söz konusu olabilmektedir– durum haricinde bilgi ve öğrenim tüketmekten alıkonulamaz. Bu durum tüketimde de rekabetsizlik oluşturabilmektedir. Hava, kamusal mala bir diğer örnektir. Normal şartlar altında hiç kimse sizi ciğerlerinize hava solumaktan alıkoyamaz ve hava solumanız, başka birinin bundan zevk alma fırsatına sahip olmasını engellemez. Bu örnek, tüketimde her zaman rakipsiz ve erişim açısından dışlanamaz olan mükemmel kamusal bir malın tanımıdır.

Ortak havuz kaynağı teorisi, insanların cihazlarına bırakılırsa tüketimleri için mevcut tüm kaynakların tüketileceğini savunan Garrett Hardin'in (1968) düşüncelerinden türemektedir. Bir karides avcısı düşünün. Ailesinin geçimini sağlamak için balık tutup satmalıdır. İçinde 10.000 adet karidesin olduğu balık

tutulan küçük bir havza olduğunu düşünün. Ama denizde bu karides avcısından başka 99 tane başka balıkçı da bulunmaktadır. Bu durumda eğer herkes iş birliği yapıp toplam mevcut karidesin yalnızca 1/100'ini tüketirse, her birinin satması gereken 100 karides olurdu. Herhangi bir noktada herhangi bir balıkçı 1/100'den fazla yakalarsa olumsuz etkilenen diğer balıkçılar olacaktır. Hardin, kaynak tüketicileri bencil davranırsa korumaları gereken kaynakları tüketeceklerini belirtmek için benzer bir metafor kullanmaktadır. Hardin bu metafora ortak malların trajedisi adını vermektedir. Buna göre, kapalı su kaynakları, arazi parselleri ve büyük ölçekli orman alanlarının tümü tüketimde rakip olan ancak dışlanamayacak ortak havuz kaynaklarıdır.

Ortak havuz kaynakları teorisi, malları dört özel kategoriye yerleştirerek özetlenebilir: özel mallar, ortak mallar, doğal tekel malları ve kamu malları. Bu sınıflandırma çerçevesinin iki boyutu vardır. İlk boyut, birinin bir mala erişmesini engelleyebilme anlamına gelen dışlanabilirliktir. İkinci boyut, tüketimdeki rekabettir. Tükenen mallar tüketimde rekabetçi mallardır. Örneğin, bir elma zaten tüketilmiş ise bir başkası aynı elmayı tüketemez çünkü elma çoktan tüketilmiştir. Yiyecek, giyim ve diğer maddi nesneler gibi özel mallar, ticareti yapılabildiği için satın alınabilmekte ve elde edilebilmektedir. Sonuç olarak, özel mallar; hem tüketimde rekabetçi mallar (bir araba satın alınırsa, hiç kimse tamamen aynı arabayı satın alamaz) hem de hariç tutulabilir (satın alacak para olmadıkça bir araba satın alınamaz) mallardır.

Tüketimde rekabetçi ve dışlanabilir olmayan mallara kamu malları denilmektedir. Bunlar herkesin yararlanabileceği mallardır. Bu malları tüketmek, bir başkasının aynı tüketim

fırsatına sahip olma olasılığını azaltmamaktadır. Örnek olarak hava bir kamu malıdır. Herkes, sırf başka biri de nefes aldığı için belli bir noktada nefes alamayacaklarından endişe etmeden hava soluyabilmektedir. Son olarak, ortak havuz kaynakları olarak da adlandırılan ortak mallar, dışlanamayan ancak tüketimde rekabetçi mallardır. Balık yatağında balık, ormandaki ağaçlar, akiferdeki veya göldeki su; tüm bu doğal kaynaklar ortak mallardır ve bu nedenle de ortak havuz kaynakları olarak adlandırılmaktadır. Ortak havuz kaynaklarını bu kadar ilginç kılan şey, Elinor Ostrom tarafından geliştirilen (1990) ve insanların bencil oldukları farz edilen gerçeğe rağmen, kıtlık koşullarıyla karşı karşıya kaldıklarında ortak havuz kaynaklarını ("ortak mallarımız") kendi kendilerine organize edip sürdürülebilir bir şekilde yönetebilmelerini savunan teoridir. Ostrom'un çalışmasının bu kadar etkili olmasının nedenlerinden biri ise kaynak yönetimine yönelik iş birlikçi yaklaşımlar teorisinin Hardin'in ortak malların trajedisi modeliyle çelişmesiydi. Ostrom, bütün karidesleri avlayacak kadar bencil olmak yerine (örneğin), balıkçıların kolektifin iyiliği için kendi tüketimlerini azaltmak için ortak bir anlaşma inşa edebileceklerini keşfetmiştir. Açıkçası bu örnek nispeten küçük ölçekte bir örnektir. Geriye kalan, evrensel ortak varlıkların korunması için küresel iş birliğine ulaşılıp ulaşılamayacağı konusudur. Aşağıda tartışılacağı üzere, bu konu hakkında düşünmenin yollarından birisi de küresel kamu mallarının çeşitli perspektifler üzerinden incelenmesinden geçmektedir.

Evrensel ortak varlıklar olarak küresel çevre

Ortak çevrenin bir kaynak topluluğu olduğu ve bireylerin bu çevreyi korumak için iş birliği içinde çalışacakları düşünülebilir. Ancak buna karşılık çevreyi koruma sorumluluğunun hükümetlere ait olduğu görüşü de mevcuttur. Bu görüş üzerinde düşünmenin yollarından biri küresel çevre kavramını evrensel ortak varlıklar olarak kullanmaktır. Sonuç olarak, küresel çevre sorunları doğaları gereği küreseldir. Ancak bu sorunlar üzerinde uluslararası iş birliğine ulaşmak zordur. ABD örneğinde olduğu gibi çeşitli nedenlerden dolayı iş birliğinden kaçınan güçlü ülkeler vardır. ABD uzun yıllar boyunca iklim değişikliği konusunda uluslararası anlaşma olan Kyoto Protokolü'nü (2015 Paris Anlaşması'nın selefi) imzalamayı reddederek küresel karbon emisyonlarını azaltmaya yönelik birçok uluslararası çabayı engellemiştir. Bu hususta verilebilecek birçok başka örnek olmasına rağmen güçlü bir ülkenin küresel bir sorunu çözmek için iş birliği yapmayı reddetmesinin endişe verici olduğunu söylemenin yeterli olacağı düşünülmektedir. Her ülkenin diğer ülkelerle çatışabilecek kendi ulusal kalkınma hedefleri olduğundan dolayı, ülkelerin, belirli koruma hedeflerine (orman politikasında) veya emisyon azaltma hedeflerine (iklim politikasında) veya nehirlerdeki kirlilik standartlarına (su politikasında) bağlı kalmalarını sağlamak zordur. Dolayısıyla hedeflerdeki bu çatışmalar, iş birliği için ortak bir zemin bulmayı zorlaştırmaktadır.

Küresel çevre sorunları açısından uluslararası iş birliğinin çok zor olduğu göz önüne alındığında, bu ülkelerin birbirleriyle konuşmalarına ve çevresel koruma için belirli hedefler üzerinde anlaşmalarına yardımcı olmak adına bir çerçeve çizen uluslararası çevre anlaşmaları oluşturulmaktadır. En popüler

uluslararası çevre anlaşmalarından bazıları iklim değişikliği alanına özgüdür (Kyoto Protokolü gibi), ancak diğer daha az bilinen örneklerin de -Bilgiye Erişim üzerine Aarhus Sözleşmesi, Çevresel Konularda Karar Alma ve Adalete Erişime Halkın Katılımı gibi- eşit derecede önemli olduğu düşünülmektedir. Çevre konularında bireysel düzeyde hareket eden insanlar için en büyük sorunlardan biri bilgi eksikliğidir. Aarhus Sözleşmesini imzalayan ülkeler, bir ülkenin vatandaşlarının kimyasalların işlenmesi ve emisyonlarıyla ilgili karşılaştıkları potansiyel riskleri anlamalarını sağlayacak verileri paylaşmak için bir anlaşma yapmaktadırlar. Bu paylaşımlar aynı zamanda çevre aktivistlerine, endüstrilerin bu hususta takiplerini yapmak ve emisyonlarını azaltmalarına yardımcı olmak açısından yardımcı olmaktadır.

Küresel haklar ve yerel çevre politikaları

Sağlıklı bir çevre ve evrensel ortak mallar hakkı, herkesin çevresinden yararlanma ve hayatta kalmak için çevrenin bazı kaynaklarını kullanma hakkına sahip olduğu için kolektif çevremize özen göstermenin ortak görevimiz olduğunu öne süren fikirlerdir. Uluslararası sağlıklı çevre hakkı normunun uygulanması yoluyla insan haklarını küresel çevre düzenlemesiyle ilişkilendirmek mümkündür. Bu ilişki, uluslararası ilişkiler akademisyenleri için yeni bir araştırma yoludur ve gezegendeki her bireyin sağlıklı bir çevreye sahip olması gerektiği şeklindeki popüler bir fikir veya norm temelinde kurulmuştur. Normun uygulanması için farklı kapasitelere ve değişen derecelerde teknik uzmanlığa sahip devletlere rağmen, anayasal çevre haklarına sahip ülkelerin sayısı büyük ölçüde artmıştır (Gellers 2015). Bu normun hâlâ

temel bir insan hakkı olarak benimsenilmesinden epey uzakta olunmasına rağmen, günümüzde seksen devletin kendi anayasasında böyle bir mevzuat mevcuttur.

Elbette hükümetlerin odak noktasını çevre sorunlarından uzaklaştıran birçok başka kaygı da söz konusudur. Çelik ve kömür gibi çevreye ağır etkileri olan materyallerin kullanıldığı endüstriler üzerindeki artan düzenlemelerin işler üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olabilmektedir. Doğrudan veya enerji tarifeleri gibi yollarla "yeşil" vergilerin belirlenmesi de vergi mükellefleri ve işletmeler üzerinde bir yük oluşturabilmektedir. Bu nedenle, çevre mevzuatını bazen ekonomik büyüme ve refaha zarar verici olarak görme eğilimi oluşmuştur. Buna bağlı olarak çevre mevzuatları yerel ortamlarda da popülerliğini yitirebilmekte, bunun sonucu olarak da mevzuatın yasamadan geçirilmesi –hatta bazı durumlarda öneride bile bulunulması– zorlaşmaktadır. Dolayısıyla çevreyle ilgili bu kadar çok iç mevzuatın ilgi görmesinin cesaret verici olduğu düşünülmektedir. Sağlıklı bir çevre için insan hakkının anayasal olarak yürürlüğe girdiği ülkelerin sayısı, evrensel ortak varlıkları korumak için iş birliğine dayalı uluslararası ağların kurulmasına yardımcı olabilmektedir. Bu ağların kurulması için başlangıç noktası, ulusal ve küresel ekosistemler üzerindeki insan etkisini azaltma ihtiyacına dair paylaşılan ortak bir anlayış olacaktır. İnsan hakkını sağlıklı bir çevreye iten bir paradigmanın paylaşılması, ulusal hükümetleri uluslararası çevre anlaşmalarına aktif olarak katılmaya teşvik edebilir. Bununla birlikte, bu anlaşmaları koordine etmenin bir yolunu bulmak önemlidir ve bu zorluk, devletlerin uyum sağladığından emin olmak için küresel bir çevre kuruluşuna ihtiyacın olup olmadığı sorusunu gündeme getirmektedir.

Dünya Gezegen'inin vatandaşları için en iyi durum, sadece her bir devletin ayrı ayrı bu sorunları ele alması değil uluslararası iş birliği olarak elde edilen çözümler ve bunlara uyulmasının sağlanmasıdır. Uİ genellikle devletlerin anlaşmalara uyum sağlamaması veya geri çekilmesi olgusuyla ilgilenmektedir. Belki de uyum, uzun vadeli refah ve güvenlik için iklim ve çevre alanlarından daha önemli değildir.

Küresel bir çevre kuruluşuna ihtiyaç var mı?

Küresel çevrenin korunmasından kim sorumludur? Bu sorunun yanıtlanabilmesi için, daha önceki bölümlerde belirtilen, küresel kamu malları sağlamanın büyük amacına ulaşılmasına yardımcı olabilecek uluslararası çevre anlaşmaları hakkında bir fikir birliği olduğu hatırlanmalıdır. Genellikle mega konferanslarda üretilen bu anlaşmalar, ulusların sağlıklı bir çevre için insan haklarını tanımasını ve buna saygı göstermesini zorunlu kılarak evrensel ortak varlıkları korumaya yardımcı olmaktadır. Bununla birlikte, bir sonraki büyük soru işaretinin de eşit derecede önemli olduğu düşünülmektedir: Uluslararası çevre anlaşmalarını uygulamaktan kim sorumludur? Bazıları tarafından, ülkeleri ortak çevremizin korunmasında iş birliğine zorlamak için küresel bir hükümetlerarası sekreteryaya ihtiyacın olduğu savunulmaktadır. Bu sekreterya, tek amacı çevresel kaliteyi iyileştirme çabalarını koordine etmek olacak geniş kapsamlı uluslararası bir kuruluş şeklini alacaktır.

Uzun yıllar boyunca Birleşmiş Milletler Çevre Programı'nın küresel ekosistem ağımızı ve paylaşılan kaynakları korumakla görevlendirildiğine dair toplu bir inanç vardı. Bu inancın, Birleşmiş Milletler Çevre Programı'nın 1972 Stockholm Konferansı'nı izleyen kuruluşunun ilk aşamalarında doğru

olduğu söylenebilir, ancak ilerleyen yıllarda, sınırlı bütçeye sahip ve devletleri belirli bir şekilde hareket etmeye zorlama gücü olmayan küçük bir kuruluş için küresel çevrenin korunmasının imkânsız bir görev olduğu kanıtlanmıştır. Gerçek şu ki her ne kadar küresel çevreyi korumak için ülkeler arasında uluslararası iş birliğini güçlendirmeye yönelik artan bir ilgi vardır. Fakat asıl artış, sorunların boyutunun ve karmaşıklığının büyüdüğü diğer alanlarda çevre sorunları ile ilgilenen kurum, kuruluş ve programların sayısındadır. Ne yazık ki ani iklim değişikliği olaylarından sık sık bahsedilmesi, artan ormansızlaşma ve okyanuslarda, nehirlerde ve göllerde artan kirlilik seviyeleri, bu karmaşık küresel çevre sorunlarını henüz çözemediğimizi açıkça ortaya koymaktadır. Ayrıca, Birleşmiş Milletler Çevre Programı'nın küresel çevreyi korumakla görevli kuruluş olup olmadığı veya yeni bir küresel çevre örgütünün oluşturup oluşturulmayacağı konusunda hala bir anlaşma olmamasına rağmen (bkz. Biermann 2000), hepimiz aynı dünyayı paylaştığımız için, devlet, bölgesel veya yerel düzeyde çözümlerden ziyade uluslararası düzeyde kolektif çözümlere odaklanılması gerektiği düşünülmektedir.

İyimser bir not düşmek adına, küresel çevre iş birliğinin en azından bir örneği olarak 2015 Paris Anlaşması verilebilir. Bu anlaşma, Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi Sekreteryası Başkanı Christiana Figueres liderliğinde geliştirilmiştir ve sadece bir hükümetlerarası sekreterya tarafından çevrenin korunmasına yönelik küresel iş birliğinde neler başarılabileceğinin bir örneğidir. Devletlerin çoğunluğunun, dünya sıcaklığındaki artışları iki santigrat derecenin altında tutma hedefine ulaşmak için her devletin üstlenmesi gereken özel taktikler ve stratejiler üzerinde

anlaşmaya varması gerçeğinin övgüye değer olduğu düşünülmektedir. Daha da önemlisi, anlaşmanın, dünyayı en çok kirleten iki devlet olan ABD ve Çin'in desteğini sağlamasıdır. Sekreterya, muhtemelen şu anda ihtiyaç duyulan bir küresel çevre örgütü olmamasına rağmen, kritik bir zamanda çok önemli bir rol oynamıştır.

Küresel bir çevre örgütünün olup olmayacağı konusundaki tartışma asla çözülemeyebilir. Ancak, böyle bir örgüt kurulursa, herhangi bir başarı şansına sahip olmak için tüm devletlerin tam ve eksiksiz iş birliğine ihtiyaç duyulacaktır. Daha önceki mega konferansların ve faaliyetlerin örneği üzerine inşa edilen Paris Anlaşması, çevrenin korunması için uluslararası iş birliğinin yükselişte olduğunu göstermektedir. Bu yükseliş, bazı ülkelerde iklim anlaşmalarının doğası nedeniyle artan siyasi gerilimlere rağmen gelecek için umut vermektedir.

Sonuç

Güçlü, sağlam, etkili ve verimli küresel çevre yönetişimini neyin oluşturduğuna dair ortak anlayışla ilgili olarak hala yapılacak çok işin olduğu açıktır. Çevre sorunlarının üstesinden gelmek için bölgesel ve uluslararası girişimlerin yerel politika stratejileriyle daha iyi entegre edilmesi gerektiği düşünülmektedir. Bu durum, esnek ve yerelden küresele farklı düzeylerde kesişen bir çevreyi yönetme modeli için koşullar yaratmak anlamına gelmektedir. Bu bağlamda, küresel kamu malları ve evrensel ortak varlıklara dayalı oluşturulan çerçevelerin çok yararlı olduğu da açıktır. Bununla birlikte, her ölçekte kolektif eylem açıkça muazzam bir zorluk olması nedeniyle aynı zamanda göz korkutucu da olabilmektedir. Tecrübelerin de gösterdiği gibi, hükümetin farklı düzeylerinde,

çok çeşitli sorun alanlarında ve bir dizi siyasi ve politika aktörü arasında iş birliğini sağlamak için mekanizmalar, modeller ve stratejiler bulmaya çalışmak sorunlu ve zor bir süreçtir. Bugün, dünya devletleri, küresel ısınma ve iklim değişikliğinin ana sorunları da dahil olmak üzere, çevreyi korumaya yönelik belirli hedeflerle ilgili ortak bir zemin bulabilmektedirler. Umut edilen ise bu eğilimin devam etmesi ve böylece Dünya Gezegen'inde sağlıklı ve mutlu bir şekilde yaşanmaya devam edilebilmesidir.

16

Dünyayı Beslemek

BEN RICHARDSON

Küresel gıda politikası hakkında nasıl bir yaklaşımla düşünmeliyiz? Birleşmiş Milletler'in Etiyopya veya Suriye'deki kıtlığı tartışması gibi dünya sahnesindeki büyük anlarla başlamak cazip gelmektedir. Ancak bu yaklaşım yabancılaştırıcı olabilir. Böyle bir yaklaşım küresel politikayı günlük yaşamdan uzak bir yere yerleştirmekte ve gıdayı, uluslararası liderlerin bizim adımıza irdeledikleri bir başka mesele olarak görmektedir. Bu yüzden bu bölüm, böyle bir tepeden aşağı yani otokrat yaklaşım yerine, sizin ve benim gibi sıradan insanlardan başlayan aşağıdan yukarıya herkesin dahil olduğu bir yaklaşım sunmaktadır. Bu bakış açısı vasıtasıyla Birleşmiş Milletler'in dünyadaki 795 milyon insanın yetersiz beslendiğine dair tahmini gibi "büyük" istatistiklerin anlamını daha iyi anlayabiliriz. Bu bireyler ne gibi hayatlar sürmektedir ve gıda olmadan idare etmek nasıl bir şeydir? Gıda politikasının ilgilendiği konuların sadece açlık sorunları değil; aynı zamanda gıda güvenliği, beslenme ve rızıkla ilgili olan sorunlar da olduğunu görebiliriz. Gündelik sohbetlere dikkat edildiğinde bu meselelerin gelişmekte olan ülkelerdeki insanlar kadar gelişmiş ülkelerdekileri de etkilediği görülmektedir. Dünyada kimin,

neyle ve kim tarafından beslendiği hepimizi ilgilendiren temel sorulardır.

Aşağıdan yukarıya yaklaşım

Bu bölümü yazmaya başladığımda, müzik setinde Latin müziği ve duvarında Komünist devrimci Che Guevara'nın resimlerinin olduğu Küba temalı yerel kafemde oturmaktaydım. Gazetede, çok uluslu içecek şirketi SABMiller'in Afrika'da vergilerden kaçmasıyla ilgili bir hikâye vardı. Daha sonra ailemle marketi gezerek İrlanda'dan gelen sosis, İtalya'dan gelen konserve domates ve Fas'tan gelen biberler aldık. Akşam yemeğinde Fransız kökenli bir güveç yemeği pişirdik ve yemek yemek için televizyonun karşısına oturduk. Ünlü bir şef Japonya'daki beslenme biçimleri ve İngilizlerin nasıl onların sağlıklı yaşam tarzlarından çok şey öğrenebilecekleri hakkında bir program sunuyordu. Bir sonraki aile yemeğimizde suşi mi denesek diye düşündük.

Ulusal kültürler, güncel gelişmeler ve küresel tedarik zincirleriyle bu kesişimler, uluslararası ilişkilerin sosyal temelleri olarak düşünülebilir. İki anlamda temeldirler. Birincisi, uluslararası ilişkileri kuran fikirlerin, insanların ve malların sınır ötesi akışlarını ya da farklı ülkelerdeki insanların birbirlerini nasıl gördüklerini ve birbirleriyle nasıl ilişki kurduklarını oluştururlar. Örneğin, insanlar en baştan beri yabancı ürünler satın almıyor veya satın almanın etkilerini umursamıyor olsaydı uluslararası gıda ticaretinin nasıl idare edileceğine dair tartışmalar bulunmazdı. İkincisi, bireyler bu etkileşimler yoluyla kendi siyasi topluluklarını tanımaya ve toplulukları için en iyisinin ne olduğu konusunda fikir edinmeye başlarlar, ki bu da “ulusal çıkarın” inşa edilmesine yardımcı

olmaktadır. Bu, birden fazla öznenin konumları aracılığıyla gerçekleşir. Örneğin yukarıdaki hikâyede ben; bazen bir tüketici bakış açısıyla, bazen ise bir işçi, vatandaş, aşçı veya aile üyesi olarak düşünmekteyim. Bu önemlidir çünkü farklı özne konumları farklı siyasi öncelikler yaratmaktadır. Tüketici olarak düşünürsem, marketlerin geniş çeşitlilikteki gıdaları stoklamasını ve fiyatları mümkün olduğunca düşük tutmasını tercih ederim. Ancak bir vatandaş olarak düşünürsem, yerel çiftçilerden daha fazla gıda tedarik etmelerini ve bu süreçte herkesin yeterli bir şekilde geçimini kazandığından emin olmalarını tercih ederim. Böylelikle aşağıdan yukarıya yaklaşım, sosyal temelleri analiz ederek küresel gıda politikası hakkında alternatif bir düşünme yolu sağlar. Önemli siyasi kararların toplumun "yukarısında", ondan ayrı bir şekilde gerçekleşmediğini; bundan ziyade yönetilenlerin inançlarına, fikirlerine ve eylemlerine bağlı olduğunu kabul eder.

Ani gıda kıtlıkları ve haklarından mahrum edilmiş vatandaş

2007/8 yıllarında ve tekrardan 2011'de tahılın, et ve süt ürünlerinin, bitkisel yağların ve şekerin dünya piyasa fiyatları hızlı bir şekilde artmaya başlamıştır. Bu durum çeşitli nedenlere bağlanmıştır. Bu nedenler, Avustralya ve Rusya gibi tarımsal üretim ülkelerindeki verimsiz hasatlardan; Amerika Birleşik Devletleri ve Brezilya'da gıda mahsullerinin yerinin biyoyakıtla değiştirilmesini teşvik eden politikalara, yükselerek gübrelerin maliyetini arttıran petrol fiyatlarına ve değişken fiyatlara yol açan finansal spekülasyonlara kadar uzanmıştır. Yorumcular; etkileri, farklı derecelerde de olsa, her ülkede hissedildiği için bir "küresel gıda krizinden" söz etmişlerdir. Birleşik Krallık'ta (BK) bir somun ekmeğin ortalama maliyeti enflasyonun çok

üstünde bir artış ile Ocak 2005'te 0,63 sterlinden yalnızca dört yıl sonra 1,26'a sterline yükselerek iki katına çıkmış ve bu durum da düşük gelirlilerin sırtına istenmeyen bir yük yüklemiştir. Bununla birlikte, gıda ithalatına daha fazla bağımlı olan ve daha yüksek yoksulluk seviyelerine sahip devletlerde bu durumun etkisi daha da derinden hissedilmiştir. Bunlar çoğunlukla Orta Doğu ve Afrika'da bulunan devletler olmuş ve insanlar para yetirebilecekleri basit temel gıda maddelerine erişmekte güçlük çektikçe ardı ardına birçok şehirde isyanlar çıkmıştır.

Bu şehirlerden biri Cezayir'in başkenti olan Cezayir'di. Diğer yerlerde de olduğu gibi, insanlar sadece gıda bulmak zor olduğundan dolayı değil, aynı zamanda ülkelerinin idare edilme şeklinde algıladıkları adaletsizlik sebebiyle de sokaklara dökülmüştür. İş, siyasi özgürlük ve hükümet yolsuzluğunun sona ermesi çağrılarının yanı sıra bütçeye uygun gıda taleplerinde bulunulmuştur. "Cezayir'imizi geri verin" ve "Polis devletine hayır" benzeri şeyler söyleyen pankartlar yazılmıştır. Başlangıçta Cezayir hükümeti bu olaylara baskıyla karşılık vermiştir. Polis, öfkeyle sokağa dökülen ve yollara barikatlar kuran gençlere biber gazı ve tazyikli su püskürtmüştür. Kalabalıkların siyasi bir şekil alabileceği ve kamusal düzene tehdit oluşturabileceği düşünüldüğü için futbol maçlarına ara verilmiştir. Ancak Arap Baharı devrimlerinin farkında olan ve Mısır ve Tunus'ta görülen ayaklanmaların Cezayir'de tekrarlanacağından korkan hükümet, kısa süre içinde mücadeleden vazgeçmiştir. Şeker ve yemeklik yağ üzerindeki ithalat vergileri düşürülmüş ve un ve sebze fiyatları sınırlandırılmıştır. Hükümet ayrıca, ülkede barışçıl protestoları yasaklayan on dokuz yıllık Olağanüstü Hal yasasını da terk

etmiştir. Böylece, otokratik rejimine yönelik yaygın hoşnutsuzluklar kaynamaya devam etse de uzun süre boyunca devlet başkanı olan Abdülaziz Buteflika'nın zorla görevden alınmasının önüne geçilmiştir.

Bu gıda isyanlarının uluslararası ilişkiler üzerinde ne etkisi olmuştur? Öncelikle, çözülmesi gereken bir "küresel gıda krizi" olduğu algısını yaratmışlardır. Bu noktada, eğer bir gıda krizi basit bir şekilde yaygın açlığın var olması olarak tanımlansaydı, o zaman durumun yeni bir şey olmayacağı gerçeğini göz önünde bulundurmak önemlidir. 1990'lar ve 2000'ler boyunca devamlı olarak dünyada 800 milyonla 1 milyar arası kronik olarak yetersiz beslenen insan vardı. Çoğunlukla Asya ve Afrika'daki kırsal bölgelerde yaşayan bu insanlar, sahne ışıklarından uzakta sıkıntı çekmişlerdir. Bununla beraber, haklarından mahrum edilmiş vatandaşın konumuna istinaden, istikrarsız kentsel alanlarda çıkan gıda isyanları siyasi liderlerin meşruiyetine doğrudan meydan okumuş ve onları bir tepki vermeye zorlamıştır (Bush 2010). Böylesi bir açlık görmezden gelinemez.

Gıda krizini yönetmeye yeltenen dünya liderleri Birleşmiş Milletler'in Dünya Gıda Güvenliği Üst Düzey Paneli'nde bir araya gelmiştir. Daha fazla acil durum yardımı sağlamak, uluslararası tarım ticaretinin aksamasının önüne geçmek ve küresel tarımsal üretimi artırmak hakkında bir beyanname hazırlamışlardır. Eleştirmenler bu beyannameyi krizin temel nedenlerini ele almayan muhafazakar bir cevap olarak görmüştür. Protestocuların taleplerini yansıtarak insanların makul gelirlere ve hesap sorulabilen liderlere sahip olmasını sağlamak yerine, odak basitçe dünya piyasa fiyatlarını aşağı çekmek üzerine olmuştur. Ayrıca bu durum, açlığın üstesinden

en iyi şekilde gelmenin yolunun mevcut güç ilişkilerini değiştirmek yerine daha fazla gıda yetiştirmekten geçtiği şeklindeki yanıltıcı fikri yeniden üretmiştir. Bir hayır kurumları konfederasyonu olan Oxfam, halihazırda herkesi doyurmaya yetecek kadar gıdanın olduğunu söyleyerek bu konuya parmak basmıştır. Oxfam'a göre isyanların su yüzüne çıkardığı sorun aslında arz eksikliği değil, haksız dağıtımdır (Oxfam 2009). Gıda krizinin zirvesi olan 2008'de, resmi Birleşmiş Milletler verilerine göre kişi başına günlük ortalama 2.826 kalori üretilmekteydi. Bir yetişkin için tavsiye edilen alım miktarı 2.000–2.500 kaloridir. Dolayısıyla, veriler göründüğü gibi ele alınırsa, gerçekten bir gıda kıtlığı yaşanmamıştır. Bundan ziyade, siyasi kararlar bazı insanların diğerlerinden daha kolay gıda elde edebildikleri bir durum yaratmıştır.

Kronik açlık ve sivil katılımcı

Açlığı idare etmeye farklı bir yaklaşım Brezilya'da görülebilir. Ülke uzun bir zaman boyunca net bir tarım ürünleri ihracatçısı olmasına rağmen, aynı zamanda sınırları içerisinde yaşayan yetersiz beslenen çok sayıda insan da olmuştur. Bu örnek, arz fazlası gıdanın bizzat –devlet düzeyinde bile– açlığa engel olmadığı iddiasını tasdiklemektedir. Bu nedenle, sol kanat İşçi Partisi 2003 yılında iktidara seçildiğinde, liderleri Luiz Inácio Lula da Silva Sıfır Açlık programını hükümetinin sosyal politikasının temel taşı yapmıştır. Yemin töreni konuşmasında ise şu sözleri beyan etmiştir: "*Ülkemizdeki tüm insanların kimseden gelen bağışlara bel bağlamak zorunda kalmadan, her gün ve günde üç düzgün öğün yemesi için uygun koşulları yaratacağız*" (aktaran Da Silva vd. 2011, 9).

Bu taahhüt, yirmi yıllık baskıcı askeri diktatörlüğün arkasından sivil toplumun ulusal siyasette daha çok nüfuz kullanmaya başladığı ülkenin 1990'lardaki yeniden demokratikleşme sürecinden ortaya çıkmıştır. Lula tarafından desteklenen Gıda ve Beslenme Güvenliği Kurulu[23] bu açıdan özellikle önemli bir kuruluştu. Üçte ikisi sivil toplumdan ve üçte biri federal hükümetten olmak üzere 54 temsilciden oluşan Kurul, okul yemekleri için fonlamayı artırmak ve çiftçi ailelerine destek olmak da dahil olmak üzere birtakım politikaları öne çıkarmıştır. Aynı zamanda, federal hükümeti insanların beslenme hakkını korumak ve daha yerel seviyelerde gıda kurulları oluşturmak zorunda bırakan Ulusal Gıda ve Beslenme Güvenliği Yasasını[24] teşvik etmiştir. Yoksul annelere verilen nakit transferleri ve asgari ücretteki artışla beraber, bu reformlar milyonlarca insanı kronik yetersiz beslenmeden kurtarmıştır. Sıfır Açlık programının gerçek bir başarıya ulaştığı söylenebilir. Cezayir'in aksine, Brezilya toplumundaki çeşitli gruplar – öğretmenler, çiftçiler, ruhban sınıfı ve sağlık uzmanları dahil– ulusal gıda politikasında daha proaktif bir rol oynayabilmişlerdir. Dahası, kolektif katkıları uluslararası politikaya da yeniden biçim vermiştir. Lula hükümetinin gıda güvenliği bakanı olan José Graziano da Silva 2011'de BM Gıda ve Tarım Örgütü'nün başına seçildiğinde, Brezilya'da geliştirilen politikaların çoğunun aynısını teşvik etmeye başlamıştır. Çiftçi ailelerin gelirlerini artırmak için yapılan kırsal alanlardaki yatırımlara ve toplumdaki en savunmasızları korumak için yapılan temel sosyal güvenlik ödemelerine dayanan iki yönlü bir strateji desteklenmiştir.

---

[23] The Council on Food and Nutritional Security
[24] National Law on Food and Nutrition Security

Diğer Birleşmiş Milletler kuruluşları ve BM Genel Sekreteri Ban Ki-moon tarafından arka çıkılan önümüzdeki üç yıl içinde Sıfır Açlık Mücadelesi programları St. Lucia, Laos ve Zambiya da dahil olmak birçok ülkede başlatılmıştır. Bu yaklaşım aynı zamanda 2030 yılına kadar dünya açlığının sona ermesi için bir yol haritası çıkaran 2015 BM Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerini de etkilemiştir. Bununla beraber, politikalar ve planlar yapmak bu politika ve planlara ulaşmaktan çok daha basittir. Brezilya örneğinin kilit noktası, ulusal sivil toplumun, siyasi meselelerde bir rol oynamaya istekli olan insanları öne çıkarmaya yarayan mobilizasyonu olmuştur. Bunun teşvik edilmediği ülkelerde yoksulluğun ve açlığın azaltılmasına yönelik planların etkili olduğunu görmek zordur. Kaldı ki, ülkenin gitgide derinleşen durgunluğa doğru sürüklenişini yansıtan 2016'daki kitlesel protestolar ve siyasi ayaklanmalar düşünüldüğünde Brezilya'nın kendisi de mükemmel olmaktan çok uzaktır. Kronik açlık azalmış olabilir ancak, özellikle Kuzeydoğu Brezilya'nın yoksullaşmış bölgelerinde ve yerli topluluklar arasında, geçici açlık ve yetersiz beslenme biçimleri devam etmektedir. Beslenme haklarının teminatı, hala süregelen ve Brezilya'nın karşı karşıya olduğu önemli iç siyasi ve ekonomik zorlukların üstesinden gelmek zorunda olacak olan bir mücadeledir.

Katkılı süt ve koruyucu ebeveyn

Eylül 2008'de Çin'deki süttozu bebek mamasında endüstriyel kimyasal melamin bulunduğuna dair haberler patlak vermiştir. İki hafta içerisinde 50.000'den fazla bebek hastalanmış ve böbrek taşı geliştirmiştir. Toplu zehirlenme ulusal bir skandala dönüşmüş ve bir yıllık bir süre içinde Çin hükümeti gıda

güvenliği yasalarını ve denetleme sistemlerini elden geçirmiştir. Vilayet mahkemeleri aynı zamanda skandala bulaşmış olan 21 kişiyi cezaya çarptırmış ve en nihayetinde katkılı süt satarken yakalanan tüccarlardan ikisini infaz etmiştir. Görünüşte bu, hızla üstesinden gelinen ani bir krizdi. Gerçekte ise melamin sütü skandalı yapımda uzun, bitirilmede yavaştı.

1990'ların sonlarından itibaren Çin'de süt tüketimi, insanların sağlıklı ve "modern" olmasının bir yolu olarak hükümet ve süt ürünleri şirketleri tarafından teşvik edilmiştir. Bu büyümekte olan piyasaya tedarik sağlama rekabeti de böylece yoğunlaşmıştır. Protein içeriğinin normal görünmesini sağlamak için süte su katılmış ve melamin eklenmiş, ancak uygulama kasten örtbas edilmiştir – ki bu takiben gelen duruşmalarda şirket yetkilileri tarafından açıklanan bir gerçektir. Bu durum satışlar ve özellikle de 2008 Olimpiyat Oyunlarına ev sahipliği yapılırken ülkenin itibarı açısından felaket olacağından dolayı, ne süt ürünleri endüstrisi ne de hükümet yetkilileri halkın paniğe kapılmasını istememiştir. Sorunun nihayetinde kabul edilmesi, büyük ölçüde etkilenen çocukların ebeveynleri sayesinde olmuştur. Bazıları farkındalık yaratmak ve öfkelerini göstermek için interneti kullanırken, diğerleri hikâyenin kendi taraflarını anlatmak ve çocuklarının uzun vadeli sağlığı hakkında teminat almak için doğaçlama basın toplantıları düzenlemişlerdir. Her iki durumda da, ebeveynlerin toplumsal kargaşa çıkarmalarından ötürü polis tarafından gözaltına alındığı veya hapse atıldığı olmuştur.

Skandalın büyük uluslararası neticeleri olmuştur. Asya ve Avrupa'daki hükümet yetkilileri Çin süt ve bebek maması ürünlerini dükkanlardan çekmeye başlarken, Amerika Birleşik Devletleri'nin Çin gıda güvenliği sistemine güveni o kadar azdı

ki ABD yönündeki ihracatları kontrol etmeleri için ülkeye kendi yetkililerini atamıştır. Çin sütünün güvenliğiyle ilgili şüpheler aynı zamanda Hong Kong ve Tayvan ile olan diplomatik gerginliklere de sıçramıştır. Hong Kong'da, Çin'e geri götürmek amacıyla bebek maması satın almaya başlayan ve yerel tüketime çok az şey bırakan gezginlere ve kaçakçılara karşı halkın tepkisi olmuştur. Tayvan'da göstericiler, Tayvanlı iktidar partisinin Pekin ile daha yakın bağlar kurma planlarının bilgeliğine açıkça itiraz etmek için süt skandalını kullanmışlardır. Son olarak, genel direktörü anne sütünün bebekler için en iyisi olduğu mesajını pekiştirerek Çin hükümetini en başından beri süt tozu kullanımını teşvik ettiği için dolaylı olarak eleştirirken Dünya Sağlık Örgütü aynı zamanda güvenli bebek maması için uluslararası bir standart üzerinde uzlaşmaya varmaya çalışmıştır.

O halde, koruyucu ebeveynin bakış açısından, bebek nüfusu beslemenin yolları eleştirilmiş ve siyasallaştırılmıştır. Ancak Çinli ebeveynlere homojen bir grup muamelesi yapılmamalıdır. Örneğin, güvenli olmayan bebek maması kullanmaktan endişe duyan daha zengin ebeveynlerin bir tepkisi, çocuklarını emzirmeleri için başka yeni anneleri işe almak olmuştur. Bu "süt annelerin" çoğu kırsal kesimden gelen göçmenlerdir ve o kadar yoksullardır ki, anne sütlerini para için satmayı seçmişler, bunun karşılığında kendi bebeklerini potansiyel olarak zararlı olan mamalarla beslemişlerdir. Skandalın bir başka sınıf boyutu da, skandala bulaşmış olan Çinli işletmelerin çoğunun kısmen çok uluslu şirketlere ait olmasıydı. Bütün olayların merkezinde olan Çinli şirket Sanlu, aslında faaliyetlerini Yeni Zelanda merkezli Fonterra adlı bir süt ürünleri kooperatifinin yaptığı büyük yatırım sayesinde genişletebilmiştir. Bu nedenle, küresel

kapitalizm için bir siyasi soru, bu tür ulusötesi şirketlerin diğer ülkelerden kâr elde ettikleri gibi bu ülkelerdeki tüketicileri korumaya ne derece yardım etmesi gerektiğidir.

Çocukluk çağı obezitesi ve kötü anne

Gıda güvenliği konusundaki endişeler, tuz, şeker ve yağ oranı yüksek olan gıdaları içerecek şekilde uzatılabilir. Bunlar, melaminle bozulmuş sütün yaptığı gibi derhal bir zarara neden olmaz, ancak kümülatif etkileri yine de tehlikeli olabilir. Dünya Sağlık Örgütü, kalp hastalığı ve felç gibi hastalıklarla olan bağlantısı nedeniyle sağlıksız beslenme biçimlerinin sağlık için önde gelen bir küresel risk olduğu konusunda uyarmıştır. Hatta bunlar dünyadaki en büyük iki katildir ve her biri her yıl HIV/AIDS, akciğer kanseri ve trafik kazalarının toplamından daha fazla ölüme sebebiyet vermektedir. Sağlıksız beslenmenin bu yönü –sağlıksız burada yetersizden ziyade "kötü" anlamına gelmektedir– en az gıda kıtlığının mevcudiyeti kadar endişe verici olmalıdır. Birleşik Krallık'ta sağlıksız beslenmeyle ilgili kamuoyu tartışması çocukların beslenme biçimine özellikle dikkat vermiştir. Tartışmanın bir kısmı, çocukluk döneminde yaşanan sorunların kendisine odaklanmıştır. Örneğin 2014 yılında, şekerli gıda ve içecek tüketiminin, beş ila dokuz yaş arasındaki 25.000 çocuğun çürük dişlerinin çekilmesi için hastaneye götürülmesinde payı olduğu rapor edilmiştir. Ancak tartışma çoğunlukla çocukluk dönemi obezitesine ve bunun daha sonraki yaşamlarında çocuklar için doğurduğu riske odaklanmıştır. Doktorlar ve diğer sağlık uzmanlarının da dahil olduğu eylemcilerin baskısı altında, peş peşe gelen İngiliz hükümetleri beslenme biçiminde değişikliği teşvik etmeyi amaçlayan politikaları uygulamaya koymuştur. Abur cubur

reklamlarına sınırlamalar getirilmiş, okul yemeklerine minimum besinsel standartlar uygulanmış, sağlıklı yaşam tarzı kampanyaları ile aileler hedeflenmiş ve gıda üreticilerinden ürünlerinin tuz, şeker ve yağ oranlarını düşürmeleri istenmiştir. Üstüne üstlük, 2016'da yüksek şeker oranlı meşrubatlara uygulanmak üzere bir "şeker vergisi" ilan edilmiştir.

İlk izlenimlere rağmen, bu iç tartışmaların aslında uluslararası bir boyutu da olmuştur. Bu hususta, Birleşik Krallık'ın dört ülkeden (İngiltere, İskoçya, Galler ve Kuzey İrlanda) oluşan ve son üç ülkesinden her birinin kendine ait bazı devredilmiş siyasi yetkilere sahip olduğu bir ulus-devlet olduğunu hatırlamak önemlidir. Böylelikle, beslenme biçimiyle ilgili politika tartışmaları, genellikle yetkilerin merkezi devletten daha da devredilmesi uğruna verilen vekalet savaşları haline gelmiştir. Böyle bir olay, 2014 yılında İskoçya başbakanı öğrencilere daha fazla ücretsiz okul yemeği vermeye yönelik İskoç politikasını açıkladığında İskoçya'nın bağımsız bir ülke olarak daha iyi bir durumda olacağının gösterilmesiyle gerçekleşmiştir. Uluslararası veriler aynı zamanda yurtiçi politika önerilerini savunmak veya itibardan düşürmek için de kullanılmıştır. Ünlü şef Jamie Oliver tarafından öncülük edilen şekerli içecekleri vergilendirmeye yönelik başarılı kampanya, orada işe yarayan bir şeyin Birleşik Krallık'ta da işe yarayabileceğini göstermek için sürekli Meksika'da uygulanan benzer bir politikaya atıfta bulunmuştur.

Uluslararası karşılaştırma ulusal kimliğin tasvirlerinde de kullanılmıştır. İngiliz gazeteleri, ülkenin artan obeziteyle kuşatılmış bir hale geldiğini söyleyen sayısız hikâye yayınlamıştır. Bazı, özellikle de sağ kanat siyasi görüşlere sahip insanlara göre bu durum, İngilizlerin tembelleştiğinin ve

ebeveynlik standartlarının kötüleştiğinin kanıtı olarak anlaşılmıştır. Çocukluk çağı obezitesi yoksulluk ile pozitif bir korelasyona sahip olduğundan, yani daha yoksul bir geçmişe sahip çocukların fazla kilolu olma ihtimalinin daha yüksek olmasından dolayı, bu yorum aynı zamanda ülke hakkında bölücü bir imaj oluşturmuştur. Kısacası, ülkenin ahlaki başarısızlıklarından yoksul ebeveynlerin sorumlu olduğunu ima etmiştir. Dahası, asıl bakmakla sorumlu olma eğiliminde olanlar kadınlar olduğundan dolayı, kötü ebeveyn figürü kaçınılmaz şekilde bir kadın yüzü takınmıştır.

Düşük maaşlar ve hak sahibi işçi

Bu bölümde şimdiye kadar gıda tüketimine, yani insanların ne yediğine odaklandık. Ancak bu gıdaların nasıl üretildiği ve takas edildiği de başlı başına önemli bir konudur. Aslında, –tarım ve balıkçılıktan işleme ve dağıtıma buradan da perakendecilik ve yemek pişirmeye kadar– gıda tedariği ile ilgili tüm işleri hesaba katarsak gıda sektörü, muhtemelen dünyadaki en önemli gelir elde edilen sektördür. Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD), gıda sektörü konusunda uzun bir tarihe sahip bir mücadele söz konusudur. John Steinbeck, Oklahoma'daki evlerinden tahliye edilen ve sonunda Kaliforniya'da bir şeftali plantasyonunda küçük bir ücret karşılığında çalışan kiracı çiftçilerin oluşturduğu bir aile hakkında yazdığı 1939 tarihli *Gazap Üzümleri* kitabında bu olayların bir kısmına yer vermiştir. Gerçek olaylara dayanan bu kurgusal kitap, bugün Amerika Birleşik Devletleri'ndeki çiftlik işçilerinin yaşamlarını yansıtmaktadır. Meyve toplama ve sebze ayıklama gibi işler hala oldukça zordur ve hala göçmenler tarafından yapılmaktadır – ancak artık çoğunlukla Latin Amerika'dan gelmektedirler. 2012 yılında bu göçmenlerin

ortalama maaşları yılda 19.000 doların altındaydı. ABD hükümetinin kendi istatistikleri, bu miktarı dört kişilik bir ailenin temel ihtiyaçlarını karşılaması için gereken asgari eşiğin binlerce dolar altında olarak göstermektedir. Başka bir deyişle, bu göçmenler dünyanın en zengin ülkesinde yaşıyor olsalar bile görece yoksulluk içinde yaşamaktaydılar.

Bununla birlikte, Steinbeck'in öyküsü ile güncel olaylar arasında birtakım farklılıklar vardır. *Gazap Üzümleri'nde* Casy adındaki bir vaiz, iş arkadaşlarını bir sendika olarak örgütlemeye çalışır ve yol açtığı sorunlardan dolayı polis tarafından öldürülür. Immokalee, Florida merkezli bir grup göçmen domates toplayıcı olan Immokalee İşçileri Koalisyonu içinse, yerel bir kilisede yaptıkları ilk toplantılar çok daha büyük bir şeye dönüşmüştür. Koalisyon ilk olarak işverenlerden daha yüksek ücret talep etmek adına iş bırakma eylemi ve açlık grevi gibi yollara başvurmuş, fakat kamuya açık profilleri geliştikçe gıda tedarik zincirinin bizzat kendisini yeniden düzenlemeye çalışmışlardır. Koalisyon 2011 yılında Adil Gıda Programını başlatmıştır. Büyük restoran ve süpermarket zincirleri, bir pound (0,45 kg) domates için birkaç sent daha fazla ödemeye ve bu domatesleri iş kanununa uyma ve işçilerinin maaş zarflarına fazladan para koyma sözü veren tedarikçilerden satın almaya teşvik edilmiştir. Koalisyon, dünyanın en büyük perakendecisi Walmart, Adil Gıda Programına katılmayı ve bunu domateslerin ötesinde genişletmeyi kabul ettiğinde en büyük başarısını elde etmiştir.

Ne yazık ki, Walmart *bu* çalışanlara taahhütlerde bulunurken kendi çalışanları için çok daha az ilerleme kaydedilmiştir. 2012 yılında kasiyerler, temizlikçiler ve depo asistanları gibi

Walmart'ın düzenli çalışanları saatlik yalnızca 8,81 dolarlık bir ücret karşılığında çalışmaktaydı (Buchheit 2013). Bu onlara da yoksulluk sınırında bir ücret ödendiği anlamına gelmekteydi ve bu nedenle, çoğu işçi tarafından yine Walmart mağazalarında harcanan yemek kuponları gibi ek sosyal güvenlik yardımları almaya hak kazanmışlardır! Bu durum hükümete milyarlarca dolara mal olmuştur ve kesinlikle Amerikan ekonomisinin büyük paradoksudur. Ülkenin tüm serveti ve Wall Street milyonerlerinin yanında, ulusal asgari ücret o kadar düşüktür ki, tam zamanlı çalışan birçok insan hala geçinememektedir. Bu durumun yaşandığı tek yer de yalnızca Walmart değildir. Market kasiyerleri, çiftlik işçileri, fast food sektörü çalışanları, aşçılar, bulaşıkçılar, barmenler ve restoran çalışanları, Amerika'nın en düşük maaşlı çalışanları arasındadır. Ülkedeki ucuz gıdanın bedeli büyük bir eşitsizlik olmuştur.

Hem Walmart hem de Immokalee İşçileri Koalisyonu vakalarında, hak sahibi işçinin konumu bu eşitsizliğe itiraz etmede çok önemli olmuştur. Bunu ilk olarak göçmenlik politikasının uygulanış biçiminde görebiliriz. ABD'li çiftlik şirketleri yıllar boyunca, hükümetin geçici göçmenlik vizeleri sağlaması ve ek belge olmadan işçi çalıştırılmasına göz yummasıyla sağlanan ucuz yabancı işgücüne erişmelerine izin vermeye devam etmesi için hükümete lobi yapmışlardır. Bu durum kiminin ücretlerinin düşürülmesinden, kiminin de "Amerikan değerlerinin" zarar göreceğinden endişe duyduğu genel kamuoyunda gerilimler yaratmıştır. Bu sebeple 2013'te Cumhuriyetçi ve Demokrat Parti senatörlerinin belgesiz çiftlik işçilerine kalıcı vatandaşlık sunma önerisi, onları belirli bir ışıkta tutmak zorunda kalmıştır. Bu işçiler siyasi söylemde alışılageldiği gibi "yasadışı göçmen" olarak adlandırılmamakta,

bunun yerine "*Amerika'nın gıda arzını sürdürmek için gereken çok önemli ve zor işleri yerine getiren ... kişiler*" olarak tasvir edilmekteydiler (Plumer 2013). Politikacıların ima ettiği şey, bu göçmenlerin Amerikalıya dönüştürülebilecek ve dönüştürülmesi gereken dürüst ve çalışkan insanlar olduğuydu.

İkinci bir örnek, sendikaların Walmart çalışanlarını ulusal sınırların ötesinde örgütlemeye çalışma şeklidir. Şirketin diğer ülkelerdeki gıda perakendecilerini devralması, ona gerçekten küresel bir iş gücü sağlamıştır. Walmart şu anda dünya çapında iki milyondan fazla çalışana istihdam sağlamaktadır; yalnızca Amerika Birleşik Devletleri ve Çin orduları bundan daha fazla istihdam sağlamaktadır. Bu nedenle Amerikan faaliyetlerindeki çalışma standartlarının bu marketlerde ve tedarik zincirlerinde de benimsenebileceğinden endişe duyan Dünya Küresel Sendikalar Birliği gibi gruplar, hak sahibi işçinin paylaşılan öznelliğiyle onları birleştirmeye ve aralarında uluslararası bir dayanışma hissi yaratmaya çalışmışlardır. Dünya Küresel Sendikalar Birliğinden bir koordinatörün de ifade ettiği gibi: "*Çinli bir işçi ile Meksikalı bir işçi arasında bağ kurabildiğimde, olay Çinli bir işçinin onun işini alması hakkında olmaz. İşçiler şunu görebilir. 'Ah, onlar [Walmart] ikimizi de mahvediyor. Kazanmak için birleşmemiz gerekiyor'*" (Jackson 2014).

Arazi kamulaştırması ve geleneksel köylü

Amerika Birleşik Devletleri'ndeki örnekler maaşlı işle ilgilidir, ancak gıda sektöründeki işlerin çoğu maaşsızdır. Çiftçilik yapan, balık tutan, sürü güden, avlanan ya da yiyecek toplayan kişiler fiilen serbest meslek sahibidirler; elde ettiklerinin bir

kısmını para karşılığında satar ve kalanını yemek için saklarlar. Çiftçilikten bahsedecek olursak; dünyada çoğunluğu küçük ölçekli aile çiftlikleri olan toplamda tahmini 570 milyon tarım arazisi bulunmaktadır (Lowder vd. 2014). Çiftçilik makineleştikçe ve insanlar şehirlere göç ettikçe bu kırsal geçim kaynaklarının yok olup olmayacağı çok tartışılmaktadır (bkz. Weis 2007 ve Collier 2008). İki şekilde de, küçük ölçekli köylü tarımından büyük ölçekli endüstriyel tarıma geçişin son derece şiddetli olabileceği aşikardır. Bu durum Kamboçya'dan bir örnekte görülebilir.

2006 yılında, Kamboçya hükümeti tarafından bazı özel kimselere şeker plantasyonlarına dönüştürmeleri için geniş araziler verilmiştir ki böylece bu "endüstri bitkisini" Avrupa Birliği'ne ihraç edebileceklerdir. Bununla beraber, bu planda birçok insanın halihazırda bu arazilerde yaşamakta olduğu ve tahliye edilmek istemediği gerçeği görmezden gelinmiştir. Fakat mevcut kiracıların protestoları kulak ardı edilmiştir. Bu durum kısmen eski hükümet olan Kızıl Kmerlerin özel mülkiyeti yasaklaması ve arazi kayıtlarını yakması sonucunda kimsenin arazinin yasal mülkiyetine sahip olmamasından kaynaklanmaktadır. Sonrasında işler daha da kötüye gitmiştir. Mevcut hükümetin sağlamayı amaçladığı mali tazminat ve alternatif araziler ya yetersizdi ya da hazır değildi. İnsanlar direndiklerinde, direnişi kırmak için güç kullanılmıştır. Binalar yakılmış, araziler buldozerle ezilmiş ve hayvanlar vurulmuştur. 1.700'den fazla aile arazilerini kaybetmiştir (bkz. Herre ve Feodoroff 2014). Bu olaylara tepki gösteren toplumsal gruplar ve insan hakları kuruluşları Temiz Şeker Kampanyasını[25]

[25] Clean Sugar Campaign

başlatmıştır. Kamboçya hükümetinin arazilerin satışına bizzat dahil olduğu düşünüldüğünde, kampanyanın adalet arayışı uluslararası bir boyut kazanmıştır. İlk olarak Tayland Ulusal İnsan Hakları Komisyonuna şikâyette bulunularak yatırım yapan şirketlere baskı yapılması denenmiştir. Ardından dikkatlerini şeker ihracatını teşvik eden yasa ve ilişkilere çevirmişlerdir. Avrupa Birliği'ne Kamboçya'ya sağladığı serbest ticaret erişimini askıya alması için baskı yapılmış, yasadışı olarak üretilmiş şeker ithal ettiği gerekçesiyle Birleşik Krallık'taki Tate & Lyle aleyhine yasal işlem başlatılmış ve projenin mali destekçileri olan Deutsche Bank ve ANZ Bank'ı destekleri geri çekmeleri için alenen ayıplanmışlardır. Bu, bir "bumerang aktivizmi" örneği olarak tanımlanabilmektedir (Keck ve Sikkink 1998) – yani diğer ülkelerdeki kurumlar aracılığıyla çalışarak uluslararası bir boyut kazanan kampanya ilk olarak çıktığı Kamboçya'ya geri dönmüştür.

Aktivizm çalışmaları süresince, kampanyacılar sadece "toprak gaspı" ile ilgili yasa ihlallerine işaret etmekle kalmamış, ayrıca bu şekilde bir gıda üretimine neden karşı çıkılması gerektiğine dair siyasi bir argüman da ortaya koymuşlardır. Bu argüman, tehdit altında olanın yalnızca insanların geçim kaynakları değil, aynı zamanda kimlikleri de olduğu gerçeğini ortaya çıkarmıştır. Kaybedilen topraklar sadece pirinç yetiştirmek ve su toplamak için değil, aynı zamanda ataların mezarlarına saygı sunmak için de kullanılmaktaydı. Bu topraklar onların gelir kaynağı olduğu kadar evleriydi de. Bahsedilen durum ticari tarım yüzünden yerlerinden edilen insanların ortak bir deneyimidir – yalnızca kamulaştırmanın kurbanı olmakla kalmazlar ayrıca yaşam tarzları da yok olma tehdidi altındadır. Kampanyada benimsenen geleneksel köylünün konumu, ona küresel sivil

toplumda daha yüksek bir ses vermiştir. Örneğin, hayır kurumu Oxfam, Kamboçyalı köylülerin içinde bulunduğu bu kötü durumu, dünyanın her yerinde bulunan ve kırsal kesimde yaşayan insanların karşılaştığı tehlikelerin örneği olarak kullanmış ve şeker gibi malzemeleri sorumlu bir şekilde tedarik etmelerini sağlamak için Coca-Cola gibi şirketlere lobi yapmıştır. Öte yandan, arazi kaybının tazminatının veya restorasyonunun sağlanması için hala uzun bir yol vardır ve ne yazık ki hasarın büyük bir kısmı çoktan verilmiştir.

Sonuç

Bu bölümde sunulan örnekler, gıda üzerindeki siyasi otoritenin küresel olarak dağılmış olduğunu göstermektedir. Her bir örnekteki insanlar, devlette, uluslararası kuruluşlarda ve şirketlerde alınan kararlardan etkilenmişlerdir. Bazen küresel yönetim olarak adlandırılan bu kurumlar topluluğu, bize belli bazı durumlarda bazı aktörler diğerlerinden daha fazla önem kazansa da, gücün tek bir alanda olmadığını hatırlatır. Aşağıdan yukarıya yaklaşımımız sayesinde, bu merkezi kurumların dışındaki bireylerin de yönetimin organize edilme şeklini nasıl ele alıp onlara meydan okuyabileceğini de gördük. Bu bölüm; profesyonel ağların, hayır kurumlarının, sendikaların, siyasi grupların ve hatta ünlü şeflerin uzmanlık, ahlak, üyelik veya kişilik temelinde nasıl kendince yetki sahibi olduklarını göstermiştir. Bu durum onların çok sayıda sıradan insan adına konuşmalarına izin vermiştir; ki bu insanlar küresel siyasetin yukarıdan aşağı yaklaşımlarında genellikle dışlanan türdeki insanlardır. Bölüm ayrıca farklı özne konumlarına bakmanın kolektif eylemin nasıl gerçekleştiğini açıklamaya nasıl yardımcı olabileceğini göstermiştir. Bazı konumlar siyasi kimliğe

(haklarından mahrum edilmiş vatandaş, sivil katılımcı), bazıları ailevi kimliğe (koruyucu ebeveyn, kötü anne) ve bazıları ekonomik kimliğe (hak sahibi işçi, geleneksel köylü) dayanmaktaydı. Bunların her biri için önemli olan, onlara dünya hakkında ortak bir mercek ve bunu ifade etmeleri için ortak bir dil veren, insanlara karşı belirli bir şekilde konuşma biçimleridir. Bu konumlar, sınıf ilişkilerinin, ırk ilişkilerinin ve cinsiyet ilişkilerinin yanı sıra uluslararası ilişkilerin şekillenmesinde de önemlidir. Küresel gıda politikasının, kim olduğumuz ve neyin çıkarlarımıza en uygun olduğuna dair tartışmalı fikirlere dayanarak, aşağıdan yukarıya nasıl inşa edildiğini göstermektedirler.

17

“Pax Americana” nın Ötesinde Küresel Güvenliği Yönetmek

HARVEY M. SAPOLSKY

Gücün ve servetin gitgide ademi merkeziyetçi hale geldiği bir dünyada yaşadığımızı sıklıkla duymaktayız. Bu kitabın önceki bölümlerinin gösterdiği gibi, dünya sahiden de bazı durumlarda büyük bir hızla değişmektedir. Buna rağmen, İkinci Dünya Savaşı'nın sonundan bu yana sabit olan bir şey vardır – Amerika Birleşik Devletleri (ABD) dünyadaki baskın askeri ve ekonomik güç ve küresel güvenliğin yöneticisi olmuştur. Bu sebeple, “Pax Americana (Amerikan Barışı)” tabiri, Amerika Birleşik Devletleri’nin istikrar sağlayıcı gücü ve askeri kapasitesi tarafından denetlenen ve büyük bir savaşın gerçekleşmediği 1945 sonrası dönemi tanımlamak için kullanılabilir. Uluslararası İlişkiler, askeri ve ekonomik açılardan diğerlerinden belirgin ölçüde üstün olan aktörleri “hegemon” olarak adlandırmaktadır. Geçmişte kesinlikle bölgesel hegemonlar olmuş olsa da, bilinen tarihte hiçbir zaman küresel bir hegemon olmamıştır – *şimdiye kadar*.

Bugün, dünya vatandaşlarının çoğunluğu kuşkusuz Amerikan başkanını adıyla bilebilir veya en azından yüzünü tanıyabilir. Bu

herhangi başka bir lider için söylenemez. Uluslararası İlişkilerdeki birçok tartışma, böyle bir durumun arzu edilir ya da sürdürülebilir olup olmadığı sorusu etrafında dönmektedir. Bu tartışmaları ele almak için, Amerika Birleşik Devletleri'nin ne kadar baskın olduğunu ve durumun bu şekilde devam etmesinin muhtemel olup olmadığını değerlendirmek önemlidir. Buna kafa yorarken, ABD küresel bir rol oynamaya devam etmeli mi tartışmasının sadece uluslararası düzeyde değil, aynı zamanda Amerikan toplumunda da devam etmekte olduğu anlaşılmalıdır. Bu bölüm, bu tür soruları doğrudan ve bazen de kışkırtıcı bir şekilde araştırmaktadır: nihai cevaplar, ne olursa olsun, uluslararası ilişkilerin bir sonraki dönemini belirleyecektir. Bu nedenle Pax Americana'nın ötesindeki bir dünyanın sonuçlarına kafa yormaktan kaçınılmamalıdır.

İzolasyondan küresel süper güce

İkinci Dünya Savaşı, Amerikan hakimiyetini kurmanın dönüm noktası olmuştur. Bu savaştan önce, Amerika Birleşik Devletleri komşularının bölgesel hakimiyetini tanımasını sağlayarak ve Amerika kıtasındaki Avrupalı güçlerin etkisini önceden empoze ederek kıtasal genişlemeye odaklanmıştır. İlk Amerikan Başkanı George Washington, veda konuşmasında ABD'nin "halkı birbirine düşürecek siyasi ittifaklardan" kaçınması gerektiği konusunda uyarmıştır. Başka bir başkan, John Quincy Adams, Amerika'nın "yok edilecek canavarlar" arayışıyla yurt dışına çıkmaması gerektiğini ve onun ihtişamının hakimiyetten değil özgürlükten geldiğini söylemiştir. Bunlara rağmen, Amerika Birleşik Devletleri on dokuzuncu yüzyılın sonlarında, Küba'nın özgürleşmesine yardımcı olmak için çöküşte olan bir İspanyol imparatorluğunu devirerek ve bu süreçte Porto Riko,

Guam ve Filipinler'i ele geçirerek emperyalizmle uğraşmıştır. Fakat, kendi özgürlüğünü 1776'da İngiliz sömürgeci kontrolünden kurtularak kazanmış olan Amerika'da, kendisi için de sömürgeci bir güç haline gelme arzusu çok azdı. Birinci Dünya Savaşı'na dahil olmak bile ABD'yi tercih ettiği soyutlamacı kabuğundan silkeleyememiştir. Amerika Birleşik Devletleri savaşa geç girmiş, sonrasında kuvvetlerini hızla eve döndürmüş ve ABD Kongresi Milletler Cemiyeti üyeliğini geri çevirdiği için kendi başkanının tasarladığı barışın uygulanmasına yardım etmeyi reddetmiştir.

İkinci Dünya Savaşı, sahiden kapsam olarak küresel ve etkisi açısından devrim niteliğindeydi. Amerika Birleşik Devletleri, Atlantik'teki Alman denizaltı savaşı ve Aralık 1941'de Pearl Harbor'daki askeri tesislerine Japonlar tarafından yapılan sürpriz bir saldırı nedeniyle, yine geç bir şekilde, çatışmanın içine çekilmişti. Savaş 1939'da başladığında, küresel liderlik için rekabet etmekte olan bazı güçler vardı, ancak Amerika Birleşik Devletleri bunların arasında değildi. Birleşik Krallık ve Fransa oldukça büyük imparatorluklara sahipti. Adolf Hitler, en az 1000 yıl sürecek yeni bir Alman Reich'i (veya imparatorluğu) yaratmaya kararlıydı. Japon İmparatorluğu, Asya'da hakimiyet peşinde koşmaktaydı ve Çin'in bazı kısımlarını ve Kore'nin tamamını çoktan işgal etmişti. Son olarak Sovyetler Birliği, komünist bir devrimin mümkün olduğunu kanıtlamıştı ve diğer ulusların da aynı yolu izleyeceği ve komünizmin küresel olarak yayılacağına dair olasılıklar yüksekti. Savaşın sonuna gelindiğinde Almanya ve Japonya yabancı güçler tarafından işgal edilen, harap olmuş ve mağlup edilmiş ülkelerdi. Galipler arasındaki Birleşik Krallık ve Fransa bitkindi. İmparatorlukları parçalanmaktaydı ve ekonomileri

neredeyse yok olmuştu. Sovyetler Birliği, özellikle bir Alman işgaliyle savaşarak, en önemli kayıpları yaşamıştı. Savaşı kazanmalarına rağmen, müttefik güçler için zaferin maliyeti çok yüksek olmuştu. Buna karşın, 1945'te Amerika Birleşik Devletleri, 1930'ların küresel ekonomik çöküşü olan Büyük Buhran'ın etkilerinden silkinip kurtulmuştu ve savaştan nispeten etkilenmemişti. 16 milyonu aşkın bir orduyu seferber ederek ve donatarak gücünü göstermişti. Savaş sona erdiğinde, tüm dünyada konuşlandırılmış askeri kuvvetlere sahipti ve dünyanın egemen ekonomik gücü haline gelmişti.

Amerika Birleşik Devletleri, İkinci Dünya Savaşı'ndan birkaç ders çıkarmıştır ki bunların en önemlisi kendi güvenliğini korumak için küresel güvenlik yönetimine dahil olması gerektiğidir. ABD, meydan okumakta hiçbir menfaatleri olmasa bile, diğer devletlerin meydan okumaması için çok büyük ve güçlüydü. Uluslararası ilişkilerin bir sistem olarak anarşik olmasından ve bir yöneticinin olmamasından dolayı, güçlü devletler diğer devletleri otomatik olarak emniyetsiz hissettirme eğilimindedir. Güçlü devletler tehditkâr bir şekilde davranmasa bile, gelecekte bunu yapabileceklerine dair bir korku vardır. Devletler, göreceli güçlerini artırmaya çalışarak güvenliklerini azami seviyeye çıkarmaya çabaladığından dolayı, bu durum rekabete ve gelecekte çatışma olması riskine yol açar. Birinci bölümde anlatıldığı gibi, geçmişte bu genellikle toprak ele geçirerek gerçekleşmekteydi. Ancak dekolonizasyon ve nükleer silahların mevcudiyetiyle karakterize edilen savaş sonrası bir çağda, güvenlik hesaplamaları sürekli değişmekteydi. Amerika Birleşik Devletleri, durumu takip etmek için her ikisi de Amerika'da olan Bretton Woods ve San Francisco'da topladığı konferanslarda ticaret ve yönetişim için uluslararası çerçeveler

tasarlayarak ve merkezi New York City'de bulunan Birleşmiş Milletler'e katılarak küresel olarak müdahil olmayı seçmiştir. Esasen, Amerikalılar hem ekonomik hem de siyasi olarak yeni bir uluslararası ilişkiler sistemi yaratmış ve kendilerini de sürücü koltuğuna oturtmuşlardır. Kuvvetlerinin büyük kısmı savaşın sonunda terhis edilmiş olsa da Amerika Birleşik Devletleri savaş sırasında inşa ettiği üslerinin ağını korumuş ve hem Avrupa'da hem de Asya'da azımsanmayacak bir askeri varlık sürdürmüştür. Yurt içinde, 1947 Ulusal Güvenlik Yasası aracılığıyla, küresel gücün gelişimini ve uygulanmasını koordine etmek için idari çerçeveyi oluşturmuştur. Kısacası, Amerika Birleşik Devletleri artık kalıcı bir şekilde farklı türde bir aktör olmuştur.

İkinci Dünya Savaşı'nda faşizmin yok edilmesine yardım etmiş olan Amerika Birleşik Devletleri kendisine, küresel düzenin geriye kalan iki rakip sistemini – kolonyalizm ve komünizm – kontrol altına alma ve sonra da baltalama görevini vermiştir. Tecrübe, Sovyetler Birliği'nin Doğu Avrupa'ya hükmetme ve 1949'da nükleer silah edinme atağıyla beraber hızla gelmiştir. Birçok Amerikalı siyasetçi, Sovyetler Birliği'nin Avrupa ve Asya'nın tamamına – Amerika Birleşik Devletleri'ni bile geride bırakabilecek kadar endüstriyel kaynak ve askeri potansiyele sahip bir bölge – hâkim olabileceğinden korkmaktaydı. 1949'da Çin komünist hale geldiğinde ve diğer uluslar da onu izlemeye hazır göründüğünde, bu korkuların gerçekten bir temelinin olduğu görülmüştür. Şu anda Soğuk Savaş dediğimiz bir dizi çatışma ve kriz, uluslararası ilişkilerde yeni normal haline gelmiştir. Çatışma, Amerika Birleşik Devletleri ile Sovyetler Birliği arasında kırk yılı aşkın bir süre devam eden iki taraflı bir mücadeleyi damgalamıştır. Küresel meselelerin

şekillendirilmesinden iki ana aktör sorumlu olduğu için Uluslararası İlişkiler bu durumu iki kutuplu bir sistem olarak adlandırmaktadır. Sonunda, Sovyetler Birliği'nin 1989 ve 1991 yılları arasındaki iç çöküşüyle birlikte, ayakta bir süper güç kalmıştı – Amerika Birleşik Devletleri. Bu kez sorulan, bu durum iki kutupluluğun tek kutupluluğa (bir gücün hakimiyetine) mı yoksa çok kutupluluğa (birçok güç merkezine) mı yol vereceği anlamına geldiği sorusudur.

Küresel nöbette

Bugün 328 milyonluk Amerikan nüfusu dünyanın en yüksek üçüncü nüfusudur. Yine de bu sayı dünya nüfusunun %5'inden azdır ve Çin ve Hindistan'ın bir milyardan fazla olan nüfuslarıyla karşılaştırıldığında küçüktür. Bununla beraber, küresel askeri harcamaların %40'ından fazlasını tek başına Amerika Birleşik Devletleri karşılamaktadır ve bu, kendisinden sonra gelen on ülkenin toplam harcamalarını aşmaktadır. Her yıl savunmaya harcadığı güncel tutar, doğrudan bir askeri rakiple karşı karşıya geldiği Soğuk Savaş sırasındaki askeri harcamalarına yakındır (enflasyona göre hesaplanmıştır). Amerika Birleşik Devletleri İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana savunma teknolojisine yılda on milyarlarca dolar yatırım yaptığına göre, belki de daha önemli olan faktör miras etkisidir. Bu yatırım, ona savaşın neredeyse her alanında emsalsiz bir askeri avantaj veren bir kapasite oluşturmuştur. İnsansız hava araçları ve diğer gelişmiş –ve hatta otonom– silahların yeni norm haline geldiği "Askeri Meselelerde Devrim" olarak bilinen bir döneme girerken, Amerika Birleşik Devletleri dikkate değer bir avantaja sahiptir.

Amerika Birleşik Devletleri Silahlı Kuvvetleri, gerçek anlamda küresel operasyonlar gerçekleştirme kabiliyetine sahip olan tek ordudur. Yaklaşık 700 üsten ve 200.000'den fazla askeri personelin denizaşırı konuşlandırılmasını sağlayan diğer askeriyeyle ilişkili tesislerden oluşan dünya çapında bir ağa sahiptir. Bu kuvvetler için komuta ve kontrol, bazı gereğinden fazla ve korunmalı iletişim, istihbarat ve gözetim sistemleri tarafından sağlanmaktadır. Dünyanın dışında yörüngede dönen düzinelerce ABD askeri uydusu vardır. Dünyanın birçok sorunlu noktasının üzerinde sürekli olarak gökyüzünde dolaşmakta olan Amerikan askeri insansız hava araçlarından oluşan bir hava filosu vardır. Son olarak, dünyanın okyanuslarında gezinmekte olan on adet ABD uçak gemisi grubu vardır – başka hiçbir devlete ait ikiden fazla olmadığını düşünürsek belki de en açıklayıcı istatistik budur. Bu ordu, Amerikan vatanını savunmak için gerekenden önemli ölçüde büyüktür. Amerika Birleşik Devletleri, iki tarafında okyanuslar ve diğer iki tarafında da tehdit edici olmayan devletler (Kanada ve Meksika) bulunması ile coğrafi olarak avantajlı bir ülkedir. Bu okyanuslar sayesinde işgal edilmesi zor, çapı ve zenginliği dolayısıyla da gözünün korkutulması daha da zor olan bir ülkedir. Füzelerle ulaşılabilir olmasına karşın, Amerika Birleşik Devletleri küresel menzile sahip aşılması güç bir nükleer caydırıcı gücü sürdürmektedir.

ABD ordusu, küresel istikrar olarak tanımladığı şeyin devamlılığını sağlamak amacıyla ölçeklendirilmiştir. Başka bir deyişle, bölgesel çatışmaların caydırıcılık ve angajman yoluyla hafifletilmesi amacıyla. Ancak, kimse Amerika Birleşik Devletleri'ni küresel güvenlik yöneticisi pozisyonuna seçmemiştir. Soğuk Savaş sona erdiğinde, önünde hiçbir güç

engel teşkil etmemişti. Çatışmaların kızışmasını önlemek ve kıtlık veya doğal afetler meydana geldiğinde yardım sağlamak amacıyla her yerde müdahalede bulunabileceği küresel varlığa, ittifak ve yardım ilişkilerine ve ekstra askeri kaynaklara sahipti. Bazıları, Amerikan liderliğinin dünyada iyilik için vazgeçilmez bir güç olduğuna inandıkları için bunu ahlaki bir zorunluluk olarak görmüştür. Diğerlerine göre, Amerika Birleşik Devletleri daha temkinli hareket etmiş ve rakibi olmaması fırsatını dünyanın hâkim gücü olarak konumunu yerleştirmek ve gelecekteki rakiplerine karşı uzun vadeli bir avantaj elde etmek için kullanmıştır.

Sorunlarla dolu bir dünya

Amerika Birleşik Devletleri, Soğuk Savaş'ın sonundan bu yana sürekli olarak şu veya bu tür askeri operasyonlarla meşgul olmuştur. Kuveyt'in 1990'da Saddam Hüseyin'in Irak'ı tarafından ele geçirilmesi eski bir örnektir. Amerika Birleşik Devletleri, kısa zaman sonra Körfez Savaşı olarak bilinen olayda Kuveyt'i kurtarmak için uluslararası bir koalisyona önderlik etmiştir. 12 yıl sonra 2003'teki ikinci ABD–Irak savaşının aksine, 1991 Körfez Savaşı'na Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi tarafından müsaade edilmiştir. Soğuk Savaş'ın sona erişinin hemen ardından Amerikan güçlerinin bir başka görevi de Somali'deki insani girişim olmuştur. Somali'de savaşan gruplar, yiyecek dağıtımının kesintiye uğramasına neden olarak geniş çapta bir açlığa ve büyük bir kıtlık potansiyeline sebebiyet vermiştir. Birleşmiş Milletler yetkisi altında ABD liderliğindeki bir koalisyon, Somali'ye destek ve istikrar getirmeye çalışmıştır. Hizipler arasındaki mücadele kısa sürede kontrolden çıkmış ve ABD ve diğer ülkeler, daha fazla

personellerinin öldürülmesini veya yaralanmasını önlemek amacıyla birliklerini kaostan çektiğinden dolayı yardım görevi çökmüştür. Somali, işleyen bir hükümete sahip olmayan toprakları ve halkı ile klasik başarısız devlet haline gelmiştir. Somali deneyiminden dersini alan Amerika Birleşik Devletleri, o zamandan beri buna benzer diğer vakalara yardım etmekte tereddüt etmektedir. Uluslararası toplumun diğer üyeleriyle aynı şekilde ABD de Ruanda'daki 1994 soykırımına müdahale etme fikrini geri çevirmiştir. Bununla beraber, Afrika Birliği ve/veya Birleşmiş Milletler'in operasyonlarında uzlaştırmacı olarak hareket eden ve özellikle de Boko Haram gibi militan İslami terörist gruplarına yönelik olan bölgesel koalisyonları eğiterek ve destekleyerek Afrika'ya müdahil olmaya aşama aşama geri dönmüştür. Afrika Boynuzu açıklarındaki uluslararası korsanlıkla mücadele ve Ebola ve HIV/AIDS gibi salgınlarla mücadele ile alakalı insani projelere de önemli çaba sarf edilmiştir.

Başka yerlerde, Rusya kaybedilen toprakları geri almaya ve yeni sınırların yanlış tarafı olarak gördükleri yerde olan etnik Rus nüfusunun çıkarlarını korumaya çalışırken, Sovyetler Birliği'nin çöküşüyle özgürleşen uluslar sürmekte olan sorunlarla karşı karşıyadır. Rusya, 2014 yılında Ukrayna'dan Kırım'ı ilhak etmiş ve Gürcistan ve Moldova'nın bazı bölgelerine de müdahalede bulunmuştur. Ve Ukrayna, hoşnutsuz doğu bölgelerindeki Rusya destekli bir isyana katlanmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri şimdi savaş birimlerini Kuzey ve Doğu Avrupa ülkeleri üzerinden sıraya soksa ve NATO'nun doğu sınırında bir balistik füze savunma sistemi inşa ediyor olsa da, Rusya'nın davranışlarından duydukları gibi Rusya'yla olan ticaretlerinden de kaygı duyan Batı Avrupalılar çoğunlukla endişeli

gözlemciler olarak kalmaktan yanadırlar. Rusya'nın sunduğu meydan okumaya Avrupa'da ekonomik yaptırımlar ve cezalandırıcı diplomasi haricinde herhangi bir şekilde karşı çıkmak için güçlü bir istek yok gibi görünmektedir.

Daha yakına bakacak olursak, Latin Amerika'da yoksulluk, uyuşturucu ve yolsuzlukla ilgili devamlı sorunlar vardır. Bölgenin en yoksul ülkesi olan Haiti, sıklıkla –örneğin hükümetin bir darbe girişimini atlatmasına yardımcı olmak ve yıkıcı bir depremden sonra yardım sağlamak amacıyla gelen– ABD askerlerinin ziyaretine maruz kalmıştır. Kolombiya, kısmen narkotik trafiğinden beslenen ısrarcı bir ayaklanmayı bastırmak için büyük çapta bir yardıma ihtiyaç duymuştur. Daha az göze çarpan bir şekilde ABD, binlerce cana mal olan ve Meksika hükümetinin istikrarını tehdit eden Meksika'nın rekabette olan uyuşturucu çeteleri arasındaki savaşlarla başa çıkmasına yardım etmektedir. Birkaç Orta Amerika ülkesi de benzer sorunlara katlanmaktadır. Meksika sınırından ve Karayipler'den yoksulluktan ve suçlardan kaçmaya çalışan, kuzeye doğru Amerika Birleşik Devletleri'ne giden bir göçmen akını akmaktadır.

Soğuk Savaş'ın ilk muharebelerinden biri olan Kore Savaşı'nı sona erdiren 1953 ateşkesinden altmış yıldan fazla bir süre geçtikten sonra, Amerika Birleşik Devletleri hala Güney Kore'yi Kuzey Kore'den korumak için ülkede yaklaşık 30.000 asker tutmaktadır. Ayrıca Amerikan güçleri Japonya'yı, birçoğu Japonya ile bölgesel anlaşmazlıklar yaşayan ve Japonya'nın İkinci Dünya Savaşı'nın öncesi ve sırasındaki davranışlarından dolayı hala unutulmamış şikayetleri olan komşularından ayrı tutmaktadır. Bu komşuların en önemlisi, Güney Çin Denizi'ndeki geniş planları birçok Güneydoğu Asya devletinin

çıkarlarını ve en çok kullanılan uluslararası nakliye yollarından birinden nakliye için serbest geçiş hakkını tehdit ediyor gibi görünen Çin'dir. ABD Donanması bölgedeki devriyelerini arttırmış ve başta Deniz Piyadeleri olmak üzere ABD ordusunun diğer unsurları, bazılarının "Pivot" olarak adlandırdığı Asya'ya yönelik ABD askeri yeniden dengelemesi dahilinde birliklerini Avustralya'ya döndürmeye başlamıştır.

Dünya genelindeki bu hızlı bağlamsal tarama, Amerika Birleşik Devletleri'nin dünyaya bakarken sahip olduğu temel endişeyi yansıtmamaktadır. El Kaide'nin saldırısına uğradığı 11 Eylül'den bu yana, esas askeri meşguliyeti ulusötesi terörizmle mücadele etmek olmuştur. Buna, Taliban rejimi tarafından El Kaide liderlerinin sığındırıldığı Afganistan'ı 2001 yılında işgal etmesi dahildir. Aynı zamanda bazı terörist liderlerin kaçtığı Pakistan'daki insansız hava aracı baskınlarını ve diğer baskınları da içermektedir. Belki de en dikkat çekeni, sözde kitle imha silahları geliştirme ve stoklama çabalarını ortadan kaldırmak amacıyla 2003'te Saddam Hüseyin'i indirmek için düzenlenen bir Irak işgalini içermektedir. Hem Afgan hem de Irak faaliyetleri sorun yaratan rejimleri ortadan kaldırmada hızlıca başarıya ulaşmış, ancak komşu ülkeleri istikrarsızlaştıran, süregiden ve maliyetli olan karşı ayaklanma mücadelelerine yol açmıştır. Sözüm ona "Teröre Karşı Küresel Savaş", özellikle Orta Doğu ve Kuzey Afrika gibi terörizmin yaygın olduğu bölgelerde, Amerika Birleşik Devletleri'nin bakışlarının geniş bir alana dikilmesini sağlamıştır. Bu durum, geleneksel askeri araçların ötesinde istihbarat ve siber savaş alanlarına kadar uzanmaktadır.

Asalaklarla dolu bir dünya?

Amerika Birleşik Devletleri her zaman tek başına hareket etmez. Genellikle şu ya da bu türden bir koalisyon içindedir. Somali ve Haiti durumlarındaki gibi bazı koalisyonlar Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi talimatları altında yetkilendirilmiştir. Bosna, Kosova ve Libya'dakiler de dahil diğer bazı koalisyonlar NATO himayesi altındadır. Birleşmiş Milletler'in savaşı onaylamadığı Irak'ın işgali için 2003 yılında kurulan koalisyon gibi olan diğerleri ise gönüllülük koalisyonları'nın askere alınmasının ürünüdür. Koalisyonlar, azımsanmayacak kayıplar ve uzun vadeli maliyetler konusunda riski yüksek olan müdahalelere yurtiçi ve yurtdışında siyasi meşruiyet kattığı için önemlidir. Amerikan kamuoyu genellikle diğer ülkelerin katılımını kendi liderlerinin müdahale kararı konusundaki bilgeliğinin bir onayı olarak görmektedir. Bununla birlikte, Afganistan ve Irak'ın ilk aşamalarının gösterdiği gibi, Amerika Birleşik Devletleri güvenliğine yönelik ciddi tehditler olduğunu hissettiğinde kendi başına hareket etmeye son derece hazırdır. Bu durum, uluslararası onay ve yardım almada güçlükler veya gecikmeler olduğunda da geçerlidir. Tek başına hareket etmek genellikle "tek taraflılık" olarak adlandırılır. Amerika Birleşik Devletleri gibi güçlü devletler tek taraflı hareket etmeye meyilli olabilirler çünkü her zaman ortak kurallara veya normlara bağlı hissetmezler. Bununla beraber, bu durumun akıbetleri olabilir ve uluslararası topluluğun öfkesine maruz kalmamak için devletlerin en azından çok taraflı ilkelere ve uygulamalara başvurmalarına daha sıkça rastlanmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri ile ilgili sorun muhtemelen bunun gibi eleştirilere direnme gücünün olmasıdır.

Sıklıkla ve inandırıcı bir şekilde olmasa da Amerikalı siyasetçiler zaman zaman Amerika Birleşik Devletleri'nin

taşıdığı yüklerden şikâyet etmektedirler. NATO, Soğuk Savaş sırasında Sovyetler Birliği'nin batı yönünde yayılışını sınırlamak için oluşturulmuştur. NATO'nun ilkesi, tüm üyeleri için kolektif bir güvenlik garantisi sunmasıdır. Bir üye saldırıya uğrarsa, antlaşmaya göre diğer tüm üyeler saldırıya karşılık vermek durumundadır. Soğuk Savaş bağlamında bu durumun amacı, komünizmin daha fazla yayılmaması için Batı Avrupa'ya olabilecek herhangi bir komünist saldırıyı caydırmaktı. Bununla birlikte NATO, Soğuk Savaş'ın sonundan beri oldukça genişlemiş, hatta Sovyetler Birliği'nin birçok eski cumhuriyetini de bünyesine katmıştır. NATO komünizm sonrası dönemde de varlığını devam ettirmektedir çünkü kolektif güvenlik devletler için, özellikle de Rus dirilişinden korkan yeni bağımsızlaşan devletler için, olumlu bir şeydir. Ancak, NATO'nun yeni veya eski üyelerinin çok azı ittifakın Gayri Safi Yurtiçi Hasılanın (GSYİH) %2'sini savunmaya tahsis etme hedefini karşılamaktadır. Bunun yerine, bu hedefin neredeyse iki katı yatırım yapan Amerika Birleşik Devletleri'nin, bir kriz baş gösterdiğinde ağır işleri yapmak için mevcut olacağını bilmenin güvencesi altındadırlar.

Bu durum, Amerika'daki bazı kişilere diğer zengin devletlerin küresel güvenlik ve hatta kendi savunmaları için az çaba sarf etmek için bahaneler buluyor olması gibi görünen daha büyük sorunu gündeme getirmektedir. Dünyanın en büyük üçüncü ve dördüncü ekonomileri olan Japonya ve Almanya, İkinci Dünya Savaşı'ndaki suçları için artık gönüllü şartlı tahliye benzeri olan bir durumda olmayı tercih ediyor gibi görünmektedirler. Japonya, GSYİH'sinin yaklaşık %1'ini savunmaya harcamaktadır. Almanya, Birleşmiş Milletler ve NATO sponsorluğundaki bazı operasyonlara katılmakta, ancak

çoğunlukla muharip rollerden kaçınmaktadır. Her iki ülke de, diğer nükleer güçlerin tehditleri karşısında koruma vaat eden bir ABD caydırıcılık politikası vasıtasıyla nükleer tehditlere karşı korunma altındadırlar. En büyük beşinci ve altıncı küresel ekonomiler olan Birleşik Krallık ve Fransa, servetleri ile az çok orantılı olarak küresel güvenliğe katkıda bulunmaktadır. Bununla beraber, 2008 mali krizinin ardından her iki ülke de yurtiçi kemer sıkma politikalarına adım atarken askeri harcamalara öncelik tanımakta zorlanmıştır. Güney Kore, dünyanın ilk onunun hemen dışında kalan büyüklükte bir ekonomiye sahiptir. Kişi başı bazında düşünüldüğünde Kuzey Kore'den en az 25 kat daha zengindir ve Kuzey Kore'nin nüfusunun iki katına sahiptir. Buna rağmen kendini savunma görevini ağırlıklı olarak Amerika Birleşik Devletleri'ne bırakmaktadır. Güney Kore, nadiren başkalarına yardım etmek için koalisyonlara katılmakta ve katıldığında da, Afganistan örneğinde olduğu gibi, muharip olmayan birlikler göndermektedir. Başta Danimarka ve İsveç olmak üzere İskandinav ülkeleri istisnadır; ancak İspanya, İtalya ve diğer yarım düzine gelişmiş ülke uluslararası koalisyonlardaki ağır işlerin çoğunun dışında kalmayı tercih ediyor gibi görünmektedir. Batılı ulusların ve Amerika Birleşik Devletleri ile tarihi bağları olanların ötesine bakarsak; Çin ve Hindistan pek çok açıdan büyüktür ancak her ikisi de tüm dikkatini kendi güvenlik çıkarlarına vermektedir. Çin dünyanın en büyük ikinci, Hindistan ise dokuzuncu ekonomisine sahiptir. Her ikisi de askeri güçlerini oldukça arttırmakta, ancak uluslararası barışı koruma girişimlerine ve küresel güvenlik meselelerine katılımlarını sınırlandırmaktadır. Çin'in son zamanlarda odağı Asya'nın baskın gücü olarak otoritesini kabul ettirmek üzerinde

olmuştur ki bu durum da daha içe dönük bir Çin'e alışmış olan komşuları arasında huzursuzluğa neden olmuştur.

Alternatif bir dünya düzeni bulmak

Soğuk Savaş sona ererken ABD başkanı George H. W. Bush ve Sovyet Komünist Partisi Genel Sekreteri Mikhail Gorbachev, iki süper güç arasında iş birliğine dayalı yeni bir dünya düzeninin ortaya çıkmakta olduğunu ilan etmişlerdir. Ancak Sovyetler Birliği'nin çöküşüyle, düzeni sağlamak için geriye yalnızca bir süper güç kalmıştır. Amerika Birleşik Devletleri, hem iyi niyet hem de büyük bir kibirle, küresel güvenliğin devamlılığını sağlamak için kendisini sürdürülemez bir göreve getirmiştir. Sürdürülemez olmasının sebebi böyle bir dünya düzeninin ne Amerika'nın ne de dünyanın genelinin menfaatine uymamasıdır. Amerika'nın güvenliğini veya refahını Afrika'daki başarısız devletlerin veya Balkanlar'daki etnik çatışmaların kaderine bağlayan uzun nedensel zincirler uydurmak mümkün olsa da, çoğu küresel sorun Amerika Birleşik Devletleri'ne uzakta ve onun için çok küçük önemdedir. Tersine, Amerika'nın bu uzak sorunlara müdahil olmasının kendi menfaatlerini tehdit ettiği söylenebilir. Müdahalelerden etkilenenlerin bazıları Amerika Birleşik Devleteri'ni iten dürtülerin özgecil olmadığını ve asıl sebebin varlıklarını çalma veya dinlerini kötüleme arzusu olduğunu varsaydığından dolayı müdahaleler genellikle düşman doğurmaktadır. Ve müdahalelerin gerçek can ve kaynak bedelleri de vardır. Amerikalılar (ve tabii ki Amerikalı olmayanlar) bu uzaktaki kavgalarda ölmekte ve büyük miktarda paralar askeri operasyonlara yönlendirildiği için eğitim ve sağlık gibi yurt içi ihtiyaçlar ihmal edilmektedir.

Rusya, Çin ve Orta Doğu'daki pek çok devlet dahil olmak üzere Amerika Birleşik Devletleri tarafından meydan okunanlar, ABD'nin eylemlerinin meşruiyetini reddetmekte ve onu başkalarının işlerine karışan neo-emperyal bir güç olarak görmektedir. Amerika'nın müttefikleri bile müdahalelerinin, özellikle de 2003'teki Irak işgalinin, bilgeliğinden endişe duymaktadırlar. Bir başkanın ABD dış politikası üzerinde sahip olabileceği olası etki ve diğer devletlere müdahale etmeye hazır olma durumu dolayısıyla dünyanın her yerinden insanlar, seçimlerinde oy kullanamamalarına rağmen bir sonraki Amerika Birleşik Devletleri başkanının kim olacağıyla ilgilenmektedirler. Bazı Amerikalılar, Amerika Birleşik Devletleri'nin aklının stratejik olarak başına geleceğini ve küresel güvenliği yönetme macerasından vazgeçeceğini ummaktadır (Gholz vd. 1997; Posen 2014). Diğerleri ise, özellikle ulusal sağlık sigortasının uygulanması ve nüfusun yaşlanmasıyla beraber refah devletinin gelişmesinin, Amerika Birleşik Devletleri'nin askeri harcamalarını ve dünyanın yegâne süper gücü olmanın cazibesini azaltacağına inanmaktadır (King 2013). Soğuk Savaş sonrası dönemin Amerikan küresel polislik savaşları bir gün geri ödenmesi gerekecek olan geniş çaplı borçlanmalar yoluyla finanse edildiğinden dolayı, bu konuda ekonomi de olası bir sınırlayıcı faktördür. Amerika Birleşik Devletleri dünyanın önde gelen ekonomisi olabilir, ancak yaklaşık 20 trilyon dolarlık borcu vardır.

Liderlik Amerika Birleşik Devletleri'nde değilse kimde olacaktır? Alternatifler çok güçlü değildir. Birleşmiş Milletler, özellikle Afrika'da olmak üzere, mühim barış korumalarını kendine görev edinmektedir. Ancak kaynakları ve ayrıca da Güvenlik Konseyi'nin veto sistemi ile beş daimi üyeden

herhangi birinin bir eylemi reddedebilmesi açılarından sınırlıdır. Bu, en acil durumlarda bile çıkmazlara ve kararsızlığa yol açabilmektedir. BM uzlaştırmacıları için üye katılımı, birlik eğitimi, disiplin, ekipman ve idame ile ilgili sürekli sorunlar da vardır. Ve her ne kadar zaman zaman savaşan tarafları ayırmak veya bastırmak için ciddi bir şekilde savaşmaya zorlanmış olsalar da, büyük bir gücün askeri nüfuzu olmadan sürdürülebilir askeri operasyonlar yürütemezler. Birleşmiş Milletler ayakta durmak için aynı zamanda üye devletlerin maddi desteklerine de bağımlıdır – kendi bağımsız geliri yoktur. Amerika Birleşik Devletleri en büyük bağışçısıdır. Afrika Birliği ve Avrupa Birliği gibi bölgesel kuruluşlar da hem Birleşmiş Milletler ile birlikte hem de kendi başlarına barışı koruma konusunda aktiftir. Uluslararası Kızılhaç, Sınır Tanımayan Doktorlar ve Uluslararası Kurtarma Komitesi gibi yardım kuruluşları da onların çalışmalarını tamamlamaktadır. Bunların hepsi hayati önem taşımaktadır, ancak Amerika Birleşik Devletleri'nin yokluğunda mali ve askeri bakımdan yeterli değildir.

Ciddi bir değişim ancak Amerika Birleşik Devletleri gerçekten de daha az uluslararası müdahalelerde bulunursa ve sorunlu noktalara daha yakın olan devletler (veya kuruluşlar) güvenlikleri tehlikedeyken harekete geçmek zorunda kalırsa ortaya çıkabilir. Eğer Amerika Birleşik Devletleri küresel güvenliği yönetmekten geri çekilirse, diğer büyük zengin ülkeler boşluğu doldurmak zorunda kalacaktır. Buna emsal oluşturan durumlar, her ikisi de bir derece ABD angajmanıyla damgalanmış olmasına rağmen Amerika'nın harekete geçme konusundaki isteksizliğinin belirgin olduğu Libya (2011) ve Suriye'deki (2013–) müdahalelerdir. Kuzey Afrika ve Orta

Doğu'nun uçsuz bucaksız bölgeleri, görünüşe göre yabancıların ne çaresine bakabildiği ne de tam anlamıyla kaçabildiği güvenlik sorunları ile kaplanmıştır (Engelhardt 2010). Sömürgecilik, arkasında yaşanmaz sınırlar bırakmıştır. Bölgede birçok doğal kaynak olmasına rağmen en ihraç edilebilir olanı, genellikle halkı değil yöneticileri zenginleştiren petroldür. Mezhepsel bölünmeler ve yükselen aşırılıkçılık dalgası, baskın inanç olan İslam'ın başına dert olmaktadır. Zayıf bir şekilde ya da sömürülerek, ancak çok nadiren demokratik olarak yönetilen bir bölgedir. Ancak dünyanın zengin ülkeleri; petrol tüketicileri, eski sömürgeciler ve/veya ara sıra müdahiller olduklarından dolayı kaosun en azından bir kısmından sorumludur. Ayrıca mültecilerden bazılarını almakta ve çile çekenlerin tüm görüntülerini görmektedirler. Amerika Birleşik Devletleri'nin Orta Doğu ve Kuzey Afrika'daki müdahaleci dürtüleri; geçmiş başarısız çabaların, yüksek kayıp oranlarının, boşa harcanan yardımların ve etkili uluslararası ve yerel ortakların yokluğunun hatıraları doğrultusunda muhtemelen hafifleyecektir (Bacevich 2016). Bazı belirli eski sömürgeci güçler devamlı yardım etme mecburiyeti hissedebilir fakat onların da geçmiş başarısızlıklara dair hatıraları vardır. Hem Afrika hem de Orta Doğu'daki bazı devletler kendilerini savunabilir, ancak çoğu savunamaz. Bölgesel bir hegemonun yükselmesi mümkündür; fakat bölge, her biri İslam'ın iki ana kolundan birini temsil eden ve bölgenin önde gelen devletleri olan Suudi Arabistan ve İran arasındaki uzun çekişmenin damgaladığı rakiplerle doludur. Geriye kalan, devam eden karışıklık ve belki de faciadır. Ve bu senaryo dikkate alındığında şu soru sorulmalıdır: Amerika Birleşik Devletleri etmezse kim yardım edebilir?

Dünyanın diğer bölgeleri için ABD sonrası bir güvenlik çerçevesi, Orta Doğu ve Kuzey Afrika'ya göre daha hazır bir şekilde mevcuttur veya daha kolaylıkla inşa edilebilir. Avrupa Birliği (veya Amerika Birleşik Devletleri'nin haricindeki bir NATO) Avrupa'nın güvenliğini kolaylıkla kontrol edebilir veya siyasi istekliliği bulması halinde içerlemiş bir Rusya ile bile başa çıkabilir. Avrupa Birliği, Amerika Birleşik Devletleri'nden daha fazla insana sahiptir ve aşağı yukarı onun kadar zengindir. Avrupa'nın güvenliği için Amerikan birliklerine ihtiyacı veya bu birlikler üzerine herhangi iddiası olmamalıdır. Güney Amerika, Afrika, Orta Doğu ve Asya için güvenlik düzenlemeleriyle ilgili daha ciddi zorluklar vardır. Bazılarının Güney Amerika için görebileceği sorun Amerika Birleşik Devletleri'ni dışarıda tutmaktır. Ancak İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ABD'nin Güney Amerika'ya olan ilgisi büyük ölçüde komünizmin yayılması ve Sovyetler Birliği'nin tesiri korkusuyla teşvik edilmekteydi, ki bunların her ikisi de hafızalardan silinmektedir. Güney Amerika ülkelerinin kendilerine ait bazı sınır sorunları vardır, ancak en azından son yıllarda bunları güç kullanma vasıtasıyla çözme eğilimleri azdır. Çoğu Güney Amerika ülkesi, dikkatini düzensiz olsa da yine de mevcut olan ekonomik büyümeye odaklamaktadır. İlgili olan tüm tarafların şansına, öz kısıtlama, bölgesel hakimiyet ve silahlanma rekabetini hafifletmiştir. Asya'da en önemli güvenlik sorunu, daha zengin ve daha iddialı bir Çin'in yükselişine nasıl uyum sağlanacağıdır. Ancak Asya'daki diğer birçok ülkenin de büyük nüfusu ve büyümekte olan ekonomileri vardır. Bölgesel güvenlik için en avantajlı olan, sürdürülen refaha giden yolu sekteye uğratmadan toprak anlaşmazlıklarını yumuşatabilecek bölgesel kurumların oluşturulması olacaktır. Bazı ülkeler, her zamankinden daha güçlü olan bir Çin'i dengelemesi için Amerika Birleşik

Devletleri'nin Asya ile angajmanını sürdürmek istiyor gibi durmaktadır. Kuşkusuz Amerika Birleşik Devletleri'nin Çin'e göre kendini ayarlamanın yollarını düşünmesi gerekmektedir, ancak bölgesel anlaşmazlıklara dahil olmanın bu yollardan biri olması olası değildir.

Sonuç

Amerika Birleşik Devletleri'nin hafife alınamayacağını anlamak önemlidir. Bu durum, yirminci yüzyılda kendisi için oluşturduğu rolü devam ettirse de –veya devam ettirmeye çalışsa– ya da İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Birleşik Krallık'ın yaptığı gibi "normal" bir güç haline gelse de eşit derecede geçerlidir. Geçmişte gördüğümüz süper güçlerin rekabeti, dünya düzeninin belli bir çeşidiydi. Zengin ve güçlü bir ülke olan Amerika Birleşik Devletleri'nin kibri ise başka bir çeşididir. Amerika Birleşik Devletleri önceliklerini değiştirdiği takdirde, dünyanın büyük ve zengin ülkeleri karar verme sürecini ve gerekli adımları atmanın maliyetlerini paylaştıkları başka bir düzen biçimini kolektif bir şekilde oluşturma ihtiyacı ve niyetiyle karşı karşıya kalabilirler. Bu gerçekleşmezse, bölgesel baskın güçlerin –yetersiz veya acımasız olma ihtimali olsa da– yerel güvenlik sağlaması muhtemeldir. Kuzey Afrika ve Orta Doğu bölgeleri bu rol için olası bir adaydan yoksundur ve muhtemelen biri ortaya çıkana kadar karışıklık içinde kalacaklardır. Bu ve bazı diğer bölgelerde, muhtemel rakipler arasında daha ciddi bir çatışmaya dönen bir mücadele olabilir. Bu yüzden dünyanın büyük bir kısmı, öngörülebilir gelecekte çok az gönüllü müdahil olmasıyla beraber, istikrarsızlıkla parçalanmaya devam edebilir. Birçok kişinin soracağı bir soru, Avrupa ve Kuzey Amerika gibi daha istikrarlı bölgelerin

kendilerini bu istikrarsızlıktan izole edebilip edemeyecekleridir. Ya da, ülke içinde barış ve güvenlik –Amerika'da yurtdışı müdahalenin lehine olan kişilerin iddia ettiği gibi– sürekli bir yabancı askeri müdahaleyi gerektirmekte midir? Avrupa'daki göç krizi gibi esas nedeni Avrupa dışındaki istikrarsızlıklar olan konuları göz önünde bulundurmak bu sorulara gerçek bir odak getirmektedir. Bir diğer endişe ise, bölgesel güçler arasındaki rekabettir. Bir ülke yerel olarak hakimiyet kazandığında, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Amerika Birleşik Devletleri'ne olduğu gibi genişlemeye karşı dayanılmaz bir cazibe olacak mıdır? Bu soru bizi yeniden Çin'in yükselişi konusuna getirmektedir. Bütün bunları göz önünde bulundurarak bazı kişiler "Pax Americana" yı tüm kusurlarına rağmen bir barış ve istikrar çağı olarak hatırlayabilir.

18

Geçişler ve Mumlar

PETER VALE

"Karanlığa lanet etmektense mum yakmak yeğdir"

W. L. Watkinson 1838-1925

Eski bir söylem, bitişlerin başlangıçlardan daha zor yazıldığını öğretir. Öyle olabilir, ancak ben Uluslararası İlişkiler (Uİ) dünyasını hem teoride hem de pratikte kırk yıla yakın bir kariyer ile bile yazmaya başlamayı zor buldum. Bunun sebebi ise Uluslararası İlişkiler disiplinine olan entelektüel yaklaşımımın benim kim olduğumdan bağımsız olmamasıydı. Aynı argümanı biraz daha açmam gerekirse, bir akademisyenin bakışının objektif olması gerektiği geleneğinden geliyor olsam da akademik yolculuğum kişisel, politik ve profesyonel yanlarımın sürekli birbirleriyle kesiştiği bir yer oldu. Erken profesyonel hayatım Güney Afrika'da çok da hoş olmayan apartheid döneminde geçti. Azınlık beyazların elindeki hükümet sadece her türlü politik muhaliflere karşı sıkı önlemler almanın yanında, aynı zamanda çok katı bir anti-komünizm politikası

içindeydi. Bu şartlar altında, iş dünyası hakkında düşünmeye geldiğinde akademik tarafsızlığı sağlamak çok zordu. O yıllar bana hayat ve öğrenme ile ilgili değerli bir ders verdi: eski bir Rus deyişi olan "*Bir görgü tanığı gibi yalan söyledi!*" tabirini akla getiren uluslararası ilişkilerde tamamen objektif veya değerlerden arınmış bir bakış açısı olduğu dersini. Hepimiz dünyayı kendi deneyimlerimiz penceresinden anlarız. Bu sebepten, en objektif insanın bile dünya hakkında daha önceden belirli bir anlayışı vardır.

Uluslararası ilişkilerin standart sözlük tanımı, "devlet sınırları arasında devlet temelli bütün aktörlerin birbirleriyle olan ilişkisini" açıklamak şeklindedir (Evans and Newnham 1998, 274). Bu yaklaşım akademik bir alan olan Uluslararası İlişkiler ile ilgili bir fikir verse de disiplinin birçok farklı sınırları arasına düşen uluslararası ilişkileri ve kişisel kaygılarla birlikte korkuları açıklamakta çok da yardımcı değildir. Neticede, Soğuk Savaş yıllarında dünyanın bir nükleer savaşla yok olacağıyla ilgili gerçek bir korku vardı. Bu şartlar altında, geleceğe kaygı ile bakmamak veya bir kişinin ailesi için endişe duymaması oldukça zordu. Belki de yapmamız gereken, sadece sınırları belirten bir açıklamadan daha fazlasını bulmaktır. Bu da bir öğrenci veya profesörün, akademik bir alan olan Uluslararası ilişkileri çalışırken aslında ne yaptıklarını ve bunun neden önemli olduğunu yansıtan bir bakış açısı edinmesiyle mümkündür.

Dört dakikalık mil

Bunun benim için neden önemli olduğunu anlamak için, kolonyal çocukluğum ve daha orta yaşlı halim arasında geçen oldukça yeni bir geçiş hikayesi anlatarak başlayacağım. Bu

spesifik hikâye doğduğum ve vatandaşı olduğum Güney Afrika'da değil, İngiltere'de geçiyor.

Geçmiş ve şimdiki halim arasındaki geçişin neden kendi uluslararası ilişkiler anlayışımda etkili olduğunu açıklamam için biraz kişisel geçmişimden bahsetmeliyim. Kolonyal Güney Afrika'da büyüdüğüm yer İngiliz kültürü tarafından penetre edilmişti ki Güney Afrika'da doğan annem 50 yaşına kadar İngiltere'ye gitmemişti bile. Buna ek olarak, gittiğim yatılı okul gevşek bir biçimde İngiliz devlet okullarını model almıştı. Bu sebepten, İngiltere'nin dünyaya "hediyesi" olan organize spor etkinliklerine katılmamız teşvik edilmişti. Anlaşılabilir şekilde, uluslararası olgusunu ortaya çıkaran sebepler üzerindeki düşüncelerim, İngiltere'nin kültürel otoritesi ve İngiliz imparatorluğunun politik üstünlüğüyle ortaya çıkmıştı. Bu sebepten, Roger Bannister'ın dört dakikanın altında kat ettiği mil benim genç halime her zaman ilgi çekici gelmişti. Açıklamak gerekirse: kat edilen mil, 1950li yılların ilk zamanlarında rekabetçi atletizm adına önemli bir test haline gelmişti. Uzun zamandır kimsenin bir mili dört dakikanın altında koşabileceğine inanan yoktu. Ancak İkinci Dünya Savaşının sonucunda fiziksel eğitim, beslenme teknikleri ve zamanlama aletlerinin gelişmesiyle, dört dakikalık mil gitgide başarılabilir bir hedef haline geldi. Tabi ki bu bariyeri aşmak hem atletin hem de temsil ettikleri ülkenin rekabetçi amaçları için bir dönüm noktası haline geldi.

İlk zamanlarımda dört dakikalık mil hikayesinden etkilenmemi Londra'da bir okul kütüphanesinden gönderilen Eagle Sports Album'ün bir nüshası sağladı. Bu nüshanın sayfalarında, Bannister'ın başarısının Britanya ve kendi ailem gibi dünyanın uzak kısımlarında bulunan Britanyalılar için önemi

anlatılıyordu. Olayın dramatik tarafı hayatım boyunca sürecek olan bir atletizm merakını da yanında getirdi. Son olarak Ekim 2015'te Oxford'a giderken, Bannister'ın o meşhur mili koştuğu Iffley Road'ı ziyaret ettim. Her kutsal yolculuk gibi benimki de heyecan verici, gururlu ve aydınlatıcıydı. Şimdiki adıyla Roger Bannister koşu yolunun üstünde dururken, Bannister'ın ünlü koşusunu yaparken görüldüğü kilisenin bayrak direğine baktım. Yanımdan çivili koşu ayakkabılarıyla genç bir adam geçtiğinde sadece kısa bir süre de olsa, rekabetçi koşunun heyecanını hatırladım. Ancak oradaki heyecandan daha önemli olan şey ise, o meşhur gün benim uluslararası ilişkiler dünyasıyla nasıl tanıştığımın ve anlamaya başladığımın yavaşça farkına varmış olmamdı.

Ziyaretime kadar, o gün olan olayların modernitenin en saf örneği olduğu gerçeğini -uzayın zaman tarafından fethi- hiç düşünmemiştim. Tabii ki uluslararası ilişkilerde, yönetim araçları ve teknikleri aracılığıyla bölgenin kontrolü ve ardından sağlanan kontrol, disiplinin özünü oluşturmaktadır. Aslında, bir uluslararası olgusundan bahsedebilmek için bir bölgenin bir egemen tarafından kontrolü gerekmektedir. Bunun bir sonucu olarak, uluslararası fikrinin içine yönetilmeyen bölgeleri sokmak, uluslararası ilişiklerin ilgilendiği temel konulardan biridir. Uluslararası ilişkilerin güç aldığı egemenlik düşüncesi, uluslararası ilişkilerin güç aldığı egemenlik kavramı "uluslararası" ile "yerli" arasında bir sınır çizgisi oluşturarak kontrolün uygulanmasına yönelik bu alan sınırını belirler. Teknoloji, haritalar ve onların yapımı biçiminde, yöneticiler tarafından - özellikle kolonyal olanlar-bu sınırların kalıcı olduğu fikrine yardımcı olmuşlardır (bkz. Branch 2014).

Açıkça konuşmak gerekirse, sınırlar olmadan uluslararası ilişkiler de olmaz. Ancak modernite araçlarının çizdiği sınırlar arasındaki ayrım, pasaportlar, vize veya göçmenlik belgeleri gibi kontrol teknolojileriyle sıkı bir şekilde denetlenen sınırlar değildir. Bu sınırlar belli belirsiz şekilde olan ve dahil olmanın veya dışarda kalmanın sürekli bir şekilde müzakere edildiği boşluklardır. Bu durumda, geleneksel uluslararası ilişkilerin ısrar ettiği ve devlet olmanın bir hediyesi olarak gördüğü emir ve kontrol mekanizmasına girmeyen ve direnen çeşitli etkileşimlerde bulunan gruplar vardır. "Ne bu ne de o" gibi bir ifadeyle tabir edebileceğimiz bu boşluk, 2015'te Avrupa'da yaşanan mülteci krizinin de gösterdiği gibi birçok trajik olaya ev sahipliği yapmıştır. Birçok bölgede, modern medyanın otoriter bakışlarının dışında, sınır uçları ölümlerin yaşandığı yerlerdir. Dünyanın farklı uçlarını medeniyet ve Hristiyanlık çatısı altında politik bir bütün yapan Avrupa kolonizasyonu (sömürgeleşmesi), oldukça şiddetliydi. Eğer öldürmek bunun bir boyutu ise, milyonlarca insanın yaşam şekline müdahale etmek de bir diğer boyutuydu. İnsanların hayatına karşı yapılan bu şiddetli müdahale 1960'lara ve bir uluslararası fikri dünyanın her tarafına yayılana kadar devam etti.

Bunun bir örneği olarak Britanya'nın Hint okyanusundaki bir takımada dizisini 1965'teki bir anlaşmayla Amerika Birleşik Devletleri'ne vermesini gösterebiliriz. Chagos adası olarak da bilinen bu takımadanın sakinleri zorla yerlerinden edildiler. Geçtiğimiz elli sene boyunca, ada yerlileri ve onların varisleri bu kararı bozmak adına düzinelerce hukuki yola başvurdular. Genel olarak konuşulduğunda bu tarz trajediler -dünyanın uzak bölgelerinde yaşanan- antropologların, tarihçilerin uluslararası

hukukçuların araştırmalarına rağmen Uluslararası İlişkilerde göz ardı edilmiştir.

Aklıma gelen ikinci bir nokta ise, bu problemleri dile getirenlerin gücüydü. Literatürde-ve artarak sosyal bilimlerde-buna "ses meselesi" denir. Bu kavram, kimin konuşmaya hakkı olduğunu, nasıl bu hakka sahip olduklarını ve neden bu şekilde olduğunu açıklar. Uluslararası ilişkiler kısmında ise, ne yazık ki, ses meselesi feministlerin çığır açıcı bir şekilde disipline kazandırmalarına rağmen nadiren önemli bir konu olarak ele alınır. Feministler bu konuyu kadınların uluslararasını nasıl erkeklerden daha farklı şekillerde deneyimlediğini ve oluşturulmasında katkıları olmasına ve bunun da devam etmesine rağmen nasıl susturulduklarını teşhir ederek açıklamışlardır.

Iffley Road'daki iki işaret Bannister'ın zaferini ifade eder. Bunlardan ilki, taş bir kapı sövesinin üstünde durur ve bilgilendirme amaçlıdır. Üstünde "*Burada Iffley Road koşu yolunda 6 Mayıs 1954 tarihinde ROGER BANNISTER ilk defa bir mili dört dakika altında koşmuştur. Oxford Üniversitesi.*" yazar. İkincisi ise Iffley Road'a bakan tahta çitin üstüne konumlandırılmıştır. Oxford Üniversitesi'nin arması altında "*Burada 6 Mayıs 1954'te, Roger Bannister 3 Dakika 59.4 saniye ile Dünya Mil rekorunu kırmıştır. Dört dakikanın altında koşulan ilk mil.*" yazar. İlk işaret bilgilendiriyorsa, ikincisi Bannister'ın başarısını doğrular niteliktedir. Burada, zamanın uzayı tarihsel fethinde, belirsizliğe yer yoktur.

Birkaç şey hakkında net olmama izin verin. Tabi ki Iffley Road ilk "zamanlı", "ispatlanmış" veya ölçülmüş dört dakikanın altında koşulan milin gerçekleştiği yerdi. Ancak -işte tam bu

yüzden, her bilgi formunda olduğu gibi, Uluslararası İlişkilerde eleştirel düşünce önemlidir- insan tarihi boyunca hiç kimsenin, hiçbir yerde o mesafeyi dört dakika altında koşmamış olması pek olası değil. Tabi ki, medikal bilimin öngördüğü gibi belli fizyolojik özelliklere sahip olan insanlar aynı mesafeyi o özelliklere sahip olmayanlardan hızlı koşabilir. Benim uluslararası ilişkilere duyduğum minnettarlığın anlaşılması adına, bu işaretler beyaz, batılı ve erkek egemen dünyanın içinde gizli. İşte bu dünya benim içimde doğduğum ve yetiştiğim dünya. Bu dünyanın dışında hiçbir şeyi tanımama gerek yok. Ve bu durum 1950'lerin başındaki geç imperyal zamanların, ya da Bannister'ın o meşhur mili koşmasının, Batı dışındaki yerlerde pek de bir anlamı veya ilgisi yok.

Her ne kadar bu tarz önyargılara diş gösterilmesi gerekse de geleneksel Uİ'nin Batı dışı dünyayı inkârı bir sanat tarzına çevirmesi bunu zorlu kılmaktadır. Birçoklarına göre, uluslararası ilişkilerin çalışma alanları resmi bir akademik disiplin olarak ortaya çıktığı yirminci yüzyılın başlarındaki ırk, sınıf ve cinsiyet çalışmalarına ipotekli bir şekildedir. Bunun sonucu olarak dünyanın birçok bölgesinde, uluslararası ilişkiler bir "mutant" disiplin olarak adlandırılır (Vale, 2016a). Bunun sebebi olarak ise uluslararası ilişkilerin egemen sınırlar altında yaşayan insanların günlük hayatlarını açıklayacak kavramsal bir kapasitesinin olmadığı gösterilir. Ve yine bunları koyabileceğimiz yeterli bir kategori olmadığından, uluslararası ilişkiler de aynı kavramları anlayamaz.

İmparatorluğun hizmetkarı

Iffley Road'daki işaretlerin öne sürdükleri ve otoritenin sesinin toplumda düzeni nasıl sağlayıp sürdürdüğü arasında açık bir

ilişki vardır. Iffley Road örneğinde, otorite iddiası ve tarih yazımı Britanya'nın otoritesini hızlıca değişen dünyada bir pozisyona koymayı amaçlar. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Birleşik Krallık, ABD'nin yükselen savaş sonrası profilinin altında küresel anlamda pozisyonunu almak için ağırlığını koymak istemiştir. Roger Bannister'ın başarısı ve dünyanın sayılı üniversitelerinden biri olan Oxford'dan alınan otorite bunu yapmanın bir yoluydu. O dönemde, dört dakikalık mil tıpkı kendisinden bir yıl sonra gerçekleşen Everest'in zirvesine yapılan keşif yolculuğu gibi Birleşik Krallık'ı uluslararası alanda yeniden konumlandırma isteğiyle bağlantılıdır.

Britanyalıların dünyada yaşadıkları bu ikilemi dönemin ABD Dışişleri Bakanı Dean Acheson tarafından "*Büyük Britanya bir imparatorluk kaybetti ve kendisine henüz bir rol bulamadı*" (1962) sözleriyle açıklanmıştı. Artık bir imparatorluk gücü olmasa da Birleşik Krallık'ın dünyanın yeniden düzenlenmesindeki payı- ve aynı zamanda uluslararası ilişkilerle birlikte nasıl organize edildiği ve çalışıldığı- kültür ve dil etkenleriyle devam etmektedir. Ancak öyle görünüyor ki bu durum, biraz aksi yollarla devam etmekte. Bu sonuç 1960lı yılların sonunda o dönem Aden kolonisinin (günümüzde Yemen'in bir bölgesi) valisi olan Richar Turnbull tarafından öngörülmüştü. Turnbull bu durum üzerine gelecekte kabine bakanı olacak Denis Healey'e şu sözleri söylemişti; Britanya imparatorluğu sonunda tarih dalgaları altında battığında geriye sadece iki anıt bırakacak: bir tanesi Futbol diğeri ise "*Kahretsin!*" deyişi (Healey 1989, 283). Her ne kadar bunun gibi kaba bir tabir Uluslararası İlişkilerde çok nadir duyulsa da Britanya'nın kültürel emperyalizmi halen disiplinde etkilerini sürdürmekte ve neden İngilizcenin bu disiplinin dili olduğunu

açıklar niteliktedir. Birleşik Krallık'ın değil ama ABD'nin daha büyük etkisiyle küresel kültürde de gitgide İngilizce'nin ağırlığı hissedilmektedir. Bu durum bizlere uluslararası ilişkiler ve modernite arasındaki başka bir ilişkiyi göstermektedir. Uzay ve zamandan sonra modernleşmenin üçüncü aracı olan dil. Tıpkı diğer ikisi gibi, İngiliz dili dünyaya dahil olma ve dışarda kalma ve onun uluslararası ilişkiler tarafından çalışılması noktasında sınırları yerleştirmektedir.

Dilin ve kültürün uluslararası ilişkilerin gelişmesindeki yeri ise yumuşak güç kavramıyla açıklanmıştır (Nye 1990). Bu konsept kültür konusunu uluslararası ilişkilerin merkezine doğru çekmiş ancak dilin boyutları konusunda sessiz kalmıştır. Bunun sebebi ise, daha önce de belirttiğimiz gibi, İngilizce "küresel dil" olarak ilan edilmiş ve bu nedenle dünyanın işleyişine dair görüşleri objektif olarak nitelendirilmiştir. Ancak hiçbir dil tarafsız değildir. Uluslararası ilişkilerde ve tabi ki diğer sosyal bilimlerde bir dilin baskın olmasının getirdiği kısıtlamalarla ilgili iki argüman öne sürülmüştür. Bunlardan ilki Avusturyalı filozof Ludwig Wittgenstein'ın fikirlerinden -özellikle dilin kavramsal limitleriyle ilgili- ve onun "*dilimin sınırları dünyamın sınırları demektir*" sözlerinden yola çıkmıştır. Her ne kadar dil hakimiyeti sosyal dünyaya girmenin bir yolu ise de kelime haznesi o dilin anlayışının sınırlarını çizer. İkinci olarak, eğer İngilizce uluslararası ilişkilerin dili olmaya devam ederse, disiplin yalnızca küresel bir elitin etki alanı olmakla kalmayacak, aynı zamanda bu dili bilenlere hizmet verme konusundaki uzun geçmişini devam ettirecektir. İngilizce bilgisine sahip olmayanlar uluslararası ilişiklilerden dışlanır ya da disipline İngilizcede profesyonel bir yeterlilik sağladıklarında girebilirler. Bu tam anlamıyla ayrımcılıktır.

Aynı zamanda İngiliz dilinin kendi kelime haznesisin dışında yer alan konseptleri tam olarak anlayamama problemi de vardır. Örneğin Sanskritçedeki "dharma" kelimesi İngilizceye "religion" (din) olarak çevrilmiştir ancak dharma Hint kozmolojisinde Hristiyanlıktaki gibi kutsal veya dini bir biçimde buyrulmamış haklar, görevler, hukuk gibi birçok pratiğe işaret etmektedir. Uİ'nin kelime haznesindeki "devlet", "medeniyet" ve "düzen" gibi birçok kavram da bazen çeviri içinde kaybolmaktadır.

Dünya-oluşumu

Disiplinle ilgili en büyük kurallardan biri Uİ'nin tarafsız bir restorasyon aracı olduğu için kutlanması gerektiğidir Uİ, dünyayı "yaratmak" tan ziyade onu aslını bozmadan şekillendirir (Kissinger 1957). Bu mantığa göre, disiplin, savaştan harap olmuş bir dünyanın disiplinin bilimi tarafından restore edilebileceğine dair yararlı araçlar –ve bazen umut dolu bir kalp– sağlamaktadır. Ancak burada da karşıt bir görüşe ihtiyaç olduğu düşünülmektedir. Bu iyimserlikte büyük ölçüde eksik olan birbiriyle bağlantılı şu sorulardır: Dünyayı yeniden inşa etme hakkına kim sahiptir ve herhangi bir yeniden yapılanma kimin çıkarlarına hizmet edecektir? Bu sorular, daha önceki şu üç olayda uluslararası toplumu kurmaktan veya yeniden oluşturmaktan sorumlu olanlar için sorun oluşturmamıştır: Güney Afrika Savaşı'nın sonunda (1899 – 1902); Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda (1914 – 1918) ve İkinci Dünya Savaşı'nın (1939 – 1945) sonunda. Elbette, bu anların her biri, sonrasında gelebileceklere dair umut duyguları ile iç içe geçmiş bir çaresizlik zamanı olarak sunulmuş; her biri hem yerel hem de küresel olmak üzere belirli bir siyaset

biçimiyle işaretlenmiş ve o anın kelime dağarcığı tarafından tutsak edilmiştir. Şimdi sırayla her bir olayı ele alalım.

Güney Afrika Savaşı (İkinci Boer Savaşı olarak da bilinir), Afrika topraklarında Birleşik Krallık ile Afrikanerler olarak bilinen Avrupa kökenli halklar arasında yapılmıştı. Bunun nedeni, Vestfalya devlet yapısının –ve çevresinde gelişen diplomatik rutinlerin– Avrupa'nın kalbinden Afrika'ya göç etmiş olmasıdır. Bu durum, yabancı bir sosyal form olan modern devletin yeni bir kıtada konumlandırılmasına yönelik birçok mücadelenin sonucuydu. Son çalışmaların da gösterdiği gibi Güney Afrika Savaşı'ndan sonra dünyanın oluşumu, o zamanlar egemen uluslararası örgütlenme biçimi olan Britanya İmparatorluğu'nun yeniden örgütlenmesiyle ilgiliydi. Egemen kimliği neyin oluşturduğuna dair anlayışların, imparatorluk ortamından, öncelikle Birinci Dünya Savaşı'nı izleyen yıllarda Britanya ile yerleşimciler tarafından yönetilen dört vasal - Avustralya, Kanada, Yeni Zelanda ve Güney Afrika- arasında öne çıkmış bir tür olan "uluslar-arası" mübadele türüne doğru kaydırılması fikri dikkat çekmişti. Diğer üç sömürge ülke, yerel ve uluslararası olanın sorunsuz bir şekilde yeniden düzenlenebileceğini gösterdiyse, Güney Afrika –farklı halklarıyla birlikte– gelecek dağınık dünyanın habercisiydi. Dolayısıyla, imparatorluk dönemi teorisyenleri için, Güney Afrika'daki kolonilerin tek bir Güney Afrika devleti olarak yeniden düzenlenmesi, imparatorluğun parçalanması için bir modelin habercisi oldu. Bu nedenle, seçilen yol, bir imparatorluk kardeşliği görünümünde egemenliğin önemine işaret eden bir sistem olan "organik birlik" fikriydi – modern terimlerle, çok taraflılığın belirli bir türüydü.

Beyazların hüküm sürdüğü Hindistan'ın bu düzene daha sonra dahil edilmesi İngiliz Milletler Topluluğu ile gerçekleşecektir. Bunun dışında, 1930'larda, bazen "Dünya Devleti" olarak adlandırılan, beyazların egemen olduğu bir "Dünya Topluluğu" fikri doğdu (Curtis 1938). Düşünce suçu -bunun için başka bir ifade yoktur- bu dünya yapımında, enternasyonalin tüm hayallerinin "vesayet" dışında diğer ırksal grupları dışlamasıydı. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra, bu statü, Darwinist merdivenden daha aşağıda olduğu düşünülenlerin çıkarları doğrultusunda yabancı alanları kontrol etmek için "güvenilebilecek" devletlere verildi (Curtis 1918, 13). Bu hareketin mirasının, Uluslararası İlişkilerde akademik bir disiplin olarak keşfedilmemiş büyük bir hikaye olmaya devam ettiği çünkü bu mirasın, zenginlik, ırk ve cinsiyetin sağladığı optikle enternasyonali tanımlamanın küstahlığından müzdarip olduğu düşünülmektedir.

Uİ bilimine göre, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra dünyanın restorasyonu kutsal bir zemindir. Disiplinin bilinen hikayesi, uluslararasılığın bilim olarak nasıl kodlanarak daha iyi bir dünya inşa edeceğidir. Uluslararası İlişkiler disiplininin kurumsallaşması, şu anda Galler'deki Aberystwyth Üniversitesi'nde Amerika'nın yirmi sekizinci başkanı Woodrow Wilson'un adını taşıyan bir akademik başkanlığın kurulması ile gerçekleşti. Ken Booth'un (1991, 527-8) belirttiği gibi, "David Davies 1919'da Aberystwyth'de Uluslararası Politika Departmanı'nı kurduğunda, her yerde bu disiplinin oluşmasında yardımcı oldu." Amerika Birleşik Devletleri'nin diz çökmesi Amerika'nın "tüm savaşları sona erdirmek için savaşı" sona erdirmede disiplinin kurulmasının önemini kabul ettiğini göstermektedir. Wilson sadece zafer kazanmaya yardım

etmekle kalmadı, aynı zamanda Milletler Cemiyeti'ni uluslararası barışın geleceğini güvence altına almak için bir araç olarak sundu. Ancak uluslararası barış Milletler Cemiyeti ile gerçekleşmeyecekti. 1930'lu yıllarda Cemiyet, bir başka savaşın – bu disiplinin etrafında şekillendiği erken Uİ idealizmi – perişan olmasını engelleyemedi. Bu kararın hem kurumsal hem de teorik olarak başarısızlığı, Uluslararası İlişkiler tarih yazımında iyi bir şekilde belgelenmiştir.

Yeni bir dünyanın inşası, esas olarak, serbest ticaret, güçlü hükümet ve çok taraflılıkla birleştirilebilecek gömülü liberalizm fikri yoluyla aranmıştır (Ruggie, 1982). Ancak şu uygunsuz gerçek kendini sağlamlaştırmaya devam etmekteydi: küresel apartheid. Büyük barış konseylerinde, dünya kuruculuğunun dış kesimlerinde yer alan ve Uluslararası İlişkilerin kurucu pazarlığı tarafından dışlananların sesleri yoktu. Büyük barış konseylerinde, dünya yapımının dış kesimlerinde yer alan ve Uluslararası İlişkiler'in kurucu anlaşmalarından dışlananların sesleri yoktu. Gerçek şu ki, egemenlik ve onun devlete sunduğu güç, yalnızca doğuştan ve ten renginden ayrıcalıklı olanlar için mevcuttur. Dışlananları anlamanın bilimsel görevinin Uluslararası İlişkiler için değil, özellikle Uygulamalı Antropoloji olmak üzere diğer akademik disiplinler için olduğu düşünülmektedir (bkz. Lamont 2014).

Uİ disiplini, uluslararası sistemin Amerikan idealizminin zaferine borçlu olduğunu savunmaktadır. 1940'larda Amerikan izolasyonizminin sona ermesi, dünyanın en güçlü ülkesini, yerleşimcilerin Kuzey Amerika'ya yayılmaya karar verildiği on dokuzuncu yüzyıl inancına dayanan "aşikâr kaderi" nin yeniden doğuşuna çağırdı. Bu inanç, Maryland eyaletindeki Demokratik

partiden William F. Giles'ın 1847'de yaptığı şu alıntı ile beyaz ırkın üstünlüğü anlayışıyla ortaya çıkan bir inançtı:

> *"Okyanustan okyanusa yürümeliyiz. ... Teksas'tan doğruca Pasifik Okyanusu'na yürümeli ve sadece onun kükreyen dalgasıyla sınırlanmalıyız. ... Beyaz ırkın kaderi, Anglosakson ırkının kaderidir."*
>
> (Zinn 1980, 153)

Şimdi çağrı, ulusal yapıda teknoloji, şiddet ve kendine inanç ile başarılanın uluslararası yapıda sağlanması yönündeydi. Geleceğe yönelik bu umutlar, özellikle Amerikan kültürünün artan gücü aracılığıyla aktarılmaktaydı. Bu düşüncenin ilettiği "özgürlük" duygusu bulaşıcıydı ve sömürgeleştirilmiş olanlar da dahil olmak üzere giderek tüm alanlara yayıldı. Özgürlük duygusu bu şekilde yayılırken, Hintli sosyal teorisyen Ashis Nandy'nin (2003, 1) belirttiği gibi, dünya çapında bir "iyimserlik dönemi" ni teşvik etti. İlginç bir şekilde, özgürlük fikrinin tüm kutlamaları için söylem, modern tarihin tek başarılı köle devrimi ve siyahların devlet kurmasının, diplomasi yürütmesinin ve özgürlük uygulamasının güçlü bir örneği olan Haiti Devrimi'nin (1791-1804) öyküsü ile korkunç bir hafıza kaybına uğramıştır.

Ancak Amerikan iyimserliği ve vaat ettiği gelecek, doğanın bilim tarafından fethinin dünyaya çok şey getirmeyi vaat ettiği çağda ortaya çıkmıştır. Bugün Amerika'nın baş bilim adamı Vannevar Bush'un İkinci Dünya Savaşı'nın son yıllarında doğa bilimi olarak adlandırdığı (1945) "sonsuz sınırın" nasıl karşılandığını küçümsemek zordur.

Açıkça görülmektedir ki, Japonya hükümdarının teslim çığlığı, bilimin Japonya halkına ve dünyaya ne sunduğuna dair farklı anlayışların habercisi olsa da bilimin en önemli ürünü olan atom bombası savaşı sona erdirmiştir. Nagazaki'ye ikinci bomba atıldıktan sonra konuşan Hükümdar Hirohito şu sözlerle teslim olmuştur: "*Dayanılmaz olana katlanmaya ve çekilmez olanı çekmeye karar verdik*."

Geleneksel Uluslararası İlişkiler tarihinde hem siyasetin hem de bilimin –hem kendi başlarına hem de birlikte hareket ederek– dünyanın her yerindeki halkların kurtuluş arzusunu hızlandırdığı ve böylece resmi sömürgeciliği sona erdirdiği söylenebilir. Bu durum görünüşte böyle olmasına rağmen özgürlüğün erişimi bir kez daha egemen devlet içinde tesis edilmiştir. Özgürlük eğer 1945 sonrası Amerika'dan ilham alan dünyanın bir boyutuysa, bu özgürlük yapım aşamasındaki yeni dünyayı yönetmeyi amaçlayan bir dizi uluslararası bürokrasi tarafından tamamlanmıştır. Böylece egemen devletler, – hem yeni bağımsızlığını kazanmış hem de köklü olanlar – teknik bilgi birikimi ve sosyal kontrol teknikleriyle modernitenin ısrar ettiği bürokratik otoriteye doğru çekildi. Bu nedenle, oluşma aşamasındaki uluslararası topluluk, antropologların "yönetilen topluluk" –hem devletlerin hem de bireylerin özgürlüklerini kutlasalar bile kontrol edilebilecekleri– dediği şey olarak ortaya çıkmıştır.

Böylece, bu yönetilen toplulukta, 1945 sonrasının ünlü çok taraflı yapıları – Birleşmiş Milletler ve Bretton Woods ailesi; Uluslararası Para Fonu; Dünya Bankası ve Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması – zaman zaman hak temelli bir söylem içinde gizlenmiş olsalar bile kurumları kontrol etmekteydiler. Bu durumun ilk örneği, veto yetkisinin beş

devlete –Çin, Fransa, Rusya, Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri– verildiği BM Güvenlik Konseyi idi. Zaten avantajlı bir grubun çıkarına (veya çıkarlarına) yönelik herhangi bir tehdidi kontrol etmeyi amaçlayan bu "geçersiz kılma gücü", ölümcül derecede eşitsiz ve büyük ölçüde adaletsiz olan uluslararası bir yapının sembolü olmaya devam etmektedir.

Akademik Uluslararası İlişkilerde ise 1945'ten sonra dünyanın yeniden inşası, Amerika Birleşik Devletleri'nin "özgür dünyanın lideri" olarak karşılaştığı zorluklar için Avrupa "anlayışlarını" nasıl benimsediğinin ve uyarladığının hikayesidir. En az 64 birinci nesil göçmen akademisyenin (çoğu Almanya'dan) Amerika Birleşik Devletleri'nde Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler öğretmesi gibi kanıtlar bu açıklamayı desteklemektedir. Bu birinci nesil göçmen akademisyenlerin yarısından fazlası – Uİ'ye yön veren Hans Kelsen, Hans Morgenthau, John Herz ve Karl Deutsch gibi isimler de dahil olmak üzere – hukuk alanından gelmiştir. Bu akademisyenlerin aktardıkları dünyanın döngüsü – kültür, diplomasi, hukuk – özünde beyaz, Batılı ve erkek olarak kaldı. Disipliner Uluslararası İlişkilerde Batılı olmayanların, en önemli iki konuyu – dekolonizasyon ve ırkçılık – teorik kaygılarından çıkararak kasıtlı olarak susturulduğu düşünülmektedir (Guilhot 2014). Viyana'da doğan rahmetli Stanley Hoffman'ın Uİ'nin "Amerikan Sosyal Bilimi" (1977) olduğunu ilan etmesine yol açan durumun da bu miras olduğu söylenebilir.

Nükleer silahların korkunç – ama tamamen tarihsel – ortaya çıkışı, şüphesiz Uİ içindeki etik kaygıları uyandıran soruyu gündeme getirdi. Bu sorulardan en önemlisi ile tarihin yolu çoktan kesişmiştir: İnsanlık gezegeni yok edebilir mi? Bununla birlikte, bu konuda önemli olması gereken ancak asla

sorulmayan veya cevaplanmayan karşı olgusal soru ise şudur: Amerika Birleşik Devletleri beyaz bir Batı ülkesine atom bombası atar mıydı? Uluslararası İlişkilerin merkezinde beyaz üstünlüğünün ideolojisi olduğu – ve hala da öyle olmaya devam ettiği – söylenebilir. Bu ideoloji, yalnızca Avrupalıların – ve noktayı netleştirmek adına, beyazların – tarihin "içinde" yaşadığı ve Ashis Nandy'nin (2003, 83-109) savunduğu gibi diğer herkesin tarihin "dışında yaşadığı" anlayışıyla desteklenmektedir.

Yukarıda bahsedilen bu üç yeniden yapılanma anı – Güney Afrika Savaşı, Birinci Dünya Savaşı'nı sona erdiren 1919 Paris Barış Konferansı ve 1945'te İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesi – dünyanın yeniden yapılanmasını temsil ediyorsa, peki ya Soğuk Savaş'ın sona ermesi neyi temsil etmektedir? Soğuk Savaş'ın sona ermesinin, enternasyonalin doğası ve fikrinin çok beklenen kökten yeniden düşünülmesinden çok bir süreklilik olduğuna inanmamak zordur. Soğuk Savaş'ın sona erdiği bu an, kesinlikle küreselleşme kelimesinin yeni ufuklar vaat ettiği yeni bir kelime dağarcığı ile işaretlendi. Ancak, bu an kısa sürede içerisinde neoliberal ekonominin kutlanması için bir şifreleme ve Francis Fukuyama tarafından "tarihin sonu" olarak nitelendirilen "zayıf" bir demokrasi biçimi haline geldi (Fukuyama 1989). Esas itibariyle Fukuyama, liberal demokrasi ve kapitalizmin kendisini diğer sosyal sistemlerden üstün olduğunu kanıtladığını savundu. Bu teori, utanç verici bir şekilde Soğuk Savaş'ın sona ereceğini tahmin edemeyen Uluslararası İlişkiler akademisyenleri tarafından benimsendi. Uluslararası İlişkiler teorisyenleri için Soğuk Savaşı karakterize eden iki kutupluluk, her iki süper güç için de istikrarlı bir sistemdi. Bu nedenle de bu akademisyenler, iki gücün de Soğuk

Savaşı sona erdirmesi için hiçbir neden göremediler. Tahmin edemedikleri şey ise Sovyet ekonomisinin Doğu Avrupa'daki boyun eğdirilmiş halkların yükselen muhalefetiyle eşleşen iç çöküşünün, Sovyet sistemini içeriden parçalayacağıydı. Bu parçalanma, Uluslararası İlişkiler teorisindeki kritik dönüşün Soğuk Savaş'ın sonlarında başlamasının ve Uİ'nin devletin ötesinde bireye bakmaya başlamasının nedenlerinden sadece biriydi.

Ancak, akademisyenler için yaşanan bu utançtan kısa bir süre sonra zafere bir dönüş oldu. Bir ABD başkanı, George H. W. Bush, Soğuk Savaşı "Batı'nın kazandığını" ilan etmesine rağmen bu bile yeterli değildi. Daha sonra gelecek olan realist düşüncenin bir öğrencisinin "medeniyetler çatışması" olarak adlandırdığı yeni bir meydan okumaydı. Buraya kişisel bir hikâye ekleyeyim. Soğuk Savaş'ın bitişini simgeleyen olay olan 1989'da Berlin Duvarı yıkıldıktan hemen sonra, dünyanın en büyük düşünce kuruluşlarından biri olan New York merkezli Dış İlişkiler Konseyi tarafından düzenlenen üst düzey bir panele katılmaya davet edildim. Ortak panelistlerin arasında, görev süreleri birbirini izleyen Amerikan kabinelerinin eski üyeleri, eski bir CIA yöneticisi ve Uluslararası İlişkiler topluluğundan birçok akademik aydın vardı. Birkaç toplantı sırasında bana, İslam'ın Amerika'nın "küresel çıkarlarına" bir tehdit olarak inşa edildiği ve hedef alınacağı daha net bir şekilde gözükmeye başladı. Bu tür bir düşünce, Irak ve Afganistan'da birbirini izleyen savaşlara ve tehlikeli bir şekilde, Uİ için bu tür "tehditlere" orantısız bir şekilde odaklanma eğilimine yol açan bir tür entelektüel bataklık yarattı. Bu durumun dünyanın nasıl oluşturulduğuna dair nasıl bir etkisi olacağı ileriki zamanlarda görülecektir.

Endüstriyel Uİ

Hiçbir akademik gelişmenin Uluslararası İlişkiler'in yakın tarihi üzerinde düşünce kuruluşlarının yükselişinden daha büyük bir etkisi olmamıştır. Elbette bu büyük bir iddia olduğu için bu noktaya kendi ülkemden kişisel bir hikâye eklememe izin verin. Apartheid sonrası yıllarda, Güvenlik Araştırmaları Enstitüsü (ISS) adlı bir düşünce kuruluşunun ortaya çıkışı, apartheid sonrası yılların umutlarını Nelson Mandela başkanlığının yüksek idealizminden güvenlik merkezli bir topluma doğru kaydırmıştır. Bu durum, yaklaşık on milyon çocuğun – %54'ün üzerinde – yoksulluk içinde yaşadığı bir ülkede gerçekleşmiştir. Başka yerlerde düşünce kuruluşları (bkz. Ahmed 2014), örneğin Amerika Birleşik Devletleri'nde İslam'a karşı savaşı savunmada ve Birleşik Krallık'taki Blair hükümetini 2003'te Irak'ın işgalini coşkuyla desteklemeye zorlamada kritik bir rol oynadı ve oynamaya devam etmektedir (bkz. Abelson 2014).

Düşünce kuruluşlarını Uİ'nin yapımında tarafsız ve ilgisiz taraflar olarak görmek yerine, onların ciddiye alınması gerektiği düşünülmektedir. Almanya doğumlu eleştirel düşünür Hannah Arendt'in (1970, 6) *Şiddet Üzerine* kitabında belirttiği gibi:

> *"Son on yılda hükümet konseylerinde bilimsel olarak düşünen danışman grubu üyelerinin giderek artan prestijinden daha korkutucu olan çok az şey vardır. Sorun, "düşünülemez olanı düşünecek" kadar soğukkanlı olmaları değil, düşünmemeleridir. Bu noktada sorun, bu üyelerin "düşünülemez olanı düşünecek" kadar soğukkanlı olmaları değil, düşünmemeleridir."*

Günümüzün ekonomik durumunda; nesnel bir analiz sağladığını iddia ederken aslında politik, ekonomik ve sosyal açıdan suç ortağı olan ve politika üzerinde bir veya başka bir pozisyon için baş kahraman olan düşünce kuruluşları “norm girişimcilerdir.”

Düşünce kuruluşları her zaman Uluslararası İlişkiler repertuarında, kelime dağarcığına hâkim olan, disiplin geleneklerini iyi bilen ve iyi eğitilmiş kuruluşlardır. Bu durumu kullanan düşünce kuruluşları hâkim olan meta-anlatıyı eleştirmeden yansıtarak mevcut politika modasını desteklemeye teşvik edilmektedir. Örneğin Soğuk Savaş sırasında Batı'daki düşünce kuruluşları, çalışmalarının çoğunda Sovyetler Birliği'nin (ve müttefiklerinin) ortaya koyduğu ve aynı zamanda farklı realist düşünce tonlarına gömülü olan “tehdidi” desteklemişlerdir.

Hac yolculuğumun başlarında bugünlerde kendisini ülkenin "uluslararası meselelerde önde gelen araştırma enstitüsü" olarak adlandıran Güney Afrika Uluslararası İlişkiler Enstitüsü (SAIIA) olan böyle bir düşünce kuruluşu için çalıştım. Ben orada çalışırken belki de kadrodaki iki akademik profesyonelden biri olmamdan dolayı böyle adlandırılmamaktaydı. Diğer profesyonel, eski bir Güney Afrikalı diplomat olan patronum John Barratt'tı. Uluslararası İlişkiler eğitimi almamasına rağmen Güney Afrika'da aynı zamanda tarih alanında da birinci dereceden mezun olduktan sonra Oxford'da modern tarih okumuştu. Çalışmamızın şifreleri, doğa bilimlerindeki uygulayıcıların yaptığı gibi “gerçeği” aramak olan “gerçekler” ve “nesnellik” ti. Bu bilim görüşüne göre bilgi tarafsızdı ve SAIIA'nın rolü, halkın kendi kararlarını verebilmesi için uluslararası ilişkilerde olabildiğince çok fikir sunmaktı. Bu durum, SAIIA'nın örnek olarak biçimlendirildiği

Londra'daki Kraliyet Uluslararası İlişkiler Enstitüsü'nün "politik olmayan" ruhundan kaynaklanmıştır.

1970'lerin Güney Afrika'sında bu politik olmayan konumu sürdürmek tuhaf gözükmekteydi. Apartheid hükümeti, sansürün üniversitelerde bile yaygınlaşmasıyla sonuçlanan iç muhalefete karşı sert önlemler almıştı. Örneğin, sürgüne gönderilen gruplar arasında Güney Afrika'nın kurtuluşu konusundaki şiddetli tartışmalara erişim bulunmamaktaydı. Daha da önemlisi, ülkenin siyah toplumunun çay servisi yapmak dışında SAIIA'nın yönetiminde ve işlerinde kesinlikle hiçbir sesinin olmamasıydı. 1970'lerde, SAIIA'nın klasik tarzdaki ana merkezinde toplanan ileri gelenlerinin, Apartheid'ın acımasız bölünmesinin diğer tarafındakilerin enternasyonal ile ilgili hayali, hatta deneyimleri olmadığının görüşünde olduklarını sık sık düşünmekteydim.

John Barratt, bu durum karşısında sık sık benim kadar hüsrana uğradı ve biz, çoğu kez başarısız olmak üzere, aradaki farkı aşmak için birçok çaba sarf ettik. SAIIA'nın kurumsal sponsorlarının bu çabalarla ne yaptığı bilinmemektedir. Bildiğim şey ise Güney Afrika'nın bağımsız siyah devletlere erişiminin apartheid politikasıyla uyumlu olup olmadığı ve yaptırımlar karşısında beyaz devletin Batı'ya karşı sorgusuz sualsiz bağlılığı konusunda kasıtlı olarak bir araya gelen beyaz liberallerin – ve o kadar da liberal olmayanların – birçok durumda kalkık kaşlarıyla yüzleştiğimdir (Vale 1989).

Burada durmamız ve Hannah Arendt'in şu endişelerine geri dönmemiz gerekmektedir: Düşünce kuruluşlarının çalışmalarından kim yararlanacaktır? Temelde finansman, iş sektörüyle ilişkilidir. Bu konudaki varsayım ise düşünce

kuruluşlarının çalışmalarının – yayınlar, kamuya açık yorumlar, konferanslar – sponsorlarının çıkarlarını ve statükoyu yansıttığıdır. Elbette, ben de dahil olmak üzere eleştirel akademisyenlerin birbirini izleyen dalgaları dikkat çekerken, SAIIA'nın orada çalıştığım zamanki muhafazakâr eğilimi, Güney Afrika iş dünyasının 1970'lerdeki çıkarlarının bir yansımasıydı. Paylaştığım bu kişisel deneyim, dört şeyi doğrulamaktadır. Birincisi, disipline erişim – Güney Afrika'da kesin olarak ama başka yerlerde de – kapalı bir dükkandı ve Uİ ise bu çerçevede elitist bir arayıştı. İkincisi ise kuşkusuz, derin sorular sorma ve günlük basında yaptığımız şeyi düşünme anlamında, konuşmalar belirli kelimelerle sınırlı ve eleştirel değildiler. Üçüncü olarak, belirli bir meta-anlatı olan Soğuk Savaş tüm analizleri çerçeveledi. Ancak başlıca ve dördüncü olarak kanıtlanan şeyin, düşünce kuruluşlarının, sosyologların "tam gözetim kurumları" olarak adlandırdıkları sıkı rejimleri, sıkı denetimi ve "rutin" mesleki davranış kurallarının olduğu kurumlar olduğudur. Birkaç yıl sonra, daha kozmopolit bir düşünce kuruluşu olan Londra'daki Uluslararası Stratejik Araştırmalar Enstitüsü'nde (IISS) araştırma görevlisi olarak biraz zaman geçirdiğimde bu gözlemler doğrulandı.

Soğuk Savaş sona erdiğinde, Uluslararası İlişkiler'in meta-anlatısı değişti. Bugün, liberal reformun "avantajlarına" dair neredeyse önceden paketlenmiş olan anlayış çoğu zaman basitçe ekonomik kemer sıkma için bir kod ve çağdaş düşünce kuruluşları için ticari stoktur. Neoliberal ekonomi hem yerel hem de uluslararası sosyal mühendisliğin bir aracı olarak disiplinin üzerinde giderek daha fazla gezinirken, güvenlik ve jeopolitik, Uluslararası İlişkilerin politika amacının temel beslenme biçimi olmaya devam etmektedir. Aslında, bu

kavramların birbirine bağlanması yeni bir şey değildir. Bu duruma en ünlü örnek (ancak Uluslararası İlişkiler çevrelerinde kötü bir şöhrete sahip olan ve gözden kaçan) Nixon yönetiminin Eylül 1973'te Şili'ye müdahalesidir. Demokratik olarak seçilmiş hükümete karşı yapılan bu darbe, Amerika Birleşik Devletleri'nin bu ülkeye yirmi yıllık doğrudan müdahalesinin neredeyse orta noktasında gerçekleşti. Soğuk Savaş anti-komünizmi tarafından yönlendirilen Birleşik Devletler, Salvador Allende'nin Marksist eğilimli hükümetini kontrol altında tutmaya kararlıydı. Sağ kanat tarafından gerçekleştirilen bu başarılı askeri darbe, 1975'ten itibaren güç toplayan ve neoliberal ekonomi politikalarına dayanan sosyal kontrol politikasının habercisiydi. Ancak bu darbenin daha yakın zamanlardaki enkarnasyonunda ütopik küreselleşme kisvesi altında, "neo-liberal bir kurumsal devralmanın… Amerika'nın dünyadaki merkeziyetini teyit ettiği" (Buell 2000, 310) duygusunun olduğu düşünülmektedir.

Düşünce kuruluşlarına ilişkin üç noktanın daha belirtilmesi gerekmektedir. Birincisi, disiplin popüler bir akademik konu haline geldikçe giderek daha fazla Uluslararası İlişkiler mezunu işyerine girmiştir ve düşünce kuruluşları bunun için önemli istihdam alanları oluşturmaktadır. Nitekim, düşünce kuruluşlarına dayanan akademik bir "endüstri" olarak Uİ hakkında konuşmak mümkündür. Bu durum üç noktadan ikincisi olan, düşünce kuruluşu, sponsorlar ve basın veya sosyal medya arasında üçgen bir ilişki olduğu ile bağlantılıdır. Son olarak ise, aynı dilbilgisi ve kelime dağarcığı ile eğitilmiş kişilerin etkileşimi, genellikle grup düşüncesi ve kapalı bir içeriden öğrenme terminolojisi üretmektedir. Neredeyse aynı fikirleri birbirlerine tekrarlamak için önceden belirlenmiş,

kapalı ve genellikle kendi kendini seçen – "uzmanlar" olarak adlandırılan – grupların ötesini görmek imkânsız hale gelmektedir. Bu uygulamalardan herhangi biri sağlam politika sonuçlarına elverişli midir? Bu nokta, 1980'lerin başında başlayan ve on yıl içinde Uİ'nin çeşitli alt alanlarına yayılan "kritik dönüşümün", Uİ'nin geleceğini ve yarattığı dünyayı anlamak için özellikle önemli olduğu yerdir. Eleştirel teorilerin gelişi, disiplindeki bir iç sığınağın teori ve pratiğini meşru bir şekilde sorgulamak için bir alan açmış ve kişisel olarak da kendi düşüncelerimi yansıtmama ve Güney Afrika'daki güvenlik teorisi ve pratiği hakkında araştırma soruları sormama kesinlikle olanak sağlamıştır (Vale 2003).

Her disiplinde ve yaşamın ve bilişin her alanında olduğu gibi, kesinlik kaynakları sürekli olarak sorgulanmalıdır. Uluslararası İlişkilerde de eleştirel bakış açıları bu sorgulamayı yapmak için alan oluşturmuştur. Profesyonel yaşamlarımızda – özellikle de Uluslararası İlişkilerde – daimî olan zorluk, hangi soruların entelektüel açıdan ilginç olduğunu anlamak ile dünyayı gerçekten daha iyi bir yer haline getirecek olan arasındaki boşluğu müzakere etmektir.

İletişim, yazışma, teknoloji

Teknoloji, Uİ'nin yarattığı dünyada önemlidir – her zaman vardır ve her zaman olacaktır. Bunun nedeni, teknolojinin dünyayı anlamamıza ve açıklamamıza ve aynı zamanda onu şekillendirmemize yardımcı olmasıdır. Bu nedenle, Orta Doğu'da ve başka yerlerde insanları öldüren insansız hava araçlarının geliştirilmesine yardımcı olan aynı tür teknolojinin, dünyanın uzak bölgelerinde daha etkili sağlık hizmetlerinin sunulmasını da sağlamasıdır. Günümüzde teknoloji – geri

dönülemez bir şekilde – akademisyenlerin ve öğrencilerin bilgiye erişim şeklini ve kabul edilebilir ve profesyonel bir şekilde işlenme ve yayınlanma şeklini değiştirmiş gibi görünmektedir. Bunun da nedeni ise teknolojinin, Uİ'nin yarattığı dünya anlayışından daha hızlı değişmesidir.

Teknoloji aynı zamanda Uİ'nin "malzemesini" sürekli olarak değiştirmektedir. Örneğin, Uluslararası İlişkiler ve küreselleşme fikri arasındaki karmaşık ve hala çözülmemiş ilişki, Uluslararası İlişkiler'in yeni teknolojilerin disiplinin temel ilkelerini – egemenlik, düzen, güç ve "enternasyonal" fikrinin kendisi – aşındırdığı gerçeğini anlamadaki başarısızlığından kaynaklanıyor olabilir.

Teknoloji, Uluslararası İlişkiler akademik disiplininin bir zamanlar doğa bilimleri uygulamalarından yararlanmayı umduğu, hakikat arayışına dair objektif tüm umutları nihayet paramparça etmiş olabilir. Uluslararası İlişkiler akademisyenleri, teknolojinin (medya, internet) uzak bir yerde düzenli olarak ölümlerin artığını bize hatırlattığı bir konuda objektifmiş gibi davranabilirler midir?

Uİ'nin anlayış ve rasyonalite sağlama taahhüdüne rağmen, teknoloji sosyal alanda kavramsal çatlakları genişletmiş gibi görünmektedir. Ben bu kelimeleri yazarken bu düzenin aşınmasının ve ardından gelecek baş ağrılarının sonu gelmeyecek gibi görünmektedir. Uİ'nin meşgul gündemine aninde etki eden ve teknoloji tarafından üretilen üç sorunu düşünelim. Birincisi, Zika, Ebola ve HIV / AIDS gibi virüsler yayıldıkça, değişmeyen soru teknolojinin bunu durdurup durduramayacağıdır. İkincisi, ideolojik mesajını teknolojinin biçimlendirdiği paketler halinde şekillendiren IŞİD, hasara yol

açmaya ve küresel olarak destekçi çekmeye devam etmektedir. Son olarak ise küresel para sistemi, bitcoin – teknolojinin, küresel düzeyde paranın ne olduğunu ve olabileceğini yeniden tasarlaması – tarafından adeta şaşkına uğramıştır.

Uluslararası İlişkilerde bir hikâye anlatma geleneği olan devlet, egemenlik ve uluslararası sistem sona mı ermektedir? Daha önceki zamanlarda, mektupların ve direktiflerin merkez ve çevre arasında yavaş ulaşımından dolayı uluslararasılaşma yavaş ve ağırdı. Ancak bugün bu anlık bir süreçtir – uluslararasılaşma sağlandıktan sonra bitler, baytlar ve bloglar tarafından yeniden oluşturulabiliyor. Disiplin, Uİ'nin geleceğine yapılacak bir yatırım olan bu yeni bilme biçimine – çeşitli formatlarda sunumu ve açık erişimiyle bu bölümün geçtiği kitabı üreten – yanıt vermek konusunda zorlanmaktadır.

Sonuç

Bu bölümün başında bahsedilen ve bir İngiliz Metodist bakanı olan W.L. Watkinson tarafından öne sürülen söyleme geri dönerek, Uluslararası İlişkiler'in "oluşumu" konusundaki düşüncelerimi sonlandırıyorum. Bu özlü söz aynı zamanda Uluslararası Af Örgütü'nün bir ilkesidir. Başlıktaki "kesişmeler" fikri, başlangıçta yaptığım, kişisel, profesyonel ve politik olanın benim 40 yıldan fazla bir süredir Uluslararası İlişkiler yaklaşımımda iç içe geçtiği yönündeki itirafımdan geliyorsa, başlıktaki diğer imge Uİ'nin – özellikle eleştirel modunda – genellikle çok karanlık yerlere ışık saçan bir mum türü olduğu inancını özetlemektedir.

Uluslararası İlişkiler disiplinini takip eden bir paradoks vardır: Barıştan söz ederken, dünya görüşünün merkezinde yer alan

egemenlik ilkesi, dağınık ve çoğu zaman çok şiddetli sosyal ilişkilere dikkat etmektedir. Bu sayfalar, bu sosyal ilişkilerin yapımında ve yeniden kurulmasında kirletilmemiş hiçbir yer olmadığını ileri sürmektedir; bu nedenle de Uİ'nin, ödün vermekten, tavizden veya uzlaşmanın sıcak nefesinden kaçabileceği bir alandan yoksun olduğu düşünülmektedir. Bununla birlikte, bu kitabın sayfalarının ötesinde yatan görev, bize öğretilen her şeye rağmen, bunun hala büyük ölçüde keşfedilmemiş bir dünya olduğunu kabul etmektir. Bu dünya, sonsuz olasılıkların ve büyük umutların bulunduğu bir yer olmaya devam etmektedir.

Kaynakça

Abelson, D. E. (2014) Old world, new world: the evolution and influence of foreign affairs think-tanks, *International Affairs* 90(1): 125–42.

Acharya, U. D. (2008) War On Terror or Terror Wars: The Problem in Defining Terrorism, *Development Journal of International Law and Policy* 37(4): 653–79.

Acheson, D. (1962) Our Atlantic Alliance: The Political and Economic Strands, Speech at the United States Military Academy, West Point, New York, USA, 5 December.

Ahmad, M. I. (2014) *The Road to Iraq: The Making of a Neoconservative War*, Edinburgh: Edinburgh University Press 1–256.

Appleby, R. S. (2000) *The Ambivalence of the Sacred: Religion, Violence and Reconciliation*, Lanham, MD: Rowman & Littlefield.

Americans for Tax Fairness (2014) *Walmart on Tax Day: How Taxpayers Subsidize America's Biggest Employer and Richest Family*. Washington, DC: Americans for Tax Fairness, www.americansfortaxfairness.org/files/Walmart-on-Tax-Day-Americans-for-Tax-Fairness-1.pdf

Anderson, C. (2004) *The Long Tail*, http://www.wired.com/2004/10/tail/

Arendt, H. (1970) *On Violence*, London: Allen Lane.

Asad, T. (2003) *Formations of the Secular: Christianity, Islam, Modernity*, Stanford, CA: Stanford University Press.

Bacevich, A. J. (2016) *America's War for the Greater Middle East*, New York: Random House.

Beck, G. L. (2012) *Sonic Liturgy: Ritual and Music in Hindu Tradition*, Columbia, SC: University of South Carolina Press.

Berger, P. L. (1999) The Desecularisation of the World: A Global Overview, In Peter L. Berger (ed.) *The Desecularisation of the World: Resurgent Religion and World Politics*, 1–18. Grand Rapids, MI: Eerdmans.

Blackwood, L. & Hopkins, N. ve Reicher, S. (2013) *Muslim Encounters at Airports: the production of disengagement*, www.sipr.ac.uk/downloads/AnnRep2011/Muslim_encounters.pdf

Blakeley, R. and M. Raphael (2016) Understanding Western State Terrorism, In R. Jackson (ed.) *Routledge Handbook of Critical Terrorism Studies*, ch. 15. Abingdon, UK: Routledge.

Booth, K. (1991) *Security in anarchy: utopian realism in theory and practice*, International Affairs 67(3): 527–45.

Branch, J. (2014) *The Cartographic State: Maps, Territory and the Origins of Sovereignty*, Cambridge: Cambridge University Press.

Broad, W. J. ve Peçanha, S. (2015) The Iran Nuclear Deal: A Simple Guide. *International New York Times*, www.nytimes.com/interactive/2015/03/30/world/middleeast/100000003603418.mobile.html

Bronner, S. J. (ed.) (2011) *Revisioning Ritual: Jewish Traditions in Transition*, Oxford: Littman Library of Jewish Civilisation.

Bruce, S. (2002) *God is Dead: Secularisation in the West*, Malden, MA: Blackwell.

Buchheit, P. (2013) Apple, Walmart, McDonald's: Who's the Biggest Wage Stiffer?, *AlterNet*. www.alternet.org/labor/applewalmart-mcdonalds-whos-biggest-wage-stiffer

Buell, F. (2000) Ashis Nandy and Globalist Discourse. In Vinay Lal (ed.) *Dissenting Knowledges, Open Futures: The Multiple Selves and Strange Destinations of Ashis Nandy*, New Delhi: Oxford India Paperbacks, 309–34.

Bush, Ray (2010) *Food Riots: Poverty, Power and Pr*otest, Journal of Agrarian Change 10(1): 119–29.

Bush, V. (1945) *Science, the Endless Frontier. A Report to the President on a Program for Postwar Scientific Research*, Washington: Office of Scientific Research and Development, 1–256.

AlterNet: Labor Kısmı, 28 Temmuz 2013. www.alternet.org/labor/apple-walmart-mcdonalds-whos-biggest-wage-stiffer

Bull, H. (1977) *The Anarchical Society*, New York: Columbia University Press.

Chapman, Roger and James Ciment (eds). (2013) *Culture Wars in America: An Encyclopaedia of Issues, Viewpoints, and Voices*, London: Routledge.

Clifford, J. (1986) Introduction: Partial Truths. In J. Clifford and G. E. Marcus (eds) *Writing Culture: The Poetics and Politics of Ethnography*, 1–26, Berkeley: University of California Press.

Coggins, B. (2015) Does State Failure Cause Terrorism? An Empirical Analysis (1999–2008), *Journal of Conflict Resolution* 59(3), 455–83.

Coll, S. (2014, 24 Kasım) The Unblinking Stare: The Drone War in Pakistan, *New Yorker*. www.newyorker.com/magazine/2014/11/24/unblinking-stare

Collier, Paul (2008) The Politics of Hunger, *Foreign Affairs* 87(6): 67–79.

Cooper, A. F. (2010) Beyond the Boardroom: "Multilocation" and the Business Face of Celebrity Diplomacy. In Morten Ougaard and Anna Leander (eds) *Business and Global Governance*, 218–34, London and New York: Routledge.

Curtis, L. (1918) Windows of Freedom, *The Round Table* 8(3): 1–47.

Curtis, L. (1938) *Civitas Dei: The Commonwealth of G*od, London: Macmillan, 1–994.

Da Silva, J. G. & Del Grossi M. E. & De França C. G. (2011) *The Fome Zero (Zero Hunger) Program: The Brazilian Experience*, Brasilia: Ministry of Agrarian Development.

Davies, T. (2014) *NGOS: A New History of Transnational Civil Society*, London: C. Hurst & Co.

Dershowitz, A. M. (2003) *Why Terrorism Works*, New Haven, CT: Yale University Press.

Drezner, D. W. (2014) *The System Worked: How the World Stopped Another Great Depression*, Oxford: Oxford University Press.

Duhigg, C. & Bradsher K. (2012, 21 Ocak) How the U.S. Lost Out on iPhone Work. *New York Times*, www.nytimes.com/2012/01/22/business/apple-america-and-a-squeezed-middle-class.html?

Dunant, H. (1939) A Memory of Solferino, Reprint (ed.) Geneva: International Committee of the Red Cross.

Engelen, E. & Ertürk İ. & Froud J. & Johal S. & Leaver A. & Moran M. ve Williams K. (2012) *Misrule of experts? The Financial Crisis as Elite Debacle*, Economy and Society 41(3): 360–82.

Engelhardt, T. (2010) *The American Way of War: How Bush's Wars Became Obama's*, Chicago: Haymarket Books.

Evans, G and Newnham, R. (1998) *The Penguin Dictionary of International Relations*, London: Penguin.

Finnemore, M. & Sikkink, K. (1998) *International Norm Dynamics and Political Change*, International Organization 52: 887–917.

Firth, S. (2005) *Australia in International Politics: An Introduction to Australian Foreign Policy*, Sydney: Allen & Unwin.

Fox, J. & Sandler, S. (2004) *Culture and Religion in International Relations: Bringing Religion into International Relations*, New York: Palgrave Macmillan.

Fox, J. (2008) *A World Survey of Religion and the State*. Cambridge, MA: Cambridge University Press,

Fukuyama, F. (1989) The End of History?, *The National Interest* (Yaz): 3–18.

Gaddis, J. L. (1989) *The Long Peace: Inquiries into the History of the Cold War*, Oxford: Oxford University Press.

Gellers, J. C. (2015) Explaining the emergence of constitutional environmental rights: a global quantitative analysis, *Journal of Human Rights and the Environment* 6(1): 75–97.

Gholz, E. & Press, D. G. ve Sapolsky, H. M. (1997) Come Home, America: The Strategy of Restraint in the Face of Temptation, *International Security* 21(4): 5–48.

Guilhot, N. (2014) Imperial Realism: Post-War IR theory and Decolonisation, *International History Review* 36(4): 698–720.

Haider, N. (2011) *The Origins of the Shi'a: Identity, Ritual, and Sacred Space in Eighth-Century Kūfa*, New York: Cambridge University Press.

Hale, T. & Held, D. ve Young, K. (2013) *Gridlock*, Cambridge: Polity Press.

Hardin, G. (1968) *The Tragedy of the Commons*, Science 162(3859): 1243–8.

Haynes, J. (2012) Religion, Politics and International Relations: Change and Continuity, *Global Policy* 3(2): 251–2.

Healey, D. (1989) *The Time of My Life*, London: Penguin.

Hedges, C. (1999, 17 Ağustos) Leaders in Bosnia Are Said to Steal up to $1 Billion. *New York Times*, www.nytimes.com/1999/08/17/world/leaders-in-bosnia-are-said-to-steal-up-to-1-billion.html?pagewanted=all

Heisenberg, W. K. (1962) *Physics and Philosophy: The Revolution in Modern Science*, New York: Harper & Row.

Herre, R. & Feodoroff, T. (2014) *Case Dossier: Cambodia – Sugar Cane Plantations, Human Rights Violations and EU's 'Everything but Arms' Initiative*, Heidelberg: FIAN Germany.

Herrington L. & McKay, A. ve Haynes, J. (eds) (2015) *Nations Under God: The Geopolitics of Faith in the 21st Century*, Bristol: E-International Relations.

Hoffman, B. (1945) Quoted in B. Cosgrove, "Hiroshima and Nagasaki: Photos from the Ruins", *Time*, http://time.com/3494421/hiroshima-and-nagasaki-photos-from-the-ruins/

Hoffman, S. (1977) *An American Social Science*, Daedalus 106(3): 41–60.

Hoffman, B. (2006) *Inside Terrorism*, New York: Columbia University Press.

Hoover, Dennis and Douglas Johnston (eds) (2012) Religion and Foreign Affairs: Essential Readings, Waco, TX: Baylor University Press.

Human Rights Watch (2015) *World Report: Egypt*, www.hrw.org/world-report/2015/country-chapters/egypt

Huntington, S. P. (1993) The Clash of Civilisations?, *Foreign Affairs* 72(3): 22–49.

Jackson, R. (2011) *Contemporary State Terrorism*, Abingdon, UK: Routledge.

Jackson, R. (2014, 29 Mayıs) As Walmart Grows Globally, So Does Its Workforce, *Seattle Globalist*.

www.seattleglobalist.com/2014/05/29/walmart-grows-globally-so-does-worker-resistance/25891

Kaldor, M. (1999) *New and Old Wars*, Cambridge: Polity.

Kang, J. C. (2014, 18 Eylül) 'ISIS's Call of Duty'. *New Yorker*, www.newyorker.com/tech/elements/isis-video-game

Keck, M. & Sikkink, K. (1998) *Activists Beyond Borders*, New York: Cornell University Press.

Keohane, R. O. (2002) *The Globalisation of Informal Violence: Theories of World Politics, and the "Liberalism of Fear"*, Dialogue-IO 1: 29–43.

Keohane, R. O. (2016) *Interview with E-International Relations*, www.e-ir.info/2016/02/26/interview-robert-o-keohane/

Khrushchev, N. (1962) Quoted in 'Nuclear Test Ban Treaty', John F. Kennedy Presidential Library çevrimiçi, www.jfklibrary.org/JFK/JFK-in-History/Nuclear-Test-Ban-Treaty.aspx?p=2 (Erişim Tarihi: 12 Ocak 2016).

King, S. D. (2013) *When the Money Runs Out: The End of Western Affluence*, New Haven, CT: Yale University Press,

Kissinger, H. A. (1957) *World Restored: Metternich, Castlereagh, and the Problem of Peace*, 1812–1822, New York: Weidenfeld & Nicolson, 1–376.

Koh, H. H. (1997) Why Do Nations Obey International Law?, *Yale Law Journal* 106: 2599–659.

Kuhn, T. (1962) *The Structure of Scientific Revolutions*, Chicago: University of Chicago Press.

Lamont, M. (2014) Malinowski and the “Native Question”. Regna Darnell ve Frederic W. Gleach (eds) *Anthropologists and Their Traditions across National Borders*, 69–110, Lincoln, NE: University of Nebraska Press.

Linklater, A. (1998) *Cosmopolitan citizenship*, Citizenship studies 2(1): 23–41.

Lebow, R. N. (2003) *The Tragic Vision of Politics: Ethics, Interests and Orders*, Cambridge: Cambridge University Press.

Leftwich, A. (2004) Thinking Politically: On the Politics of Politics, In A. Leftwich (ed.) *What Is Politics: The Activity and Its Study*. Cambridge: Polity Press, 1–22.

Lowder, S. & Skoet, J. ve Singh, S. (2014, 14 Nisan) What Do We Really Know About the Number and Distribution of Farms and Family Farms in the World?, *ESA Working Paper*. www.fao.org/docrep/019/i3729e/i3729e.pdf

Nandy, A. (2003) *The Romance of the State and the Fate of Dissent in the Tropics*, New Delhi: Oxford India Paperbacks.

Marty, M. E. (2003) *Our Religio-Secular World*, Daedalus 132(3): 42–8.

Mandaville, P. (2007) *Global Political Islam*, Abingdon, UK: Routledge.

McGlinchey, S. & Walters, R. and Scheinpflug, S. (2017) *International Relations Theory*, Bristol: E-International Relations.

Merton, T. (1948) *The Seven-Story Mountain*, San Diego, CA: Harcourt Brace.

Monbiot, G. (2003, 29 Temmuz) America is a Religion, *The Guardian*. www.guardian.co.uk/comment/story/0,3604,1007741,00.html

Morgenthau, H. J. (1948) *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*, New York: A. A. Knopf.

Mustafa, D. and Brown, K. E. (2010) The Taliban, Public Space, and Terror in Pakistan, *Eurasian Geography and Economics* 51(4): 496–512

National Strategy for Combating Terrorism, United States, September (2006) https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/nsc/nsct/2006/

Neumann, P. (2013) The Trouble with Radicalisation, *International Affairs* 89(4) 873-893.

Nye, J. S. (1990) Soft Power, *Foreign Policy* 80: 153–71.

O'Brien, R. & Williams, M. (2010) *Global Political Economy* (3. ed) Basingstoke, UK: Palgrave Macmillan.

Ostrom, E. (1990) *Governing the Commons: The Evolution of Institutions for Collective Action*, Cambridge: Cambridge University Press.

Oxfam (2009, 16 Ekim) World Food Day: There Is Enough Food Grown in the World for Everyone. *Oxfam International Press Release*, https://www.oxfam.org/en/pressroom/pressreleases/2009-10-16/world-foodday-there-enough-food-grown-world-everyone-op-ed

Patrikarakos, P. (2012) *Nuclear Iran: The Birth of an Atomic State*, London: I. B. Tauris.

PBS (2009) *Who Speaks for Islam: What a Billion Muslims Really Think*, Public Broadcasting Service. LinkTV, https://youtu.be/Bn12s19X8xU (Erişim Tarihi: 20 Haziran 2016).

Pew Research Center (2012) *The Global Religious Landscape: A Report on the Size and Distribution of the World's Major Religious Groups as of 2010*, Washington, DC: Pew Research Center.

Picketty, T. (2014) *Capital in the 21st Century*, Boston: Harvard University Press.

Peterson, V. S. (ed.) (1992) *Gendered States: Feminist (Re)Visions of International Relations Theory*, Boulder, CO: Lynne Reinner Publishers.

Plumer, B. (2013, 28 Ocak) Senators Release Bipartisan Plan for Immigration Reform, *Washington Post*. www.washingtonpost.com/news/wonk/wp/2013/01/28/read-senators-release-their-plan-for-immigration-reform/

Pogge, T. (2008) *World Poverty and Human Rights*, (2. Ed.) Cambridge: Polity Press.

Pogge, T. (2010) *Responses to the Critics*, Cambridge: Polity Press.

Polanyi, K. (1957) *The Great Transformation*, Boston: Beacon Press.

Posen, B. (2014) *Restraint: A New Foundation For US Grand Strategy*, Ithaca, NY: Cornell University Press,

Rapoport, D. (2004) The Four Waves of Terrorism. In A. K. Cronin (ed.) *Attacking Terrorism*, Washington, DC: Georgetown University Press, 45–73.

Rees, J. A. (2016) The Nation and the State, In J. Arvanitakis (ed.) *Sociologic: Analysing Everyday Life and Culture*, 179–96. South Melbourne: Oxford University Press,

Ricardo, D. (1817) *On the Principles of Political Economy and Taxation*, ch. 7, www.econlib.org/library/Ricardo/ricP.html

Rucker, R. (1983) *The Sex Sphere*, New York: Ace.

Ruggie, G. J. (1982) International Regimes, Transactions, and Change: Embedded Liberalism in the Postwar Economic System, *International Organization* 36(2): 379–415.

Sacks, J. (1997) *The Politics of Hope*, London: Random House.

Sageman, M. (2008) *The Leaderless Jihad: Terror Networks in the Twenty-first Century*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

Said, E. W. (1978) *Orientalism*, New York: Random House.

Scholte, J. A. (2011) *Building Global Democracy? Civil Society and Accountable Global Governance*, Cambridge: Cambridge University Press.

Scholte, J. A. (2014) Civil Society and NGOs. In Thomas G. Weiss and Rorden Wilkinson (eds) *International Organization and Global Governance*, 322–34. London and New York: Routledge.

Sen, A. (2009, 29 Mart) Capitalism Beyond the Crisis. *New York Review of Books*, http://www.nybooks.com/articles/archives/2009/mar/26/capitalism-beyond-the-crisis/

Silber, M. ve Bhatt, A. (2007) Radicalisation in the West: The Home-grown Threat, *New York Police Department*.

http://sethgodin.typepad.com/seths_blog/files/NYPD_Report-Radicalization_in_the_West.pdf

Silke, A. (2008) *Holy Warriors: Exploring the Psychological Processes of Jihadi Radicalization*, European Journal of Criminology, 5(1): 99–123.

Singer, J. D. (1961) The Level-of-Analysis Problem in International Relations, *World Politics* 14(1): 77–92.

Sinha, S. ve Beachy, S. C. (2015, 2 Nisan) Timeline on Iran's Nuclear Program. *New York Times*, www.nytimes.com/interactive/2014/11/20/world/middleeast/Iran-nuclear-timeline.html#/#time243_10809

Simons, A. ve Tucker, D. (2007) The Misleading Problem of Failed States: A "Socio-geography" of Terrorism in the Post-9/11 Era, *Third World Quarterly* 28(2): 387–401.

Sherman, W. (2016, 14 Temmuz) *Interviewed on 'Our World: Iran's Nuclear Deal'*, BBC News.

Singer, P. (1972) Famine, Affluence and Morality, *Philosophy and Public Affairs*, 1: 229–43.

Smith, A. (1776) *The Wealth of Nations*, London: W. Strahan & T. Cadell.

Steinbeck, J. (1939) *The Grapes of Wrath*, London: Penguin Classics.

Stewart, F. (1991) The Many Faces of Adjustment, *World Development* 19(12): 1847–64.

Stiglitz, J. E. (2002) *Globalization and its Discontents*, London: Penguin.

The National Security Strategy of the United States of America (Mart 2006) http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/nsc/nss/2006/

Thomas, S. M. (2005) *The Global Resurgence of Religion and the Transformation of International Relations: The Struggle for the Soul of the Twenty-First Century*, New York: Palgrave Macmillan.

Toft, M. D. & Philpott, D. ve Shah, T. (2011) *God's Century: Resurgent Religion and Global Politics*, New York: W. W. Norton.

Toki, V. (2010) The Treaty of Waitangi in New Zealand's Law and Constitution, *Commonwealth Law Bulletin* 36(2): 398–400.

Tyndale, W. (ed.) (2006) *Visions of Development: Faith-Based Initiatives*, Aldershot, UK: Ashgate.

UNICEF (2015) *Progress for Children: Beyond Averages, Learning from the MDGs*, http://data.unicef.org/resources/progress-for-children-report.html

United Nations (2011) *The Global Social Crisis: Report on the World Social Situation*, www.un.org/esa/socdev/rwss/docs/2011/rwss2011.pdf

Vale, P. (1989) Whose World Is It Anyway? International Relations in South Africa. In Hugh C. Dyer and Leon Mangasarian (eds) *The Study of International Relations: The State of the Art*, New York: Palgrave Macmillan, 201–20.

Vale, P. (2003) *Security and Politics in South Africa: The Regional Dimension*, London: Lynne Rienner.

Vale, P. (2016a) Inclusion and Exclusion, *International Studies Review* 18(1): 159–62.

Vale, P. (2016b) Unlocking Social Puzzles: Colony, Crime and Chronical – An Interview with Charles van Onselen, *Thesis Eleven* 136(1): 35–48.

Waal, F. (1982) *Chimpanzee Politics: Power and Sex among Apes*, London: Jonathan Cape.

Walker, N. (2014) *Intimations of Global Law*, Cambridge: Cambridge University Press

Walter, M. (2016) Researching the World Around Us. In J. Arvanitakis (ed.) *Sociologic: Analysing Everyday Life and Culture*, 57–79, South Melbourne, Australia: Oxford University Press.

Waltz, K. (1959) *Man, the State and War: A Theoretical Analysis*, New York: Columbia University Press.

Walzer, M. (2015) *The Paradox of Liberation: Secular Revolutions and Religious Counterrevolutions*, New Haven, CT: Yale University Press.

Wiktorowicz, Q. (2006) Anatomy of the Salafi movement, *Studies in Conflict and Terrorism* 29(3): 207–39.

Weber, M. (1965) *Politics as a Vocation* (15. Baskı), Philadelphia: Fortress Press.

Weis, T. (2007) *The Global Food Economy: The Battle for the Future of Farming*, Black Point, Canada: Fernwood Publishing.

Wendt, A. (1992) Anarchy is what States Make of it: The Social Construction of Power Politics, *International Organization*, 46(2): 391–425.

Woodhead, L. (2011) Five concepts of religion, *International Review of Sociology* 21(1): 121–43.

Zinn, H. (1980) *A People's History of the United State*, London and New York: Longman.